

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ОСВІТНЬОЇ ТА МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

АКТУАЛЬНІ НАУКОВІ ПРОБЛЕМИ. РОЗГЛЯД, РІШЕННЯ, ПРАКТИКА

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

*27–28 травня 2016 р.
м. Одеса*

Одеса
2016

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
А43

До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті), надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

А43 **Актуальні наукові проблеми. Розгляд, рішення, практика :** матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні наукові проблеми. Розгляд, рішення, практика» (м. Одеса, 27–28 травня 2016 р.) / ГО «Інститут освітньої та молодіжної політики»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. — Одеса : ГО «ІОМП», 2016. — 216 с.

Матеріали конференції рекомендуються учнівській молоді, молодим вченим, науковим працівникам, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів, а також для широкого кола читачів.

Відповідальний редактор: *І. В. Козак*
Коректор: *П. А. Нємкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2016
© Інститут освітньої та молодіжної політики, 2016
© Друк ФОП Москвін А.А., 2016

Підписано до друку 31.05.2016. Формат 60х84/16.
Віддруковано з готового оригінал-макету. Видання друге, перероблене і доповнене.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturna. Ум. друк. арк. 12,56.
Зам. № 3105-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Copy Art».
69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-050-961-66-67.
Партнерство «Нова Освіта»: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com.ua

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.**

Розділ 1

ОСВІТА

Н.В. БАЮРКО,

асистент кафедри біології

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Екологічна безпека суспільства тісно пов'язана з рівнем освіченості, культури та вихованості його людей. Проблема формування екологічної компетентності має в педагогіці непересічне значення. Особливої актуальності вона набуває в контексті впровадження освіти сталого розвитку.

У Національній стратегії розвитку освіти України на 2012–2021 роки вказується, що зміст і організація сучасної освіти недостатньо орієнтовані на формування у молоді життєво важливих компетентностей, активної їх соціалізації. В умовах модернізації освіти і загрози екологічної кризи особливо актуальним є набуття молоддю екологічної компетентності, яка є складовою професійної компетентності майбутніх учителів біології.

Основні підходи до формування екологічної компетентності, сутність та структуру цього поняття, принципи формування якості визначено у працях О. Колонькової, В. Маршицької, О. Пруцакової, Н. Пустовіт, Л. Руденко, С. Шмалей та ін.

«Компетентність» визначається як динамічна комбінація знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистісних якостей, що описують результати навчання за освітньою програмою [3].

О. Слюсаренко наголошує, що знання, вміння та навички не вичерпують смисловий ресурс компетентності, оскільки нею передбачено не формально-механічну їх наявність, а володіння й уміле оперування ними. По суті, резюмує дослідниця, компетентність є спроможністю кваліфіковано виконувати певну діяльність, вирішувати завдання і розв'язувати проблеми відповідно до соціальних вимог і сподівань [4, с. 290].

Аналізуючи педагогічну компетентність і професіоналізм педагога, Р. Гуревич зазначає, що поняття «професіоналізм» є ширшим за своїм значенням, ніж поняття «компетентність», оскільки крім діяльнісного аспекту, воно включає в себе певні характеристики особистості фахівця, тому компетентність є лише однією із сторін професіоналізму [1, с. 13]

Сучасна екологічна освіта зазнає певних змін, спрямованих на формування якостей особистості, які ґрунтуються на уміннях свідомо застосовувати набуті знання на практиці. Узагальнену сукупність таких якостей прийнято визначати поняттям «компетентність». У дослідженні О. Гуренкової йдеться про необхідність формування компетентної особистості, яка володіє не лише знаннями, набутими в процесі навчання у вищому навчальному закладі, а вміє адекватно діяти у відповідних виробничих і побутових ситуаціях, передбачати та прогнозувати наслідки своєї діяльності, у тому числі й на навколишнє середовище [2, с. 9].

Отже, компетентність розглядаємо як особистісну характеристику, що поєднує в собі знання, вміння, навички та ставлення, які дають змогу особистості виконувати ті чи інші функції, спрямовані на досягнення мети у конкретній діяльності.

Уособленням органічної єдності компетентнісної й екологічної проблематики є, так звана, екологічна компетентність. Процес формування екологічної компетентності особистості розглядається через призму цінностей і мотивів поведінки особистості, які детерміновані зовнішніми виховними впливами та діяльністю людини.

Вихідна позиція нашого дослідницького пошуку полягає в тому, що ми розглядаємо не саму екологічну компетентність майбутніх педагогів, а готовність майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи. Ця готовність є, на наш погляд, невід'ємною складовою підготовки випускників університету до професійно-педагогічної діяльності.

Сучасна екологія — це комплексна наука, що має міждисциплінарний характер. Тому вирішення вище окреслених завдань реалізується в практиці освітньо-виховного процесу перш за все за допомогою міжпредметного підходу, який полягає в узгодженому використанні освітнього і виховного потенціалів усіх навчальних предметів, позанавчальної роботи, самоосвіти та інших форм і методів освіти.

На основі аналізу психологічних, педагогічних досліджень науковців, аналізу результатів констатувального етапу експерименту, власного досвіду викладання можемо визначити, що формування готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи у процесі фахової підготовки буде ефективнішим за умов умотивованого використання завдань екологічного спрямування під час проходження майбутніми учителями біології різних видів практик (пропедевтичної, педагогічної практики в середніх закладах освіти, практики з біологічних дисциплін, комплексної практики з біологічних дисциплін тощо).

Так, зокрема, під час проходження майбутніми учителями біології педагогічної практики основними формами організації екологічної освіти, запропонованими для спільної діяльності студентів й учнів були такі: екологічний гурток, екскурсії у природу, робота на пришкольній навчально-дослідній ділянці, еколого-краєзнавча експедиція, спеціалізований оздоровчий екологічний центр тощо. Учні брали участь в конкретних корисних справах екологічного спрямування, організованих майбутніми учителями біології, наприклад: акції «Збережи ялинку» — проведення інформаційно-агітаційної роботи серед учнів та населення для упередження передноворічного вирубування хвойних рослин; акції «Птах року»; підгодівлі зимую-

чих птахів з метою їх кількісного обліку, вивчення і збереження різноманіття птахів України; акції «Я свій голос віддаю на захист бездомних тварин»; акції «Чисте довкілля — здорове майбутнє» для збереження природних ландшафтів Вінницького району. Також під час педагогічної практики студентами було організовано роботу над екологічними проектами «Охорона видового біорізноманіття природних комплексів околиць м. Вінниці», «Аналіз водокористування у Вінницькій області» та ін.

Вважаємо, що саме умотивоване використання завдань екологічного спрямування під час проходження майбутніми учителями біології різних видів практик сприяє ціннісному усвідомленню майбутніми учителями біології необхідності екологічного виховання учнів й розвитку власної готовності до розвитку екологічної компетентності школярів.

Література

1. Гуревич Р. С. Педагогічна компетентність і професіоналізм педагога / Р. С. Гуревич // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць / Редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2011. — Випуск 28.
2. Гуренкова О.В. Формування екологічної компетентності майбутніх фахівців водного транспорту в умовах кредитно-модульної системи навчання [Текст] : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ольга Володимирівна Гуренкова; АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. — К., 2009.
3. Національний освітній глосарій : вища освіта / [авт.-уклад. І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш та ін. ; за ред. Д. В. Табачника, В. Г. Кременя]. — К. : Плеяди, 2011.
4. Слюсаренко О. Кваліфікаційна критеріальність компетентності : понятійно-методологічні аспекти / О. Слюсаренко // Філософія освіти : науковий часопис. 2009. — № 1-2 (8).

УДК 37.041:159.9

О.В. БЕЦЕЛЬ,

магістрант педагогічного факультету
Рівненського державного гуманітарного університету

САМОВИХОВАННЯ ЯК СИСТЕМАТИЧНА І ЦІЛЕСПРЯМОВАНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядається сутність проблеми самовиховання як систематичної і цілеспрямованої діяльності особистості, розкриваються мотиви, завдання та принципи самовиховання.

Ключові слова: процес самовиховання, саморозвиток, особистість, мотиви самовиховання, принципи самовиховання, завдання самовиховання.

В статье рассматривается сущность проблемы самовоспитания как систематическая и целенаправленная деятельность личности, раскрываются мотивы, задания и принципы самовоспитания.

Ключевые слова: процесс самовоспитания, саморазвитие, личность, мотивы самовоспитания, принципы самовоспитания, задания самовоспитания.

Постановка проблеми. У європейській культурі існує поняття "людина, що сама себе створила", тобто власними зусиллями піднесла себе на вищий рівень розвитку. Така самотворчість дуже поважається у суспільстві і вважається високою моральною та соціальною чеснотою. У нашій вітчизняній, суспільній свідомості самовдосконалення поки не має такої високої оцінки. Проте сьогодні в умовах загострення проблем цивілізації, проблеми людського життя, його сенсу, творчої побудови з метою самовдосконалення і самореалізації особистості, а також розуміння унікальності життя, повага до іншої особистості, нації, держави набувають особливої актуальності.

Педагогічною наукою накопичено значний досвід із вивчення теорії та практики самовиховання особистості. Сутність, особливості, основні напрями і методи самовиховання розкриті в працях О. І. Донцова, С. Г. Карпенчук, О. І. Кочетова, Л. Н. Куликової, П. Н. Осипова, Л. І. Рувинського, М. Г. Тайчинова. Проте проблема самовиховання як систематичної і цілеспрямованої діяльності особистості не знайшла свого вирішення і потребує подальшого глибокого вивчення.

Виклад основного матеріалу. Творчий саморозвиток, самовиховання, самовиховання — головний зміст життя людини. Виховання — це та особлива сфера практичної життєдіяльності людини, де об'єктивний підхід є недостатнім. Варто відмовитися від бажання втиснути людину у рамки абстрактного ідеалу. Слід визнати, що є єдиний ідеал — вільний, творчий саморозвиток особистості. Найголовніше завдання суспільства і педагогіки — не підкоряти, а вчити особистість саморозвитку, самоудосконаленню, самовихованню, вмінню бути собою, завжди і у всьому, побити свій свідомий вибір.

Самовиховання — свідомо, цілеспрямована діяльність людини, спрямована на вироблення, удосконалення або зміну нею своїх якостей відповідно до соціальних та індивідуальних цінностей, орієнтацій, інтересів, що складаються під впливом умов життя і виховання [7, с. 68].

Самовиховання — це внутрішнє становлення людини висхідним компонентом якого є саморозвиток, що підсилюється самознаходженням, самостановленням, самоутвердженням [3, с. 10].

Процес самовиховання не має меж, як не має меж досконалості людини. Необхідно врахувати, що особистість, яка формується, живе у постійному, мінливому світі. Тому її самовиховання є результатом складного переплетення траєкторій індивідуального психологічного розвитку, суспільної діяльності, соціально-історичних особливостей часу і умов, за яких здійснюється життєвий шлях людини.

Самовиховання особистості можна розглядати як інтеграцію соціального і особистісного, зовнішніх і внутрішніх чинників, мета взаємодії яких полягає у поступовому, вільному сходженні людини до ідеалу.

Розуміння самовиховання як власної творчої діяльності особистості часто не включає доцільної, компетентної допомоги вчителів та батьків, особливо у суперечливому молодшому шкільному віці. Молодші школярі прагнуть до самостійності в здійсненні процесу власного самотворення. Проте, перш за все, школяр зазвичай не має достатніх знань щодо самовиховання. Далеко не завжди цілісно і ясно він усвідомлює той ідеал особистості, ту мету, яку дійсно йому необхідно досягти в

процесі самоудосконалення. Учні не вистачає педагогічних знань в цій сфері, тобто знань про те, як можна розвивати й удосконалювати свій організм, свою психіку. Маючи певний досвід і уявлення про можливі близькі результати своєї повсякденної діяльності, школяр зазвичай недостатньо уявляє, до яких наслідків для нього самого вони приведуть у майбутньому [8, с. 7].

Вікові межі самовиховання визначаються потребами в цьому процесі. Учні зазвичай не мають претензій до себе. У разі невдач в своїх задумах і діях вони звинувачують зазвичай не себе, а інших людей і несприятливі обставини. Удосконалювати себе людина починає тоді, коли у неї виникає бажання поліпшити власні якості.

Досліджені такі мотиви самовиховання:

- вимоги суспільної моралі;
- домагання школяра на визнання колективу;
- бажання не програти змагання;
- критика і самокритика;
- привабливий приклад поведінки і діяльності інших людей [2, с. 9].

Самовиховання — систематична і цілеспрямована діяльність особистості, яка успішно здійснюється за певних умов. Передусім воно потребує від людини знання самої себе, вміння оцінювати власні позитивні й негативні риси. Щоб збагатити учнів відповідними знаннями і вміннями, педагоги проводять цикл бесід про психічну діяльність людини, свідомість, волю, почуття, характер, мотиви поведінки, інтереси, здібності, потреби, темперамент, а також розкривають сутність самовиховання, методи і прийоми роботи над собою [9, с. 222].

Успішність процесу самовиховання значною мірою залежить від рівня розвитку колективу взагалі. У згуртованому колективі, де панує здорова громадська думка, атмосфера доброзичливості, розвинута взаємовимогливість, самовиховання відбувається, як правило, успішно.

Самовиховання потребує умінь керувати собою, досягати поставленої мети, не занепадати духом від невдач, тривалих вольових зусиль. Тому слід залучати школярів до видів діяльності, які передбачають зібраність, організованість, відповідальність. Долаючи труднощі, вони загартовують волю, **доводять** розпочату справу до кінця і таким чином переконуються, що навіть невеликі успіхи роблять їх сильнішими. Підвищує ефективність процесу самовиховання ідеал, до якого прагне учень. Спостереження переконують, що із діяльності по самовихованню байдужі переважно ті, хто не має життєвої мети, ідеалу. Молодші школярі зазвичай ідеалізують якусь привабливу для них людину — вчителя, когось з батьків або навіть іншого школяра — і прагнуть стати схожими на неї. Нерідко вибір ідеалу визначається чисто зовнішніми його рисами — привабливою для даного учня фігурою, обличчям, одягом, манерами.

Можна визначити такі основні завдання самовиховання:

- визначення свого ідеалу особи, формулювання й конкретизація мети, цілей самовиховання;
- підвищення рівня свого мислення, свідомості та інтелекту;
- перетворення основних життєво-важливих знань в глибокі переконання,

які стануть базою досконалішого світогляду і направляючою силою майбутньої поведінки;

- вдосконалення повсякденної поведінки;
- зміцнення волі і піднесення відчуттів;
- розвиток власного тіла [2, с. 10].

Для керування процесом самовиховання дітей молодшого шкільного віку необхідно знати закономірності й принципи цього процесу. Дослідження закономірностей дозволяє визначити глибинні зв'язки й залежності процесу самовиховання, з'ясувати, при яких умовах самоудосконалення виявиться найбільш ефективним.

У першу чергу, самовиховання учня вимагає систематичної і цілеспрямованої діяльності, постійної роботи над собою. Якими б хорошими і правильними не були думки і бажання у нього, але без правильно організованої педагогом праці над самоудосконаленням, йому не обійтися.

Друга закономірність полягає в тому, що успіх самовиховання залежить від рівня свідомості й вихованості дитини. Дії вихованої дитини будуть більш цілеспрямованими, адже вона швидше зрозуміє важливість самовиховання. Тому чим краще організоване самовиховання школярів, тим більше уваги вчителі звертають на розвиток їх інтелекту, тим швидше вони активізують сам процес самовиховання.

Третя закономірність пов'язана з ерудованістю учня. Чим більше він будований, тим вище рівень його психологічних та педагогічних знань, тим ефективнішою буде робота над удосконаленням власної психіки.

Четверта закономірність — залежність успіху самовиховання від цільових установок й від сформованості уявлень про ідеал дитини. Метою самовиховання є наближення до рівня деякої реальної особи, яку учень представляє як ідеал. Необхідна чітка мета, бо без неї немає ефективної діяльності [2, с. 11].

П'яту закономірність можна сформулювати так: не можна чекати швидких результатів від самовиховання. Помітні, реальні наслідки будуть не через декілька днів або тижнів, а після багатьох місяців, року або декількох років наполегливої роботи над собою.

Шоста закономірність говорить про те, що від цілеспрямованості школяра залежить успіх самовиховання. Яку б мету не поставила перед собою дитина, маловірогідний успіх у того, хто не уміє наполегливо добиватися поставленої цілі.

Принципи самовиховання — найважливіші правила його організації. Ці правила витікають з особливостей і закономірностей, цілей і завдань самовиховання [4, с. 32].

Процес самовиховання ґрунтується на системі таких принципів:

Принцип цілеспрямованості. Початком будь-якої діяльності, зокрема виховної, є визначення мети. Педагог відповідно до мети своєї діяльності повинен спрямовувати всю виховну роботу. Самовиховання передбачає подолання багатьох застарілих звичок, які гальмують вдосконалення відносин особистості з оточуючими, а зробити це дуже непросто. Потрібна велика завзятість і наполегливість, щоб тривалий час триматися вибраних нових правил поведінки [6, с. 38].

Принцип усвідомленості. Від непродуманого самоудосконалення не доводиться чекати чогось путнього, оскільки зміна власних якостей є завданням непростим і в ньому необхідно ґрунтовно розбиратися. Щоб мати успіх в самовихованні, необхідно ясно усвідомлювати, чого ти хочеш досягти, чи здійснення твоя мета.

Принцип гармонійності. Якщо школяр хоче стати сильною людиною у вольовому і фізичному відношенні, але не турбуватиметься за розвиток моральної і правової сфери своєї особистості, то таке самовиховання може підштовхувати людину до неправового і аморального вирішення своїх проблем, тобто до злочинної поведінки. Немає сенсу в такому «самовихованні». Тому доцільно, займаючись самоудосконаленням, мати на увазі принцип врівноваженості і гармонійності [2, с. 12].

Принцип систематичності й послідовності. Тільки неодмінне виконання намічених правил і встановленого режиму допоможе викоренити застарілі звички і виховати в собі необхідні якості. Той, хто епізодично згадує про необхідність дотримуватися вибраного режиму, а потім забуває про це, не зможе досягти запланованої цілі.

Принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей школярів. Одне із завдань педагога полягає в тому, щоб бачити неповторність, творчу індивідуальність кожної дитини, виявляти, розкривати, плекати у неї неповторний індивідуальний таланти.

Принцип поєднання колективного впливу на школярів з індивідуальним підходом до них. Він буде особливо ефективним, коли вихователь має справу з дітьми, які переживають почуття власної недосконалості, невпевнені у собі, у своїх можливостях або занадто сором'язливі, нетовариські, вразливі. Індивідуальний підхід при повному довірі підлітка до вихователя інколи означає більше, ніж колективний вплив. А. Макаренко [5, с. 104] з цього приводу писав, що ніякий засіб не можна розглядати з погляду корисності або шкідливості окремо від усієї системи засобів.

Принцип діяльності передбачає максимальну активність школяра в процесі самовиховання, а функція вчителя полягає в організації цього процесу. Практична реалізація принципу діяльності вимагає дотримання наступних умов:

- а) безперервність — наступність між усіма етапами процесу самовиховання;
- б) цілісне уявлення про самовиховання передбачає формування у школяра цілісного уявлення про роль, цілі, завдання цього процесу в житті особистості;
- в) психологічна комфортність полягає у знятті всіх стресогенних факторів в повного процесу, створення доброзичливої атмосфери, орієнтованої на реалізацію ідей самовиховання;
- г) варіативність означає формування в учнів здібності до вибору оптимального варіанта, своєї програми самовиховання [1, с. 14].

Принцип успіху важливий у самовихованні. Праця, яка не дає позитивних результатів, розчаровує, нерідко призводить до втрати віри у власні сили. Особливо це характерно для дітей із слабкою волею. Ось чому слід рекомендувати їм посилені завдання, всіляко підтримувати їх у добрих починаннях, заохочувати.

Принцип самодіяльності у самовихованні. Самовиховання — справа делікатна, добровільна, що не підлягає будь-якому примусу. Треба так організувати само-

виховання, щоб учні виявили у цій справі максимум активності й ініціативи. Тільки в разі їх власної зацікавленості можна досягти позитивного результату. Мистецтво вихователя в тому і полягає, що спонукаючи дітей до самовиховання, він відкриває простір для необмеженої самодіяльності.

Принцип єдності педагогічних вимог школи, сім'ї та громадськості у вихованні. За результати виховання підростаючого покоління відповідає все суспільство, адже дитина виховується не тільки в сім'ї та школі.

Розглядаючи проблему самовиховання особистості, педагоги акцентують увагу на наступних положеннях:

- самовиховання це процес, який сприяє самоудосконаленню, самореалізації особистості;

- самовиховання особистості має діяльнісний характер: поза її власною активною діяльністю, бажанням і власним зусиллям в роботі над собою її особистісне формування не можливе;

- внутрішніми стимулами самовиховання особистості є її потреби, мотиви, інтереси та установки;

- основою формування потреб, мотивів, інтересів та установок особистості є внутрішні суперечності, які стимулюють активність особистості, сприяють її самовихованню;

- зовнішніми факторами самовиховання особистості є впливи середовища та цілеспрямоване виховання;

- зовнішні умови впливають на самовиховання особистості не безпосередньо, не прямо, а лише проходячи через її внутрішню сферу і породжуючи у неї відповідні потреби, що зумовлює несхожість, різноманітність і неповторність особистісного самовиховання кожної людини, її індивідуальну своєрідність;

- самовиховання особистості — це не самовільний, спонтанний процес;

- визначальну роль самовиховання може виконувати лише за умови, якщо буде будуватися на ідеях саморозвитку і самовдосконалення особистості;

- ідея самовиховання особистості повинно стати відповідною в практичній діяльності школи, вчителя.

Висновки. Таким чином, самовиховання — це систематична і цілеспрямована діяльність особистості. Тому, що ефективно виховання — процес різнобічний і вихованець у ньому є активним суб'єктом самовдосконалення. Саме тому, школяр з об'єкта виховного процесу повинен перетворитися на суб'єкт організації власної життєдіяльності. У процесі виховання формуються внутрішні передумови самовиховання: установки, ідеали, а також воля, за допомогою якої здійснюється управління собою. Відомі педагоги і психологи вважали, що основне завдання вчителя — навчити дітей самостійно здобувати знання і розвивати здатність до самовиховання.

Література

1. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. Посібник / М. Й. Варій. — К. : Центр учбової літератури, 2008. — 592 с.
2. Гликман И. З. Самовоспитание школьника и помощь учителя / И. З. Гликман // Инновации в образовании. — 2007. — № 9. — С. 4-25.
3. Карпенчук С. Г. Самовиховання особистості: наук.-методич. посібник / С. Г. Карпенчук. — К. : ІЗМН, 1998. — 216 с.
4. Ковальов О. Г. Принципи керівництва самовихованням школяра / О. Г. Ковальов // Рад. шк. — 1987. — С. 32-33.
5. Макаренко А. С. Колектив и воспитание личности / А. С. Макаренко. — М. : Педагогика, 1972. — 334 с.
6. Ситін Г. М. Психологія самовиховання / Г. М. Ситін. — К. : Рад. школа, 1973. — 133 с.
7. Сметанський М. І. Самовиховання як засіб індивідуалізації виховної роботи в школі / М. І. Сметанський // Шлях освіти. — 1999. — № 1. — С. 4-8.
8. Туріщева Л. В. Настільна книга шкільного психолога: навч.-методич. посібник для вчителя / Л. В. Туріщева. — Х. : Вид. група «Основа»: «Тріада +», 2008. — 250 с.
9. Формуємо самооцінку дитини (Лекція для батьків) // Початкова освіта. — 2009. — № 19. — С. 30-31.

О.І. БРАТКОВА,

аспірант кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка

СУЧАСНІ ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Є дещо сильніше, ніж всі на світі війська: це ідея, час якої прийшов.

В. Гюго

Дослідивши фахове поле юриста, можна стверджувати, що його професійна діяльність — це сукупність професійних ролей: судді, адвоката, прокурора, слідчого і т. д. Тому, досить актуальним є дослідження ефективності використання ігрових технологій як засобу активізації навчально-професійної діяльності майбутніх юристів у вищій школі. Таким чином, визначимо сутність терміну "технологія", який походить від грецьких слів "techne" мистецтво, майстерність, вміння, і "logos" - вчення, наука. Технології в галузі навчання і виховання принципово відрізняються від промислових технологій. Основна відмінність полягає у більшій гнучкості перших, центром ваги яких, вихідним і кінцевим результатом, є людина, а основним параметром виміру виступає рівень її розвитку. [4]

Запровадження педагогічних технологій у практику розпочалось у 60-ті роки ХХ ст. У зарубіжній теорії і практиці воно пов'язане з працями Б. Блума, Д. Брунера, Дж. Керола, С. Сполдінга, Д. Хамбліна, Ю. Бабанського, В. Беспалька, П. Гальперіна, Н. Щуркової, а в українській науці - А. Алексюка, В. Бондаря, В. Вонсович, В. Лозової, І. Підласого, А. Фурмана та ін. Технологія навчання як упорядкована сукупність і послідовність методів і процесів забезпечує реалізацію дидактичного проекту і досягнення діагностованого результату. До основних характери-

стик технологій навчання належать системність, науковість, концептуальність, відтворюваність, діагностичність, ефективність, умотивованість, алгоритмічність, інформаційність. [5] Отже, технологія навчання — системна категорія, орієнтована на дидактичне застосування наукового знання, наукові підходи до аналізу й організації навчального процесу з урахуванням емпіричних інновацій науково-педагогічного працівника і на досягнення високих результатів у професійній компетенції та розвитку особистості студентів. [1]

Один з найбільш перспективних шляхів удосконалення фахової підготовки майбутніх юристів, озброєння їх потрібними знаннями, практичними вміннями та навичками є впровадження активних форм та технологій (методів) навчання. Серед таких активних технологій навчання вагоме місце належить грі. Саме ігрові технології навчання сприяють усвідомленій, зацікавленій розумовій діяльності студентів, активному сприйняттю теоретичного матеріалу в навчальному процесі, розвитку навичок самостійного вироблення рішень з проблемних питань. В процесі гри формується особистість в цілому, розвивається її інтелект, інтуїція і воля. Гра передбачає моделювання професійної діяльності в цілому або окремих її елементів. Гра вимагає дотримання певних правил поведінки, що мають істотне значення для розвитку спостережливості, вміння підпорядковувати свої дії загальній меті діяльності. Як правило, гра носить груповий характер та сприяє створенню близьких відносин між учасниками, знімає з них напругу й тривогу; підвищує самооцінку, дозволяє випробувати себе в різних ситуаціях спілкування. В основу ігрових методів покладено пошук оптимального варіанту вирішення проблеми. В той же час, кожен має право вирішувати проблему самостійно в складі групи. Існують наступні види ділових ігор, які мають свої характеристики:

Рольова гра

1. Наявність моделі управлінської системи, яка включає конкретну соціально-економічну систему.
2. Наявність ролей та їх взаємодія.
3. Багатоальтернативність розв'язків.
4. Наявність групового чи індивідуального оцінювання діяльності учасників.
5. Наявність керованої емоційної напруги.
6. Наявність загальної мети для всього ігрового колективу

Імітаційна гра

1. Моделювання діяльності.
2. Імітація деяких господарських, правових, соціальних, політичних та інших принципів, які визначають поведінку людей.

Організаційно-діяльнісна гра

1. Моделювання діяльності щодо вирішення складних комплексних проблем управління.
2. Ролі мають умовний характер.
3. Наявність загальної цілі ігрового колективу.
4. Використання колективної діяльності щодо вироблення рішення.
5. Багатоальтернативність рішень.
6. Система оцінювання учасників гри відсутня.

Організаційно-навчальна гра

1. Імітація сфери професійної діяльності.
2. Учасники потрапляють у конкретні ігрові ситуації.
3. Розв'язують конкретні проблеми в ігрових ситуаціях.

Організаційно-мисленнєва або проектна гра

1. Представлення деякої ситуації майбутнього.
2. Створення за допомогою думки умов для досягнення проективної ситуації.
3. Мисленнєве досягнення поставленої мети.

У методичній структурі ділової гри поєднуються методи управлінського консультування і методи групової динаміки. При цьому консультанти з управління пропонують учасникам гри спеціальні опитувальники, підтримують найбільш перспективні вислови і ідеї щодо ситуації, а групові психологи забезпечують активізацію учасників через стимулювання їх рольової діяльності. [2]

Існує багато концепцій ігрової діяльності, їх численність зумовлена як різними методологічними підходами, з погляду яких визначається гра, так і складністю та різноманітністю феномену гри та її функцій. Мотиви ігрової діяльності містяться у ній самій і здатні виконувати роль "пускового пристрою" для формування інших (навчальних, професійних) мотивів. Гра перетворює студента в суб'єкта педагогічного процесу, забезпечує формування принципів певної діяльності (яка імітується), вольових якостей, цілісного досвіду, необхідного в майбутній професії. Ця властивість гри зумовлює її місце у навчальному процесі. [3]

Отже, гра - діяльність, що імітує реальні дії або умови, основною метою якої є процес, а не результат. Тому гра є ефективним методом навчання, який активізує практичну діяльність майбутніх юристів, допомагає перевірити рівень засвоєних теоретичних знань і умінь. Ділова гра — це моделювання реальної діяльності у спеціально створеній проблемній ситуації. Вона є засобом та методом підготовки і адаптації до трудової діяльності, професійної взаємодії та соціальних контактів майбутніх юристів. Цей активний метод навчання сприяє досягненню конкретних завдань, структуруванню системи ділових стосунків учасників. Її конструктивними елементами є проектування реальності, конфліктність ситуації, активність учасників, відповідний психологічний клімат, міжособистісне та міжгрупове спілкування, розв'язання сформульованих на початку гри проблем.

Література

1. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. швн. закл.-І/ В. Л. Ортинський - К.: Центр учбової літератури, 2009. - 472 с.
2. Сисоєва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / Сисоєва С.О.; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. — К.: ВД «ЕКМО», 2011. — 324 с.
3. Теорія і методика професійної освіти: навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Т.Ю. Осипова, Р.С. Гурін [та ін.]; за ред. З.Н. Курлянд. - К.: Знання, 2012. - 390 с.
4. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. - К.: Кондор, 2011. - 628 с.
5. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. / В. М. Чайка. - К. : Академвидав, 2011. - 240 с.

ІНТЕРАКТИВНІ ТА АКТИВНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

В нашій роботі ми розглянемо два методи розвитку творчих здібностей майбутніх вчителів трудового навчання:

- інтерактивні (спосіб взаємодії через бесіду, діалог), до яких відносимо “*мозковий штурм*”, “*синектику*”, методи “*морфологічного аналізу*”, “*фокальних об’єктів*”, “*займи позицію*”;

- активні (спонукають до активної розумової і практичної діяльності у процесі оволодіння навчальним матеріалом), в нашому випадку “*метод фантазування*”, “*створення образу ідеального об’єкта*”.

Інтерактивні методи:

Метод “мозкового штурму”. В літературних джерелах можна знайти твердження, що одним з перших методів, яким було започатковано науковий підхід до організації творчої праці, є метод мозкового штурму. Автором цього методу є американський бізнесмен та винахідник А. Осборн [1, с. 45]. У ході тривалих спостережень він помітив, що серед творчо працюючих особистостей є дві групи людей. Перша група — це ті, хто генерує ідеї, друга — критично аналізує. А. Осборн запропонував штучно створювати такі групи (відповідно — генераторів та експертів), які будуть здійснювати пошук розв’язання певної проблеми.

Синектика. На противагу мозковому штурму, синектика являє собою спокійну умоглядну діяльність. Синектика розроблена інноваційною дослідницькою групою Гарвардського університету, керованою Гордоном (1961). Але її все-таки ріднить із мозковим штурмом кілька загальних особливостей: у першу чергу, це колективна активність, у якій, у період творчої діяльності, персональна критика заборонена правилами. Це, у свою чергу, виявляється найважливішим стимулом індивідуальної творчості, оскільки, більшою мірою, це дозволяє залучати ресурси цілковитої індивідуальності. Синектика являє собою цілком закінчений метод конструювання, який включає аналіз, що має тут ім’я “Створення Незвичайного за допомогою Знайомого”, так само як і творчий синтез або “Створення Знайомого Незвичайного”, інакше кажучи, вона є бачення відомої проблеми під іншим кутом зору. Останнє досягається за допомогою системи побудови аналогів, що представляють собою найбільш різючу особливість синектики. Синектика виділяє три типи аналогій: а) персональна аналогія; б) пряма аналогія; в) символічна аналогія.

Метод “морфологічного аналізу”. Даний метод зводиться до вивчення всіхляких варіантів, обумовлених особливостями будови — морфологією (звідси й назва) створюваного пристрою. Студентам потрібно не тільки пропонувати логічні варіанти, але обов’язково шукати нові, ще не випробувані. Для цього варто максимально точно сформулювати завдання: представити по можливості всі основні дані щодо створюваного пристрою, його складових, технічних характеристик; скласти матриці (карти) всіх можливих варіантів по кожній із вказаних технічних характери-

стик, потім всі дані підсумувати і зіставити, не роблячи до цього ніяких остаточних і принципових оцінок параметрів даного пристрою; визначити конкретну значимість функцій всіх варіантів рішення; вибрати варіанти які найбільш підходять.

Метод “фокальних об’єктів”. Винайдений американським вченим Ч. Вайтингом. Об’єкт, який вдосконалюється за допомогою цього методу, називається фокальним, оскільки його ставлять у центр уваги (фокус). Суть методу ґрунтується на перенесенні ознак випадково вибраних об’єктів на фокальний, внаслідок чого отримують незвичні поєднання, котрі дають змогу подолати психологічну інерцію.

Даний метод не дає стовідсоткового розв’язку певної конструкторської або винахідницької задачі. Слід зазначити, що важливим є не стільки результат, а безпосередньо сам процес пошуку. Викладач має стежити за тим, щоб студент зрозумів дію даного методу. Важливо, щоб студент оволодів оригінальним нестандартним мисленням, підсилив свої здібності до фантазування [2].

Метод «Займи позицію». Суть даного методу полягає в тому, що багато дискусій стають неконструктивними через те, що їх учасники з самого початку не визначили своїх позицій з питання, яке виноситься на обговорення. Він допомагає виявити думку, побачити прихильників цієї чи іншої позиції, розпочати аргументоване обговорення питання. Обговорення можна розпочати з дискусійного питання. Усі учасники, подумавши, повинні зайняти позицію — “абсолютно за”, “абсолютно проти”, “скоріше за”, “скоріше проти”. Дозволяється замість сформульованого дискусійного питання виступити з дискусійним твердженням, а потім попросити зайняти позицію відповідно до свого ставлення до даного твердження, наприклад: “повністю згоден”, “повністю незгоден”, “скоріше згоден”, “скоріше незгоден”.

Зайнявши позицію, учасники обмінюються думками з дискусійної проблеми, уточнюють свої позиції і наводять аргументи на її підтримку. Представники різних позицій виступають по черзі, при цьому кожен учасник має право змінити свою позицію під впливом переконливих аргументів [3].

Активні методи:

Метод фантазування. Під методом фантазування можна розуміти такий спосіб спільної діяльності студентів та викладача, коли досягається уявлення про неіснуючий образ, об’єкта (виробу), тобто є розв’язком певної проблеми, навіть якщо деякі елементи конструкції цього об’єкта невідомі. Головною умовою методу фантазування є відсутність будь-яких обмежень, правил, постулатів, логічного та критичного мислення.

На наш погляд, процес створення фантастичних ідей можна представити у вигляді такої структури:

- постановка проблеми (що є недосяжним, що треба поліпшити незалежно від того, можливо це за нормальних фізичних умов чи ні);
- з’ясувати і чітко сформулювати причини, що заважають розв’язанню проблеми;
- припущення фантастичних умов, за яких зникають негативні чинники;
- відтворення, у разі можливості, з якнайбільшою кількістю, деталей або уточнень, об’єкта або процесу, який реально функціонує, за відсутності негативних чинників (форми, будови, принципи дії, тощо);

—заміна фантастичних умов на реальні. Наприклад, фантастична умова — сили тяжіння не існує (за такої умови проблема буде розв’язана). Далі потрібно замінити фантастичну умову (відсутність сили тяжіння) на реальну (це може бути пристрій, зміна форми конструкції тощо)[5].

Метод створення образу ідеального об’єкта. Цей метод можна знайти в групі евристичних прийомів, які використовують для перетворення основних показників технічної системи (геометричних, фізико-механічних, енергетичних, дизайнерських, тощо). Будують таблицю з рядами характеристик, що перетинаються. По горизонталі — десять евристичних прийомів (неологія, адаптація, аналогія, ідеалізація, тощо), а по вертикалі — десять основних показників технічної системи, що вдосконалюють (геометричні, фізико-механічні, тощо). Застосування одного з прийомів до зміни параметрів дає простір для нових асоціацій під час пошуку нових технічних рішень.

Враховуючи думку А. Макаренка [4, с. 34–26] щодо створення певних умов виховання “справжньої” людини, необхідно ставити майбутніх фахівців у такі умови, у яких кожен із них міг би реалізувати свої можливості, виробити власну позицію, переконання. Ми вважаємо, що слід створювати такий ланцюг навчально-розвивальних вправ, завдань, розв’язуючи які, студент міг би формуватись як економіст-професіонал.

Таким чином, ефективність розвитку творчості майбутніх фахівців може бути досягнута за таких умов, якщо:

- в процесі її реалізації забезпечити єдність усіх компонентів: цільового, змістовного, операційно-дійового, стимулюючо-мотиваційного, контрольно-регулюючого та оцінювально-результативного;

- в основу змісту навчального матеріалу покласти знання та уміння, що адекватні структурі та функціям майбутньої діяльності;

- створення мотиваційно насиченого мікросередовища, що передбачає організацію процесу оволодіння базовими технологічними знаннями і уміннями на принципах індивідуалізації (шляхом врахування зони найближчого розвитку особистості студента), демократизму, проблемності, професійної спрямованості;

- здійснювати взаємозв’язок теоретичного та практичного навчання; взаємодію навчально-пізнавальної, навчально-практичної та самостійної практичної діяльності студентів, в процесі якої формується система базових технологічних знань, умінь і навичок;

- забезпечення індивідуалізації змісту та темпів оволодіння базовою технологічною освітою.

Виходячи з перерахованих вище вимог, можна сформулювати основні якості, які повинна мати технологія діагностики розвитку творчих здібностей.

1. Технологія діагностики творчих здібностей повинна включати:

Методики, що дозволяють оцінити рівень сформованості (визначення вихідного рівня здібностей, корекція проведених курсів) — стандартизовані кількісні тести.

Індивідуалізовані якісні методи, що дозволяють визначити структуру здібностей конкретної людини, виділити групу обдарованих особистостей.

2. *Технологія діагностики повинна відповідати визначеним параметрам:*

Для першої групи методів існують визначені параметри, яким повинні відповідати розроблені тести. Це валідність (відповідність тесту вимірюваній ознаці), надійність (захист від випадковості), репрезентативність (те, наскільки вибірка стандартизації дозволяє застосовувати тест на широкій популяції).

Для другої групи методів необхідно визначити умови, при яких можна забезпечити максимально індивідуальний підхід у дослідженні розвитку творчих здібностей. Це такі умови, як:

- необмежений час виконання завдань;
- індивідуальний підхід в оцінці результатів;
- мінімальний вплив конкуренції при проведенні діагностики;
- бажано, щоб дослідження творчих здібностей проводилося в звичайній життєвій ситуації, коли випробуваний може мати вільний доступ до додаткової інформації [6].

Методи діагностики творчих здібностей повинні враховувати вікові особливості випробуваних.

Г. Альтшуллер виділяв три стадії в рішенні творчої задачі:

- аналітичну;
- оперативну;
- синтетичну.

Для кожної з стадій необхідні різні якості, які й складають систему творчого мислення [1].

Виділяючи окремі уміння в кожній стадії, ми розробили систему критеріїв оцінки результатів діагностики.

Критерії оцінки результатів:

1. *Аналітична стадія (максимально – 20):*

- здатність до виявлення і постановки проблем (0 – 5);
- здатність до загострення конфлікту (0 – 5);
- виділення взаємозв'язків і взаємодій (0 – 5);
- керована уява (ідеальність) (0 – 5).

2. *Оперативна стадія:*

- використання ресурсів (0 – 5);
- використання аналогії (0 – 5);
- гнучкість (здатність генерувати велику кількість різноманітних ідей 0 – 5);
- застосування прийомів дозволу протиріч (0 – 5);

3. *Синтетична стадія:*

- чутливість до дозволу протиріч (0-5);
- критичність (0 – 5);
- оригінальність (0 – 5).

Література

1. Альтшуллер Г. С. Алгоритм изобретения / Г. С. Альтшуллер. — М. : Московский рабочий. — 1969. — 296 с.
2. Булка Н. І. Діагностика вербального творчого мислення / Н. І. Булка // Обдарована дитина. — 2001. — № 8. — С. 13-21.
3. Клименко В. В. Механізм творчості і функціональні дефекти / В. В. Клименко // Психолог. — 2002. — № 17. — С. 7-14.
4. Макаренко Н. М. Дослідження психологічних умов потреби студентів в творчому підході до вирішення педагогічних проблем / Н. М. Макаренко // Вісник міжнародного дослідницького центру «Людина: мова, культура, пізнання»: щоквартальний науковий журнал. — 2005. — Т. 4. — С. 37-40.
5. Моляко В. А. Психологическая система тренинга конструктивного мышления / В. А. Моляко // Вопросы психологии. — 2000. — № 5. — С. 84-90.
6. Савенков А. Й. Современные концепции одаренности / А. Й. Савенков // Обдарована дитина. — 2001. — № 6. — С. 2-10.

УДК 378.03

О.В. ОХРИМЕНКО,

аспірант кафедри теорії та історії педагогіки, викладач кафедри фізичного виховання,
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧЕ НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Здоров'я людини визначається рівнем його функціональних можливостей. Спеціальне міжнародне дослідження під егідою Всесвітньої організації охорони здоров'я довело, що фізична активність є невід'ємним видом діяльності людини, абсолютно необхідним для збереження і зміцнення здоров'я.

Ключові слова: рухова активність, здоровий спосіб життя, здоров'язберігаюче вчення.

Здоровье человека определяется уровнем его функциональных возможностей. Специальное международное исследование под эгидой Всемирной организации здравоохранения доказало, что физическая активность является неотъемлемым видом деятельности человека, совершенно необходимым для сохранения и укрепления здоровья.

Ключевые слова: двигательная активность, здоровый образ жизни, здоровьесберегающее учение.

Annotation: The health of man is determined the level of his functional possibilities. The special international research proved under an aegis Worldwide organization of health protection, that physical activity was the inalienable type of activity of man, quite necessary for a maintenance and strengthening of health.

Keywords: motive activity, healthy way of life.

Фізична культура як суспільне явище займало важливе місце в житті людини впродовж всієї історії його існування. Ще Гіппократ сказав: "Гімнастика, фізичні вправи, ходьба повинні міцно увійти до повсякденного побуту кожного, хто хоче зберегти працездатність, здоров'я, повноцінне життя".

Негативний вплив гіпокінезії на організм учнів дуже великий. У студентів руховий дефіцит приводить до того, що відмічається помітне зниження уваги, координації, точності і швидкості рухів, погіршення зору [2].

Спосіб життя сучасних людей, у тому числі і студентів, дуже близький до "постільного режиму", ведучого до гострої гіпокінезії. Сидіння за партою, за письмовим столом, за комп'ютером, перед телевізором - в сумі дає таку величину статичного навантаження, яке просто неможливо компенсувати рухливими, динамічними вправами, що тренують серце, судини, легені і ін. органи. Єдина профілактика наслідків гіпокінезії - організація раціонального рухового режиму, що включає різні по характеру і інтенсивності фізичні навантаження, що приводять до активного руху тіла в просторі.

Надлишок рухової активності не являє небезпеки для організму якщо не перевищена межа адаптаційних можливостей. Перевищення цієї межі настільки ж шкідливо для здоров'я, як і гіпокінезія. Зрив адаптації проявляється у різноманітних формах - у вигляді перевтоми, вегето-судинної дистонії, зниженні імунітету, порушенні роботи шлунково-кишкового тракту. У важких випадках необхідна комплексна відновна терапія, що проводиться медиками [1,2,5].

Головним завданням фізичного виховання в ВНЗ і є виховання гармонійно розвиненої особи із здоровим тілом, високо розвиненими інтелектом, моральністю, естетичним смаком.

Підлітковий вік розглядається як життєвий період, під час якого удосконалюються і розвиваються основні рухові якості, основою, що є, для формування здорової повноцінної особи, причому фізичне виховання виділяється як один з домінуючих чинників, сприяючих збереженню здоров'я студентів, їх соціально-педагогічній, психофізіологічній адаптації, успішному вченню і розвитку [2,4,5,6].

Отже, фізичне виховання — один з найважливіших напрямів в цілісному процесі виховання особи. Фізичне виховання можна розглядати як умову повноцінного виховання духовно-етичній, естетичній і інтелектуальній сфері особи. Важливу роль в цьому питанні грає ВНЗ. Організація в ньому виховного процесу повинна сприяти збереженню і зміцненню здоров'я студентів їх успішному навчанню і розвитку.

У системі здоров'язберігаючого вчення виділяють наступні основні напрями: оздоровчо-рекреативний, оздоровчо-реабілітаційний, спортивно-реабілітаційний, гігієнічний.

Оздоровчо-рекреативне здоров'язберігаюче вчення — це відпочинок, відновлення сил за допомогою засобів здоров'язберігаючого вчення (заняття фізичними вправами, рухливі і спортивні розваги). Термін рекреація (від латів *Recreatio*) означає відпочинок, відновлення сил людини, витрачених в процесі праці, тренувальних занять або змагань. Щоб відтіняти специфічний сенс цього терміну у сфері здоров'язберігаючого вчення, часто говорять "фізична рекреація" [1,7].

Основними видами фізичної рекреації є туризм (піший, водний, велосипедний), піші і лижні прогулянки, купання, всілякі масові ігри: волейбол, теніс, городки, бадмінтон, рибальство, мисливство та інші.

Оздоровчо-реабілітаційний напрям в нашій країні представлений в основному трьома формами: групи ЛФК при диспансерах, лікарнях; групи здоров'я в колективах фізичної культури, на фізкультурно-спортивних базах; самостійні заняття [1,3,7].

Велику роль в системі підготовки здорового студента відіграє спортивно-реабілітаційне здоров'язберігаюче вчення. Воно направлене на відновлення функціональних і пристосувальних можливостей організму після рухових періодів напружених тренувальних і змагань навантажень, особливо при перетренуванні і ліквідації наслідків спортивних травм.

Гігієнічне здоров'язберігаюче вчення — це різні форми здоров'язберігаючого вчення, включені в рамки повсякденного побуту. Його основна функція — оперативна оптимізація поточного функціонального стану організму в рамках повсякденного побуту і розширеного відпочинку.

Ще одним найважливішим чинником здоровесберігаючого вчення є правильне розуміння студентами здорового способу життя не лише як терміну але і як життєвого принципу, що у свою чергу є основним джерелом психологічного, психічного, а потім і фізичного здоров'я студентів.

А що таке здоровий спосіб життя?

Здоровий спосіб життя і його принципи.

Здоровий спосіб життя — це індивідуальна система поведінки і звичок кожної окремої людини, що забезпечує йому необхідний рівень життєдіяльності і здорове довголіття. У основі здорового способу життя лежать як біологічні, так і соціальні принципи.

Спосіб життя повинен мінятися з віком, він має бути забезпечений енергетично, передбачати зміцнення здоров'я, мати свій розпорядок і ритм.

У біологічних принципах здорового способу життя необхідно відзначити: харчування, сонячне світло, тепло, рухова активність, усамітнення і навіть ігри (переважно в дитинстві).

Але людина велична і розумна. Вона живе в суспільстві (у соціумі) і для її способу життя недостатньо одних біологічних принципів. До соціальних принципів здорового способу життя відносяться: естетичність; моральність; присутність волевого начала; здібність до самообмеження.

Естетика здорового способу життя.

Естетика (від грецького: що відчуває, плотський) — це наука про прекрасне. Естетичне виховання — це вища форма людського виховання, в основі якого лежить мистецтво, поняття про красу.

Моральність здорового способу життя.

Моральність — це особлива форма індивідуальної свідомості, що визначає принципи міжособових стосунків, один з основних способів регулювання дії людини в суспільстві.

Таким чином, фізична культура є одним з найважливіших компонентів здоров'язберігаючого вчення студентів. Фізична культура сприяє вдосконаленню рухової активності, підвищенню рівня працездатності, профілактиці простудних за-

хворювань і захворювань, пов'язаних з опорно-руховим апаратом. Заняття фізичною культурою сприяють залученню до здорового способу життя.

Висновок: педагогіці оздоровлення властивий ряд відмінних рис: У її основі лежать уявлення про здорову молоду людину, яка є не лише ідеальним еталоном, але і практично досяжною нормою розвитку людського організму. Здорові студенти і викладач розглядається як цілісний тілесно-духовний організм.

Оздоровлення трактується не як сукупність лікувально-профілактичних заходів, а як форма розвитку, розширення психофізіологічних можливостей студентів. Ключовим системоутворюючим засобом оздоровчо-розвиваючої роботи з дітьми є індивідуально-диференційний підхід.

Здоровий спосіб життя, під яким мається на увазі, з одного боку, формування знань про засоби і методи діагностики, збереження і зміцнення здоров'я, з іншої — організація здорового способу життя (репродуктивного і виховуючого середовища) як окремого індивідуума, так і суспільства в цілому.

Здоров'я — це не лише відсутність хвороб, але і фізична, соціальна і психологічна гармонія людини. А також доброзичливі стосунки з людьми, природою, на решті, самим собою.

Тож давайте завжди пам'ятати слова Сократа: “Здоров'я не все, але все без здоров'я — ніщо”.

Література

1. Агаджанян Н.А. Здоровье студентов / Н.А.Агаджанян. — М.: Россия. -1997
2. Агеевец В.У. Академия физической культуры им. П.Ф. Лесгафта. // Теория и методика физической подготовки. — 1994 . — № 1. — С. 2-9.
3. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. — Л.: ЛГУ, 1968. — 189 с.
4. Андреев А.Н. Культурология. — Минск: Дизайн Про, 1998. — 345 с.
5. Бальсевич В.К. Физическая культура для всех и для каждого. — М.: ФиС, 1988. — 234 с.
6. Коган Л.Н. Цель и смысл жизни человека. — М., 1984. — 175 с.
7. Крапівіна К.О., Осінчук В.Г., Гладун І.С. Фізична культура як одна з ефективних форм оздоровлення нації // Матеріали Міжнародної конференції “Національна еліта та інтелектуальний потенціал нації” . — Львів, 1996 . — С. 269-270.

УДК 373.5.091.2+373.5 (477)

А.І. СМЕРЕЧАНСЬКА,

магістрант педагогічного факультету
Рівненського державного гуманітарного університету

СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ПАВЛИСЬКІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

У статті розглядаються складові системи організації навчально-виховного процесу в Павлиській середній школі, висвітлюються новаторські ідеї В. О. Сухомлинського.

Ключові слова: Павлиська середня школа, педагогічна система, зелені класи, “Школа радості”, лекційно-лабораторна система уроків, педагогічні понеділки.

В статье рассматриваются слагаемые системы организации учебно-воспитательного процесса в Павлышской средней школе, освещены новаторские педагогические идеи В. А. Сухомлинского.

Ключевые слова: Павлышская средняя школа, педагогическая система, зеленые классы, “Школа радости”, лекционно-лабораторная система уроков, педагогические лондательники.

Постановка проблеми. Грунтовне, неупереджене вивчення, переосмислення педагогічної спадщини подвижників національного шкільництва, їх внеску в теорію і практику розбудови авторських шкіл збагачують вітчизняну педагогічну думку в її генетичних зв'язках із загальними закономірностями розвитку освіти в Україні. Вони значно випередили свій час і попри тотальну політизацію, формалізацію і тенденційність наукових досліджень радянського періоду виокремлюються вагомим внеском новаторських підходів до розбудови шкільництва, доробком в історії педагогіки.

Метою статті є подальше вивчення педагогічної системи В. О. Сухомлинського на основі аналізу роботи Павлівської середньої школи.

Стан дослідження. Сучасні дослідники української педагогічної думки Н. Антоненко, Л. Березівська, Л. Бондар, Н. Дічек, Н. Побірченко, О. Сухомлинська, Т. Філіпова та інші на основі об'ємної джерельної бази, введення до наукового обігу нових історичних документів, архівних матеріалів, використовуючи дослідницькі підходи, методологічні принципи історіографії, дають якісно нову оцінку історико-педагогічним явищам.

Упродовж тривалої педагогічної діяльності В. Сухомлинський створив чітку, цілісну педагогічну систему, результати якої підтверджені багаторічною успішною практичною роботою. Російський сухомлініст М. Мухін обстоює думку про те, що Василь Олександрович перший, хто протягом багатьох років реалізовував зв'язок теорії і практики в межах однієї школи. Він також зумів пройти шлях від учителя-початківця до педагога-майстра.

Педагогічна система В. Сухомлинського була реалізована на основі авторської школи, створеної ним у Павлівші. Педагогічний процес Павлівської середньої школи базувався на повсякденному спілкуванні вчителя з учнем під час класно-урочної і позакласної роботи. 22 роки життя Василь Олександрович очолював цей навчальний заклад і проводив у ньому довготривалий педагогічний експеримент, результатом якого стало створення власної оригінальної педагогічної системи.

У 1948 р. Павлівська середня школа являла собою звичайну сільську школу, зруйновану війною. Перед Василем Олександровичем постала ціла низка реальних проблем, серед яких: зруйнована будівля школи, відсутність підручників, методичної літератури, низька успішність, велика кількість другорічників, перенавантаження обов'язковим для засвоєння матеріалом та багато ін.

Новаторські ідеї педагога-практика щодо навчання, виховання та управління було втілено ним та колективом однодумців у практику роботи Павлівської середньої школи, що протягом 1948 — 1970 рр. стала авторською школою Василя Олександровича Сухомлинського.

Так, педагог, починаючи з осені 1951 р., розвинув та експериментально перевіряв ідею навчання дітей шестирічного віку. З шестирічками працювали по дві го-

дини на тиждень упродовж усього навчального року. Згодом групу павлиських дошкільнят батьки назвали “Школою радості”.

У роботі з дошкільнятами В. Сухомлинський використовував “подорожі” в природу, ігри, колективну працю. Адже головним завданням роботи з дошкільнятами педагог-новатор вважав: “вивчити, як мислить кожна дитина, навчити її думати, пробудити в ній допитливість, інтелектуальні інтереси” [7 с. 97].

У Павлиші уроки в початковій школі проводились у зелених класах. Для оптимального планування часу В. Сухомлинський пропонував дітям вранці (до шкільних занять) виконувати домашні завдання, а в другій половині дня читати, грати, займатися улюбленою справою, працювати на свіжому повітрі. Такий розпорядок дня, на переконання педагога, сприяв усебічному розвитку особистості.

У початкових класах, у “Школі Радості” ефективними були ті види робіт, у яких було поєднано слова вчителя, наочний образ, практичну діяльність дітей. Наприклад, складання оповідань, казок, книжок-картинок про природу, тощо.

Виховуючи молодших школярів, В. Сухомлинський широко користувався різноманітними формами, методами, прийомами і засобами. Так, драматизація казок, оповідань, байок, що спрямована на підсилення емоційного впливу навколишнього світу та розрахована переважно на дітей 7-10 років, сприяла розвитку мислення, мовлення, творчості учнів. Розумовому розвитку сприяли також олімпіади, що передбачали розв’язання арифметичних та геометричних задач, які були розраховані на дітей усіх вікових груп, і розвивали логічне та абстрактне мислення школярів. Шефство над інвалідами, літніми людьми, малюками, які через два роки підуть до школи, закладало основи ціннісних орієнтацій учнів, викликало почуття поваги, зацікавленості у результатах власної діяльності. Для учнів 1-4 класів проводилось Свято Казки з інсценуванням відомих народних і літературних казок.

Для учнів початкової школи В. Сухомлинським було створено 300 сторінок “Книги природи”: 300 спостережень, 300 яскравих картин, що закарбувалися в свідомості дітей.

Окремою яскравою сторінкою науково-педагогічної діяльності В. Сухомлинського можна вважати багаторічну роботу над темою “Розвиток розумових здібностей слабоумних, малоздібних, повільномислячих дітей”. З метою вивчення індивідуальних особливостей кожної дитини Сухомлинський проводив педагогічні спостереження за розвитком дітей, а для пізнання найбільш важких дітей вів щоденник спостережень з 1-го до випускного класу школи. Крім ґрунтовних теоретичних розробок, Василем Олександровичем у практику роботи було втілено систему заходів. Найважливішими серед них є: спеціальні уроки мислення серед природи, розраховані на пробудження, активізацію, яскраве емоційне забарвлення розумових сил; розв’язування задач на кмітливість; творчість (складання оповідань і казок); правильне харчування тощо.

У Павлиській середній школі була заздалегідь визначена тематика творчих і письмових робіт для учнів 1-х – 10-х кл. У початкових класах — це казки, твори-мініатюри, складання книжок-картинок про природу, життя школи, поетичні етюди; у середніх і старших класах — твори-роздуми, в яких виражено власне ставлення до явищ, подій, власні вірші.

Методи навчання, на думку В. Риндак, В. Сухомлинський розглядав “не стільки як засіб єдиноспрямованої передачі знань від учителя до учня, скільки як умову розгортання взаємостосунків між учителем і учнем, як умову розвитку активності цієї взаємодії” [4, с. 119].

Упроваджуючи в практику роботи школи загальноновизнані методи навчання, В. Сухомлинський виділив такі групи загальнодидактичних методів:

“1) методи, що забезпечують первинне сприйняття знань і вмінь учнями: розповідь, пояснення, лекція, опис; тлумачення понять, інструктаж, бесіда; самостійне читання книжки для первинного сприйняття знань; демонстрація та ілюстрація (кіно, схеми, картини, телебачення, діаграми, макети, таблиці, муляжі, моделі); показ трудового процесу, вміння; влансе спостереження, екскурсія, практична і лабораторна робота в процесі самостійного оволодіння знаннями; показ фізичних вправ;

2) методи усвідомлення, розвитку і поглиблення знань: вправи (усні, письмові, технічні); пояснення фактів і явищ природи, праці, суспільного життя; дискусії, творчі письмові роботи (твори, реферати, анотації, складання задач, програмування); виготовлення навчальних посібників і приладів, графічні роботи, лабораторні роботи, експеримент (на навчально-дослідній ділянці, на колгоспному полі, в лабораторії, у кабінеті); керування машинами, механізмами, апаратами для поглиблення, розвитку, застосування знань і вмінь; тривала трудова діяльність, що поєднує мету практичної діяльності і мету вдосконалення вмінь та поглиблення знань (у майстерні, на навчально-дослідній ділянці, на колгоспному полі, на фермі)” [6, с. 270]. Ефективність використання цих методів, на думку педагога, залежить від того, наскільки “вони сприяють процесу загального розумового розвитку дитини, якою мірою процес навчання є водночас процесом розумового, морального, ідеологічного, естетичного виховання” [6, с. 238].

У всіх дидактичних методах і прийомах, був переконаний Василь Олександрович, наявні елементи виховання. Адже кожен момент на уроці повинен мати виховну мету, але не потрібно бути штучного нав’язування, бо воно лише створює зайві перешкоди на шляху до досягнення поставленої мети, що завжди визначається на уроці.

Методи навчання, структура і тип уроку, організаційні й педагогічні елементи, навчальна і виховна мета матеріалу в школі Сухомлинського відповідали меті і завданням розробленої ним педагогічної системи — всебічному розвитку особистості.

При навчанні кожної вікової групи учнів В. Сухомлинський прагнув використовувати сукупність методів, урізноманітнювати види та форми роботи як письмові, так і усні. Наприклад, у середніх класах учні складали анотації на прочитані книжки, робили елементарні розрахунки конструкторського характеру, писали реферати. В старших класах Павлівської середньої школи методи і прийоми роботи були спрямовані на надання учням широкої політехнічної освіти, високої культури розумової і фізичної праці, вироблення практичних умінь і навичок, виховання любові до праці і знань, підготовку до свідомого вибору спеціальності.

Окремої уваги заслуговує своєрідна лекційно-лабораторна система уроків, що складалась у Павлиській середній школі на початку 50-х років. В. Сухомлинський зазначав, що лекції з різних предметів мають свої особливості. Наприклад, лекції з математики поєднують виклад теоретичного матеріалу із застосуванням знань і вмінь, здобутих раніше; лекції з історії носять узагальнюючий характер викладу матеріалу; під час лекцій з географії відбувається широке використання додаткового матеріалу; лекції з літератури містять художній, емоційно-естетичний елемент, в їх центрі знаходиться аналіз художнього образу. Практичні завдання Василь Олександрович радив виконувати за допомогою різних методів і прийомів “залежно від змісту матеріалу, характеру знань і форм їх застосування” [6, с. 283].

Василь Олександрович був проти буденних традиційних уроків, відірваних від життя, насичених одноманітним матеріалом, вважав, що кожний урок, момент спілкування з дитиною повинен дивувати, наповнювати позитивними емоціями вчителя й учня.

Доцільно, на думку педагога, використовувати міжпредметні зв'язки.

У школі все залежало від творчого добору педагогом форм, методів, використання прийомів, умінь виробити власну неповторну методику, що спиралася на індивідуальні вміння, інтереси й прагнення, ідеали вихованців.

Практична діяльність з *морального* виховання полягала в розробці класними керівниками планів виховання моральної культури, розрахованих на тривалий період. Один раз на тиждень проводились етичні бесіди. В. Сухомлинський особисто розробив їх тематику.

Для виховання моральної культури учнів у Павлиській середній школі було сформовано “азбуку моралі”, що являла собою правила, заповіді, норми поведінки, які мали стати стійкими переконаннями кожного учня. Азбучні істини безпосередньо пов'язані з найвищими моральними цінностями, які повинні розкриватись через яскраві образи, що пробуджують прагнення до ідеалу. Засвоєння загальнолюдських норм (азбуки моралі) виступало важливим елементом формування моральної культури особистості [7, с. 120].

Основу системи виховної роботи в Павлиській середній школі становили також етичні бесіди. Підручником для них була “Хрестоматія з етики”, що включала понад тисячу маленьких оповідань і казок з яскраво вираженим філософсько-етичним змістом.

Невід'ємною складовою виховання моральності в педагогічній системі В. Сухомлинського було виховання справжнього громадянина нашої держави. Основною формою *громадянського* виховання в Павлиській середній школі стала система бесід про громадянськість, що проводилися протягом усього періоду навчання в школі. Програма проведення цих бесід була складена на основі двадцяти років практичної роботи і включала перелік рекомендованих тем, розрахованих на різні вікові групи учнів (з першого класу до закінчення середньої школи). Крім того, вона була побудована на розповідях про героїчні вчинки видатних особистостей та односельчан, наприклад, для учнів молодшого шкільного віку. За своїм характером це були бесіди-розповіді. Враховуючи їх виховний потенціал,

В. Сухомлинський наполягав на застосуванні саме терміна “бесіда”. Особливістю такої виховної форми було те, що через колективне сприйняття діти мали змогу особистого спілкування з ідеалами громадянськості.

Особливе місце в практиці роботи Павлиської середньої школи поряд із громадянським посідає й *патріотичне* виховання. До основних його форм В. Сухомлинський відносить систему подорожей Батьківщиною (спочатку уявних подорожей картою), які починаються з другого класу і тривають усе шкільне життя (він називає цифру 120). Такі подорожі включають вивчення історичного минулого, природи, літератури, фольклору, музики рідного краю і всього багатонаціонального Радянського Союзу. Використовуючи малюнки, діафілми, читання і написання листів, інші різноманітні прийоми роботи, В. Сухомлинський вважав, що ці 120 подорожей вчать переживати почуття гордості. Були і реальні подорожі місцями бойової слави, до Києва, Москви та інших міст.

Для формування патріотичного почуття В. Сухомлинський пропонував висаджувати Яблуньку, Виноградний Кущ Матері, Батька, Бабусі, Дідуся. Створюючи радість для батьків, дитина й сама радіє, тоді вона буде і добре навчатись, щоб не завдати болю рідним.

Реалізації завдань патріотичного виховання також сприяли Закони мужності, що були вироблені різними поколіннями учнів Павлиської школи.

Практика роботи авторської школи В. Сухомлинського була спрямована й на розв’язання завдань *розумового* виховання, яке проходило через серце-розумушки дитини. Для досягнення мети розумового виховання вчений визначив шляхи і способи розумового розвитку дитини: участь у продуктивній праці; проведення досліджень, експериментів; самостійне вивчення життєвих явищ, літературних джерел, літературно-творчі спроби; навчальна діяльність.

Уміння логічно мислити, правильно говорити, глибоко розуміти процеси і закономірності формуються в процесі навчання природничо-математичних, гуманітарних предметів і дисциплін естетичного циклу. Кожен з них, на думку В. Сухомлинського, потребує використання спеціальних методів і прийомів. Так, при вивченні предметів природничого циклу ефективним є використання продуктивної праці, досліджень, експериментів, а при вивченні гуманітарних предметів – самостійне вивчення життєвих явищ, літературних джерел, літературно-творчі спроби.

Буденне життя Павлиської середньої школи було насичено щоденною, різноманітною, необхідною і звичною діяльністю дітей. Завдяки цьому ефективно розв’язували значну кількість виховних завдань, тому праця була особистісно значущою справою, наповненою моральністю, красою і творчістю.

Так, прикладом реалізації трудового виховання в Павлиші стало формування *трудових традицій*: виготовлення перед літніми канікулами подарунку школі, а під час літніх канікул наочних посібників для біологічного кабінету, прикрашання класних кімнат і шкільного двору перед Першим і Останнім дзвоником, перед екзаменами, праця під час весняного й осіннього Тижня саду, День першого снопа, Свято першого хліба, літня косовиця, благоустрій села, трудова допомога батькам своїх однокласників.

Створення матеріальної бази для залучення дітей до праці вирішувалось у Павлівській середній школі шляхом допомоги старших школярів, батьків, учителів.

Втілюючи теоретичні положення щодо *сімейного* виховання в практику роботи школи, Василь Олександрович акцентує на тому, що “... педагогіка повинна стати наукою для всіх — і для вчителів, і для батьків” [6, с. 42].

Саме з цією метою в 50-х роках педагог започаткував роботу батьківської школи або педагогічного університету, що стали невід’ємною складовою реалізації шкільно-сімейного виховання у Павлівській середній школі.

Практичний курс “Батьківської педагогіки” в цій школі був спрямований на “педагогічну освіту батьків і матерів, освіту тих, кому завтра бути батьками й матерями” [5, с. 22].

Заняття проводилися двічі на місяць для слухачів п’яти груп (дошкільна від 5 до 7 років; I-II класи; III-IV класи; V-VII класи; VIII-X класи). Помітне місце під час навчання батьків посідав курс психології і педагогіки (250 годин), в якому особлива увага приділялась віковій психології, психології особистості, теорії фізичного, розумового, морального та естетичного виховання. Форма занять: наукові конференції, збори, лекції на актуальні теми: від громадянської та моральної відповідальності батьків, підготовки до материнського та батьківського обов’язку, до формування та збереження високого почуття людської любові. Під час занять теоретичні питання завжди пов’язувались з сімейною практикою у розв’язанні окремих аспектів виховної роботи в сім’ї. “Учителі пояснили батькам, в чому полягає суть допомоги учневі: не у виконанні роботи за нього, а в організації його самостійної роботи” [5, с.232].

Сімейне виховання педагог-новатор розглядає як складову частину цілісного навчально-виховного процесу. “Всі шкільні проблеми стоять і перед сім’єю, усі труднощі, які виникають у складному процесі шкільного виховання, сягають своїм корінням у сім’ю” [7, с. 86].

Особливою є роль матері у сімейному вихованні. У школі В. Сухомлинського панував культ Матері, був Куточок Матері. “Я вбачаю важливу виховну місію в тому, щоб син умів жаліти, оберігати серце матері, бо воно невичерпно щедre й нескінчене в своїй любові. Є в моєму зошиті кілька оповідань і казок про Материнське Серце” [5, с. 213].

Роль батька у вихованні дітей, на думку В. Сухомлинського, є також особлива. Вона визначається “його відповідальністю”. “Батько, який уміє бути відповідальним, зобов’язаним, повинним — справжній мужчина, його воля стає силою, здатною дисциплінувати думку, бажання дітей” [5, с. 220].

Батьківська педагогіка В. Сухомлинського ілюструє особистий приклад батьків як важливий самостійний метод виховання. Його сутність полягає у розвитку свідомості, активності й творчості дитини через сприйняття дійсних образів батьків. Приклад батьків є для дитини основою соціальної поведінки, через яку вона оволодіває формами й змістом людських стосунків. Слід зауважити, що виховна сила цього методу, який формується на основі високих моральних якостей особис-

тості, поваги, гідності особистості дитини, неможлива без авторитету батьків в очах дитини.

У роботі з батьками В. Сухомлинський наполягав, що їхня влада повинна проявлятися не у формі заборон — цей метод є можливим лише в тому випадку, коли дитина вже навчилася робити неправильно, а у формі розмов, пояснень, активної діяльності.

У Павлівській школі для досягнення мети педагогічної системи поколіннями учнів були вироблені Закони справжньої дружби, Десять правил не можна, Десять негідних речей, Азбука моралі та ін.

Продуктивним і цікавим в цьому аспекті є досвід В. Сухомлинського з розробки і запровадження ідеї десятирічного планування. В основу планування педагог поклав увесь період перебування дитини в навчальному закладі. Шляхи реалізації цієї ідеї директор виклав у своїй авторській програмі, розрахованій на десять років.

Програма морального розвитку визначала комплекс цінностей, які повинні сформуватися у школяра через систему етичних бесід, участі у різноманітних видах діяльності. Програма занять із батьківської педагогіки, громадянського виховання та інших також були розраховані на десять років.

Для професійного становлення вчителів у Павлівській школі регулярно проводилися педагогічні понеділки, випускався рукописний збірник “Педагогічна думка”, де педагоги публікували результати своїх досліджень, конспекти уроків, виховних заходів, плани тощо.

Особливість педагогічних понеділків полягала в тому, що вони складались з двох частин:

1) з розповіді кого-небудь з вихователів з подальшим обговоренням конкретних ситуацій, дітей, колективів Павлівської середньої школи;

2) з теоретичної доповіді, що присвячена одній з проблем, пов'язаних з навчанням і всебічним розвитком особистості. Проведений нами аналіз творчого доробку В.Сухомлинського дає змогу констатувати, що його педагогічна система включає:

складові (педагогічну концепцію, педагогічну систему, авторську школу);

суб'єкти (вчитель, учень, родина);

мету (формування всебічно розвиненої особистості);

принципи (гуманізму, унікальності дитини, природовідповідності, культуровідповідності, опори на позитивне в дитині, створення ситуації успіху, одухотворення знання, радості пізнання, створення “інтелектуального фону” школи, формування культури почуттів);

напрями виховання всебічно розвиненої особистості (розумове, моральне, громадянське, трудове, фізичне, естетичне, патріотичне, ідейно-політичне виховання);

форми і засоби навчання (розвивальне навчання, інтелектуальний та емоційний фон школи, створення радості пізнання, школа мислення, школа радості, уроки в зелених класах, уроки розвитку мовлення, “Книга природи”, дві програми навчання: обов'язкова і розширена тощо);

засади внутрішкільного управління (організація та планування науково-методичного забезпечення діяльності школи, створення специфічної матеріально-технічної бази школи, системний і гуманістичний стиль керівництва школою, організація самоосвіти й самовиховання школярів, організація спільної діяльності педагогів, батьків, дітей у досягненні колективних і індивідуальних цілей, підвищення педагогічної кваліфікації).

Характерною особливістю педагогічної системи В. Сухомлинського, що відрізняє її від інших, які діяли в той час, є включення сім'ї і навколишнього середовища до педагогічного процесу Павлівської середньої школи.

Висновки. Таким чином, авторська школа В. Сухомлинського являла собою школу-комплекс, школу-родину, школу-лабораторію, школу радості і виховання справжньої всебічно розвиненої особистості, школу співдружності поколінь. У ній упродовж 1948-1970 рр. були реалізовані педагогічні системи вченого, що включала управління, навчання і виховання, вироблені з урахуванням сучасних наукових надбань та вітчизняного й зарубіжного педагогічного досвіду. А педагогічна система В. Сухомлинського не лише демонструє, а й учить розв'язувати цілу низку складних проблем, поставлених життям. Саме тому, на нашу думку, вона не втрачає актуальності й сьогодні. Адже результати її використання підтверджують правильність закладеної основи.

Література

1. Білюк О. В. Духовний розвиток особистості за В. О. Сухомлинським : навч.-метод. посіб. / О. В. Білюк, Н. М. Огренич. — Миколаїв : МОІППО, 2010. — 116 с.
2. Грицай Ю. О. Педагогіка В. О. Сухомлинського: діалог із сучасністю : монографія / Ю. О. Грицай. — Миколаїв : Іліон, 2009. — 183 с.
3. Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (XX століття) : посіб. / за ред. О. В. Сухомлинської, В. С. Курила. — Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. — 444 с.
4. Рындак В. Г. Уроки Сухомлинского (издание второе, дополненное). / В. Г. Рындак. — М.: Педагогический вестник, 2003. — 340 с.
5. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. — К.: Рад. школа, 1978. — 263 с.
6. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: в 5т. — К.: Рад. школа, 1977. — Т.4. — С. 7 — 390.
7. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: в 5т. — К.: Рад. школа, 1976. — Т.1. — С. 55 — 206.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА

Сьогодні без належного розвитку навичок ефективного спілкування, комунікації і неможливо уявити повноцінне функціонування людини в соціумі.

Спілкування — це складний, багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, що виникає на основі потреб і спільної діяльності та включає в себе обмін інформацією, сприймання та розуміння іншого; по-друге, це взаємодія суб'єктів через знакові засоби, викликана потребами спільної діяльності та спрямована на значимі зміни стану, поведінки партнера.

У найзагальнішому значенні спілкування виступає як форма життєдіяльності. Спілкування виконує цілий ряд життєво необхідних функцій:

1. Комунікативна функція — зв'язок людини з світом у всіх формах діяльності.

2. Інформаційна функція виявляється у відображенні засобів оточуючого світу. Вона здійснюється завдяки основним пізнавальним процесам. У процесі спілкування забезпечується отримання, зберігання та передача інформації.

3. Когнітивна функція полягає в усвідомленні сприйнятих значень завдяки мисленню, відображенню, фантазії. Ця функція пов'язана з суб'єктивними характеристиками партнерів, з особливостями їх прагнення до взаємопізнання, до необхідності розкрити психологічні якості особистості.

4. Емотивна функція полягає в переживанні людиною своїх стосунків з оточуючим світом. У процесі спілкування ці переживання вторинно відображаються у вигляді взаємовідносин: симпатій — антипатій, любові — ненависті, конфлікту — злагоди тощо. Дані взаємовідносини визначають соціально-психологічний фон взаємодії.

5. Конативна функція пов'язана з індивідуальними прагненнями людини до тих чи інших об'єктів, які виступають в формі побуджувальних сил. Завдяки цій функції відносини реалізуються в конкретній поведінці.

6. Креативна функція пов'язана з творчим перетворенням дійсності [5].

Характер педагогічної діяльності постійно ставить викладача в ситуації спілкування, вимагаючи від нього прояву комунікативної готовності, яка залежить від рівня розвитку соціально-психологічних якостей особистості. До них в першу чергу відносяться рефлексивність, гнучкість, емпатійність.

Саме тому в сучасній педагогіці й теорії педагогічної майстерності важливе значення надається проблемам комунікативної компетентності, а саме комунікативній готовності.

Проблемам комунікативної підготовки майбутнього педагога присвячено велику кількість досліджень як психологів так і педагогів: теоретико-методологічні основи професійного спілкування (Киричук А.В., Максименко С.Д., Орбан Л.Є.,

Савенкова Л.О., Синиця А.А., Семиченко В.А., Титаренко Т.М., Яценко Т.С.); формування у майбутнього вчителя індивідуального стилю педагогічного спілкування (Андреев А.А., Галузяк В.М., Мешко Г.М.); формування комунікативних вмінь і навичок (Білоусова З.І., Кирилова І.Г., Васильєва М.П., Каплинський В.В., Косова Н.М., Коць М.А., Шепеленко Т.Я); способи комунікативної підготовки викладача (Березюк О.Р., Наумов В.П.); культура педагогічного спілкування (Байкін Ф.Ф., Грехнєв В.С., Гриценко Т.С., Ільяєва І.А., Омельченко С.Д.).

Комунікативність як риса особистості, що переросла в професійно-особистісну якість, забезпечує ефективність педагогічного спілкування і є єдністю трьох компонентів: потреби у спілкуванні, емоційного самопочуття до, під час і після спілкування, комунікативних навичок і вмінь

Професійна готовність є закономірним результатом спеціальної підготовки, самовизначення, освіти й самоосвіти, виховання й самовиховання. Це — психічний, активно-дієвий стан особистості, складна її якість, система інтегрованих властивостей. Така готовність регулює діяльність, забезпечує її ефективність. Однією з важливих якостей педагога, умов успішності його як професіонала є комунікативна готовність до майбутньої професійної діяльності.

Комунікативна готовність розглядається як цілеспрямований вияв потенціалу особистості до обміну різного роду інформації вербальними та невербальними засобами.

Основна і найдосконаліша форма людського спілкування за допомогою слова — вербальна комунікація. Рівень володіння мовою, багатство та культура мовного висловлювання визначають можливості та ефективність спілкування кожної конкретної особистості. Паралельно з мовою як засобом спілкування за допомогою слова широко використовуються немовні засоби — невербальна комунікація — жести, міміка, інтонація, паузи, манери, зовнішність. [4, с. 113].

До невербального спілкування належать різні види зорової комунікації - малюнки, таблиці, схеми, зображення, відео тощо.

Візуальний підхід до педагогічної комунікації передбачає широке застосування в електронних презентаціях зображень-образів. Вони привносять різноманіття, необхідний контраст, надають додаткового значення, викликають інтерес, залишаються в пам'яті надовго після того, як слова забуваються.

Все це разом узятє, сприяє педагогічній комунікації в цілому. Тому викладачам слід активніше використовувати під час занять візуальні образи, тому що більш, ніж три чверті інформації сучасна людина отримує за допомогою зорових процесів [4, с. 38].

Співвідношення вербальних і невербальних засобів спілкування може складатися по-різному. В одних випадках вони співпадають і підсилюють один одного; в інших вони можуть не співпадати або навіть суперечити один одному [1].

Всі складові комунікативної компетентності взаємопов'язані. Високий рівень комунікативної готовності педагога передбачає всебічний розвиток всіх її компонентів, віртуозне володіння і застосування комунікаційних технік

Комунікація в професійній діяльності виконує наступні основні функції:

- комунікативну, що включає обмін інформацією;

- інтерактивну, що передбачає організацію взаємодії;
- перцептивну, що відображає процес сприйняття і формування образу іншої людини та встановлення взаємодії.

Критерії розвитку комунікативної компетенції повинні відповідати основним функціям і відображати наступні вміння:

- вміння вести вербальний і невербальний обмін інформацією, а також проводити діагностування особистих властивостей і якостей співрозмовника;
- уміння виробляти стратегію, тактику і техніку, взаємодія з людьми, організовувати їх спільну діяльність для досягнення певних соціально значущих цілей;
- вміння ідентифікувати себе із співрозмовником, розуміти, як він сприймається партнером по спілкуванню і емпатійно відноситься до нього[2].

Комунікативна компетентність це ядро професіоналізму викладача, а сутність педагогічної діяльності становить взаємодія з учнями.

Комунікативні готовності не тільки забезпечує потрібний позитивний емоційний фон викладача в процесі роботи, але й через механізми наслідування розвивають комунікативні компетенції учня.

Література

1. Бергер А. Бачити — значить вірити. Введення в зорову комунікацію / А. Бергер — М.: Вільямс 2005. — 288 с.
2. Коммуникативная компетентность педагога: сущность и структура [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/kommunikativnaya-kompetentnost-pedagoga-suschnost-i-struktura>
3. Ломов Б.Ф. Методичні і теоретичні проблеми психології / Б.Ф. Ломов. — М., 1984.— С.242-271.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія [Текст] : рек. МОН України як навч. посібник для студ. ВНЗ / С. Д. Максименко ; МОН України. — Вид. 3-тє, переробл. та допов. — К. : Центр учбової літератури, 2008. — 271, [1] с. : табл. — Бібліогр. в тексті.
5. Поняття і сутність спілкування, його зміст, цілі та засоби [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/5046001/>

УДК 37.011.3: [373+316.362]

І.Д. ФЕЩУК,

магістрант педагогічного факультету
Рівненського державного гуманітарного університету

ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСІ СПІВРОБІТНИЦТВА ШКОЛИ І СІМ'Ї

У статті розглядається поняття індивідуальності педагога у процесі взаємодії сім'ї і школи, а також вплив особистісних якостей вчителя на ефективність співробітництва навчального закладу з батьками.

Ключові слова: співробітництво школи і сім'ї, індивідуальність педагога, особистісні якості, домінантні якості, периферійні якості, ефективність роботи з батьками.

В статье рассматривается понятие индивидуальности педагога в процессе сотрудничества школы и семьи, а также влияние личностных качеств учителя на эффективность работы образовательного учреждения с родителями.

Ключевые слова: сотрудничество школы и семьи, индивидуальность педагога, личностные качества, доминантные качества, периферийные качества, эффективность работы с родителями.

Постановка проблеми. У Державній національній програмі “Освіта (Україна ХХІ століття)” та в Законі України “Про освіту” наголошується, що принцип співробітництва школи і сім’ї, єдності виховних впливів учителів і батьків має важливе значення у практиці виховання підростаючого покоління. Реалізація цього принципу робить процес виховання цілісним і безперервним, забезпечує єдність і наступність виховного впливу на учнів у школі і сім’ї, сприяє органічному поєднанню і взаємозбагаченню суспільного і сімейного виховання, помітно звужує сферу стихійного, некерованого впливу на дітей.

Важливою складовою навчально-виховного процесу сучасного закладу освіти є організація роботи з батьками, сім’ями учнів. Організація роботи в освітньому закладі — багатоаспектна і має суттєві педагогічні можливості. Успіх в організації роботи з батьками великою мірою залежить від особистості й авторитету педагога, його професійності, високих моральних, людських якостей, уміння спілкуватися з батьками, колегами, дітьми. Особливе місце у цьому процесі посідає вчитель початкових класів, який є першим, хто встановлює контакт із сім’єю учня, і чия компетентність стає обличчям освітнього закладу.

Стан дослідження. Значний внесок у дослідження проблеми взаємодії школи і сім’ї у вихованні особистості зробили сучасні вчені. Ними вивчалися такі аспекти даної проблеми: українські народні виховні традиції як форми виховного впливу на молоде покоління (В. Г. Кузь, Ю. Д. Руденко, В. І. Скутіна, Є. І. Сявако); особливості виховного впливу родинної педагогіки (С. Д. Бабишина, З. Є. Болтарович, М. Г. Стельмахович); психологічні основи сімейного виховання (В. П. Кравець); основні напрями співпраці сім’ї і школи (Т. Ф. Алексеєнко); форми організації роботи з батьками в освітньому закладі (І. М. Рибальченко); спілкування батьків і вчителів з дітьми (Л. М. Щербань)

Мета статті полягає визначенні та обґрунтуванні індивідуальних якостей педагога для підвищення ефективності взаємодії школи і сім’ї.

Виклад основного матеріалу. Вчитель — це педагогічний працівник, який здійснює педагогічну діяльність із колективом учнів класу, їхніми батьками, організацію і проведення позаурочної та культурно-масової роботи, сприяє взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу у створенні належних умов для виконання завдань навчання і виховання, самореалізації учнів, їхнього соціального захисту [8, с. 83].

Соціально-економічні зміни, які відбуваються в країні, демократизація сучасного суспільства, та водночас послаблення ролі сім’ї як виховного фактора, умови буття ставлять нові вимоги до особистості педагога, який працює в освіті, зокрема з батьками учнів.

За вимогою сьогодення необхідним є наукове визначення психолого-педагогічних систем саморозвитку творчої, відповідальної особистості педагога як суб'єкта ефективного процесу співробітництва школи і сім'ї. Формування соціально-психологічної компетентності, культури професійного самовизначення та забезпечення систематизованої психологічної взаємодії предметних й методичних знань дають можливість педагогу визначати структуру успішної співпраці з сім'єю та стійку власну професійну позицію в ній.

У процесі налагодження співробітництва між школою та родиною великого значення набуває індивідуальність педагога. Індивідуальність педагога — це психологічне новоутворення особистості, в якому особистісні та професійні якості інтегровані таким чином, що забезпечують успішну співпрацю з батьками та самодостатність вчителя. Формування його індивідуальності — це стратегічно зорієнтоване набуття та систематизація професійних знань, умінь, способів дій, що узгоджуються, з одного боку, з державним замовленням, з іншого — зумовлюються розвитком професійно необхідних для вчителя здібностей та творчих схильностей. На думку Ш. О. Амонашвілі, індивідуальність педагога виявляється у його мудрості, чуйності, доброзичливості, принциповості. Його творчість може збагатити співробітництво школи і сім'ї новими висновками, дати початок новим ідеям та підходам.

Які риси особистості, професійні якості повинні бути притаманні вчителю, щоб прослідковувалась його індивідуальність? Безумовно, успіх взаємодії з батьками насамперед залежить від рівня педагогічної майстерності вчителя, яка формується поступово. У процесі педагогічної діяльності вчитель набуває педагогічних навичок, вмінь. Хороший вихователю має бути добре вихований сам, мати спеціальні знання, навички організації проведення виховної роботи і водночас володіти мовною майстерністю, бо вчителю важко працювати, якщо з нього не поставлений голос, він не вміє розмовляти з дітьми, дорослими, не знає, як поводитись у тому чи іншому випадку, як і про що розмовляти з батьками тощо. Ще А. С. Макаренко слушно зауважував, що хороший вчитель повинен досконало володіти мімікою, жестами, надавати своєму обличчю необхідного виразу, тобто вихователю має поводитись так, щоб кожний його рух виховував навіть батьків.

Вчені пропонують різноманітний перелік особистісних якостей, які визначають індивідуальний стиль педагога. Робляться спроби виділити найсуттєвіші з точки зору ефективності процесу співробітництва школи і сім'ї. Правомірним, на нашу думку, є виділення домінантних, периферійних, негативних і професійно недопустимих якостей. Домінантними вважають шості, відсутність кожної з яких унеможливорює ефективне здійснення співпраці школи і сім'ї; периферійними — якості, які не здійснюють вирішального впливу на ефективність педагогічної праці, проте сприяють її успішності; негативними — якості, що призводять до зниження ефективності спільної діяльності школи і сім'ї, а професійно недопустимими — ті, що ведуть до професійної непридатності вчителя. Розглянемо склад цих груп особистісних якостей детальніше.

Домінантні якості:

1. Доброзичливість і повага до дітей, батьків, батьківського авторитету; вміння зрозуміти умови та особливості сімейного виховання кожної сім'ї; чутли-

вість й чуйність, турбота про дітей; тактовність, вміння враховувати думку батьків, розуміти їх прохання, сприймати зауваження, прагнути будь-що допомогти; педагогічний оптимізм, віра в розвиток того найкращого, що є в дитині та сім'ї.

2. Емпатія (здатність до співчуття, співпереживання) та ідентифікація (здатність стати на позицію іншої людини). Наявність цих якостей допомагає вчителю пізнати внутрішній світ дитини, розібратись у сімейних стосунках, зрозуміти батьків. Батьки повинні бачити, що вчитель розуміє їхню дитину з усіма її позитивними рисами і вадами характеру, намагається допомогти в навчанні, сприяє розвитку кращих якостей особистості, вміє зрозуміти і розділити турботи та переживання родини за дитину, дати кваліфіковану пораду щодо організації сімейного виховання.

3. Справжня інтелігентність — високий рівень розвитку інтелекту, освіченість у питаннях організації сімейного виховання, глибока ерудиція, вимогливість до себе, тактовність, застосування індивідуального підходу при конструюванні спілкування з батьками сприяють кращому взаємозв'язку, ефективності розв'язання спільних проблем.

4. Громадянська відповідальність, соціальна активність. Від правильної взаємодії з батьками залежить благоустрій усього народу.

5. Чесність, справедливість, порядність, гідність, працьовитість, самовідданість.

6. Інноваційний стиль науково-педагогічного мислення, готовність до прийняття нових цінностей і творчих рішень у процесі взаємодії з батьками.

7. Комунікативна діяльність вчителя, його здатність до спілкування з дорослими.

Спілкування з батьками — складна справа ще й тому, що це — дорослі люди, які психологічно не визнають директивних вимог із боку школи, навіть тоді, коли для цього є достатні підстави. Завдання вчителя — знайти контакт з батьками з урахуванням їх індивідуальних особливостей. Для цього педагог повинен володіти інтуїцією, прийомами і навичками, різнобічними знаннями.

Важливого значення набуває позиція доброзичливості педагога. Батьки повинні бачити, відчувати прихильне ставлення до себе, до своєї дитини. В основі спілкування батьків й педагога є взаємна заінтересованість долею дитини, результатами її виховання і навчання. Кожна сім'я має свої проблеми у вихованні, особливо в його методиці. Якщо батько й мати відчувають, що педагог бажає зрозуміти їх, вони більш налаштовані до сприйняття рекомендацій. Важливою умовою спілкування є вміння педагога початкових класів вислуховувати батьків, що допоможе вчителю початкових класів краще зрозуміти їх і дитину, виявити болючі місця сімейного виховання й моменти, коли треба прийти на допомогу. Під час спілкування відбувається процес збагачення знаннями, створюються умови для обміну інформацією. Педагог повинен досягти того, щоб стати для сім'ї свого учня визаним авторитетом. Авторитет педагога здобувається наполегливою працею. Важливим для формування авторитету вчителя початкових класів в очах батьків є його робота з дітьми, яка повинна проводитись на високому професійному рівні [8, с. 43].

8. Наявність педагогічного такту, що визначає стиль поведінки вчителя, призводить до упевненості батьків у доброзичливості вчителя, його чуйності, доброти, толерантності.

Периферійні якості:

1. Привітність.
2. Почуття гумору.
3. Артистизм.
4. Мудрість (наявність життєвого досвіду).
5. Зовнішня привабливість.

Негативні якості:

1. Байдужість до вихованців та їх батьків.
2. Зарозумілість — педагогічно недоцільне підкреслення власної вищості над учнями та батьками.
3. Мстивість — властивість особистості, яка проявляється у намаганні зводити особисті рахунки з батьками учнів.
4. Неврівноваженість — невміння контролювати свої тимчасові психічні стани, настрої.
5. Розсіяність, забудькуватість, незібраність.

Професійні протипоказання:

1. Наявність шкідливих звичок, соціально небезпечних для суспільства і алкоголізм, наркоманія тощо).
2. Моральна неохайність.
3. Грубість.
4. Некомпетентність у питаннях викладання і виховання.
5. Обмеженість світогляду.
6. Безвідповідальність.
7. Безпринципність.

Різнomanітні поєднання важливих якостей визначають індивідуальний стиль діяльності вчителя.

Для забезпечення ефективного процесу співробітництва, для вдосконалення своєї індивідуальності пропонуємо такі поради педагогу:

- ніколи не дорікайте батькам, які не приходять на збори, це не сприяє їхньому бажанню зустрічатися з вами частіше. Завжди щиро радійте їхній появі у класі;
- обов'язково називайте батьків по імені, не кажіть “мама Тані Петренко”. Інакше може скластися враження, що батьки важливі для вас тільки в такій ролі;
- на зборах намагайтеся говорити про проблему, а не окрему дитину. А от хваліть — персонально і всіх. Знайдіть кілька теплих слів для кожної дитини. Діти змінюються, засвоюють нові області. І часто набагато успішніше, ніж це здається на перший погляд;
- намагайтеся не критикувати дії колег, дотримуйтесь професійної етики, навіть якщо у вас інша точка зору;
- за необхідності звертайтеся до батьків про виявлення будь-якої допомоги, детально поясніть, чому ви не можете обійтися без них, просіть пропонувати інші варіанти рішення проблеми, зацікавлено обговорюйте їх [6, с. 69].

Свою діяльність вчитель у процесі спільної роботи з батьками спрямовує на те, щоб зробити батьків своїми союзниками. Для забезпечення ефективності роботи з батьками він має визначити пріоритетні напрями співпраці

У практиці виховання виділяють п'ять функцій роботи вчителя з батьками: організаційну, навчальну, коригувальну, спільну діяльність з дітьми, співпрацю з батьківською громадою.

Висновки. Особливого значення в роботі з батьками набуває індивідуальність учителя. Вона розглядається як наявність відчуття міри в процесі спілкування вчителя з учнями та їх батьками, вміння знайти правильний підхід до них у процесі спілкування, висувати педагогічно обґрунтовані справедливі вимоги і вміти виробити стратегію їх вирішення. Наявність домінантних якостей у педагога допомагає йому уникати конфліктів з батьками, вирішувати існуючі проблеми у трикутнику партнерства «педагоги-батьки-діти». Відсутність індивідуальності педагога може призвести до погіршення відносин між вчителем, батьками і дітьми, як наслідок, до руйнації співробітництва школи та сім'ї у вихованні дітей.

Література

1. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: курс лекцій / О. І. Бондарчук / . — К.: МАУП, 2001. — 96 с.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). — К.: Радуга, 1994. — 61 с.
3. Кулаковська С. Організація роботи з батьками в сучасному закладі хвіти / С. Кулаковська, Т. Кравченко, О. Хромова // Шкільний Світ. — 2003. — № 25-28. — С. 83-92.
4. Родинна педагогіка: навч.-метод. посібник / За ред. А. А. Марушкевича. — К.: Видавець Парапан, 2002. — 216 с.
5. Сазоненко Г. Впровадження родинного виховання в сучасній українській школі / Г. Сазоненко // Директор школи. — 2004. — № 44. — С. 5-8.
6. Стельмахович М. Українська народна педагогіка: навч.-метод. посібник. / М. Стельмахович. — К.: ІЗМН, 1997. — 227 с.
7. Шаповал М. М. Спільна робота школи, сім'ї і громадськості / М. М. Шаповал. — К., 1988. — 135 с.
8. Щуркова Н. Школа и семья: педагогический альянс / Н. Щуркова. — М.: Пед. об-во России, 2004. — 112 с.

УДК 373.3.011.3+316.652

О.А. ЦАРУК,

магістрант педагогічного факультету
Рівненського державного гуманітарного університету

ОСНОВИ КУЛЬТУРИ ВЗАЄМИН УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ІЗ БАТЬКАМИ

Стаття присвячена обґрунтуванню основ культури взаємин учителя початкових класів із батьками. Від культури міжособистісних взаємин, її змісту, форм і методів залежить розвиток усіх видів людської міжособистісної взаємодії. Вирішальним чинником становлення культури міжособистісних взаємин є виховання гуманних моральних якостей батьків і дітей як особистостей, культури їх взаємин.

Ключові слова: культура міжособистісних взаємин, діти молодшого шкільного віку, відносини, батьки, діти, міжособистісні взаємини.

Стаття посвячена обоснованию основ культуры взаимоотношений, ее содержания форм, методов, зависит развитие всех видов человеческого межличностного взаимодействия. Решающим фактором становления культуры межличностных отношений есть воспитание гуманных моральных качеств родителей и детей как личностей, культуры их взаимоотношений.

Ключевые слова: культура межличностных отношений, дети младшего школьного возраста, отношения, родители, дети, межличностные отношения.

Постановка проблеми. Нова парадигма освіти, освітянські традиції, культура та досягнення в цій галузі покладають на освітню діяльність, навчальний заклад і сім'ю конкретні завдання щодо формування світогляду особистості, індивідуального досвіду, творчих нахилів. Гуманістично спрямоване, особистісно орієнтоване виховання дітей молодшого шкільного віку в сім'ї і школі можливе лише за умови спеціальної фахової кваліфікації вчителів початкових класів, підвищення педагогічної освіти виховної майстерності батьків молодших школярів. Створення системи виховання культури міжособистісних взаємин у сім'ї, і школі вимагає цілісного аналізу проблеми, опрацювання механізмів утворення моральних якостей і цінностей та вивчення

Стан дослідження. Розв'язання цієї проблеми започатковано дослідниками країн СНД (Ш. Амонашвілі, В. Виноградов, В. Чередов, Г. Цукерман) та вітчизняними науковцями (Т. Башинська, О. Кіліченко, В. Міляєва, О. Савченко, В. Тищенко)

У науковій літературі повно не досліджено культуру міжособистісних взаємин. На сьогодні це поняття залишається предметом постійних дискусій. Через неузгодженість та недостатню інтегрованість поглядів учених не припиняються творчі пошуки комплексних засобів вивчення й інтерпретації взаємин між людьми і з'ясування сутності культури міжсуб'єктних взаємин.

Виклад основного матеріалу Упродовж життя люди як фізично, так і духовно творять один одного, взаємодіють між собою, тобто формують культуру взаємин із іншими людьми. У взаєминах відбувається взаємовплив і взаємодія індивідів, виявляється і формується спільність поглядів, думок, настроїв, досягається взаєморозуміння, здійснюється передача і засвоєння манер, звичок, досвіду, створюється згуртованість і солідарність, відтворюється спосіб життя [14, с. 283].

Культура міжособистісних взаємин — складний соціальний феномен, який поєднує гуманістичну мораль, етикет, морально-етичні принципи поваги, чемності, тактовності, гідності, шляхетності і відповідальності, формується в процесі спілкування, поведінкових виявів та впливів, що, в свою чергу гармонізує людські стосунки [10, с. 6].

Вчитель початкових класів у своїй педагогічній діяльності безпосередньо взаємодіє з учнями, батьками учнів, колегами, керівництвом школи і т.д.. Складним суспільним феноменом, який відіграє важливу роль у педагогічній діяльності є культура взаємин учителя початкових класів із батьками. Одна з форм встановлення культури взаємин учителя з батьками втілюється через педагогічне спілкування.

Педагогічне спілкування — це процес взаємодії між учасниками педагогічного процесу (вчителем та батьками), яка передбачає обмін діяльністю, інформацією, досвідом, уміннями й навичками, результатами педагогічної праці. Педагогічне спілкування є одним із проявів сутності вчителя та батьків, особистісною формою спільної діяльності й функціонування культури взаємин між ними [2, с. 343].

У психолого-педагогічній діяльності вчителя сформованість культури взаємин із батьками варта особливої уваги, оскільки від ефективності спільної взаємодії між ними та єдності вимог до учнів у сім'ї та школі значною мірою залежить підвищення процесу виховання та навчання [6, с. 8].

Взаємини вчителя початкових класів із батьками є джерелом збагачення досвіду їх міжособистісних стосунків, їхнього емоційного життя і може істотно впливати на характер цінностей батьків, роблячи для них пізнання світу дитини та її виховання більш значущим і радісним.

Проблема взаємин між людьми існує стільки, скільки існує саме людство. Вона знайшла своє відображення у працях таких стародавніх філософів як Сократ, Гінній, Антіфонг, Піррон, Епікур та ін.. Зокрема, філософ Стародавнього Китаю Конфуцій висловив думку про те, що не слід робити людям того, чого не бажаєш собі, і тоді в державі й сім'ї до вас не будуть ставитись вороже. В той же час християнська мораль пропонує, щоб людина ставилась до інших людей так, як би ти хотіла, щоб ставились до неї [7, с. 52].

Видатний мислитель І. Кант вимагав ставлення до людини як до мети, як до суцього, яке має ціль у собі, а не як до засобу. Він установив, що процес спілкування забезпечується реалізацією свідомості у трьох мовних формах: вербальній (словесній), невербальній (у формі зображення) та музичній, які найчастіше переплітаються. Духовний капітал, яким живе людина і який становить її єство, у своїй першооснові не є надбанням уособленого і замкненого у собі “Я”, а успадкований і набутий тільки через активне спілкування. Душевні потенції внутрішнього життя людини реалізуються значною мірою тільки через обмін інформацією. Подібно до того, як фізичне життя можливе тільки через живлення, постійне включення в себе предметів і явищ навколишньої дійсності, так і духовне життя здійснюється лише завдяки спілкуванню, через кругообіг духовних елементів, спільних для всіх людей, які лягають в основу побудови культури взаємин [7, с. 296].

Культура взаємин людини з людиною у філософській літературі розглядалася також науковцем Л. Фейєрбахом. Він вважав, що індивідуальні стосунки “Я — ТИ” (“Я — ВИ”) проявляються лише у спілкуванні. Філософ був переконаний, що єдиною справжньою основою та умовою людських взаємин у відношенні “Я” — “ТИ” (“ВИ”) ту, за якої співбесідники бачать один у одному принципово рідне та споріднене нашому “Я”, в такому випадку можливий справжній, виправданий душевний діалог між людьми [12, с. 78].

Психолого-педагогічні умови підвищення ефективності взаємодії вчителя з батьками, а також їх взаємовідносин знайшли відображення в дослідженнях психологів. Оскільки будь-яка індивідуальна дія відбувається в умовах безпосередніх чи опосередкованих відносин з іншими людьми, вона включає (поруч із фізичним) комунікативний аспект [8, с. 168].

У своїй праці А. Бодалев пропонував підходити до проблеми побудови культури взаємин у процесі спілкування як до одного з найважчих психологічних утворень: “Міжособистісне спілкування не тільки необхідний компонент діяльності, у процесі якого провокується взаємодія людей, а й одночасно обов’язкова умова функціонування спільностей людей” [3, с. 15]. Він визначає педагогічне спілкування як взаємодію вчителя з батьками, при якому вони пізнають один одного, вступають у ті або інші відносини, встановлюється взаємоповага, формується культура взаємин.

Психолог Б. Ананьєв у праці “Психологія педагогічної оцінки” підкреслив, що у своєму повсякденному житті людина пов’язана безкінечною кількістю відносин не тільки з предметним світом, але й із людьми. Він виділив головною характеристикою спілкування — те, що через нього людина будує свої відносини з іншими людьми. Автор, окрім вербальних і невербальних засобів спілкування, обґрунтував внутрішню його сторону — пізнання учасниками спілкування один одного. На будь-якому рівні, при будь-якій поведінці вчителя та батьків, як учасників спілкування, існує взаємозалежність між: 1) інформацією про учасників спілкування; 2) комунікацією і саморегуляцією вчинків учасників спілкування; 3) пристосуванням внутрішнього світу свого до іншої людини. На думку автора, у спілкуванні вчителя з батьками, як психологічному механізмі, є такий аспект: оскільки у спілкуванні завжди є момент пізнання людини людиною, одночасно є ще більше пізнання кожним із них самого себе [1, с. 266].

За допомогою спілкування людина здійснює процес пізнання, формує емоційний вияв щодо дійсності та визначає поведінку цій дійсності. Вчитель початкових класів, спілкуючись із батьками, може цілеспрямовано впливати на їх предметну, розумову, емоційно-душевну діяльність. Таким чином процес спілкування перетворюється на засіб встановлення ефективних педагогічних взаємин учителя початкових класів із батьками, отримавши статус педагогічного [11, с. 142].

Педагогічне спілкування вчителя початкових класів із батьками — вид духовного виробництва, і воно обов’язково містить у собі як передачу (ретрансляцію) педагогічних знань, умінь та навичок на основі творчого, продуктивного їх викладу, так і створення нового — формування позитивних загальнолюдських взаємин із батьками.

Важливим аспектом професійної культури вчителя початкових класів є використання ним різноманітних і динамічних міжособистісних зв’язків із батьками для створення ефективних умов розвитку учнів.

Пропагувала поєднання сімейного і шкільного виховання та налагодження стосунків між учителем та батьками і С. Русова, яка вважала школу тим осередком, який повинен провести дитину від сімейного виховання через дитячий садок у соціальний колектив і через національно-громадське виховання до Всесвіту.

Значний внесок у теорію і практику керівництва сімейним вихованням вніс А. Макаренко. Він вважав, що необхідно вміло організовувати сімейне виховання, а організовуючим началом повинен виступати вчитель. В результаті своєї новаторської педагогічної діяльності науковець дійшов філософсько-педагогічного висновку: “Гармонійні виховуючі взаємини вчителів із батьками - це соціально орга-

нізована під керівництвом учителя творча, морально-естетична взаємодія, спрямована на досягнення мети виховання, зумовлена соціально і психологічно всією системою суспільних відносин, загальнолюдських і національних цінностей, відповідає певному етапу розвитку суспільства” [5, с. 144].

Педагог підкреслював, що не можна досягти спільності у педагогічно-виховній діяльності вчителя і батьків без живого педагогічного спілкування між ними. Живе спілкування між учителем і батьками — найдавніший спосіб зв'язку школи та сім'ї, крім того спілкування здійснює зворотній психолого-педагогічний зв'язок батьків і вчителя [5, с. 37].

Неоціненний внесок у проблему батьківської педагогіки зробив талановитий педагог В. Сухомлинський, який у своїх працях порушував майже всі проблеми сімейного виховання та розробляв технологію підготовки до батьківства. Він писав: “Без сім'ї ми ... були б безсилі. Десятиліття пішли в нас на те, щоб дати батькам азбуку педагогічної культури... Повага та довіра до школи - ось що саме головне для колективу наших батьків. Для сім'ї в писаннях етичної культури, освіти, виховання нема вищого авторитету, ніж школа” [13, с. 117].

Підготовка батьків до виховної діяльності передбачає значне підвищення рівня їхньої педагогічної культури, який залежить від освіти, умінь і навичок виховувати дітей, психолого-педагогічних, фізіолого-гігієнічних та правових знань, від ставлення до педагогічної діяльності, від рівня розвитку педагогічних здібностей, від рівня сформованості культури педагогічних взаємин з вчителем. У зв'язку з цим, В. Сухомлинський стверджував, що налагодження гармонійних стосунків батьків із учителем допоможе запобігти можливим помилкам у навчанні та вихованні дітей [13, с. 119].

У своїй праці дослідник Ю. Руденко стверджує, що внаслідок спілкування батьків із учителем поліпшується якість виховання дітей у сім'ї та школі. Актуалізація виховної діяльності батьків можлива за постійного діалогу з учителем, що спонукає до виникнення у батьків власної думки, а не механічного засвоєння знань про педагогічний досвід [9, с.7].

На думку багатьох педагогів, взаємодія сім'ї та школи полягає в тому, щоб спільними зусиллями добитися справжнього взаєморозуміння, без якого неможливо розраховувати на повноцінне забезпечення соціально-педагогічних умов для соціалізації учнів.

У науково-методичному збірнику “Формування педагогічної культури батьків у сучасних умовах” педагогічну культуру батьків визначено як важливий чинник успішного сімейного виховання дітей у нових умовах, їх інтелектуального розвитку та духовного забезпечення, громадського змушнення; подаються теоретичні та методичні розробки з питань формування педагогічної культури батьків у сучасних умовах, певною мірою відбито сьогоденний досвід організації роботи школи та сім'ї у справі виховання підростаючих поколінь, даються поради щодо здійснення гармонізації взаємин батьків та вчителів; прогнозується здійснення ефективного спілкування вчителя з батьками лише за умови, що батьки довіряють педагогу, щиро і приязно контактують із ним, бачать у ньому радника та помічника; зазначається, що велику допомогу у розв'язанні навчально-виховних завдань може надати

педагогічне спілкування, що здійснюється насамперед у межах педагогічної про-світи батьків. Успіх позитивної взаємодії між учителем і батьками неможливий за відсутності почуття емпатії та довіри до педагога з боку сім'ї, без "особистого тя-жіння" один до одного [15].

Педагог В. Кан-Калик вважає, що від того, як складається і розвивається мі-кроклімат у сім'ї, багато в чому залежить стратегія і тактика педагогічного впливу вчителя на батьків і дітей. Педагогічне спілкування — це процес важливий, багато-рівневий. Воно являє собою процес, який постійно розвивається і змінює свої фо-рми, які, у свою чергу, утворюють динамічну комунікативну систему. Психолого-педагогічна наука доводить, що для того, щоб виховання було ефективним, у дити-ни необхідно викликати позитивне відношення до того, що педагог пропонує в ній виховати. А те чи інше відношення формується у діяльності, через складний меха-нізм взаємовідносин, спілкування, в тому числі і з батьками [4, с. 190].

Культура взаємин батьків і дітей утворює найважливішу підсистему міжосо-бистісних взаємин. На нашу думку, ознаками культури взаємин батьків і дітей є:

1. Культура спілкування батьків і дітей, особливості культури поведінки й культури мовлення в міжособистісних взаєминах.
2. Характер емоційного зв'язку, культура його вияву (емоційна культу-ра): з боку батьків - емоційне сприймання дитини, тобто батьківсько-материнська любов; від дитини — прихильність і емоційне ставлення до батьків.
3. Культура розв'язання проблемних і конфліктних ситуацій, особливості культури взаєморозуміння батьків і дітей, взаємодії материнських і батьківських оцінних ставлень до дитини, культура пред'явлення вимог і заборон дитині.
4. Культура сімейного виховання дітей молодшого шкільного віку в су-часній сім'ї та початковій школі.

Висновки. Отже, досліджуючи праці філософів, психологів та педагогів, ми переконалися, що педагогічне спілкування є основою формування культури взає-мин учителя початкових класів із батьками, яка є важливим чинником успішного сімейного й суспільного виховання дітей, їх інтелектуального та духовного розви-тку. Результат педагогічного спілкування — взаємини, які формуються між учите-лем початкових класів та батьками. Відносини у процесі спілкування складаються на рівні емпатії, співробітництва, довіри, тобто ціннісних взаємовідносин, які спрямовані на встановлення зворотного зв'язку.

Література

1. Ананьев Б. Избранные психологические труды : В 2 т. — Т. 2. / Б. Ананьев. — М. — 1980.
2. Арцишевський Р. Світ і людина: підручник для 8-9 класів / Р. Арцишевський. — К.: ВТФ «Перун», 1997. — 448 с.
3. Бодалев А. Проблема гуманизации межличностного общения и основные направления их психологического изучения / А. Бодалев // Вопросы психологи. — 1989. — №6. — С. 15.
4. Кан-Калик В. Учителю о педагогическом общении / В. Кан-Калик. — М., 1987. — 278 с.
5. Макаренко А. Книга для батьків / А. Макаренко. — К., 1980. — 438 с.
6. Мараховська Т. Співпраця на засадах партнерства: Співпраця вчителя й учня, вчителя й батьків / Т. Мараховська // Психолог. — 2008. — № 40 (328) жовтень. — С. 8-10.
7. Приченій Є. Філософія: підруч / Є. Приченій. — К.: Академвидав, 2007. — 592 с.

8. Психология. Словарь- 2-е изд., испр. и доп. / Под общ. ред. А.Петровского, М. Ярошевского. — М.: Политиздат, 1990. — 494 с.
9. Руденко Ю. Батьки і школа / Ю. Руденко // Поч. школа. — 1994. — №3. — С. 5-9.
10. Сайтарли І. Культура міжособистісних стосунків: навч. пос. / І. Сайтарли. — К.: Академвидав, 2007. — 240 с.
11. Селиванов В. Основы общей педагогики: Теория и методика воспитания: учеб. пос. для студ. высших пед. учеб. завед. / В. Селиванов. — М.: Издат. Центр «Академия», 2000. — 336 с.
12. Сілаєва Т. Філософія: курс лекцій / Т. Сілаєва. — Тернопіль, 2000. — 160 с.
13. Сухомлинський В. Вибрані твори: У 5 т. / В. Сухомлинський. — К., 1977.
14. Філософія: навч. пос.-2 вид., випр. / За ред. І. Надольного. — К., 2001. — 516 с.
15. Формування педагогічної культури у сучасних умовах: наук.-метод. збірник / Відп. ред. В. Поставий. — К., 1998. — 80 с.

УДК 378.147:373.011.3-051

А.І. ЧИЧЕЛЮК,

магістрант педагогічного факультету
Рівненського державного гуманітарного університету

СУЧАСНІ ВІТЧИЗНЯНІ ТА ЗАРУБІЖНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ОСНОВ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Стаття присвячена висвітленню сутності сучасних та зарубіжних підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців початкової школи з основ педагогічної майстерності. Автор акцентує увагу на тому, що при визначенні напрямів впровадження ефективної системи підготовки майбутнього вчителя, формування його професійної майстерності, необхідно враховувати не тільки світовий досвід, а й передусім вивчати, творчо переосмислювати з нових методологічних позицій кращі надбання вітчизняної педагогічної думки.

Ключові слова: педагогічна майстерність, професійна підготовка, професійне становлення, педагогічна техніка, педагогічний такт.

Статья посвящена освещению сущности современных отечественных подходов к профессиональной подготовке будущих специалистов начальной школы по основам педагогического мастерства. Автор акцентирует внимание на том, что при обозначении направлений внедрения эффективной системы подготовки будущего учителя, формирование его профессионального мастерства, необходимо учитывать не только мировой опыт, но и прежде всего изучать, творчески переосмысливать из новых методологических позиций лучшие достижения отечественной педагогической мысли.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, профессиональная подготовка, профессиональное становление, педагогическая техника, педагогический такт.

Постановка проблеми. Оновлення соціальних процесів в Україні викликало потребу у перегляді стану існуючої системи професійної підготовки вчителя-вихователя. Особливу увагу слід зосередити на можливостях продуктивного професійного становлення майбутніх педагогів у напрямі оволодіння ними професійною майстерністю. За свідченням ряду дослідників випускники педагогіч-

них вишів слабо підготовлені саме в оволодіння ними основами педагогічної майстерності. Таке становище пояснюється рядом причин, серед яких — тенденція першорядності фахових і другорядності педагогічних дисциплін, хоча на словах проголошується протилежне.

У сучасній практиці професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи спостерігаються суперечливі тенденції. Зокрема, загальнопедагогічна підготовка студентів педагогічних факультетів зорієнтована на формування знань, умінь і навичок, реалізацію професійних функцій в роботі з учнями початкової школи, проте її зміст не охоплює такі навчальні дисципліни, як: вікову та педагогічну психологію, дидактику початкової школи, методику виховної роботи з учнями молодшого шкільного віку, педагогічну майстерність, що ускладнює готовність майбутніх учителів до професійної діяльності. З іншого боку, студенти, які навчаються на педагогічних факультетах, не приділяють достатньої уваги вивченню курсу з основ педагогічної майстерності.

Стан дослідження. Узагальнити наукові погляди на феномен професійної підготовки майбутніх фахівців початкової школи з основ педагогічної майстерності дозволили праці, у яких порушено питання особистості педагога (І. Зязюн) спорідненості успішної професійної діяльності й майстерності педагога (Г. Коджаспірова); педагогічної майстерності як складової професійної підготовки майбутнього вчителя (В. Ягупов); психологічних основ педагогічної майстерності (Ф. Гоноболін, М. Дяченко); педагогічною технікою (І. Зязюн); педагогічним тактом (І. Синиця), педагогічним професіоналізмом (О. Красовська).

Як засвідчив аналіз наукових джерел, вітчизняними і зарубіжними вченими розроблено фундаментальні науково-теоретичні та методичні засади, інноваційні моделі становлення і розвитку університетської освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Огнев'юк, В. Сластьонін, В. Шадріков). Зазначеними вченими розглядалися проблеми формування педагогічної майстерності та педагогічної творчості. Упродовж останніх років науковцями обґрунтовано новітні концепції, розроблено педагогічні моделі, визначено підходи до модернізації професійної підготовки, які слугують методологічною основою її вдосконалення. Розглянемо докладніше вітчизняні та зарубіжні підходи до професійної підготовки майбутніх фахівців початкової школи з основ педагогічної майстерності.

Відомий український педагог А. Макаренко називав майстерність вихователя спеціальністю, “якої необхідно навчати, як необхідно навчати лікаря його майстерності, як необхідно вчити музиканта” [10, с.240]. Педагог, вважав Антон Семенович, має втілювати в собі найкращі риси особистості — гуманізм, соціальну активність, любов і вимогливість до дітей, педагогічний авторитет, що базуються на широкій ерудиції та моральній досконалості фахівця. “Вихователь повинен вміти організовувати, ходити, жартувати, бути веселим, сердитим, вести себе так, щоб кожний рух його виховував” [11., с.242].

Слід зауважити, що А. Макаренко одним із перших висловив думку про доцільність використання елементів театрального мистецтва у професійній майстерності вчителя та успішно реалізував це положення на практиці.

Великого значення А. Макаренко надавав організації власної поведінки

вчителя і впливу її на учня, умінню “читати на обличчі дитини”, щоб дізнаватися за його виразом про деякі ознаки душевних рухів вихованця. Він вважав, що у практичній діяльності педагога не менш важливу роль відіграють такі “дрібниці”: “... як стояти, як сидіти, як підвестися зі стільця, з-за столу, як підвищити голос, усміхнутися, як подивитися” [10, с. 236]. Для позначення цих явищ він увів поняття “педагогічна техніка”. А. Макаренко вважав, що педагогічна техніка — це “... не мертва гра, а справжнє відбиття тих процесів, які відбуваються в нашій душі”.

Важливою складовою педагогічної техніки, на думку А. Макаренка, є слово вчителя, у якому педагог повинен передати всю палітру своїх почуттів, свого ставлення до певного явища, вчинку, поведінки учня — від простого незадоволення до гніву, від простого заохочення до глибокого задоволення поведінкою вихованця. “Треба вміти сказати це так, — писав він, — щоб вони (вихованці) у вашому слові відчували вашу силу, вашу культуру, вашу особистість” [10].

А. Макаренко рекомендував переглянути програми педагогічних навчальних закладів із метою вдосконалення підготовки вчителя до виховної роботи. За період навчання студенти “повинні отримати не тільки спеціальну освіту, а й спеціальне виховання, вони повинні бути організовані, підтягнуті, виховати волю і стриманість, отримати фізичну підготовку, взагалі вони повинні бути культурними в усіх відношеннях” [10, с.303].

У працях видатного українського педагога В. Сухомлинського “Сто порад вчителю”, “Пависька середня школа”, “Як виховати справжню людину”, “Розмова з молодим директором школи” та багатьох інших велика увага приділяється творчості вчителя в становленні справжньої людини, громадянина, патріота Батьківщини: “Ми маємо справу з найскладнішим, неоцінним, найдорожчим, що в житті, — з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя” [15, с.417].

Справжній вихователь, зазначав Василь Олександрович, це “людина широкого емоційного діапазону, що глибоко переживає радість і засмучення, прикрощі й тривогу, обурення й гнів. Він дуже рідко гримає — підвищує голос. Тривогу, засмучення, подив, біль, гнів (а вчитель має право бути гнівним, як і будь-яка емоційно культурна, вихована людина) — всі ці й десятки інших відтінків аналогічних почуттів діти уловлюють у звичайних словах свого наставника” [16, с. 536].

Одним з перших теоретично обґрунтував сутність педагогічної майстерності вчителя Іван Омелянович Синиця. Педагог розділив її на складові “педагогічні мистецтва” та доповнив їх педагогічним тактом. Монографії І. Синиці “Про педагогічний такт учителя” (1969), “З чого починається педагогічна майстерність” (1972) за образністю, емоційною насиченістю мови, чіткістю сюжетної лінії, динамічністю можна порівняти з художніми творами.. Іван Омелянович вважав, що педагогічна майстерність — це не лише висока і всебічна загальна її методична освіченість учителя, а й уміння донести кожне своє слово до учня, домогтися, щоб знання, які він дає, були дітьми пережиті й засвоєні [13].

Відомий український вчений, засновник вивчення основ педагогічної майстерності у вітчизняних педагогічних вишах академік І. Зязюн вважав, що кожен, хто обирає педагогічну професію, стикається з тим, що в теорії педагогіки немає розділу, присвяченого розвитку практичних умінь на підсвідомому рівні, і педагог може дістати відповіді на ці непрості запитання використовуючи надбання театральної педагогіки. З'ясувавши сутність естетичних почуттів, їх змістовну наповненість, вчителі матимуть змогу більш ефективно використовувати їх в педагогічному процесі. “Здатність і вміння володіти власними почуттями, використовуючи їх з допомогою техніки і технології фахового вибору для спілкування з людьми, для розвитку і удосконалення їх людяності — чи не найперший показник майстерності актора і педагога”, — зазначав І. Зязюн [4 с. 100].

До акторських вмінь, необхідних вчителю, українська вчена А. Капська відносить такі вміння як творча уява, евристичність, емоційність, зосередженість, рухливість (гнучкість у словесній дії). Особлива увага надається виконавсько-мовній діяльності вчителя, що передбачає володіння технікою та логічною побудовою мовлення, емоційно-образною виразністю, які знаходяться у тісному взаємозв'язку з акторськими вміннями [5].

У свою чергу, В. Абрамян досліджує можливості театральної педагогіки як ефективного засобу розвитку здібності до педагогічної взаємодії, спілкування та мовленнєвої діяльності майбутніх учителів [1].

Аналіз праць зарубіжних педагогів показав, що у сучасних педагогічних дослідженнях з цієї проблеми прослідковуються два основних напрями: перший — це розробка і застосування технології у навчанні або технізація процесу навчання (від програмованого навчання до застосування інформаційної технології — ЕОМ, комп'ютеризованих систем збереження інформації); другий — “технологічний” підхід до побудови навчання в цілому, або технологія навчання. У центрі наукового пошуку знаходиться проблема результативності навчання, підготовки фахівців. В останні роки формуються нові технології інтенсивного, концентрованого, проблемного, контекстового, блоково-модульного навчання. Реалізація цих підходів простежується через впровадження у практику систем навчальної роботи, створених педагогами-майстрами. Проте поняття “педагогічна технологія” до 80-х років майже не розглядалося у вітчизняній літературі, хоча окремі його аспекти досліджувалися науковцями. Разом з тим, у зарубіжній літературі, починаючи з 30-х років ХХ століття йшли інтенсивні розробки цього напрямку.

Російський педагог і психолог М. Рубінштейн наголошував, що для досягнення учителем високої професійної майстерності необхідні ґрунтовні знання, проте їх наявність в жодному разі не може заповнити брак природного педагогічного хисту, поклику до вчительської професії, вміння знаходити спільну мову з дітьми різних вікових категорій, толерантності та педагогічного такту у спілкуванні з ними, організаторських здібностей, здатність працювати на перспективу [12].

“Специфіка педагогічної технології полягає у тому, що в ній конструюється і здійснюється такий навчальний процес, який повинен гарантувати досягнення поставлених цілей”, — зазначав М. Кларін [6, с.14], а звідси і високої результа-

тивності. Саме поняття “педагогічна технологія” формувалося під впливом системного підходу, “спрямованого на розв’язування дидактичних проблем шляхом управління навчальним процесом із точно заданими цілями, досягнення яких повинно підлягати чіткому опису і визначенню” [6, с. 10].

Натомість, російський педагог В. Сластьонін стверджував, що вчитель, досконало володіючи педагогічною технікою, відрізняється умінням надавати педагогічної впливовості своїм емоціям, голосу (тону, силі, інтонації), мовленню, жестам, міміці, поставі. Характеризуючи структуру педагогічної техніки, дослідник робить висновок, що уміння управляти своїми психічними станами, педагогічно доцільно й емоційно відкрито виражати своє ставлення до вихованців, реалізуючи індивідуальні засоби виразності, є одним з показників технічної озброєності вчителя [14]. Подібні думки знаходимо у працях В. Абрамян, О. Булатової, Ж. Ваганової, які розглядали театральну педагогіку як засіб удосконалення педагогічної техніки майбутнього вчителя.

Професійна підготовка педагогічних кадрів в економічно розвинених зарубіжних країнах належить до пріоритетних напрямів розвитку суспільства.. На сучасному етапі пріоритетів інтелектуальної праці основними компонентами успішної праці вчителя визначені: фундаментальна освіта, компетентність, творча ініціатива, тенденція акмеологічного навчання протягом всього життя. Ефективне їх поєднання визначає рівень професійної майстерності вчителя.

Згідно з гуманістичною теорією А. Маслоу, творчість є універсальною функцією особистості, яка властива всім людям від народження. На думку А. Маслоу, в результаті “окультурення” переважна більшість людей цю якість втрачають, але особистість здатна її відновлювати, якщо постійно взаємодіяти з тими, хто зберіг здатність творити. К. Роджерс, який поділяв погляди А. Маслоу, вважав, що провідним мотивом у житті людини є самоактуалізація як одне із найважливіших джерел життєвої енергії. Вона сприяє максимальному виявленню здібностей особистості з метою свого збереження і розвитку.

У досвіді зарубіжних країн стрижневою, системоутворюючою категорією комунікативної педагогіки було визначено комунікативне спілкування. В університетах США актуальною є проблема підвищення якості підготовки вчителів, котра містить постійний пошук ефективних критеріїв оцінки знань, умінь і навичок студентів та технологій оцінювання цього процесу; оптимізація психологічної й моральної готовності випускників американських університетів до педагогічної праці; оцінювання рівнів сформованості професійних якостей майбутніх учителів. В цих університетах є багато видів контролю: поточний та підсумковий, контроль на груповому та індивідуальному рівнях, самоконтроль тощо. Американські педагоги вважають, що здійснення контролю є прямим продовженням роботи у межах певного методу навчання, тобто контроль сприймається не як підсумок та результат навчальної діяльності, а як неперервний процес [2].

Окремі дослідники наполягають на тому, що не так важлива форма контролю сама по собі, скільки те, що під час проведення будь-якої з цих форм ставляться конкретні вимоги, які мають сформулювати мотиваційну готовність до по-

дальшого навчання.

Засновник прагматичної педагогіки Дж. Дьюї та його учень В. Кілпатрик запропонували побудувати системне навчання в активній формі через цілеспрямовану діяльність учня відповідно до його особистісних запитів. В основі цього методу лежить розвиток критичного мислення та пізнавальних навичок студентів, уміння зорієнтуватися в інформаційному просторі тощо [2].

На думку американських вчених, педагогічна технологія — це дослідження з метою виявлення принципів і розробки прийомів оптимізації освітнього процесу, що ґрунтується на аналізі чинників, котрі підвищують освітню ефективність [2].

За характеристикою японського вченого-педагога Т. Сакамото, педагогічна технологія являє собою впровадження в педагогіку системного способу мислення, який ще можна назвати “систематизацією освіти”. Його сутність полягає в ідеї повної керованості навчальним процесом. Академік Н. Тализіна вважає, що сутністю сучасної технології навчання є визначення найбільш раціональних способів досягнення поставлених цілей [17]. При цьому педагог виступає як носій певної технології, що розглядається як система, що потребує дослідження взаємозалежностей її складових. Таким чином, педагогічна технологія, з одного боку, виступає як науково обґрунтована практика навчання або системний метод організації навчально-виховного процесу; з другого — це галузь педагогіки, в якій об’єктом дослідження є процес навчання, засвоєння знань, а метою — розкриття зв’язків і закономірностей, що діють у цьому процесі і які забезпечують його раціональну побудову і досягнення запланованого результату.

Отже, можна виокремити основні стратегічні освітні напрями, котрі є найбільш ефективними у цих країнах та які істотно впливають на підвищення якості освіти, а саме: інтерактивну та експериментальну технології, а також метод самостійного навчання.

Інтерактивна технологія сприяє використанню діалогових методів навчання, у процесі яких студенти вчать критично мислити, приймати виважені рішення, брати активну участь у дискусіях. Інтерактивне навчання сприяє розвитку творчої взаємодії викладача зі студентами, у процесі якої активність педагога не пригнічує творчої активності студентів.

Використання різноманітних інтерактивних методів навчання (інтерв’ювання, дискусія, “мозкова атака”, круглі столи, метод проектів тощо) слугує простором для ефективного розвитку комунікативності майбутніх учителів.

Випускники педагогічних закладів повинні володіти: навичками міжособистісного спілкування, знати професійну етику та вміти застосовувати етичні принципи і норми поведінки у майбутній продуктивній діяльності, постійно прагнути до підвищення свого науково-методичного рівня, бути готовими до участі в дослідженнях, котрі сприяють удосконаленню практичної діяльності тощо. З цією метою у зарубіжних країнах найбільш широко використовуються технології експериментального та самостійного навчання.

Експериментальна технологія є ефективною в силу того, що вона зо-

рієнтована на діяльність, яка підвищує процес запам'ятовування матеріалу. Методи експериментальної технології (рольові ігри, драматизація, експеримент тощо) сприяють підвищенню якості засвоєння навчального матеріалу. Студенти, як правило, більш мотивовані, коли вони беруть безпосередню участь у вивченні матеріалу. Усі залучені технології повинні бути щільно пов'язані між собою.

Технологія самостійного навчання є поширеною тому, що у кожному конкретному випадку педагог очікує від студента аналізу проблеми, яка поставлена на заняттях, формування висновків і вживання заходів. До цієї стратегії належать методи, які стимулюють розвиток індивідуальної ініціативи учнів, а це саме: індивідуальні дослідницькі проекти, есе, навчання за допомогою комп'ютерних технологій, доповіді тощо. У процесі цієї роботи студент виконує певні завдання під безпосереднім керівництвом викладача.

Найбільш поширеними технологіями доцільно вважати пряму та непряму технології навчання. *Пряма технологія* сконцентрована на вчителі та ефективна в процесі подачі інформації або послідовного розвитку навичок. Пряма технологія включає різні методи (лекція, мінілекція, практичне виконання вправ, демонстрація, опитування тощо). *Непряма технологія* сконцентрована на особистості студента, чим і відрізняється від прямої. Але обидві технології можуть доповнювати одна одну. Прикладами методів непрямої технології можуть бути рефлексивна дискусія формування концепції, нестандартне вирішення проблеми, створення понятійних карт, метод кейсів тощо. Ця технологія дозволяє учню розвивати креативність і міжособистісні вміння та навички.

Отже, педагог-майстер повинен оволодіти: професійними знаннями, артистичними вміннями, необхідними особистісними якостями та здібностями; уміти не лише відповідати на численні запитання учнів, але й вміти "трішки грати" для того, щоб учні самі знаходили відповідь на поставлені питання; легко говорити та пояснювати, але й знати, як потрібно бути тихим та уважним, коли учні намагаються самостійно висловити свої думки.

Підсумовуючи, зазначимо, що при визначенні напрямів впровадження ефективної системи підготовки майбутнього вчителя, формування його професійної майстерності, необхідно враховувати не тільки світовий досвід, а й перебудувати вивчати, творчо переосмислювати з нових методологічних позицій кращі надбання вітчизняної педагогічної думки. Водночас зауважимо, що здійснений аналіз вітчизняних та зарубіжних підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців початкової школи з основ педагогічної майстерності є необхідним, оскільки дає змогу отримати цілісну картину його розвитку і застосування у практичній діяльності вчителя.

Література

1. Абрамян В. Ц. Театральна педагогіка / В. Ц. Абрамян. — К. : Лібра, 1996. — 224 с.
2. Джуринский А. Н. Развитие образования в современном мире : учеб. пособ. / А. Н. Джуринский. — М. : Владос, 1999. — 200 с.
3. Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: Монографія. / О. А. Дубасенюк, Т. В. Семенюк, О. Є. Антонова. — Житомир: ЖДУ, 2003. — 193 с.
4. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії: навч. посібник / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. — К. : АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти, 1997. — 302 с.
5. Капська А. Й. Педагогіка живого слова: навч.-метод. посібник / А. Й. Капська. — К. : ІЗМН, 1997. — 140 с.
6. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе / М. В. Кларин. — М.: Знание, 1989. — 80 с.
7. Ковальчук Л. О. Основи педагогічної майстерності : навч. посіб. / Л. О. Ковальчук ; М-во освіти і науки України, ЛНУ ім. І. Франка. — Л. : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2007. — 603 с.
8. Красовська О. О. Модель професійної готовності майбутніх учителів початкової школи до впровадження інноваційних технологій у галузі мистецької освіти / О. О. Красовська // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2013/visnuk_19.pdf
9. Кузьмина Н. В. Психологическая структура деятельности учителя / Н. В. Кузьмина, Н. В. Кухарева. — Гомель : Гомельск. гос. ун-т, 1976. — 87 с.
10. Макаренко А. Некоторые выводы из моего педагогического опыта / А. Макаренко // Пед. соч. : в 8 т. — М. : Педагогика, 1984. — Т. 4. — С. 230—248.
11. Макаренко А. С. С любовью и тревогой / А. С. Макаренко. — К. : УСКА, 1989. — 450 с.
12. Рубинштейн М. М. Проблема учителя / М. М. Рубинштейн. — М. : Моск. акц. изд. об-во, 1927. — 175 с.
13. Синиця І. О. З чого починається педагогічна майстерність / І. О. Синиця. — К. : Радянська школа, 1972. — 167 с.
14. Сластенин В. А. Педагогическая технология и педагогическое мастерство учителя // Педагогика / В. А. Сластенин и др. — М.: Школа-Пресс, 1998. — С. 329—346.
15. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи. Бесіда 1. Основні проблеми творчої праці вчителя: в 5-ти т / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5 т. — К. : Рад. шк., 1977. — Т. 4. — 393—628 с.
16. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5 т. — К. : Рад. шк., 1976. — Т. 3. — С. 7—282.
17. Талызина Н. Ф. Педагогическая психология: учебник для студентов образов. учреждений сред. проф. образов. / Н. Ф. Талызина. — М. : Академия, 2011. — 287 с.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

О.М. БОЙЧУК,

старший викладач кафедри гри на музичних інструментах та вокально-хорових дисциплін
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Т. Шевченка,
кандидат мистецтвознавства

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ТЕРНОПОЛЯ

Важливим соціокультурним чинником розвитку музичного мистецтва Тернополя стали міжетнічні відносини, що були з одного боку особливо плідними та багатогранними, з іншого — достатньо складними й суперечливими. Як слушно зауважує учасник польського культурного товариства на Тернопільщині В. Ткач, коливання у цих стосунках “сягали від повного порозуміння та взаємодопомоги до взаємонесприйняття та взаємопоборювання” [5, с. 47]. Кількісний показник наявності окремих етносів на Тернопільщині та водночас взаємозв’язки між ними визначалися тривалий час суспільно-політичним статусом території області. Зменшення частки українського етносу компенсувалося збільшенням кількості представників державницьких націй — німецької, польської, а також єврейської [1], що безумовно мало вплив і на сферу культури.

Серед етнічних меншин, що проживають на території області — євреї, поляки, німці, вірмени, болгары та представники інших національностей. Усі вони мають власну культуру, самобутність, що, своєю чергою, вирізняє їх з-поміж інших національних груп [3].

На території Тернопільської області функціонує ряд національно-культурних товариств, що об’єднують представників етнічних меншин:

- товариство відродження культури польської ім. Ю. Словацького (м. Кременець);
- польське товариство (сmt. Старий Скалат Підволочиського району);
- польсько-українське культурно-освітнє товариство ім. А. Міцкевича (м. Чортків);
- німецьке товариство “Відергебурт” (м. Тернопіль);
- обласна організація “Єврейська община”, болгарське, вірменське та польське товариства у Тернополі [3, с. 95].

Товариства етнічних меншин почали активно створюватися на території України наприкінці 1980-х рр. в умовах перебудови і демократизації суспільст-

ва. На сучасному етапі в країні діє понад 700 національно-культурних організацій, що об'єднують представників різних національностей.

Основною метою роботи товариств є відродження рідної мови, національної історії та культури, тому вони активно залучаються до масових заходів, що приваблюють широке коло людей та сприяють відтворенню етнічних особливостей деяких етнічних меншин. Прикладами таких заходів можуть бути: Міжнародний турнір польських танців (м. Семитяче, Польща), VII фестиваль польської культури на Україні (м. Луцьк), святкування дня міста Констанцін-Єзьорна (Польща), Дні національних культур у містах Берлін (ФРН) та Гожув-Віткопольська (Польща), регулярні поїздки членів товариства “Надсяння” Тернопільської області на могилу М. Вербицького у с. Яворник Руський (Польща). У Тернопільській області серед таких заходів вирізняються фестиваль лемківської культури у смт. Монастирська (Тернопільська область), міжнародні літературно-мистецькі зустрічі “Діалог двох культур” у місті Кременець [3, с. 96].

Осередком зібрання національно-культурних товариств у області є місто Тернопіль. Тут із 1992 р. діє Тернопільське обласне товариство міжнародної громадської організації “Товариство німців “Відергебурт” (у перекладі — “Відродження”) — створене на основі єдності громадян України німецької національності та членів їхніх родин, що потрапили на територію області у роки перед Другою світовою війною та після неї. Сьогодні товариство координує 33 національно-культурні німецькі організації на території Донецької Дніпропетровської, Миколаївської, Одеської, Закарпатської, Тернопільської областей та ін. [2;3, с. 96].

Візитівкою Тернопільщини є етнофестиваль “Дзвони Лемківщини” — один з найбільш популярних мистецьких форумів, що проходив в урочищі Бичова поблизу м. Монастирськ. Проведення фестивалів лемківської культури бере початок з 1999 р., коли 5-6 червня в с. Гутисько Бережанського району — центрі лемківської різьби, що розташоване на межі Тернопільської, Івано-Франківської та Львівської областей, — відбувся Перший крайовий фестиваль лемківської культури “Лемківська Ватра”. Ціллю фестивалю було збереження та пропагування лемківської культури, мови, народної творчості, традицій та звичаїв, налагодження зв'язків між аматорськими колективами та виховання естетичних смаків.

В аспекті даної проблеми неможливо оминати увагою діяльність національно-культурних товариств, процес фундації яких розпочався в Україні наприкінці 1980-х рр. Міжнаціональні культурні об'єднання функціонували спочатку на базі українських організацій дружби і культурних зв'язків із зарубіжжям, використовуючи їх приміщення. Однак, на протигагу таким офіційним товариствам, що перебували під контролем тодішніх органів влади, почали засновуватися альтернативні об'єднання, керівництво якими здійснювали представники творчої інтелігенції або ж учасники правозахисного руху. Ареною діяльності для національно-культурних товариств стала і Тернопільщина. Так, у 1995 р. в Тернополі засновується польська культурно-освітня організація м. Кременця — Товариство відродження польської культури ім. Ю. Словацького, що офіційно

zareєстроване ще у 1992 р.; з 1994 р. таке ж польсько-українське товариство діє і на Чортківщині. З ініціативи вищеперелічених організацій у 1999 р. в Тернопільській області широко відзначена 190-та річниця від дня народження польського поета Ю. Словацького (уродженця Кременця). З цього приводу відбулася науково-практична конференція “Україна і Польща в епоху романтизму — образ сусіда”, а також творчий звіт ансамблю пісні і танцю “Кременецькі барвінки” та виставка полотен тернопільських митців “Місто великої туги” [5, с. 49].

З метою збереження традицій хорового мистецтва активно залучалося до аматорського руху області молоде покоління. Одним із таких осередків є Молодіжне товариство м. Кременця, при якому діє камерний хор. Колектив активно виступає з концертами в районі, області та за кордоном. У репертуарі — твори української та зарубіжної класики, духовна та сучасна музика, обробки українських народних пісень. За час свого існування хорове товариство стало лауреатом численних міжнародних конкурсів хорового співу та співorganizатором багатьох фестивалів, одним із яких є “Кременецькі хорові вечори”, що проводяться щорічно. Учасниками заходу є самодіяльні та професійні колективи не лише Тернопільщини, але й інших регіонів України та близького зарубіжжя: хор вчителів з м. Гуменне (Словакія), хоровий колектив м. Гавролін (Республіка Польща), хор “Лукаш” (м. Рівне), “Волинські дзвони” (м. Луцьк) та ін. Традицією стало виконання зведеним хором учасників твору на сл. Т. Шевченка “Обніміться, брати мої”, що символічно став «місточком» порозуміння між вітчизняними та зарубіжними хористами та доказом нетлінності світових мистецьких цінностей.

Діяльність національно-культурних товариств, зокрема проведення заходів міжнародного масштабу, сприяє розвитку культурного діалогу на території регіону, тому важливим завданням на сучасному етапі є всебічна підтримка їх функціонування та подальшого розвитку.

Література

1. Барна І. М. Етногеографічне дослідження регіону (на матеріалах Тернопільської області) : автореф. дис...на здобуття наук. ступеня канд. географ. наук : спец. 11.00.02 — економічна та соціальна географія / Барна Ірина Миколаївна. — Львів, 2005. — 19 с.
2. Задворний С. Основні напрямки суспільно-географічного дослідження культурно-мистецької сфери регіону / Сергій Задворний // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. — Тернопіль: СМП “Тайп”. — №1(випуск 36). — 2014. — С. 123-130
3. Заставецька О., Дударчук К. Роль національно-культурних товариств у розвитку міжнародного туризму / Оксана Заставецька, Катерина Дударчук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. — Тернопіль: СМП “Тайп”. — №2(випуск 35). — 2013. — С. 96-100
4. Тернопіль : історія міста / Олександр Петровський, Олег Гаврилюк, Володимир Окаринський, Ігор Крочак ; фотогр.: Едуард Кислинський, Ігор Крочак. — Тернопіль : Астон, 2010. — 216 с.
5. Ткач В. Культурно-освітня діяльність поляків Тернопільщини наприкінці ХХ — на поч. ХХІ ст. / Володимир Ткач // Мандрівець. — 2007. — № 2. — С. 47-51.

ПЛАСТИЧНИЙ ОБ'ЄКТ НА ТЛІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Сучасний розвиток мистецтва неможливо без тісного взаємозв'язку з творчістю і майстерністю минулого. Саме багатство досвіду накопиченого поколіннями закладає формування нового художнього світогляду. Все життя на планеті створене як єдине досконале в часі, русі і просторі. Професійне мистецтво не стоїть на шляху протиборства, а шукає співдружності і нових перевтілень і в цьому напрямку традиції ніколи не були втрачені або забутими. Художня діяльність гармонійно поєднує всілякі композиційні контрасти, в яких руїни сусідять з новітніми конструкціями, антикварні речі вдало вписуються в сучасні інтер'єри, а стародавня символіка не втрачає своєї актуальності в дизайнерських проектах. Усе це показує нерозривний зв'язок культур і поколінь, які є непорушним перетинаючись у часі, доповнюють і збагачують один одного.

Питання, яку роль відіграє мистецтво в людському житті, є таким стародавнім, як і перші спроби його теоретичного осмислення. Дослідники все частіше розглядають мистецтво як складову духовної культури людства, особливу галузь естетичної форми суспільної свідомості та естетичної діяльності [1]. Питання культурних цінностей - один з нагальних і актуальних, про які говорять вчені різних галузей знань. Варто підкреслити, що українська культура традиційно відставала від культури західних країн - це наука культурологія та філософія, мистецтвознавство.

Зараз створюється новий тип культури, який існує у віртуальному світі - більше, ніж, ніж в реальному, звідси стає неминучим вимога розвитку нової мови - електронної аудіовізуальної комунікації. Сучасна комунікація - це не тільки кіно, супутникове і кабельне телебачення, дисплей комп'ютера і можливість створення власного телебачення з постійним прямим ефіром. Це спосіб нового самовираження. Традиційно відомо, що мова світової культури формується і розвивається в ході комунікативної діяльності, яка зумовлена певною специфікою технічних можливостей. Звідси зрозуміло, що визначальними стають, в першу чергу, не суспільно-психологічні, філософські та культурні чинники, але економічні та технічні, проте сучасна техніка значним чином відстає від темпів розвитку художньої мови сучасного мистецтва і культури.

Ставлення людини до навколишнього світу відбувається через досить складну конструкцію мистецької культури, з її незліченними трактуваннями, складною ієрархією. Ця провідникова роль образотворчої культури можлива завдяки її абстрактності, ідеальності, позитивності. Сенс такої культури полягає не в адекватному відображенні світу, а в націленості на рух до деякого ідеалу, на реалізацію деяких цінностей. В результаті напрошується висновок про те, що сучасну пластичну філософію і культуру потрібно розглядати як процес розвитку, перехід накопиченого досвіду, що містить здатність людини по-новому оцінити

проблему і процес пошуку нових рішень щодо її реалізації. Народження нових культурних феноменів, нових цінностей відбувається в результаті розвитку сучасної культури, руху художньої думки. В світі сьогодні стрімко зростає відчуття власної унікальності й самотності у народів та регіонів. Можна навіть зазначити, що захист місцевих національних традицій та рис являється глобальним феноменом сучасності [2].

Істинно культурна людина - людина, що розбирається в мистецтві, що має до нього відношення, творить, створює твори мистецтва. Мистецтво не може виникнути на порожньому місці. Пластичний об'єкт як самовираження, має бути іншою душею зрозуміле. Тому в індивідуальній уяві відірватися від реальності, від традиційних уявлень воно не може. Це означає, що будь-яке мистецтво належить певній культурі, хоча і існує тенденція, за якою "чим більше унікальне бачення світу художником, тим більш геніальним вважається його твір". Відмова від офіціозу, ідеологічного догматизму і проголошення принципу плюралізму в суспільному і духовному сферах є безумовним завоюванням сучасності. У всіх сферах художньої діяльності твори мистецтва народжуються зараз у величезній кількості. Загрозливих розмірів прийняло мистецтво, розраховане на масового споживача, запрограмоване на популярність.

Соціокультурна ситуація України початку XXI століття характеризується змістовою розмитістю сучасної молодіжної культури. Змішання стилів і норм, світоглядних принципів і естетичних установок, явний конфлікт інтерпретацій у трактуванні одних і тих же явищ - все це характерні ознаки молодіжної соціокультурної невизначеності, що накладає свій відбиток на всі явища і процеси сучасності. Сучасна молода людина вибирає з різноманіття моральних, політичних, ідеологічних, естетичних та інших цінностей.

Метою сучасного мистецтва є всебічний розвиток соціально значущої особистості, формування її потреб та ціннісних орієнтацій. Тому пластичний об'єкт здатен надихати науковий та технічний прогрес, збагатити його ідеями.. Пластична культура — це перш за все сприйняття світу в його цілісності - культури та життєвого досвіду людства і баченням авторського виконання та задуму. Типовими рисами сучасного пластичного мистецтва є символізм і раціоналізм. Сучасний авангард неможливий без скандалу, епатажу. А пластичний об'єкт є відображенням творчої думки, зокрема молодих художників, зокрема таких концептуалістів як Ж. Кадірової, Ю. Мусатова, В. Хижинського, Є. Зігури, М. Малишо. Роботи сучасних пластиків це динамічне поєднання матеріалів, методів, понять і предметів, які кидають виклик традиційній межі і ніяк не піддаються визначенню. Різноманіття сучасне мистецтва відрізняє саме відсутність єдиного організуючого принципу, ідеології. У глобальне культурне розмаїття та технологічний прогрес світу, сучасні художники дають погляд до різноманітної і мінливої культури ідентичності, цінностей і переконань.

Сучасне мистецтво відображає широкий спектр матеріалів, засобів масової інформації та технологій, а також можливості, щоб розглянути, що таке мистецтво і як воно визначено. Пластичний об'єкт сьогодні досліджує ідеї, концепції, питання і методи, які перевтілюють минуле, описують сьогодення і уявляють

майбутнє. У світлі такого розмаїття, немає простого визначення, щоб описати сучасне вище скульптурного простору. Мабуть, найбільш конкретно визначальною характеристикою для нього є сучасне мистецтво, тобто мистецтво сьогодення.

Сьогодні має місце формування нового типу культурної взаємодії, що включає відмову від спрощених раціональних схем вирішення культурних проблем. Усе більшого значення набувають здатності до розуміння чужої культури і точок зору, критичний аналіз власних дій, визнання чужої культурної самобутності і чужої істини, вміння включити їх у свою позицію і визнання правомірності існування багатьох істин, вміння будувати діалогічні відносини й іти на компроміс. [3]. Українська культура цілком може дати відповідь на виклики сучасного світу. Обов'язково потрібно орієнтуватися на максималізм, радикальний переворот і перебудову всього задля кращого майбутнього.

Сучасна історія характеризується активними процесами глобалізації, тобто тенденцією до єднання всього людства, що охоплює найрізноманітніші сфери буття. Проходить вона і в сфері мистецтва. І тут, як і в інших областях, мають місце свої втрати і негативні сторони. Ми часто переймаємо з інших культур не тільки гарне, але і погане, а надмірне захоплення процесами глобалізації може створити загрозу для національних основ тієї чи іншої культури. Але в цілому це - позитивний, прогресивний процес. Вона розширила наші культурні горизонти, і створює можливості для збагачення культури справжніми досягненнями інших народів.

Література

1. Данилевська М. Мистецтво як складова частина духовної культури сучасної студентської молоді. — Духовність особистості: методологія, теорія і практика. — № 2 (49). — 2012. — С. 43.
2. Бирюкова М. А. Глобализация: интеграция и дифференциация культур // Философские науки. — 2000. — № 4. — С. 33—42.
3. Вербецька О. Д. Україна в контексті сучасних глобалізаційних процесів: культурний аспект. — Молодий вчений. — № 6 (09) червень, 2014 р. — С. 59.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ФІЛОЛОГІЯ

Ю.А. БОЙКО,

студентка Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»

ГЕНДЕРНІ РОЗБІЖНОСТІ В ПИСЬМОВОМУ МОВЛЕННІ

Основні методи, які ми використовували в нашому дослідженні щодо виявлення ознак таких явищ як фемінність та маскуліність є зіставний та порівняльний. Шляхом порівняння ми спробуємо виявити спільні та відмінні риси двох зіставляваних явищ. Близько шестидесяти газетних і журнальних статей, взятих із сучасних публіцистичних видань ФРН, таких як "Focus", "Emma", "Willkommen", "Deutschland", "MitOst", "Mut", "Frau von heute", "Der Stern", "Der Spiegel", "Brigitte", "Cosmopolitan", "Frau im Spiegel", "NEWS" стали матеріалом для практичного лінгвістичного аналізу.

Функціонування явища фемінності чітко можна прослідкувати, досліджуючи суто жіночі публіцистичні видання, а саме: "Emma", "Brigitte", "Frau von heute", "Cosmopolitan", "Frau im Spiegel", оскільки авторами та редакторами цих журналів є жінки. Над випуском решти журналів та газет з даного переліку в переважній більшості працювали чоловіки.

Друга половина XX століття у лінгвістиці ознаменувалася черговою зміною моди на ракурс мовних явищ, оскільки з'явилися роботи, присвячені взаємозв'язку специфіки статі та мови. Інтерес до даної проблематики не випадковий, адже задовго до цього вчені засвідчили про існування в різних мовах лексичних, морфологічних і синтаксичних відмінностей, заснованих на приналежності статі мовця, що дозволяють стверджувати наявність специфічності мови чоловіків і жінок.

Мова преси може розглядатися точкою відліку при визначенні окремого стилю мови. Науковець Е. Різель підкреслює, що публіцистичний стиль містить чимало засобів емоційного впливу.

В ході дослідження було встановлено, що одним з таких засобів емоційного впливу є часте вживання прикметників жінками. Працюючи з вище згаданими публіцистичними виданнями, досліджували основні аспекти гендерно маркованої лексики.[1, с. 120] Розглянули особливості жіночого мовлення у статтях газет та журналів, які підтверджують наявність диференційних ознак у мові, спричинених ста-

тевою приналежністю.

Працюючи над текстами представників жіночої статі, ми зауважили, що думка про обмеженість масштабів проблематики та тем у жіночих текстах не є правдивою. Дослідження показало, що журналісти-жінки пишуть на різні теми. Нами були перечитані статті про багато подій, які відбуваються у світі у сферах економіки, політики, мистецтва, бізнесу та інших. Журналістам-жінкам не є чужою жодна тема, оскільки їм вдалося висвітлити низку проблем, застосовуючи різні лексичні та стилістичні засоби. Таким чином, автори статей привертають увагу читачів до тієї чи іншої проблеми. Опрацьовані тексти є надзвичайно цікавими та корисними, зрозумілими для представників різних професій, і в той самий час вони не є примітивними.

На морфологічному рівні було виявлено, що жінки частіше на 12% вживають дієслова. Важливим є те, що жінки на 70% більше користуються дієсловами пасивного стану, ніж активного, на відміну від чоловіків. Журналісти використовують пасивний стан, коли важливим є те, що відбулося з певним предметом, а не хто саме це виконав. Тому у статтях, написаних жінками, можна помітити часте вживання дієслів пасивного стану.

Також на матеріалі опрацьованих нами статей була виявлено й те, що в жіночому словниковому запасі трапляється більше слів, які описують почуття, емоції, тому жінки частіше ніж чоловіки використовують дієслова, що передають сприйняття тих чи інших подій. До таких слів належать *scheinen, fühlen, wahrnehmen, sehen, spüren*. Порівнюючи отримані значення у таблиці, робимо висновок про те, що жінки емоційніші, тому схильні використовувати у 1,5 рази більшу кількість дієслів сприйняття у мовленні.

У ході дослідження ми також виокремили певні особливості у мовному вираженні оцінки. У статтях журналістів-жінок часто використовується загальна позитивна лексика. Для висловлення позитивної оцінки щодо опису подій жінки вдаються до вживання прикметників у набагато більшій кількості, на відміну від чоловіків. [2, с. 415] Кількість вжитих прикметників жінками переважає лише на 25%, це дає нам змогу стверджувати про суттєву відмінність. У статтях для вираження позитивної оцінки найчастіше були зафіксовані такі прикметники, як *nett, schön, schrecklich*. Також у мовленні жінок переважає на 57% кількість складних прикметників. Ми нарахували 156 складних прикметників, що становить 37% від загальної кількості, використаних прикметників. Наприклад, у статтях нами були зафіксовані такі прикметники: *unternehmensweit, spontan, langjährig* та інші. [3, с. 192] Журналісти-жінки вдаються до вживання цих прикметників задля кращої передачі інформації та відображення емоцій. Також однією з лінгвістичних особливостей письмового мовлення жінок є вживання більшої кількості прикметників найвищого ступеня порівняння. В опрацьованих статтях жінками було використано на 24% більше прикметників такого типу, що становить 40% від усіх прикметників.

Варто також зазначити, що характерною рисою жіночого мовлення є часте уживання прислівників, найчастіше у текстах жінок зустрічалися такі прислівники: *wirklich, besonders, absolut*. Прислівники зазвичай вжиті для підсилення прикметника або ж для надання емоційності висловлюванню.

Отримані дані у ході дослідження підтверджують той факт, що у мовленні жінок використовується більше інтенсифікаторів, що належать до нейтральної лексики: *so, auch, sehr*. Ще дослідили, що жінки використовують майже удвічі більше інтенсифікаторів, оскільки вони сприймають світ за допомогою емоцій і відтворюють його, використовуючи різні засоби, які підсилюють позитивні або негативні явища.

На синтаксичному рівні було визначено, що характерним для жіночого мовлення є використання складніших синтаксичних конструкцій, оскільки журналістки жінки вживають складні речення на 16% більше. У текстах жінок також можна помітити багато речень, ускладнених однорідними членами та іншими засобами. Для жінок характерним є використання різних вставних слів та конструкцій, серед яких найчастіше можна помітити *inzwischen, jedoch, deshalb*. Вони служать для з'єднання частин тексту та для логічної передачі інформації.

У ході дослідження було з'ясовано, що для мовлення жінок характерним є використання варваризмів, кількість яких на 48% перевищує аналогічну кількість у статтях, написаних журналістами-чоловіками. Ця група лексики є більш характерною для текстів журналістів-жінок, адже вони використовують її для передачі вражень та опису. Запозичена лексема звучить набагато колоритніше та цікавіше, тому для створення певного образу або зацікавлення читачів вони її використовують.

Щодо використання стилістично забарвленої лексики для вираження сильних негативних емоцій, у текстах жінок не було зафіксоване вживання вульгаризмів. Це свідчить про те, що для мовлення жінок вульгаризми не є типовими. Журналістки вдавалися лише до використання прикметників з негативною конотацією для позначення неприємних емоцій та для опису страшних фактів.

Таким чином, лексико-стилістичні засоби мають гендерну маркованість і втілюють відображуване в статтях. Мовленню журналістів-жінок притаманний відносно чіткий та логічний виклад інформації на різні теми. Типовою рисою жіночого мовлення в сучасних текстах публіцистичних видань є частіше вживання дієслів, з яких велика кількість належить до пасивного стану. Також для жіночого мовлення характерна більша кількість дієслів сприйняття. Жінки вживають часто прикметники, серед яких переважають складні і прикметники найвищого ступеня порівняння. Також мовленню жінок притаманна велика кількість інтенсифікаторів, вставних слів, конструкцій та іноземних слів. Щодо вульгаризмів, то вони не є характерними для мовлення журналістів-жінок. Типовою стилістичною характеристикою жіночого мовлення є тенденція до побудови складних речень, більша частина яких належить до складнопідрядних.

Література

1. Антинескул О. Л. Гендер как параметр текстообразования: Учеб. пособие по спецкурсу/ Пермский гос. ун-т.-Пермь, 2001. - 120 с.
2. Воронина О. А. Теоретико-методологические основы гендерных исследований // Теория и методология гендерных исследований: Курс лекций / Под общ. ред. О.А. Ворониной.- М.: МЦГИ — МВШСЭН — МФФ, 2001. — 415с.
3. Bickes, Hans/Brunner, Margot(Hrsg.) : Muttersprache frauenlos? Männersprache, Frauenlos? PolitikerInnen ratlos? Wiesbaden: Rathausdruckerei. — 1992. — 192 S.

ДУХОВНЕ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Сучасний світ усе частіше змушує замислюватися над духовною сферою життя. Проблема духовності постійно перебуває у вирі подій сьогодення і процесів системи освіти. Тож проблема зв'язку навчання і духовного виховання в системі освіти набуває особливого актуального значення. «Гуманітаризація підготовки у ВНЗ допомагає збагатити, вдосконалити інтелектуально-творчий і духовно-моральний розвиток особистості» [8]. Удосконалення навчально-виховного процесу сфокусовано на цілісний розвиток особистості з проекцією на життєве самовизначення та духовно-творчу активність.

У сьогоденні, коли криза духовності в нашому суспільстві досягла справді загрозливої межі, коли духовний чинник стає вирішальним, актуальність нашого дослідження набуває особливого значення. Недостатнє наукове осмислення означеної проблеми й зумовлює потребу у нагальному її вирішенні.

Духовність є якісним рівнем розвитку особистості. Стан духовності — це та основа, на якій формується у свідомості та підсвідомості система духовних цінностей. На цьому наголошують філософи, педагоги, психологи. Наприклад, В. Єфімов у своїх дослідженнях відзначає, що, за вченням І. Беха, духовність — це втілення у світоглядних орієнтаціях людини прагнень, очікувань, ідеалів, духу народу, що обумовлює потреби, бажання, установку на життєвий вибір. Це осмислення людиною мети життєдіяльності [3, с. 123].

Від вибору та сформованості ціннісних орієнтацій залежать стосунки людей у суспільстві, визначення людиною допустимих норм поведінки, вчинків. Тож духовність можна розглядати як ціннісний вимір життєвого шляху.

«Укорінюючись у структурі самосвідомості, духовна система виступає як її необхідна установка — морально значуща і відповідно активна. Вона і є єдиною соціокультурною основою перетворення внутрішніх можливостей особистості у реальність здійснюваних нею вчинків і духовно-моральної поведінки в цілому» [2, с. 202].

Проблема зв'язку навчання й духовно-морального виховання постала вже давно. До її вирішення по-різному підходили багато педагогічних діячів і письменників. Одні вважали, що між навчанням і вихованням органічного зв'язку не існує (такого погляду дотримувався частково Д. Писарев), інші (наприклад, Н. Пирогов) доводили, що наука сама по собі, не залежно від того, хто її викладає, надає невідбитий моральний вплив на особистості. Обґрунтування необхідності зв'язку навчання і виховання посіло значне місце в педагогічних працях К. Ушинського. Саме він став основоположником теорії виховуючого навчання, згідно якому виховання і навчання являє собою єдиний процес. Великий педагог не ототожнював навчання і виховання, бачив різницю між ними, підкреслював першість значення виховання. На його думку, навчання являється лише засобом виховання, в якому на перший план потрібно поставити формування духовно-моральних якостей особистості. «Вплив моралі, — писав К. Ушинський, — становить головну задачу виховання,

набагато більш важливу, ніж розвиток розуму взагалі, наповнення голови знаннями»[7, с.89]. До того ж зауважимо, що «Духовні орієнтири освіти визначаються як самостійність, самодостатність та здатність до самореалізації особистості, її творча активність, що є основами демократичного громадянського суспільства, прискорювачем розвитку і духовно-моральної збалансованості політичних відносин» [6, с. 222].

Духовно-моральне виховання К. Ушинський, на відміну від багатьох його сучасників, розумів широко, як процес різнобічного розвитку особистості, кінцева мета якого повинна бути підготовка до життя: навчити відчувати, мислити і діяти. Всупереч Н. Пирогову, він вважав, що наука не завжди і не сама по собі визначає високу моральність людини, яка займається нею. Він відзначав, що можуть зустрічатися бездуховні, безморальні типи не тільки серед неосвічених людей. Тож духовно зорієнтована особистість «гарантує свідоме та гуманне використання наукових і технічних досягнень» [9].

Основою духовно-морального виховання повинні бути всі навчальні дисципліни, які вивчаються у вузі, але широко відчиняє двері темі духовності філософія, мова, художня література. Розвиваючи цю думку, можна звернутися до Гончаревих образів в «Людині і зброї», де художнє слово письменника О. Гончара є беззаперечно авторитетним. Молоді солдати з честю виконують високу місію захисту рідної землі, сміливо встають у бій, щоб відстояти все, створене народом. Студенти-добровольці — «це носії гуманізму». Їм доводиться нищити, вбивати, але вони це роблять заради майбутнього, заради світової цивілізації. Творчість, праця є для героїв роману першоосновою буття, найвищим людським героєм. Кожен рядок розділів, де йдеться про оборону Дніпрогесу, пройнятий тривогою і сумом — адже бійці, відступаючи, змушені були зруйнувати «електричне серце України». Саме тут, біля Дніпрогесу, — гордості народу, у цьому «електричному серці» кожен, як ніколи, відчував цінність мирної праці, гуманізм народного творення.

Ушинський ставить завдання виховання особистості в центр усіх заходів і турбот, до яких вдається у справі виховання особистості вуз, сім'я, суспільство. Під вихованням особистості він розумів формування в людині таких якостей, як: любов до батьківщини, гуманність, почуття відповідальності, естетичні почуття.

Ті ж якості спостерігаємо і в героїв О. Гончара. Письменник показує, якою цінною були здобуті свобода народу і мир на планеті. Жорстока правда війни, але автор постійно наголошує на її патріотичному аспекті. У «Людині і зброї» героїзм на війні пояснюється не лише тим, що молоді солдати, сміливі, самовіддані в боротьбі з ворогом, творять подвиг, а й тим, що в суворих випробуваннях вони зросли духовно, морально загартувалися і визначилися як люди найпередовішого світогляду. «Мене цікавили духовні якості нашого народу, етична його сила, — говорить О. Гончар, — як вона проявлялася у найтяжчих випробуваннях війни, яка через усі ці випробування привела його до перемоги» [3, с. 127].

У патріотизмі Ушинський також бачить ту велику суспільну силу, яка здатна відстояти честь, самостійність і незалежність батьківщини, забезпечити її рух вперед. «Найголовніші прагнення людського серця — подвиги великодушності, патріотизму, любові до людства»[7, с. 93].

Головний герой «Людини і зброї» Колосовський перш за все діє на благо народу. Велич його найбільше проявляється в патріотичних почуттях, у красі вірності своїй батьківщині. Ці почуття ніби підносять його з поміж інших, бо в умовах неімовірних психологічних випробувань він залишився з чистою душею. Комісар Лещенко добре усвідомив зміст Богданового патріотизму, красу його вірності високим життєвим ідеалам і, звертаючись до одного з Богданових «недовірок», тобто Спартаків Павлушенка, говорить про Колосовського: «Бути патріотом, коли життя тебе по голівці не гладило, — це, я вам скажу, не шутка. Ні, ти побудь у становищі того ж Богдана Колосовського, коли серце кровоточить, і з таким, кров'ю облитим серцем зумій стати вище всіх кривд і образ! Оце, по-моєму, якраз вона і є, справді священна любов до своєї Вітчизни... Я знаю людей, які, опинившись навіть за ґратами, не зрадили своїх переконань. Колосовський мені теж видається людиною такого складу» [3, с. 95].

Тому, тільки через патріотизм — вселюдський гуманізм можна виховувати справжню людину. В основі такого виховання повинна бути покладена ідея свободи, рівності між народами. Усіма вчинками героїв роману керує почуття патріотизму. Це основне моральне джерело героїчної поведінки наших людей на війні.

Про таку рису, як совість, ми чуємо у романі Гончара «Людина і зброя» зі слів Тані Криворучко: «Богдана любили на факультеті. У поводженні з товаришами він був рівний, надійний, дівчата називали його совістю факультету» [3, с.55]. Дійсно, найбільше ця риса притаманна Богдану Колосовському, адже він не раз протягом усього роману доводить, що готовий на будь-які подвиги в ім'я правди, вірності.

Практично всі герої першого плану у Гончара — люди з чистою совістю — постають у єдності найнепомітніших, спонтанних рефлексій сумління і високих звершень духу. О. Гончар художньо доводив, що герої в боротьбі із злом за будь-яких обставин залишаються, насамперед, носіями кращих, позитивних рис людини, її високих моральних, патріотичних почуттів. Незважаючи на неймовірні випробування, що випали на долю героїв роману, їхній почуттєвий світ не біднішав і не дрібнішав.

Ушинський вважав, що одним із головних завдань виховання є прищеплення ідей гуманізму, розвиток людини таких високих моральних якостей, як повага до особистості, честь, справедливість, щирість. Так у романі «Людина і зброя» найбільш яскраво дружба зображена в епізоді, коли Духнович поранив ногу очеретиною. Олесь Гончар не одноразово показує турботу та увагу товаришів до хворого. Степура перев'язав ногу, інші несли його речі. Ідея гуманізму пронизує весь роман О. Гончара.

Сьогодні ми простежуємо парадоксальність епохи, яка полягає в тому, що рівень сучасної психічної цивілізації, дух споживацтва раз у раз вступає в суперечність з рівнем моральності суспільства, з його віковими духовними набутками. Усім ясно, що духовно-моральний прогрес людства мав би йти далеко попереду технічного, а насправді... Зоднаковіння, знівелювання загрожує цілим національним культурам. Отже, якісно нового мислення, значно вищої гуманістичної відповідальності за все живе чекає від наших сучасників день нинішній і день прийдешній.

Література

1. Бабишкін О.К. Олесь Гончар / О.К. Бабишкін. — К., 1968.
2. Бех І.Д. Виховання особистості / І.Д.Бех // У 2 кн. Кн.2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: Навч.- метод. Посібник. — К.: Либідь, 2003. — 344 с.
3. Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І.Д.Бех // Педагогіка й психологія. — 1997. — №1. — С. 123-129.
4. Гончар О. Твори: В 4-х т. — К., 1978. — Т.4. — 563 с.
5. Иванов А.Г. Ушинский К.Д. 1924-1876. Биографический очерк / А.Г.Иванов. — М., 1949
6. Ніколаєнко С.М. Стратегія розвитку освіти України: початок ХХІ століття/ С.М.Ніколаєнко. — К.: Знання, 2006. — 253 с.
7. Ушинський К.Д. Собр.соч./ К.Д. Ушинський — М., 1952.
8. Халаджи Ю.В. Актуальні проблеми гуманітарної освіти в процесі підготовки майбутніх фахівців технічного профілю в ВНЗ/ Ю.В. Халаджи // Наукові праці ДонНТУ. Серія: «Педагогіка, психологія і соціологія». — № 1 (13). — 2013.
9. Шевченко О.П. Актуальні проблеми гуманітарної підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів/ О.П. Шевченко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bg.com.ua/referats/Pedagogica/55491.htm>
10. Шеховская Н.Л. Ильин И.А. и Ушинский К.Д.: «Диалог» о духовности / Н.Л. Шеховская // Педагогика — 2005. — №10. — С. 68.

О.В. ВІРИЧ,

к. філол. н., викладач ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д.Ушинського»

ЕМРАХ ЕЛЧІ,

студент ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д.Ушинського»

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗОК (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ, ТУРЕЦЬКОЇ, КИТАЙСЬКОЇ ТА В'ЄТНАМСЬКОЇ МОВ)

Забезпечення інтересу в студентів-іноземців до вивчення мови як іноземної неможливе без вивчення культурних явищ і традицій країни, де говорять цією мовою.

Прислів'я і приказки є важливим складником у процесі лінгвокраїнознавчого вивчення мови. К.Ушинський писав: «За змістом прислів'я важливі для ... навчання тим, що в них, як у дзеркалі, відбилося народне життя з усіма своїми мальовничими особливостями У них відбилися всі сторони життя народу»[6].

У фольклорних творах, серед яких — прислів'я та приказки, втілений колективний життєвий досвід, ідеали, прагнення, риси характеру різних народів. Це ніби духовне послання наших далеких предків нам, їхнім нащадкам: ми маємо здійснити їхні мрії про перемогу Добра і Справедливості, Мудрості й Розуму в людському житті.

У різних народів різні звичаї та культурні традиції, різні умови життя, отже, і їхні твори будуть різними. Але всі вони — люди, для яких характерні любов і стра-

ждання, працьовитість і лінощі, вірність і зрада, мудрість і глупота, тому у фольклорах різних народів ми знаходимо багато спільних рис, так звані «мандрівні сюжети».

«Мандрівні сюжети» — це сюжети творів усної та писемної літератури, які переходять від народу до народу. У цих сюжетах присутні спільні мотиви: боротьба, взаємовідносини.

У прислів'ях та приказках широко відбивається національний характер. Разом з тим, більшість прислів'їв є загальнонародними у всесвітньому значенні. Майже для кожного прислів'я якогось народу можна знайти подібні серед прислів'їв багатьох інших народів. І.Франко писав, що «...порівнявши відповідні прислів'я різних народів, легко приходимо до переконання, що майже всі вони є спільними для майже всіх культурних народів і не мають нічого характерного для певного народу. Якщо вони є мудрістю, то, очевидно, мудрістю міжнародною...» [7].

Серед фольклористів 20 ст. вивченням паремій займалися П. Попов, М.Рибнікова, А. Багмет, Д.Бондаренко, Л. Скрипник, М.Пазяк та ін.

Прислів'я та приказки — короткі влучні вислови, що в художній формі типізують різні явища життя. Вони є узагальненою пам'яттю народу, висновками з життєвого досвіду, який дає право формулювати погляди на етику, мораль, історію й політику. У своїй сумі прислів'я та приказки становлять начебто звід правил, якими людина має керуватися у повсякденному житті. Вони рідко тільки констатують якийсь факт, скоріше рекомендують чи відкидають, схвалюють або засуджують, остерігають чи повчають, бо за ними стоїть авторитет поколінь. Мудра простота сформульованих у прислів'ях думок захоплювала М.Горького, і він писав: «Струмені самородного джерела народної поезії пробиваються в прислів'ях наших, де видно незвичайну повноту народного розуму, який зумів зробити своїм знаряддям: історію, насмішку, дотепність, влучність живописного споглядання».

Влучно передав тематичну змістовність і широту цього стислого жанру В.П. Анікін: «Прислів'я гніваються, печаляться, сміються, беруть на кпини, веселяться, плачуть, зітхають, стогнуть, кричать, жартують, дотинають, лякають, остерігають, вчать, обурюються — словом, відображають стільки ж почуттів, скільки їх у народу — творця прислів'їв» [5].

Тематика прислів'їв та приказок різноманітна. Вона охоплює всі сфери життєдіяльності народу: розум, природа, праця, досвід, знання, особливості характеру, мораль.

Аналізуючи зміст прислів'їв та приказок (на прикладі української, російської, турецької, китайської та в'єтнамської мов), студенти розширюють свій кругозір, практику спілкування, стають учасниками діалогу культур, оскільки мають можливість порівняти їх з прислів'ями свого народу.

Великий масив становлять ті прислів'я та приказки, в яких ідеться про особливості людського характеру. Прославляючи працелюбність, совість, розсудливість, вірність слову, сміливість прислів'я воюють проти ледачих пихатих, недотеп, брехунів, базік.

Подібні вислови є і в українській мові: «Зробив діло — гуляй сміло», і в російській: «Делу время, потехе — час», і у в'єтнамській: «Для їжі є час, для праці — пора».

«Якщо вдача не ледача — бідним не будеш», «Нероба гине від холоду, ненажера від голоду», — так говориться в китайських прислів'ях та в'єтнамських: «Будеш рук докладати — житимеш багато», «Проллеш піт — то матимеш обід», «Не працюватимеш — порожній казан лизатимеш».

А прислів'я українське «Хто чисте сумління має, спокійно спати лягає», китайське «Краще з чистою совістю голодним сидіти, ніж з нечистою об'їдатись», турецькі «З казана бруд змивається, а з совісті ні», «Не в бороді честь, бороду і цап має», в'єтнамське «В кого пика гладка та червона, тому ні святині, ні заборони» є ілюстрацією розуміння совісті, честі.

Вислови про значення сказаного різними народами уявляється дещо різному: українське прислів'я говорить: «Слово — срібло, мовчання — золото», російське — «На чужой роток не накинешь замок», турецькі — «Хай боронить аллах від голоду та надлишку слів», «Людський рот не торба, мотузкою не стягнеш», китайське — «Довгий язик — драбина, по якій лихо в дім заповзає», в'єтнамське — «Слово шмагає болючіше за лозину».

Крім того, не існує в житті якихось всеохоплюючих — на всі випадки — рецептів. Не могли їх виробити й прислів'я — наслідок колективного думання, дошукування кращих варіантів людської поведінки у різних обставинах. Тому і українські прислів'я «Скорий поспіх — людям посміх» і «З посміху люди бувають», і турецьке «Якщо прийдете — ласкаво просимо, а не прийдете то ще краще», і в'єтнамське «Слониха довго не родить, а вже як народить — то слона» — однакові правильні, якщо вживати їх до місця і до речі, а не вискакувати з ними «ні до ладу, ні прикладу».

Судження у прислів'ях висловлюються здебільшого у вигляді серйозних, філософськи узагальнених формулювань:

Прислів'я — українське «Срібло-злото тягне чоловіка в болото», в'єтнамське «Золото жовте, а серце через нього стає чорне», турецьке «Життя дорожче за золото» переконують, що багатство не повинне мати над людиною владу.

Про мудрість, науку ми спостерігаємо в наступних прислів'ях: в українських «Кращий розум, ніж наука», «Все добре переймай, а зла уникай», китайському «Глупота людська має дно, мудрість — безмежна», турецькому «Розум не в літах, а в голові», в'єтнамському «Молодий бамбук легко гнути, малу дитину легко вчити», російських «Учись смолоду — пригодиться к старости», «Злато без ума — болото».

Про людей-пустодзвонів зустрічаємо в прислів'ях багатьох народів: українському «Торохтить Солоха, як діжка з горохом», російському «Пустая бочка далеко звенит», китайському «Повна пляшка мовчить, надпита — булькає», турецькому «І людина буває порожня, мов капшук без грошей», в'єтнамському «Ціла чашка дзвенить, а трісне — звук такий, ніби в ній повно рису».

Відомо, що почуття гумору здавна вважалося однією з найприкметніших рис національного характеру. Уміння поставитися з гумором та іронією до своїх труд-

нощів є ознакою оптимізму і морального здоров'я народу. Український народний гумор прийнятно вважати м'яким, добродушним. Це справді так, коли йдеться про окремі вади характеру, вчинків чи зовнішності людей свого ж середовища. Тоді жартома, з усмішкою говорять: «Розуміється, як ведмідь на зорях»; «Розбалакалась, як свиня з гускою»; «Чорнобрива, як руде теля»; «Дурний, як сто пудів диму». Навіть кинувши уципливе або грубувате слівце, прислів'я уміє делікатно пом'якшити його: «Не будь тим, що ворота підкидає», «... тим, що лізе у тин», «... тим, що моркву риє», «... тією людиною, що догори щетиною».

Найбільшою популярністю користуються ті прислів'я, у яких є дотеп, іронія, сарказм і в мовах інших народів.

У в'єтнамському читаємо: «Ситий — не працюватий, а язикатий», турецьких «Од свині ягнят не буде», «Одрізали свині вуха й носа, а вона свинею лишилась», китайських «Мавпа й без хвоста все одно тільки мавпа», «Свиня спить — сало нарастає, людина спить — борги ростуть».

Гумор знаходить свій відбиток у численних прислів'ях, що висміюють певні вади людей, у китайському «Не гнівайся на дзеркало, як з ганджем народився», в'єтнамських «Огудила пузатого — пішла за горбатого», «Дрібну рибку відпустив, дрібнішої наловив», українському «Поміняла шило на мило».

Однією з основних прикмет прислів'їв та приказок є той чи інший ступінь узагальнення, аж до перенесення названого явища на інші, начебто не подібні до нього. Прислів'я перестає ним бути, коли вживається в буквальному значенні і вірне тільки для якогось одного випадку. Коли ми говоримо «Не той друг, хто медом маже, а той, хто правду каже», то, звичайно, не маємо на увазі ні меду, ні взагалі солодощів, якими частує одна людина іншу, а розуміємо, що «солодкі» - це приємні, але фальшиві слова, яким не слід йняти віри.

Такі судження прослідковуються в китайському прислів'ї «Березові росточки м'які, слова зрадника медові», турецькому «Від того, що скажеш «мед», у роті солодке не стане», в'єтнамському «На мед люди мух ловлять».

Фольклорне наповнення кожної мови — це ключ до скарбниці цілісної сутності її народу. Компаративний аналіз прислів'їв і приказок, що є витвором людського суспільства, дає можливість ближче ознайомитися з менталітетом різних народів.

Література

1. Андрущенко К. Збірка українських приказок та прислів'їв. - К.: Техніка, 2002. - 350 с.
2. Аникин В. Теория фольклора. Курс лекций. — Москва, 2004.
3. Миньяр-Белоручев Р. К. Лингвострановедение или иностранная культура / Р. К. Миньяр-Белоручев. // Иностранные языки в школе. — 1993. № 6. — С. 54-57 с.
4. Пазяк М. М. Українські прислів'я, приказки та порівняння з літературних пам'яток. - К.: Наукова думка, 2001. - 375 с.
5. Словарь русских пословиц и поговорок, М., 1967, ст.4.
6. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори. — К.: Рад.школа, 1983.
7. Франко І. Збір. творів: У 50 томах. — К., 1976—1986.

Ю.В. ЗУБЕЦЬ,студентка кафедри перекладу факультету перекладачів Гуманітарного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ**

Стаття присвячена висвітленню основних досліджень теоретичних поглядів перекладацьких трансформацій. Проаналізовано підходи різних вчених щодо визначення поняття «переклад». Автор акцентує увагу на розкритті основної проблеми та поняття «перекладацьких трансформацій».

Ключові слова: переклад, трансформація, перекладацькі трансформації, класифікації трансформацій.

Статья посвящена освещению основных исследований теоретических взглядов переводческих трансформаций. Проанализированы подходы различных ученых относительно определения понятия «перевод». Автор акцентирует внимание на раскрытии основной проблемы и понятия «переводческих трансформаций».

Ключевые слова: перевод, трансформация, переводческие трансформации, классификации трансформаций.

The article is devoted to the coverage of basic research theoretical views translation transformations. The approaches of different scholars on the definition of "translation". The author focuses on revealing the underlying problem and the concept of "translation transformations."

Key words: translation, transformation, translation transformation, classification transformations.

Постановка проблеми. Різні погляди стосовно перекладу, як процесу трансформації та підходи до використання різноманітних перекладацьких трансформацій, пов'язаних із загально прийнятими нормами розвитку наукового знання. Потужний внесок у розробку даної теоретичної проблематики було здійснено в рамках сучасної науки.

Стан дослідження. Йдеться, зокрема, про практичне та теретичне значення перекладу, як процесу, про що свідчать дослідження відомих науковців Я. Рецкер, А. Швейцер, Л. Латишев, Л. Бархударов та інших, які не тільки розвинули, але й суттєво оновили традиційні наукові уявлення в цій галузі. Тому не буде перебільшенням сказати, що сьогодні без врахування та аналітичного розгляду їх наукового внеску не може обійтись жодна серйозна праця з перекладознавчих наук. Разом з тим слід визнати, що у вітчизняній літературі з історії перекладознавства та методологій перекладу мають місце поки що початкові спроби залучити аналітичний потенціал сучасної філософії науки до розробки теорії перекладацьких трансформацій. Саме тому, метою статті є подальша теоретична розробка сутності саме перекладацьких трансформацій з'ясування класифікацій таких трансформацій та практичне застосування при перекладі.

Виклад основного матеріалу. Переклад не можна зрозуміти і дати йому наукове визначення без урахування його соціальної природи та суті. Він не може ви-

никнути, існувати і функціонувати поза суспільством. Переклад — неподільна частина духовної культури кожної країни і її народу. Таким чином, для того, щоб всебічно дослідити переклад, необхідно, перш за все, дослідити його як процес.

В перекладацькій діяльності особливої значущості набувають інструменти, які перекладач збирається використати, щоб виконати адекватний переклад тексту. Метою перекладу як особливого виду міжмовної та міжкультурної комунікації є трансформація тексту в такий спосіб, щоб повідомлення, створене перекладачем, мало той самий ефект на читача/слухача, що й оригінал. Переклад — інформаційний процес, тобто перекладач повинен передати інформацію, що міститься в тексті мовою джерела якомога повніше. Проте цього можна досягти лише за умови внесення певних структурних і семантичних змін. Ці зміни спричинені лексичними та граматичними відмінностями між мовами (в широкому розумінні — різницею між відповідними культурами [7, с. 111]).

Взагалі, виконуючи переклад, передусім необхідно визначити міру інформаційної впорядкованості для тексту перекладу. Перший ступінь у виборі способу полягає у визначенні того, в якому вигляді має бути представлений початковий текст в перекладацькій культурі: повністю або частково. Залежно від комунікативного завдання на цьому етапі вибирається або повний, або скорочений переклад [3, с. 11].

Сдобніков В.В. та Петрова О.В. зазначають що прийом перекладу можна визначити як процес, спрямований на вирішення якоїсь проблеми. Відмінності в системах мов і правилах використання мовних одиниць постійно створюють визначення проблеми в процесі перекладу, внаслідок чого перекладач вимушений вдаватись до перетворень, що називаються перекладацькими трансформаціями.

Прийоми логічного мислення, за допомогою якого розкривається значення іншомовного слова в контексті, прийнято називати лексичними трансформаціями. Суть трансформації полягає в заміні лексичної одиниці, що перекладається, словом або словосполученням, яке реалізує сему цієї одиниці мови оригіналу [9, с. 49].

З метою визначення перекладацьких трансформацій науковці обирають різні ключові слова, кваліфікуючи їх як «прийоми логічного мислення» (Я. Рецкер), перетворення, заміни у процесі перекладу однієї форми вираження іншою (А. Швейцер), міжмовні перефразування (Л. Латишев), засоби перекладу за умови відсутності словникової відповідності або неможливості використання таких відповідників з огляду на контекстуальне оточення (В. Комісаров). Л. Бархударов цілком слушно проектував перекладацькі трансформації як міжмовні перетворення на досягнення перекладацької еквівалентності (адекватності) перекладу попри розходження у формальних і семантичних системах двох мов [1].

М. Гарбовський поряд із трансформаціями виокремив перекладацькі деформації, які є також перетвореннями, однак пов'язаними з певною перекладацькою втратою і стосуються насамперед форми мовленнєвого твору, хоч можливими, на його думку, є й семантичні деформуєчі операції [2, с. 507]. Разом із цим дослідник вирізняє ще й перекладацькі помилки, які є неусвідомленими та концептуально не забезпеченими.

Причинами помилок можуть бути недостатнє володіння мовою оригіналу, недостатній когнітивний досвід, недостатність знань про описувану у вихідному тексті дійсність, неуважне ставлення до системи смислів тексту оригіналу, нерозуміння авторської думки, невміння розрізняти особливості індивідуального стилю автора тощо [2, с. 514].

Як здається, такий потрібний поділ перекладацьких перетворень ще більше ускладнює визначення трансформацій, адже межа між трансформаціями та деформаціями є не тільки нечіткою, а й недостатньо обґрунтованою, оскільки, з одного боку, дослідник обмежує деформації лише формою, з іншого, натомість припускає можливість семантичних деформацій. Розмежування трансформацій і помилок перекладу надає трансформаціям лише позитивний статус правильного вибору відповідників у перекладному тексті.

Безперечно, у процесі перекладу неможливо зберегти семантику й форму, ще й передати читачам перекладного тексту, які належать до іншої культури, є носіями іншої мови і занурені до іншого буття й соціуму, інформацію різного порядку. Тому найбільш гармонійне входження читачів перекладу до чужої культури й мови можливе лише за рахунок окресленого балансу, досягти якого повинен перекладач.

Зважаючи на це переклад, яким би адекватним він не був, завжди є трансформацією в широкому розумінні цього терміна. У вузькому значенні перекладацька трансформація є перетворенням, модифікацією форми, або змісту й форми, зокрема, з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів оригіналу й перекладного тексту. Такі перетворення здійснюються як на підставі системних розбіжностей двох мов і є системними трансформаціями, так і через відмінність культур, онтологій двох народів, програм інтерпретації читачів оригіналу й перекладу. Останні перетворення можна назвати функціональними. Такий поділ трансформацій здійснюється за параметром їхніх чинників.

У перекладознавстві наявні розгалужені класифікації трансформацій. Найбільш загальною є диференціація трансформацій на перестановки, додавання, заміни й опущення Л. Бархударова [1, с. 190]. Дослідник зазначає, що такий поділ є значною мірою приблизним й умовним. За параметром рівня мовної системи не послідовно диференціюють трансформації Я. Рецкер, В. Комісаров, Л. Латишев, Р. Міньяр-Белоручев й ін. Здебільшого актуалізованими у трансформаційному плані виявляються лексичний, морфологічний та синтаксичний рівні.

Немотивованим є виокремлення дослідниками поряд із лексичним семантичного рівня й віднесення до першого прийомів генералізації та конкретизації, а до другого — метафоричних, метонімічних та синонімічних заміни, логічного розвитку понять, антонімічного перекладу та прийому компенсації, хоч генералізацію та конкретизацію також можна залучити до метонімічних заміни [5]. До того ж семантичний рівень мови може бути протиставлений не лексичному, а лише формальному та прагматичному.

Такий стан справ з огляду на посилення уваги в сучасному перекладознавстві до теоретичних розробок прикладних проблем вимагає перегляду і передбачає суттєве коригування типології перекладацьких трансформацій або створення нової.

Щодо розподілу трансформацій на види, то існують різні точки зору (Швейцер А. Д., Миньяр-Белоручев Р. К., Комісаров В. Н., Бархударов Л. С., Шевнін А. Б. і Серов Н. П., Латышев Л. К., Щетінкін В. Є., Науменко А. М. та ін.), однак більшість лінгвістів поділяють думку, що всі перекладацькі трансформації поділяються на лексичні граматичні та змішані. Так, наприклад, Фітерман А. М. та Левицька Т. Р. виділяють три типи трансформацій: граматичні, стилістичні та лексичні [6]. Два типи трансформацій виділяє Я. І. Рецкер: граматичні у вигляді заміни частин мови або членів речення, та лексичні, що полягають у конкретизації, узагальненні, диференціації значень, компенсації втрат, що виникають у процесі перекладу [8].

Розглянуті перекладацькі трансформації, як зазначає В. Г. Степанов, у “числовому” вигляді зустрічаються дуже рідко [10, с. 53]. Як правило, трансформації різних видів здійснюються одночасно, тобто поєднуються одна з одною. Саме такий складний комплексний характер перекладацьких трансформацій і робить переклад складною та відповідальною справою.

Причина, що викликає потребу у використанні трансформацій полягає у тому, що кожна мова має свою власну, своєрідну структуру, і це необхідно враховувати під час перекладу. Для того, щоб швидко вибрати правильний варіант перекладу, перекладачеві необхідно знати всі види трансформацій. При цьому особливу увагу необхідно звертати на структурні та лексико-семантичні розбіжності між мовами.

Висновки. Таким чином, під час здійснення перекладу, головним завданням перекладача є досягнення семантичної еквівалентності вихідного тексту та тексту перекладу. Для досягнення цієї мети необхідно використовувати різноманітні перекладацькі перетворення, а на рівні компонентної еквівалентності — трансформації.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. — М.: Международные отношения, 1975. — 238 с.
2. Гарбовский Н. К. Теория перевода / Н. К. Гарбовский. — М.: Изд-во МГУ, 2004. — 544 с.
3. Казакова Т. А. Практические основы перевода. — Серия: Изучаем иностранные языки. — СПб.: «Издательство Союз», — 2001. — 320 с.
4. Комиссаров В. Н. Слово о переводе / В. Н. Комиссаров. — М.: Международные отношения, 1973. — 215 с.
5. Латышев Л. К. Эквивалентность и способы ее достижения / Л. К. Латышев. — М.: Международные отношения, 1981. — 248 с.
6. Левицкая Т. Р., Фитерман А. М. Почему нужны грамматические трансформации при переводе. Тетради переводчика / Т. Р. Левицкая, А. М. Фитерман. — Н., 1971. — 57 с.
7. Максимов С. Є. Перекладацький аналіз тексту (англійська та українська мова) / С. Є. Максимов, Т. О. Радченко. — К.: Видавн. Центр КНЛУ, 2001. — 148 с.
8. Рецкер Я. И. Перевод и переводческая практика / Я. И. Рецкер. — М.: Международные отношения, 1974. — 38 с.
9. Сдобников В. В. «Переводческие несоответствия»: коммуникативно-функциональный поход. (Язык, коммуникация и социальная даный. / В. В. Сдобников — Воронеж: ВГУ, 2007. — С.47-58.
10. Степанов В. Г. Редакционная данийка даний переводной литературы / В. Г. Степанов [Електронний ресурс]. — М.: МГУП, 1997. — 127 с.

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ТОПОСУ МОГИЛИ У ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРІ ЛІТОПISУ «ПОВІСТЬ МИНУЛИХ ЛІТ»

У статті досліджено призначення образу-топосу могили, як окремої одиниці з «автономним світом» у літописі «Повість минулих літ». З'ясовано його походження та ємність парадигми. Проведено аналіз функціонування топосу могили в тексті літопису.

Ключові слова: топос, сакральні топоси, топос могили, функціонування топосу, художній простір.

В статье исследовано роль образа-топоса могилы, как отдельной единицы из «автономным миром» в летописи «Повесть временных лет». Выяснено её происхождение и ёмкость парадигмы. Проведено анализ функционирования топоса могилы в тексте летописи.

Ключевые слова: топос, сакральные топосы, топос могилы, функционирование топоса, художественное пространство.

Research purpose topos grave as a separate unit of the «autonomous world» in the «Tale of Bygone Years». Studied found topos grave and capacity paradigm. Analyzed the functioning of the topos graves in the text chronicle.

Key words: topos, sacred topos, topos grave functioning of topos, art space.

Постановка проблеми. «Повість минулих літ» є не лише джерелом історії Київської Русі, а й видатним літературним твором. Ця стародавня пам'ятка вже протягом кількох століть привертає увагу вчених-медієвістів. Вивчення «Повісті минулих літ» продовжуються до цих пір, проте, не дивлячись на значний масив літератури, присвячений цій пам'ятці, у дослідників відсутній єдиний концепт з багатьох аспектів виникнення і тлумачення літопису. Актуальною категорією, котру на наш погляд, доцільно використувати для вивчення давніх текстів є топос — ментальна, мовна, семіотична одиниця, яка відображає діалектику загального та індивідуального, підсвідомого, архетипного та культурного. Перенесення літературознавчого аналізу на рівень топосів, як бачимо, відкриває нові простори для дослідника.

Стан дослідження. Українські студії про «Повість минулих літ» були започатковані М. Максимовичем, продовжені І. Вагилевичем та М. Костомаровим. В українській медієвістиці другої половини ХХ — поч. ХХІ ст. робіт спеціально присвячених першолітопису, було створено обмаль — в основному, на Україні користувалися послугами російських вчених і перекладачів. Особливої уваги заслуговує хіба що фундаментальна праця Л. Махновця над «Літописом Руським» (Іпатіївський список), текст якого він переклав сучасною українською мовою і подав сотні коментарів, в тому числі і до «Повісті минулих літ». Вивчення естетичної природи давнього письменства та дослідження проблеми організації простору у художньому творі продовжується і нині: П. Білоус, С. Аверинцев, В. Бичков, О. Дьомін, О. Конявська, О. Шайкін.

Як окремі одиниці з «автономним світом» образ-топос могили у «Повісті минулих літ» не був об'єктом спеціальних наукових досліджень. З'ясування його похо-

дження, ємності парадигми та функціонування загалом мотивує актуальність пропонованого дослідження. Активізація досліджень під кутом зору топології, аналіз образів-топосів у пам'ятках XI–XII ст. переконливо показують важливість, необхідність і перспективність такого дослідження.

Мета дослідження — проаналізувати функціональне призначення топосу могили в тексті літопису «Повість минулих літ», з'ясувати його художні особливості.

Топос могили пов'язаний безпосередньо з обрядом поховання. Похорон як етап життя людини — це система ритуально-обрядових дій, що здійснюються у зв'язку з його смертю та супроводжують його поховання. У різні епохи обряд поховання на руських землях здійснювався по-різному: в доісторичну добу покійника спалювали у вогнищі, часто разом із жертвами, якими ставали інші люди — його родичі, тварини (особливо коні), а також із предметами домашнього вжитку. Звідси — вшанування домашнього вогнища (чи печі) як місця перебування душ померлих предків. Нерідко покійника попередньо поміщали у стовбур старого дерева (місце перебування душі), чи зашивали у труп вбитої тварини або її шкіру (тотемний предок, як і дерево), що пов'язує культ покійників із тотемними культами дерев і тварин.

У пізніший період тіло померлого з жертвами та ритуальними речами не просто спалювали, а клали у спеціально виготовлений човен, який підпалювали і штовхали в річку. Цей ритуал ліг в основу міфічного уявлення про річку як межу між світом живих та світом мертвих. Згодом човен замінила труна, яка за давньою традицією виготовлялася з дерева, а покійників разом з ритуальними предметами стали ховати у землю. Часто над покійниками насипався високий курган, на якому згодом хоронили нових покійників, і з часом він ставав дуже високим. Саме слово «труна» має первісне значення — «яма», «могила». Справді, наші предки — давні слов'яни у дохристиянський період не ховали своїх померлих у тій труні, що мається на увазі сучасним значенням цього слова. Померлого опускали в могилу, викопану в землі у вигляді великого «будинку» що символізувало собою ставлення населення до потойбічного життя.

Поширення християнства стало основною причиною зміни поховального обряду. Нова ідеологія, спираючись на місцеві язичницькі традиції, спричинила появу місцевої форми двовір'я і, зокрема, відбилась у поширенні могил-трун. Християнські гробниці часто поміщали усередині храмів та церков і під ними — в подклеті й склепах, названих усипальницями. Пізніше у церквах стали ховати лише особливо видатних осіб.

У «Повісті минулих літ» топос могили, як особливе сакральне місце, слід розглядати у двох вимірах: перший — таким, яким його сприймають герої літопису — з усім комплексом уявлень, пересторог норм поведінки і яким вони «будують» його для мертвих; другий — таким, яким його сприймає автор літопису з його авторською позицією.

Вперше згадка про образ могили виникає на сторінках літопису 882 року, коли повідомляється про смерть князів Аскольда і Діра. Їх вбив варяг Олег, який був у військовому поході разом з дружинниками. Представившись купцями, що їдуть шляхом «із варяг у греки», вони зупинились біля Угорської гори і підступом вбили

київських князів: *«І вбили вони Аскольда й Діра, і віднесли на гору, і погребли [Аскольда] на горі, яка нині зветься Угорське і де ото нині Ольмин двір... А Дірова могила — за святою Ориною»* [4, с. 66]. Літописець зазначає, що Олег дотримуючись поваги до померлих, здійснює їх поховання, про те чомусь не на території міста, а за його межами — на горах.

Ще одна особливість Аскольдової і Дірової могил — на їх території було збудовано церкву боярином Ольмою. Традиційно, що з часом на місці могил відомих осіб будувалися храми, про що свідчать літописи. Так у свідомості закріплювався нерозривний зв'язок топосу могили і храму. На підтвердження того, що ця територія могла бути могилою свідчить археологічна знахідка двох великих скарбів, у яких налічувалося понад 5000 арабських монет VIII-IX століть.

На горі у 912 році було поховано також ще одного руського князя Олега: *«І плакали по ньому всі люди плачем великим, і понесли його, і погребли його на горі, що зветься Щековицею. Єсть же могила його й до сьогодні, називається могила та Олеговою»* [4, с. 95]. За цим фактом стає відомо, що навідмину від поховання поза містом, як це було з Аскольдом і Діром, Олега було поховано на горі Щекавиця — в межах міста Києва. Таку різницю між місцями поховання пояснює вчений П. Білоус: *«Очевидно, літописець свідомо намагається витіснити пам'ять про засновника Києва іншим героєм, котрий належав до завойовників. І такий прийом у суті свій має символічне значення; крім того, можна і про літописця судити як про людину, що перейнялася діяннями нових володарів»* [2, с. 59].

Знову топос могили виникає в 945 року, коли літописець повідомляє про смерть князя Ігоря від *«непокірних древлян»*, що вбивають його під час спроби повторно зібрати данину: *«древляни, вийшовши насупроти з города Іскоростеня, вбили Ігоря і дружину його, бо їх було мало. І похований був Ігор, і єсть могила його коло Іскоростеня-города в Деревлянах і до сьогодні»* [4, с. 125]. Коли в попередньому записі бачимо, що *«люди плакали плачем великим»* за князем Олегом і задля вшанування поховали його в місті, правителем якого він був, то Ігоря ховають *«коло Іскоростеня»*. Ніякої поваги до князя Ігоря з боку розгніваних іскоростенців і не могло бути, бо він *«вовк»*, що несе лише розорення.

Після смерті князя Ігоря, його дружина Ольга вирішує поховати чоловіка, дотримуючись всіх варязьких елементів обряду поховання. Вона поминає князя, влаштовуючи тризну. Так як Ігор був убитий, пролив свою кров, Ольга влаштовує *«криваву тризну»* — заживо ховає древлянських послів-сватів: *«І понесли їх у човні. Вони ж сиділи, взявшись у боки, величаючись і вигорджуючись, у великих застібках. І принесли їх на двір до Ольги, і, нісши їх, [так] і вкинули з човном у яму...І повеліла вона засипати їх живими, і засипали їх»* [4, с. 130]. В цьому уривку чітко прочитується варязький обряд — колективне поховання в поминальній лодії. Топос могили тут експлікує помсту Ольги.

Поза містом був похований ще один князь — Олег Святославич, який помер в сутичці з братом Ярополком 977 року. Коли біля міста Вручий зустрілися два війська, Святополк почав перемагати. Тоді Олег *«побіг з воями своїми в город»*. Біля міських воріт був міст, на якому князя в метушні спихнули: *«А був міст через рів до воріт городських, і [люди], далячи один одного, спихнули Олега з мосту в*

урвище. І падало багато людей з мосту, і подавили [тут] і коней, і людей» [4, с. 176]. Святополк дотрмується етики і зрозумівши, що накоїв, ховає брата «І погребли Олега на [високому] місці коло города Вручого, і єсть могила його ... й до сьогодні» [4, с. 176]. Імовірно, «високим» місцем літописець називає гору (назву якої не знав), що розташована коло Вручого. Також можна стверджувати, що в літописі описано приклад масового поховання. Рів біля міських воріт став останнім притулком для воїнів Олега.

З різким негативним ставленням в літописі автор ставиться до князя Святополка Володимировича. Він називає його «окаянним», «лихим», і це пов'язано впершу чергу з тим, що Святополк виступає братовбивцею — на його руках смерть Бориса і Гліба. Святополк помирає після війни ще з одним братом — Ярославом, якого той переміг на річці Альта 1019 року. Після того, коли він зрозумів, що отримає поразку, Святополк втікає: «І не міг він видержати на однім місці, і пробіг Лядську землю, гнаний гнівом божим, і прибіг у пустиню межі Чехами і Ляхами, і тут зле покинув він життя своє» [4, с. 305]. За гріх братовбивства могила Святополка «в пустині тій і до сих днів, і виходить із неї сморід тяжкий» [4, с. 176]. Літописець в цьому описі створює образ «пустелі» — алюзія на «біблійську пустелю», в якій Ісус Христос перебував після сходження Святого Духа. Пустеля — символ беспліддя, середовище «диявольське» і саме в такому місці слід знаходитись могилі грішника. Під час такого опису автор проводить паралель до образу гори. Аналізуючи їх крізь призму топосу могили, робимо висновок, що вони різко контрастують: гора — високе місце, де поховано «не грішників», в той час як пустеля — місце поховання «окаянних».

У записі 1096 році в літописі зображено приклад реалізації християнської заповіді «любви ближнього свого». Під час навали печенігів, військо яких було розгромлене, Святополк забирає з поля бою свого тестя — половецького князя Туркочана. Він везе його до Києва і ховає за християнським звичаєм біля православної церкви Спаса на Берестові: «і взяв його Святополк яко тестя свого і яко во рога. І, привізши його до Києва, погребли його на Берестові на могилі, ежи дорогою, що йде на Берестове, і другою, що йде в монастир [Печорський]» [4, с. 512].

Після прийняття християнства, місцем захоронення князів і церковного духовництва стали монастирі і церкви, засновниками яких вони були. У «Повісті минулих літ» згадано, що першою, кого погребли в церкві була Ольга: «понісиши, погребли її на [уготованому] місці» [4, с. 158]. З церковно-го духовництва першим, мощі кого помістили в церкві був Феодосій: «І взяли вони мощі Феодосієві, з свічами і з фіміамом, і принесли, і положили його у власній його церкві, у притворі на правій стороні...» [4, с. 478].

Висновки. Простір топосу могили, як сакральної території є альтернативою для людського простору, адже, на відміну від «людського», воно належить до далекого, чужого, потойбічного, невидимого. Належне поховання тіл померлих становить одну з важливих сторін життя людства ще з часів його виникнення. З могилою, як культовим місцем пов'язана назка звичаїв та обрядів.

Література

1. Аверинцев С. Поэтика ранневизантийской литературы / С.С. Аверинцев. — М.: Наука, 1977. — 209 с.
2. Білоус П.В. Актуальні питання української літературної медієвістики / Петро Білоус. — Житомир, 2009. — 246 с.
3. Білоус П. Світло зниклих світів (художність літератури Київської Русі) / Петро Білоус. — Житомир, 2003. — 160 с.
4. Літопис Руський / за Іпатським списком переклав Л. Махновець. — К.: Дніпро, 1989. — 591 с.
5. Толочко П. Давньоруські літописи і літописці XI — XIII ст. / Петро Толочко. — К.: Наукова думка, 2005. — 362 с.

А.О. ІСКРА,

студентка Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»

А. С. ЧЕРНЯВСЬКА,

студентка Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖАНРІВ АНОНСУ ТА АНОТАЦІЇ

Анонси та анотації є текстами, які, незважаючи на невеликий обсяг, передають велику кількість інформації, що презентує певну подію у майбутньому (концерт, виставу, конференцію та ін.) чи будь-який твір (текст, статтю чи книгу). Анонси та анотації є репрезентантами текстів малого формату, оскільки вони проявляють такі риси, як лаконізм, стислість викладу матеріалу та інформативну насиченість.

На думку Дзикович О., створення анонсів та анотацій передбачає певні характеристики змісту текстів, що слугують їх прагматичності. При всій тематичній різноманітності анонсів та анотацій, всі вони підпорядковані певним принципам: інтеракція; незвичайність; проміненість осіб; конфлікт; драматичність; інтрига. Перераховані принципи слугують прагматичності текстів і реалізують головні інтенції автора — інформування та рекламування події. Оскільки інтенція автора відповідає глобальному задуму створення анонсів та анотацій, то принципи, яким підпорядкована їх змістова специфіка, частково відображені в мовленнєвих стратегіях і тактиках авторів цих текстів.

Незважаючи на схожість анонсів та анотацій, вони мають дещо відмінне.

По-перше, анонс презентує певну подію, яка відбудеться у майбутньому та про яку необхідно проінформувати публіку, викликавши в неї інтерес. Анотація в свою чергу представляє матеріал, зафіксований, як правило, у вигляді тексту. Його основна мета — спонукати адресата ознайомитися із запропонованою статтею, книгою чи з іншими джерелами.

По-друге, мовні засоби, які використовуються для оформлення текстів анонсів та анотацій відрізняються. У більшості випадків мова анотацій чітка,

стримана, узагальнена та структурована; вживання тропів та слів, які надають тексту суб'єктивного характеру, виключено. А для анонсів, навпаки, вживання таких мовних засобів є характерним.

По-третє, композиція тексту майже повністю відрізняється. Анонси та анотації мають чітко визначену структуру, якої потрібно притримуватися. Текст анотації розташовується в препозиції до основного тексту, а текст анонсу має дистантне розташування і розглядається як попереджуючий, але не препозиційний, текст. Якщо анонс містить превентивні повідомлення про майбутні заходи, зустрічі, публікації книг, появи фільму, то анотація повідомляє про явище, яке вже відбулося, чи появу нової книги, статті, фільму, тощо.

Проте, анонси та анотації мають більше спільного, аніж відмінного.

По-перше, анонси та анотації націлені на передачу інформації адресатові у стислому вигляді. Вони характеризуються інформативною насиченістю. Іншими словами, анонси та анотації містять важливі для реципієнта відомості чи факти, які автор коротко передає завдяки використанню різних експліцитних та імпліцитних засобів, а також завдяки слідуванню чітко встановленій структурі цих текстів. В якості прикладів можна навести характеристику статті чи оголошення про різні заходи. Наведені тексти коротко інформують про той чи інший твір, а також надають відомості про заздалегідь заплановану подію, що відбудеться у найближчому майбутньому.

По-друге, анонси та анотації мають певну прагматичну мету. Варто зазначити, що вона змінюється у залежності від ситуації. Як правило, автори анонсів та анотацій мають на меті ознайомити адресата з важливою інформацією, надати адресатові певні відомості, привернути увагу до тієї чи іншої події, вплинути на думку, викликати інтерес або певні емоції у реципієнта чи навіть спонукати його до якоїсь дії (наприклад, прочитати або купити книгу, відвідати певний захід або стати його безпосереднім учасником). Для здійснення впливу на адресата автори при написанні анонсів та анотацій ретельно працюють над зовнішнім та внутрішнім оформленням текстів.

По-третє, анонси та анотації орієнтовані на певну цільову аудиторію. Слід зазначити, що кожна людина має свої смаки та інтереси. В той час як певна книга чи якийсь захід будуть цікавими для однієї особи, інша вважатиме їх нудними та непотрібними. Саме тому тексти анонсів та анотацій орієнтуються на певну цільову групу. Наприклад, на носіїв мови у залежності від їх вікової категорії, інтересів, освіти, посади, життєвих поглядів та переконань.

Для анонсу та анотації, насамперед, спільним є те, що на сьогоднішній день вони розвинулися в самостійні жанри та є різновидами ТМФ. Разом з тим, вони належать до інформаційних жанрів та мають на меті передачу інформації адресатові в стислому вигляді. Обидва жанри мають лаконічну форму. Спільною характеристикою для анотації та анонсу є також їх «попереджуюча інформативність». Як зазначалося вище, анонс та анотація виконують дві основні функції: інформативну та рекламну.

Спираючись на вищенаведені аргументи, анонси та анотації можна об'єднати в один МЖ, а саме ААТ.

Література

1. Дзикович О. В. Анонс ток-шоу у системі мовленнєвих жанрів / О. В. Дзикович. // «Філологічні трактати». – 2014. – С. 16–21.

УДК 81'373:004.73 – 057.875

Л.В. КАЛАШНИК,

студентка факультету іноземної філології Запорізького національного університету

ПРИНЦИПИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ «MIND MAP» У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті розкривається сутність та особливості застосування технології «mind map (інтелект-карта)» у навчанні англійської мови для студентів філологічних спеціальностей. Розглядаються основні характеристики технології Mind map, переваги та недоліки її застосування у вищій школі та на чому базується методика використання інтелект-карт. Також зазначається очікуваний результат при застосуванні інтелект-карт на лекціях та практичних заняттях з іноземної мови в студентів філологічних спеціальностей, її зв'язок з іншими інтерактивними технологіями, що формують іншомовну комунікативну компетенцію та види завдань, що включають в себе mind maps.

Ключові слова: «mind map», інтелект-карта, комунікативна компетенція, студенти мовних спеціальностей.

В статье раскрывается сущность и особенности применения технологии Mind map (интеллект-карта) в обучении английского языка для студентов филологических специальностей. Рассматриваются основные характеристики технологии Mind map, преимущества и недостатки её использования в высшей школе, а также на чем базируется методика использования интеллект-карт. Также отмечается ожидаемый результат при применении интеллект-карт на лекциях и практических занятиях иностранного языка у студентов филологических специальностей, её связь с другими интерактивными технологиями, что формируют иноязычную коммуникативную компетенцию и виды заданий, включающих в себя mind maps.

Ключевые слова: «Mind map», интеллект-карта, коммуникативная компетенция, студенты языковых специальностей.

The essence and features of «Mind map» technology in learning English the students of philological specialties is revealed in the article. The main characteristics of «Mind map» technology, the advantages and disadvantages of its use in higher education as well as on what is based the technique of using mind maps. It is also noted the expected result using mind maps in lectures and practical classes in learning the foreign language the students of philological specialties. Its relation with other interactive technologies that form the foreign language communicative competence and types of tasks that include mind maps.

Key words: «Mind map», knowledge map, communicative competence, the students of philological departments.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день перед системою вищої освіти постає важливе завдання — підготовка висококваліфікованого фахівця, здатного не тільки передати знання з певної галузі науки, але й творчо мислити, діяти в нестандартних ситуаціях, працювати в колективі заради спільного результату. Як відомо, сьогодні актуальним є перехід від пасивних форм навчання до активних, творчих. В педагогіці та психології постійно здійснюється пошук дієвих принципів, методів, форм роботи.

Стан дослідження. Увага вчених спрямована на вивчення сутності й змісту інтерактивного методу навчання, зокрема, використання *mind map* (інтелектуальна карта) у процесі вивчення іноземної мови, що представлено в працях О. Аксьонова, Н. Приходько, Н. Терещенко, О. Опанасенко та ін. Слід зазначити, що дане питання недостатньо вивчене, тому ми вносимо свій посильний внесок в розробку заявленого в назві статті питання, а саме досліджуємо особливості застосування даної технології у процесі формування іншомовної лексичної компетенції студентів мовних спеціальностей, що і обумовило актуальність даного дослідження. Метою статті є проведення теоретичного аналізу доцільності та актуальності використання інтерактивної технології *mind map* на заняттях іноземної мови у вищій школі з метою активізації та інтенсифікації іншомовної комунікативної діяльності студентів мовних спеціальностей.

Аналізуючи праці вітчизняних вчених, стало зрозумілим те, що незважаючи на ступінь дослідженості проблеми, застосування технології *mind map* (інтелектуальна карта) у процесі навчання іноземної мови представлено недостатньо. Розвиток системи освіти вимагає вивчення і впровадження нових технологій навчання іноземної мови, тому метою статті є теоретично обґрунтувати можливості застосування технології *mind map* у процесі формування іншомовної лексичної компетенції студентів мовних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Початок ХХІ ст. відзначається масовим використанням інтерактивних технологій у процесі навчання. Насамперед, потрібно відзначити, що важлива увага приділяється комунікативному підходу до навчання. Адже основною його метою є формування іншомовної комунікативної компетентності. Комунікативна компетенція — це властивість вирішувати засобами іноземної мови актуальні для учнів завдання спілкування у побутовому, навчальному, виробничому та культурному житті; вміння учня користуватися фактами мови і мовлення для реалізації цілей спілкування [1, с. 98]. Комунікативна компетенція поділяється на інші компетенції, однією з яких є лексична. Лексичні одиниці потрібні для спілкування в різних ситуаціях. Ми зазначимо, що лексична компетенція включає лексичні знання і мовленнєві лексичні навички.

Щоб досягнути високих результатів у процесі навчання та виховання, варто використовувати не тільки класичні методи лекції та семінару, а також й інші методи, які об'єднано в одну групу інтерактивних методів. Застосування таких методів у процесі навчання дозволяє розглядати діяльність викладача та студента як рівноправних суб'єктів навчального процесу. Саме інтерактивне навчання дозволяє розвинути партнерські стосунки між викладачем та студентом, а також створити своєрідне співробітництво у навчальній діяльності, яке сприяє вищому рівню як

загального, так і професійного розвитку студентів. Інноваційно-зорієнтований викладач має змогу розвинути у собі гнучкість, толерантність, доброзичливість до студента.

На сьогоднішній день розробка та впровадження різних сучасних навчальних технологій — це напрям раціоналізації форм і способів людського мислення, підвищення його ефективності та результативності. Однією з передумов ефективного викладання іноземних мов у вищій школі є впровадження та використання сучасних новітніх технологій у навчальному процесі, що сприяє його вдосконаленню та урізноманітненню, забезпечує перехід від механічного заучування студентами лексичних і граматичних матеріалів до усвідомленого та креативного навчання. Щоб активізувати процес формування лексичної компетенції у вивченні іноземних мов актуальною новітною соціальною технологією навчання є створення *mind map* [2, с. 3]. Інтелект-карта — спосіб зображення процесу загального системного мислення за допомогою схем. Також може розглядатися як зручна техніка альтернативного запису [3, с. 140].

Інтелект-карта, як зазначає О. Опанасенко, — це спосіб зображення думок, ідей у вигляді діаграм, схем, які візуалізують подану інформацію, підвищують процес запам'ятовування та сприймання людиною, дають можливість відтворювати інформацію навіть через тривалий час. Для ефективного застосування карт розуму необхідно використовувати різні картинки, малюнки, аббревіатури, позначати гілки різними кольорами. Адже це дозволяє підвищити привабливість, оригінальність та ефективність карт розуму [4]. Досліджувана технологія, яка базується на асоціативних розумових процесах та передбачає розроблення інтелект-карт. Вони мають вигляд схеми, що розміщується на аркуші паперу форматом від А-3 до А-4, у центрі якого розташовані ключове поняття, ідея, проблема чи питання, які потрібно дослідити або проаналізувати [5, с. 37]. Результати такої роботи презентуються студентами під час практичного заняття. Інтелект-карти використовуються для створення, візуалізації, структуризації і класифікації ідей та являють собою засіб вирішення завдань, ухвалення рішень, аналізу подій, підсумку інформації тощо. Ця технологія спрямована не тільки і не стільки на фіксацію результату та його презентацію, а, насамперед, на розвиток техніки мислення — з'ясування основних, допоміжних, залежних компонентів проблеми чи питання, їх взаємозв'язку і зумовленості — і тим самим забезпечує глибше розуміння та засвоєння студентами навчального матеріалу. Використання *mind map* можливо під час виконання будь-яких видів завдань, наприклад, підготовки та презентації проектних робіт, вирішенні проблемних завдань, прийнятті рішень, мозкового штурму, прогнозуванні подій, проведенні групових дискусій, диспутів тощо. Така форма роботи мотивує студентів до активної творчої діяльності як в групі, так й в міні-групах або індивідуально, стимулює розвиток навичок і вмінь усного й писемного мовлення, сприяє набуттю комунікативних умінь.

Залучення технології створення інтелект-карт у навчальний процес надає викладачеві змогу продуктивніше подавати граматичні та лексичні матеріали на практичних заняттях з іноземної мови, вводити граматичне правило або конструкцію, розташовуючи приклади їхнього застосування на окремих гілках та роблячи на них

акцент. Також побудова лексичних тем за допомогою інтелект-карт дозволяє лаконічно й логічно систематизувати та візуалізувати навчальний лексичний матеріал, що сприяє швидшому його засвоєнню. Студенти активно та із зацікавленістю виконують різні завдання за допомогою mind map, креативно підходять до розв'язання певних проблем та питань, удосконалюючи при цьому свій інтелектуальний потенціал та тренуючи мовленнєві навички.

Підсумовуючи, можемо сказати, що інтерактивна технологія *mind map* є вимогою сучасного навчального процесу. Дана технологія є структурованою інформацією в вигляді розгалуженої схеми, що: вдосконалює інтелектуальний потенціал особистості; прискорює вивчення навчального матеріалу, а також додаткового матеріалу; підвищує ступінь засвоєння лексичного матеріалу; стимулює розвиток навичок і вмінь усного й писемного мовлення; сприяє набуттю комунікативних умінь; мотивує студентів до активної творчої діяльності.

Література

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий / Э.Г.Азимов, А.Н.Щукин. — М.: Издательство ИКАР, 2009. — 448 с.
2. Аксьонова О. В. Досвід використання методу інтелект-карт в економічному навчанні / О.В. Аксьонова // Зб. Наук.-метод. конф. — 2005. — С. 3-7.
3. Терещенко Н. В. Інтелект-карти — сучасні інноваційні соціальні технології навчання в системі освіти / Н.В.Терещенко // Вчені записки. — 2012. — № 14. — С. 139-145.
4. Опанасенко О. В. Застосування технології «Mind map» у навчанні іншомовної лексики молодших школярів [електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua/>.
5. Приходько Н. Г. Технологія mind mapping у викладанні іноземних мов / Н.Г.Приходько // Зб. Наук.-метод. конф. — 2014. — С.37-39.

УДК 81:371.315.7:007

Л.В. КАЛАШНИК,

студентка факультету іноземної філології Запорізького національного університету

РОЛЬ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

В статті розглядаються принципи застосування інтерактивних технологій навчання іноземних мов в вищому навчальному закладі. Метою нашого дослідження було визначення особливостей інтерактивних методів у процесі формування іншомовної комунікативної компетенції студентів мовних спеціальностей. Об'єктом виступає процес навчання іноземних мов.

Ключові слова: інтерактивні технології, інтерактивний метод комунікативна компетенція, студенти мовних спеціальностей.

В статье рассматриваются принципы применения интерактивных технологий обучения иностранным языкам в высшем учебном заведении. Целью нашего исследования было определение особенностей интерактивных методов в процессе формирования иноязычной коммуника-

тивної компетенції студентів мовних спеціальностей. Об'єктом виступає процес навчання іноземною мовою.

Ключевые слова: інтерактивні технології, інтерактивний метод, комунікативна компетенція, студенти мовних спеціальностей.

In the article deals with the principles of application of the interactive methods of teaching foreign languages in high school. The aim of our study was to determine the characteristics of this method in the formation of foreign language communicative competence of students of language departments. The object of the process is the learning of foreign languages.

Key words: interactive technologies, interactive method, communicative competence, the students of philological departments.

Постановка проблеми. Сучасний науковий світ пропонує багато методик інтенсивного вивчення іноземних мов, усі вони спрямовані на збільшення обсягу мовленнєвої практики. Сучасні методики є важливими засобами формування комунікативної компетентності у студентів.

Стан дослідження. Аналіз існуючої на сьогодні сучасної наукової літератури щодо новітніх інтерактивних методів та оскільки інтерактивні методи є основними складовими інтерактивних технологій навчання, дає змогу розуміти нам, що сьогодні ми маємо удосконалювати дані інтерактивні методи, тому ми вважаємо доцільним розглянути окремо і більш детально обраний нами інтерактивний метод, а саме метод «круглого столу». Вивченням методу «круглого столу» займалися Г. Коберник, О. Орловська, К. Свящук, Н. Середя, Г. Селезньова, В. Ягупов та ін. До того ж недостатньо розробленим залишається питання застосування даного методу у різних галузях знання, зокрема у дискурсі вивчення іноземних мов. Це обумовило вибір теми та окреслило спектр завдань.

Виклад основного матеріалу. Початок ХХІ ст. відзначається масовим використанням сучасних інтерактивних та інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні іноземних мов. Для ефективності формування іншомовної комунікативної компетенції широкого розповсюдження методи інтерактивного навчання створені на основі новітніх технологій. Комунікативна компетенція за Е.Азімовим [1, с. 98] — це властивість вирішувати засобами іноземної мови актуальні для учнів завдання спілкування у побутовому, навчальному, виробничому та культурному житті; вміння учня користуватися фактами мови і мовлення для реалізації цілей спілкування. Як зазначає О. Орловська, на сьогоднішній день особливий інтерес у вивченні іноземних мов становлять методи, що стимулюють активну розумову діяльність і спонукають студентів до висловлення думок англійською мовою. Так, комунікативний напрямок навчання англійській мові вимагає перегляду та переорієнтації всіх компонентів навчального процесу. Найповніше цей метод реалізується у тому випадку, коли викладач використовує сучасні інтерактивні методи комунікативного спілкування [2].

Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається тільки завдяки постійній, активній взаємодії всіх студентів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де й студент і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання ро-

льових ігор, спільне розв'язання проблеми на основі аналізу обставин і відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дає змогу педагогові стати справжнім лідером дитячого колективу.

В студентів активно формується один із компонентів комунікативної компетенції — лексична компетенція (наявність певного запасу слів у межах вікового періоду, здатність до адекватного використання лексем, доречне вживання образних виразів), володіння інтонаційними засобами виразності мовлення (темп, тембр, сила голосу, логічний наголос тощо), культура мовлення: багатий лексичний запас; вміння відповідати на запитання і звертатися з питаннями; підтримувати та розпочинати розмову; використовувати всю різноманітність засобів впливу (переконання, навіювання, «пристосування»); відчувати й підтримувати зворотний зв'язок у спілкуванні; слухати; здатність до непередбаченої комунікації, імпровізації тощо [3].

Як зазначає Г.Коберник, щодо психологічних особливостей тих, хто бере участь в вивченні іноземної мови, то в умовах інтерактивних технологій навчання студенти вчаться володіти собою, мистецтвом переживань; керувати психічним станом, тілом, голосом, мімікою; настроєм, думками, почуттями. Відбувається в них розвиток умінь розв'язувати моральні задачі, що впливає із вікових та психологічних особливостей студентів. Ці особливості полягають у прагненні до осмислення, самопізнання через порівняння себе з ровесниками та дорослими.

В процесі інтерактивного навчання відбувається безпосередній діалог студента з викладачем, чи студента зі студентом. Технологія інтерактивного навчання може бути технологічною характеристикою окремого заняття, кураторського заходу. У той же час в інтерактивному режимі можна проводити серію або всі заняття, семінари. Для того щоб не відставати від вимог часу, відбувається інтенсифікація освітнього процесу на основі впровадження до нього інтерактивних технологій навчання, створення психологічно комфортного середовища, що забезпечує свободу студентів у виборі освітніх форм і методів. Інтерактивні методи включають наступні методи: аналіз ситуацій, аукціон ідей, евристична бесіда, презентація, диспути, дебати, форуми, дискусії, «мозковий штурм», метод «круглого столу» [4, с. 302].

Запропоновані методи на нашу думку, продукують активність, колективність та ситуативний характер навчальної діяльності студентів; розвиток у тих, хто навчається, рефлексивних умінь, уваги, фантазії, уяви, спостережливості, нестандартного мислення; виховання системності, логічності, креативності мислення, а також працездатності, допитливості, наполегливості в досягненні поставленої мети. Розглянемо один з інтерактивних методів більш докладно, а саме метод «круглого столу».

Важливу роль при реалізації методу «круглого столу» відіграє інформативна компетенція студентів, тобто вона включає сформовані знання, мовну картину світу в її іншомовній формі, фонові знання, загальний кругозір. Це є важливою умовою залучення студентів у спілкування. Мовчання студента на занятті часто пояснюється тим, що він не знає предмету розмови, не має особистого ставлення до

обговорюваної проблеми, не знайомий з можливими способами ведення спілкування, хоча і вивчив лексику та граматику [2].

З метою реалізації даного методу комунікативного спілкування студентів-філологів необхідно мати чітке уявлення про комунікативну організацію заняття англійської мови у ВНЗ. Для її здійснення необхідно визначити предмет, мету та тему спілкування студентів, вибрати ефективну форму подачі матеріалу, постійно підтримувати мовно-розумову активність студентів. Круглий стіл — це обмін думками з якого-небудь питання, проблеми, що цікавить учасників спілкування. Беручи участь у круглому столі, студент висловлюється від своєї особи. Проблеми, які обговорюються за «круглим столом», можуть бути досить різноманітними: соціальними, країнознавчими, морально-етичними тощо. Участь у круглому столі вимагає від студентів досить високого рівня опанування мови та наявності певних знань з проблеми [5].

Науковці К.Свящук, Н.Середа зазначають, що «круглий стіл» є ефективною технологією, що може бути застосована для формування іншомовної компетенції саме у говорінні. Вона являє собою бесіду, в якій на рівних беруть участь 10-15 студентів. Скеровує бесіду за столом ведучий (не обов'язково викладач). Суттєвою умовою такого виду дискусії є наявність дійсно круглого столу, за яким учасники мають можливість бачити один одного, що стимулює мовленнєву активність, приводить до збільшення кількості висловлювань, заохочує використання невербальних засобів спілкування (міміка, жести).

Інший дослідник В. Ягупов підкреслює, що метод круглого столу — тематична дискусія, підвищує ефект спілкування. Метод круглого столу використовується, як правило, для проведення занять з метою обговорення теоретичних проблем і обміну знаннями. Формулюється тема, яку необхідно проаналізувати і обґрунтувати. Студенти заздалегідь готують доповіді, реферати та виступи. На занятті вони заслуховуються, після чого починається їх обговорення, аналіз, коментування, обмін думками. Викладач має створити сприятливі умови для активної участі всіх студентів у цьому процесі, що дадуть змогу підвищити комунікативну діяльність студента.

Завдання викладача полягає в тому, щоб спрямувати дискусію в необхідне русло, вміло поєднуючи різні погляди щодо предмета дискусії, звертаючи особливу увагу на суттєві аспекти проблеми, що вивчається, але й не гальмуючи полемічних виступів студентів. Викладач має забезпечити змістовний і всебічний аналіз проблеми, намагаючись уникати поверхового її обговорення. У своєму заключному виступі він узагальнює колективну думку і визначає основні напрями самостійної роботи слухачів над проблемою, що аналізується [6].

За Г.Селезньовою, «круглий стіл» на сьогоднішній день один з найбільш популярних жанрів організації освітнього, науково-практичного або конкурсного заходу. Тому при організації та проведенні «круглого столу» слід звернути увагу на наступне: кількість учасників не повинна бути дуже великою; час виступу і порядок необхідно обговорити з учасниками заздалегідь; ведучому необхідно бути дуже уважним, щоб дати висловитися всім учасникам і дотриматися регламенту; питання, пропонувані для обговорення, повинні бути заздалегідь підготовлені і відомі

учасникам [7]. Слід також підкреслити, що необхідно створити позитивні умови для активної та вільної участі студента у мовній діяльності.

Таким чином, при застосуванні інтерактивного методу «круглого столу»: студенти отримують можливість вільного висловлювання своїх думок і почуттів у процесі спілкування; кожний учасник групового спілкування залишається у фокусі уваги інших; самовираження особистості стає важливішою за демонстрацію мовних знань; учасники спілкування відчують себе у безпеці від критики, переслідування за помилки та покарання у вигляді негативної оцінки; використання мовного матеріалу підкорюється завданню індивідуального мовного задуму; мовний матеріал відповідає мовно-розумовим можливостям студентів.

Література

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. — М.: Издательство ИКАР, 2009. — 448 с.
2. Орловська О.В. Нетрадиційні методи комунікативно-орієнтованого навчання студентів-філологів англійської мови у вищому навчальному закладі школярів [електронний ресурс] — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vnadps_2012_5_16.pdf
3. Коберник Г. Інтерактивні технології навчання — ефективний засіб формування основ життєвої компетентності молодшого школяра на уроці [електронний ресурс] — Режим доступу: <http://library.udpu.org.ua/>
4. Свящук К.В., Середа Н.В. Особливості інтерактивних технологій і методів навчання іноземних мов у немовних ВНЗ/ К.В. Свящук, Н.В. Середа // Вестник НТУ "ХПИ". — 2012. — С. 300-309.
5. Комунікативні методи та матеріали для викладання англійської мови / перекл. і адапт. Л. В. Биркун. — Oxford : Oxford University Press, 1998. — 49 с. — [електронний ресурс] — Режим доступу: www.oup.com.
6. Ягупов В.В. Педагогіка — Метод круглого столу у навчанні. Проведення круглого столу на уроці [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://eduknigi.com/red_view.php?id=205
7. Селезнева Г.В. «Круглый стол» как форма организации коллективной дискуссии в работе с педагогами [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://erono.ru/art/?ELEMENT_ID=984.

УДК 811:004.738:378(477)

Я.В. КАЛАШНИК,

студентка факультету іноземної філології Запорізького національного університету

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті визначено поняття інтерактивного навчання, що є інноваційним підходом до навчання і виховання молодого покоління у вищих навчальних закладах. Для навчання студентів є можливість доцільно використовувати різноманітні форми і методи організаційної роботи студентів, що дозволяють розкрити зміст їх суб'єктивного досвіду із запропонованої теми. Суть нав-

чання за інтерактивними технологіями полягає у тім, що навчальний процес відбувається тільки шляхом постійної, активної взаємодії всіх учасників навчального процесу.

Ключові слова: інтерактивне навчання, інтерактивна технологія, формування комунікативної компетенції, вивчення іноземної мови у вищій школі, студенти мовних спеціальностей.

В статті определено понятие интерактивного обучения, которое является инновационным подходом к обучению и воспитанию молодого поколения в высших учебных заведениях. Для обучения студентов есть возможность целесообразно использовать разнообразные формы и методы организационной работы студентов, позволяющие раскрыть содержание их субъективного опыта с предложенной темы. Суть учения по интерактивным технологиям заключается в том, что учебный процесс осуществляется только путем постоянного, активного взаимодействия всех участников учебного процесса.

Ключевые слова: интерактивное обучение, интерактивная технология, формирование коммуникативной компетенции, изучение иностранного языка в высшей школе, студенты языковых специальностей.

The article focuses on definition of the term “interactive training”, which is an innovative approach to training and education of the young generation in higher education. To educate students can appropriate to use different forms and methods of organization of students, allowing them to reveal the contents of the subjective experience of the proposed topics. The essence of interactive learning technologies is the fact that the educational process is only through constant and active interaction of all participants in the educational process.

Key words: interactive training, interactive technology, the formation of communicative competence, studying a foreign language in high school, students of language departments.

Постановка проблеми. Останнім часом в нашій країні відбуваються істотні зміни в різних галузях економіки, політики та науки. Процес інтеграції України у світову спільноту супроводжується перетвореннями й у гуманітарній сфері. Освіта повинна не тільки передати знання, сформувані вміння, але й розвинути здібності до самонавчання, підготувати майбутніх фахівців до самостійних дій. Для цього в освітньому процесі слід використовувати інтерактивні технології навчання, які забезпечать можливість студентам максимально проявити себе, розкрити свій потенціал, оцінити власні можливості під час вирішення проблемних виробничих ситуацій. Потреба в оновленні освіти спричинила появу і поширення великої кількості нових підходів до організації навчально-виховного процесу, методів та технологій навчання і виховання. Зокрема, значної популярності останнім часом набули інтерактивні технології навчання, до використання яких має бути готовим сучасний викладач. Вони можуть бути корисними та перспективними для викладача та студентів у самостійній діяльності та груповій взаємодії. Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх студентів.

Стан дослідження. Необхідність введення методів інтерактивного навчання у навчальний процес висвітлюється в науково-методичній літературі та публікаціях багатьох науковців другої половини XX — початку XXI століть. Теоретичні аспекти, пов'язані з визначенням сутності інтерактивних методів, їх класифікації, визначенням найбільш поширених і придатних їх видів для розв'язання навчальних завдань, набули висвітлення в працях російських (О. Коротаєва, Г. Мітіна, Г. Само-

хіна, С. Стилiк, Н. Суворова, Г. Шевченко) та українських учених (А. Мартинець, М. Скрипник, Л. Пироженко, О. Пометун та ін.). Проблема застосування інтерактиву в навчальному процесі була в центрі уваги таких дослідників, як О. Єльнікова, Г. Кoberник, О. Кoberник, О. Комар, Т. Кравченко, М. Крайня, Г. Кривчикова, В. Мельник, Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пометун та ін., які обґрунтовують доцільність застосування інтерактивних методів для посилення ефективності процесу навчання. **Мета** статті полягає у розкритті специфіки інтерактивного навчання у вищій школі для навчання студентів-філологів, висвітленні досвіду використання інтерактивних технологій на заняттях у вищих навчальних закладах освіти.

Виклад основного матеріал. Передусім розглянемо поняття «*інтерактивного навчання*», сама назва якого з англійської мови означає взаємодію — «*interact*», де «*inter*» означає «*взаємний*» та «*act*» — діяти. Інтерактивне навчання — це навчання у спілкуванні, яке зберігає кінцеву мету і основний зміст навчального процесу, але видозмінює форми з транслуючих на діалогові, які базуються на взаєморозумінні і взаємодії. Інтерактивне навчання сприяє формуванню навичок та вмінь як предметних, так і загально навчальних; виробленню життєвих цінностей; створенню атмосфери співробітництва, взаємодії; розвитку комунікативних якостей. Технологія передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем. Інтерактивні технології навчання включають у себе чітко спланований очікуваний результат навчання, окремі інтерактивні методи і прийоми, що стимулюють процес пізнання, та розумові і навчальні умови й процедури, за допомогою яких можна досягти запланованих результатів [1, с.12]. В інтерактивних технологіях змінюється схема комунікації в навчальному процесі: важливим стає міжособистісний взаємний мовленнєвий контакт між мовцями. Студент відчуває свою рівнозначність з викладачем як суб'єкт навчально-виховного процесу. Роль викладача розширюється: він не просто здійснює контроль, а перш за все виступає координатором і консультантом, виявляє труднощі, які виникають у студентів, прогалини у їх знаннях, реалізуючи індивідуальний та диференційований підходи до їх навчання.

Заслуговує на увагу дослідження Т. Сердюк, яка вдосконалює структуру заняття, використовуючи інтерактивні технології вивчення суспільних дисциплін. Вважаємо за необхідне поглибити напрацювання вищезначених авторів із метою виокремлення інтерактивних технологій як необхідної складової не лише навчальної мети, а й естетичного виховання студентів під час навчання. Пропонуємо розглянути структуру заняття як послідовність таких етапів:

- організаційний: мобілізація студентів до початку заняття з урахуванням випереджувальних завдань із даної теми;
- інформаційний: повідомлення теми, мети заняття, коротка характеристика його перебігу та використовуваних видів діяльності;
- мотиваційний: мотивація активної навчально-пізнавальної діяльності студентів;
- функціональний: сукупність навчальних ситуацій, що спрямовані на досягнення загальної мети заняття, формування та розвиток творчих пошуків та естети-

чних смаків, відповідно до змісту та цільових завдань яких обираються інтерактивні методи навчання;

- підсумковий: оцінювання кінцевого результату заняття, самоаналіз та самооцінка творчих і літературно-критичних досягнень, випереджувальні завдання для подальшої роботи. На функціональному етапі викладач засобами інтерактивних методів, об'єднаних у певну систему, спрямовує студентів на пошук. Визначаючи пакет необхідних інтерактивних технологій та методів, він повинен сам досконало орієнтуватися в них та брати до уваги різноманітні фактори (вікові особливості) [2, с. 56].

Застосування сучасних інтерактивних технологій у навчанні націлене на розвиток у студентів умінь роздумувати, аналізувати, порівнювати, узагальнювати, спостерігати, аргументувати думку, приймати рішення, спілкуватися у малих та великих групах; навичок активного слухання, ефективної комунікації, участі у груповій роботі та відповідальності за результати спільної діяльності, організації роботи малої групи, оцінювання власних дій та можливостей, розвиток творчих ідей, навичок оволодіння засобами самостійного отримання та обробки інформації з різноманітних джерел, проведення самостійних досліджень.

Назвемо методи та прийоми інтерактивного навчання: дискусії та обговорення; розв'язання проблемних питань; мозковий штурм; робота в групах; інтерв'ю; аналіз аргументів «за» і проти»; навчальні ігри; створення проектів, презентацій та виставок; акваріум; навчаючи-учусь; мікрофон; мозаїка; асоціативний куш; так чи ні; коло думок; викинути зайве; сенкан; літературний крос; зацікав; ланцюжок; шпаргалки; «концентрація», «Шерлок Холмс»; тести; «вірю — не вірю»; карусель; незакінчені речення; метод ПРЕС; займи позицію; дебати; та інші. Слід зазначити, які методи та прийоми інтерактивного навчання актуальні для вивчення іноземної мови: створення проектів; «Мозковий штурм»; незакінченні речення; «Мікрофон»; «Навигаючи — учусь»; «Метод ПРЕС»; дискусії та обговорення; рольова гра; робота в групах; «Коло думок»; «Так чи ні»; «Асоціативний куш»; «Мозаїка»; «Карусель»; парна робота; «Шерлок Холмс» та ін.

З метою активізації мисленнєво-мовленнєвої діяльності студентів застосовують такі прийоми та методи, як: «Навигаючи - учусь»; «Мікрофон»; «Коло думок»; «Дискусії та обговорення».

Використовуючи технологію «*Навигаючи - учусь*» студентам пропонується по черзі ознайомитися з певною інформацією, а потім якомога точніше передати її своєму товаришеві. Різновидом загально групового обговорення є технологія «*Мікрофон*», яка надає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію. Ця технологія дозволить кожному підбити підсумок заняття, з'ясувавши, що саме він запам'ятав, з'ясував, проаналізував тощо. Розпочати обговорення можна зі слів: «У результаті обговорення я з'ясував...», «Після вивчення теми можна зробити висновок...» тощо. Технологія «*Коло думок*» є ефективною коли студенти сидять у колі на стільцях, безстолів, і висловлюються за бажанням. Цікавою технологією для активізації мисленнєво-мовленнєвої діяльності студентів є технологія «*Дискусії та обговорення*». Вона є однією з дієвих технологій, спрямованих на розвиток критичного

мислення, розумових здібностей студентів є дискусія. Як зазначає О. Любашенко, стимулююча функція дискусії (у формах диспуту, круглого столу, аналізу життєвих ситуацій, мозкового штурму) виявляється в актуалізації основних інтелектуальних потреб молодшої людини: в отриманні нових знань та в самовияві на тлі колективу [3, с.6]. Під час дискусії актуалізуються не тільки знання, а й активізуються творчі можливості студентів. Участь у дискусії дозволяє кожному, спираючись на систему своїх духовних поглядів і цінностей, розкрити внутрішній потенціал, надає можливість для самовираження.

Висновки. Використання інтерактивних технологій при вивченні іноземної мови студентами мовних спеціальностей необхідно для комплексного засвоєння навчального матеріалу, формування мислення, розвитку навичок самостійного розв'язання практичних завдань, покращення рівня культури майбутніх спеціалістів. Це сприятиме розвитку здібностей студентів, умінню адаптуватися до нових завдань, розкриттю їх творчого й духовного потенціалу, активізації процесів самопізнання й самотворення, які є обов'язковими умовами успішної практичної діяльності. Ефективність застосування інтерактивних методів навчання пояснюється й можливістю реалізації індивідуального підходу в процесі формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів.

Література

1. Використання інтерактивних технологій навчання в професійній підготовці майбутніх учителів : монографія / [Н.Г. Балицька, О.А. Біда, Г.П. Волошина та ін.] ; за заг. ред. Н.С. Побірченко. — К. : Наук. світ, 2003. — 138 с.
2. Сердюк Т. В. Формування предметної вмотивованості засобами інтерактивних технологій / Т. В. Сердюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського : зб. наук. пр. / редкол. : М. І. Сметанський (голова) та ін. — Вінниця : Планер, 2009. — Вип. 26. — С. 56-60. — (Серія «Педагогіка і психологія»).
3. Любашенко О.В. Українська мова: активні методи і форми навчання у вищій школі: навчальний посібник / Олеся Вадимівна Любашенко. — [4-те вид.] — Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2008. — 144 с.

УДК 81:371.3:007

Я.В. КАЛАШНИК,

студентка факультету іноземної філології Запорізького національного університету

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ПРОЕКТНОЇ МЕТОДИКИ

Стаття присвячена сутності та змісту проектної методики, показано її переваги над іншими методами навчання та доведено ефективність використання методу проектів при навчанні іноземної мови старшокласників. Автор акцентує увагу на використанні проектної методики у процесі формування іншомовної комунікативної компетенції старшокласників.

Ключові слова: метод проектів, проектна методика, іншомовна комунікативна компетенція, старшокласник.

Статья посвящена сущности и содержания проектной методики, показано ее преимущества перед другими методами обучения и доказана эффективность использования метода проектов при обучении иностранному языку старшоклассников. Автор акцентирует внимание на использовании проектной методики в процесс ее формирования иноязычной коммуникативной компетенции старшекласников.

Ключевые слова: метод проектов, проектная методика, иноязычная коммуникативная компетенция, старшекласник.

The article is devoted to the nature and content of project methodology, shown its advantages over other methods of training and proven efficiency method of project in teaching foreign languages senior pupils. The author focuses on the use of project methodology in the formation of foreign language communicative competence of senior pupils.

Keywords: method of project, project methodology, foreign language communicative competence, senior pupil.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день метод проектів вважають одним із найпродуктивнішим методів навчання у старшій школі, оскільки він створює умови для творчої самореалізації учнів, підвищує їхню мотивацію до навчання, сприяє розвитку інтелектуальних здібностей, залучає кожного школяра до активного пізнавального процесу, формує в них навички пошуково-дослідницької діяльності. Головною метою вивчення іноземної мови в сучасному навчальному закладі є розвиток особистості учня, здатного використовувати іноземну мову як засіб спілкування в діалозі культур. Протягом вивчення іноземної мови відбувається формування комунікативної компетенції, складовими якої є: лінгвістична, соціологічна, дискурсивна, стратегічна, соціальна та соціокультурна компетенції. Тому для інтенсифікації процесу вивчення іноземних мов особливого значення і набувають сучасні методи навчання іноземної мови.

Стан дослідження. Л. Голованчук, М.Нагач, Є. Полат, В.Сафоновата інші суттєво розвинули наукові уявлення про «метод проектів». Їх роботи орієнтовано на доцільність та ефективність використання методу проектів як інтегрованого компонента структурованої системи освіти, зокрема, при навчанні іноземної мови у старшій школі. Саме тому, метою статті є дослідження теоретичних основ проектно́ї методики в навчальному процесі, показати її переваги над іншими педагогічними технологіями та довести ефективність використання методу проектів при навчанні іноземної мови старшокласниками та дослідження питання методики формування іншомовної комунікативної компетенції старшокласників при використанні проектно́ї методики.

Виклад основного матеріалу. Проектна діяльність виступає важливим компонентом системи продуктивної освіти і являє собою нестандартний, нетрадиційний спосіб організації освітніх процесів через активні способи дій (планування, прогнозування, аналіз, ситуація), спрямованих на реалізацію особистісно-орієнтованого підходу. Проектна методика, як нова педагогічна технологія, відображає основні принципи гуманістичного підходу в освіті, що полягають в особливій увазі до особистості школяра, а також вважають альтернативною до традиційного підходу в освіті, який полягає переважно в засвоєнні готових знань та їх відт-

воренні. Метод проектів — це система навчання, гнучка модель організації навчального процесу, зорієнтована на творчу самореалізацію особистості, розвиток її можливостей у процесі створення нового продукту під контролем викладача. Найбільш ґрунтовним тлумаченням для поняття методу проектів є тлумачення Є. Полат, яке полягає в тому, що метод проектів «передбачає певну сукупність навчально-пізнавальних прийомів, що дозволяють вирішити ту або іншу проблему в результаті самостійних дій учнів і припускають презентацію цих результатів. Якщо говорити про метод проектів як про педагогічну технологію, то ця технологія передбачає сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за самою своєю суттю» [1, с. 58]. Метод проектів за своєю сутністю передбачає наявність суб'єктивної чи соціально значущої для студента проблеми, її дослідження, пошук шляхів розв'язання та практичне впровадження отриманих результатів [2, с. 236].

Сьогодні метод проектів — це спосіб організації самостійної діяльності учнів, який інтегрує проблемний підхід, групові методи, рефлексивні, дослідницькі, пошукові та інші методики. Метод проектів розвиває креативність, уміння орієнтуватися в інформаційному просторі та самостійно конструювати свої знання. Уміння, що напрацьовуються школярем у процесі проектування, формують ключові компетенції учня: трудові, комунікативні та соціальні. При виконанні проекту приділяється велика увага дослідній і творчій самостійній діяльності учня, структурованості.

В основі проекту лежить проблема, при вирішенні якої має бути видимий результат. Щоб її вирішити, учні повинні не тільки знати мову, а й володіти великим об'ємом різноманітних предметних знань, необхідних і достатніх для вирішення даної проблеми. До цих вмінь можна віднести уміння працювати з інформацією, з текстом, аналізувати інформацію, уміння працювати з різноманітним довідковим матеріалом. Для грамотного використання методу проектів потрібна значна підготовка, яка здійснюється, безперечно, в цілісній системі навчання. Така підготовча робота повинна вестись постійно, систематично і паралельно з роботою над проектами. Метод проектів дозволяє створювати на заняттях з іноземної мови дослідницьку творчу атмосферу, де кожен учень має бути залученим до активного творчого пізнавального процесу на основі методики співпраці. Саме ця технологія в найбільшій мірі спрямована на розвиток особистості школярів, їхньої самостійності та творчості. Технологія дозволяє поєднувати всі режими роботи: індивідуальний, парний, груповий, колективний. Метод проектів сприяє активізації всіх сфер особистості школяра: інтелектуальної, емоційної, практичної діяльності, а також дозволяє підвищити продуктивність навчання, його практичну спрямованість.

Проектна діяльність може бути реалізована як стосовно загальнокультурної тематики, так і щодо профільної. При цьому значне місце займає пошук школярами додаткової інформації. Мета формування іншомовної компетенції — розвиток в учнів загальноосвітньої школи вмінь, необхідних для сприймання інтерпретації та використання іноземних мов відповідно до культурного і соціального контекстів країни, мова якої вивчається. Вона реалізується насамперед через розвиток навичок та вмінь в основних видах мовленнєвої діяльності, що охоплюють рецепцію,

продукцію, інтеракцію та медіацію і реалізуються як у писемній, так і в усній формах. Розвиток іншомовної комунікативної компетентності надає учневі можливість вдосконалювати свої вміння в читанні, аудіюванні, письмі та говорінні для вироблення навичок працювати з інформацією текстів різних типів з будь-яких джерел на основі вже набутих знань про світ.

Висновки. На основі проведеного теоретичного аналізу можна стверджувати, що застосування проектної методики є найрезультативнішим методом, оскільки сутність цієї методики відповідає основним психолого-педагогічним особливостям учня, його мотивам та потребам і дозволяє найповніше розкрити його особистість. При вивченні іноземної мови проектна робота необхідна для усвідомлення учнем того, що іноземна мова є не лише метою, а й засобом для подальшої освіти. Проектна методика характеризується високою комунікативністю, активним включенням школярів у навчальну діяльність, прийняттям особистої відповідальності за успіхи в навчанні.

Література

1. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб.пособие для студентов пед. вузов и системы повыш. квалификации пед. кадров /Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров // Под ред. Е.С. Полат. — М. : Академия, 1999. — 224 с.
2. Нагач М.В. Застосування методу проектів у вивченні іноземних мов // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. — Чернігів: ЧНПУ, 2012. — Вип. 101. — С. 235-238.

А.А. КОЗАЧУК,

студентка Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»

ПОНЯТТЯ «ОЦІНКА» У ЛІНГВІСТИЦІ

Сучасна лінгвістика приділяє велику увагу дослідженню соціальних, психологічних, етнічних та інших особливостей людини. Її неможливо уявити неупередженим стороннім спостерігачем подій, процесів та явищ об'єктивної дійсності, тому невід'ємною частиною свідомості людини є оцінне відношення до реального світу. Вираження відношення до пізнавального об'єкту — особливий вид діяльності, який призводить до його позитивної або негативної оцінки.

Людське мислення та взаємодія з оточуючим світом нерозривно пов'язані з мовою як важливим та своєрідним інструментом і посередником. За допомогою мови здійснюється пізнавальна діяльність людини, отримують своє вираження додаткові явища, пов'язані з його специфічною перетворювальною діяльністю під дією різних внутрішніх імпульсів. Об'єктивне і суб'єктивне у мові, його системі і функціонуванні знаходиться в тісному взаємозв'язку [1, с.107]. У процесі пізнання оточуючого світу у людини формується певне відношення до об'єкту пізнання, який наділяється певними характеристиками, які мають оцінний характер.

Об'єктивний світ, з яким людина стикається в процесі пізнання, поділяється нею з позиції його ціннісного характеру — добра і зла, безпеки та небезпеки і т.д. Отже, «усвідомлення і вираження відношення до пізнавального і є оцінка людей, предметів, явищ, ситуацій, тобто це — свідомо діяльність, яка призводить до позитивної або негативної позиції того, хто оцінює по відношенню до оцінюваного» [2, с. 75].

Останнім часом в лінгвістиці з'явився цілий ряд робіт, присвячених проблемі оцінки в мовному аспекті. Зрозуміло, їх автори не можуть обійти проблему визначення суті даного поняття. Відповідно до сучасної точки зору на це явище, під оцінкою в лінгвістиці розуміють «суспільно закріплене, соціально встановлене відношення носія мови до позамовного об'єкту, який розуміється в широкому сенсі як особа, предмет, явище дійсності» [3, с. 72]. У зв'язку з різноманіттям думок щодо природи та суті поняття «оцінка» очевидна його складність і неоднозначність. Цьому сприяє як використання даного поняття у різних сферах, так і цілий ряд його інтерпретацій. Таким чином, поняття «оцінка» є міждисциплінарним і знаходиться на перетині кількох наук.

Лінгвістичне поняття «оцінка» часто співвідносять з його логічною інтерпретацією, оскільки логіко-філософські категорії служать понятійною основою мовних категорій. З точки зору аксіології, оцінка відображає «результативний аспект процесу встановлення відношення між суб'єктом оцінки і її предметом» [4, с. 14]. У аспекті теорії цінностей розрізняють чотири компоненти структури оцінки: суб'єкт, предмет, характер та визначення. Суб'єкт надає певну цінність якомусь предмету, явищу, процесу матеріального або духовного порядку. Предмет оцінки можна розглядати по-різному. У вузькому розумінні до нього відносяться тільки ті цінності, які мають для суб'єкта позитивне значення. Якщо трактувати дане поняття у широкому розумінні, то в нього включаються не тільки позитивні, але і нульові та негативні цінності.

Характер відношень між суб'єктом і предметом виражається за допомогою абсолютної або порівняльної оцінки. Абсолютна оцінка представляє собою безвідносне приписування цінності одному предмету або ж класу однорідних предметів. Відповідно, порівняльна оцінка виражається через приписування цінності одному предмету або ж класу предметів шляхом порівняння їх з аналогічними предметами або їх класами. Визначенням оцінки у аксіології є те, з точки зору чого відбувається оцінювання [4, с. 15]. Тим не менш, варто брати до уваги те, що в логіці під оцінкою зазвичай розуміють «судження про цінності, основним об'єктом яких є категорії «добро» та «зло» [2, с. 76]. Автор процитованої роботи вважає, що «перенесення логічної інтерпретації оцінки у сферу мови немає сенсу, бо воно не адекватно мовній дійсності» [2, с. 76]. У мові оцінні висловлення, відповідні аксіологічним у логіці, «складають лише приватний випадок від більш широкого класу семантичних одиниць, які можна віднести до оцінних» [2, с. 76].

Поняття «оцінка» викликає особливий інтерес і у сфері сучасної психолінгвістики. Розглядаючи емоції у тісному зв'язку з мисленням відмічається безпосередній зв'язок між емоціями, які є реакцією людини на оточуючий світ, і оцінною діяльністю свідомості. Зокрема, А.Н. Леонтьєв визначає емоції як «психічний стан людини, який виражає його оцінне особистісне ставлення до ситуацій, що склада-

ються або можуть скластися, до своєї діяльності і своїм проявам в них» [3, с. 73]. Оскільки найважливішою формою вираження емоцій у людей визнана мова, то все вищесказане про взаємодію емоцій і оцінки можна віднести до комунікативного аспекту діяльності людини.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики приділяється увага дослідженню оцінки у рамках взаємодії семантики і прагматики. Початок прагматичного підходу до проблеми оцінки було покладено ще у 70-их роках 20 століття прихильниками теорії мовних актів. Призначення оцінних висловлень вони вбачали «не в тому, щоб описати світ, а в тому, щоб виражати емоції і відношення між учасниками комунікації» [3, с. 72]. На їх думку, оцінні висловлення мають підкреслено адресований характер у зв'язку зі своєю націленістю на те, що, в свою чергу, відображає не так семантичний, як прагматичний аспект мовної ситуації.

За характером впливу на адресата виділяють імпліцитну та експліцитну оцінки [5]. Остання є способом вираження відкритої оцінності, але зустрічається досить рідно, бо її вплив на адресата дещо подвійний. Даний тип оцінки реалізується шляхом використання певних «ярликів, які миттєво сприймаються адресатом, не потребуючи зусиль для їх декорування» [5, с. 42]. Але легкість декорування втрачає свою привабливість на фоні яскраво вираженого агітаційного характеру текстів, які містять елементи експліцитної оцінки, що досить часто викладає у адресата відторгнення. На даний момент імпліцитна оцінка більш актуальна, бо «здатна «ненав'язливо нав'язати» адресату задані висновки» [5, с. 40].

З лексичної точки зору можна виділити раціональну (інтелектуальну) або емоційну оцінки. Остання більш суб'єктивна, бо слугує для вираження власного, індивідуального відношення того, хто пише або говорить, до будь-якого предмета, процесу або явища оточуючого світу незалежно від його об'єктивних властивостей [3, с. 74]. Емоційна оцінка представляє «певну реакцію людини на об'єкти і явища оточуючого світу, які зачіпають особистий світ мовця, його цілі і установки, норми поведінки і які тому він сприймає як важливі для себе» [6, с. 14]. Раціональна оцінка передбачає певне осмислення об'єкту у плані його відповідності встановленому стандарту, який може мати цілий спектр характеристик: етнічний (добрий-злий), естетичний (гарний — негарний), інтелектуальний (розумний — дурний), нормативний (великий — маленький) і т.д. Окрім емоційної і раціональної основи, оцінна категоризація також може ґрунтуватися на чуттєвому досвіді людини. Чуттєва оцінка пов'язана зі сприйняттям світу за допомогою органів чуття і його осмисленням у відповідних термінах: *смачний — несмачний, жорсткий — м'який* і т.п. [6, с. 13]. Тим не менш, подібна класифікація оцінки є досить умовною, оскільки мова передбачає завжди раціональний аспект» [7, с. 160].

З точки зору лінгвістики існує ще один підхід до характеристики оцінки — на рівні вираження і плану змісту [8, с. 75]. За думкою автора вказаної роботи, класифікацію способів вираження оцінки можна представити наступним чином:

- 1) лексичний
 - а) виражений одним словом;
 - б) виражений фразеологічним зворотом;
- 2) словотвірний (афіксальний);

3) граматичний:

а) синтаксичний (виражений словосполученням або реченням);

б) морфологічний (враховуються ступені порівняння, модальні дієслова, повторення);

4) інтонаційний (виражений графічно);

5) комунікативний (план тексту);

6) стилістичний (представлені усі стилістичні тропи).

На рівні змісту оцінні значення підрозділяються на загально оцінні і особисто оцінні.

Таким чином, одним зі способів вираження оцінного аспекту взаємодії людини і об'єктивної дійсності є мова, яка володіє необхідними засобами майже на всіх рівнях.

Література

1. Романовская А.А. Оценочный аспект семантики имен прилагательных / Материалы юбилейн. науч. конф. препод. и аспирантов. МЛУ, посв. 50-летию ун-та, Минск, 23-24 апреля 1998 г.: в 3 ч. — Минск, 1999. — Ч. 2. — С. 107-109.
2. Лойко, М.И. Оценка как лингвистическое понятие / Матер. ежегод. науч. конф. студ. и магистрантов. ун-та, Минск, 16-17 апреля 2003 г.: в 4 ч. — Минск, 2003. — Ч. 3. — С. 75-77
3. Черкас, Е.М. К проблеме оценки в семантической структуре языковой единицы / Вестник МГЛУ. Сер. 1, Филология. — Минск, 1999. - №5. — С.71-75.
4. Банару, В.И. Оценка, модальность, прагматика // Языковое общение: единицы и регулятивы. — Калинин, 1987. — С.14-18.
5. Клушина, Н.И. Интернациональные категории публицистического текста: автореф. дис. ... докт.фил.наук: 10.01.10 / МГУ им. М.В. Ломоносова. — М., 2008
6. Болдырев, Н.Н. Оценка при категоризации и понятие оценочной категоризации / Экспрессивная лингвистика: матер. докл. Междунар. науч. конф., Минск, 13-14 ноября 2000 г.: в 3 ч. / МГЛУ. — Минск, 2000. Ч. 1. — С. 10-14.
7. Майсюк, Н.В. Оценка эмоциональная и рациональная / Матер. ежегод. науч. конф. студ. и магистрантов. ун-та, Минск, 16-17 апреля 2003 г.: в 4-х ч. — Минск, 2003. — Ч. 2. — С. 159-161.
8. Лужнёва, Т. Оценка в текстах музыкальных рецензий (на метри але британской прессы) / Матер. ежегод. науч. конф. студ. и магистрантов. ун-та, Минск, 14-15 апреля 2004 г.: в 4 ч. — Минск, 2004. — Ч. 4. — С. 75-77.

К.А. ОЛЬШАНСЬКА,

студент, Київський університет імені Бориса Грінченка

С.Г. ШУРМА,

науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу
Гуманітарного інституту Київський університет імені Бориса Грінченка

ПРИНЦИП ДЖЕРЕЛОЦЕНТРИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ В ТВОРЧОМУ МЕТОДІ ГРИГОРІЯ КОЧУРА

Григорій Кочур — один із найталановитіших перекладачів ХХ ст. Його ім'я стоїть поряд з тими, хто розвивав націєтворчу функцію перекладу, заповнюючи прогалини у спадщині української літератури, і розвивав українську мову та культуру. У межах наявних опублікованих матеріалів можна виділити суттєвий масив літературних досліджень про особливості творчого методу Григорія Кочура, однак ця невичерпна тема потребує подальшого дослідження.

Роль художнього перекладу у збагаченні та розвитку української мови залишається важливою проблемою сьогодення. В процесі художнього перекладу яскраво проявляється взаємодія та взаємовплив культур, представлені в тексті оригіналу та в тексті перекладу. Особливе значення для перекладу має передача в художньому творі не тільки експліцитних явищ, втілених у семантиці, стилістиці чи синтаксисі, але й самотутнього колориту оригінального твору, присутність індивідуалізованого бачення об'єктивних реалій автором, тобто те імпліцитне, що, на перший погляд, є прихованим від ока.

Особливу складність для перекладу іншою мовою являють віршовані твори, адже вони формують не лише «цілісну систему мовних елементів (змістово-формально-суспільних за своїм характером)», але й цілісний емоційно-чуттєвий образ, який автор безпосередньо спрямовує на емоційний стан читача-реципієнта, з метою справити конкретне враження, викликати запрограмовані образністю вірша емоційні стани. Ця естетично-експресивна складова відрізняє мову поезії і художню мову взагалі від інших типів мовленнєвої комунікації, ключовим елементом і пріоритетом яких є передача інформативного змісту.

Для цілісного осмислення творчого методу перекладача існує необхідність його комплексного вивчення. Дослідження перекладів Григорія Кочура дозволить не лише виявити особливості творчої манери та основні риси індивідуально-авторського стилю перекладача, а, що найважливіше, продемонструє багатство української мови, яке реалізовано у перекладах Г. Кочура, оскільки творчість Г. Кочура вирізняється надзвичайною стилістичною майстерністю, мовним багатством.

Для Григорія Порфировича Кочура — одного з керманичів української школи художнього перекладу минулого сторіччя, джерелом його теоретичних обґрунтувань та напрацювань були як погляди інших видатних перекладачів, так і власний аналіз художніх перекладів — чи то українців, чи то чехів, словаків тощо, але передусім, звісно ж, — власна творча манера та стиль перекладання, які втілювалися у його майстерно виконаних перекладах вершин світової поезії.

При аналізі проблем поетичних перекладів, М. Зеров зазначає, що для перекладачів, при досягненні високого рівня художності перекладу вірша, надзвичайно важливим для є «повне розуміння тексту, над відтворенням якого в рідній мові вони [перекладачі] працюють». Поруч із цією вимогою М. Зеров наголошує, що «перекладач не має нехтувати евфонією оригіналу - як звукописам, так і римою.

Г. Кочур, називаючи себе адептом неокласиків, спирався на традиції Зерова-Рильського, яких уважав першими авторитетами у перекладацтві. "Подібно до Рильського, який ухилявся (як пише про нього Кочур пізніше) від ризикованих стилістичних експериментів, зате володів бездоганним смаком, ерудицією, широким та органічним знанням рідної мови, - Кочур також більш за все боїться "переяскравити" свої переклади, підмінити відтворення оригіналу його вільним переспівом, "перевдягти" автора в декоративне "українське вбрання". Звідси — гранична точність і конкретність образної мови Г. Кочура, яка наближена до оригіналу, увага до образної деталі, словесна економія, прагнення урізноманітнити поетичний словник за рахунок прямих іншомовних запозичень.

Аналіз наукових джерел з теми дослідження доводить, що Г. Кочур сповідував принцип джерелоцентричного перекладу (анг. *source oriented translation*), який передбачає максимально можливе наближення читача перекладу до оригіналу. Причому цей принцип застосовувався Метром у перекладах творів як давньої, так і новітньої літератури. Джерелоцентричний метод виключає "одомашнення" як форму засвоєння оригіналу, допускає помірне очуження тексту перекладу, акцентуючи на іншомовній належності оригіналу. Такий підхід спонукає перекладача до самообмеження, стримання власного "я" для точного наслідування образно-сислової структури та стильової форми оригіналу і повністю вписується в неокласичну школу перекладання, до якої належав Г. Кочур.

Практика перекладу, в якій значне місце посідає доробок Г. Кочура, переконує, що не буває додавань без певних вилучень. Важливо, щоб вилучення торкалися незначущих деталей, які не впливають на збереження смислової і жанрово-стилістичної домінант першотвору. Приклади застосування такої тактики можна віднайти у багатьох перекладах Григорія Кочура з різних мов.

Література

1. Гординський С. Французькі поети українською мовою. До перекладів М. Терещенка, М. Рильського, Г. Кочура і М. Лукаша // Сучасність. — 1964. — Квіт. (Чис. 4). — 59 с.
2. Дзюба І. Особиста і творча діяльність Григорія Кочура. — В кн.: Григорій Кочур і український переклад. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. К.: Ірпінь, 2003. С. 8—11.
3. Кононенко П. Григорій Кочур у ролі Гамлета. - В кн.: Григорій Кочур і український переклад. Матеріали між нар. науково-практичної конф.ї. Київ — Ірпінь, 2003. С. 11—14.
4. Новикова М. Місія перекладача // Зарубіж. л-ра. — 1998. — № 40. — С. 3.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ.

СОЦІОЛОГІЯ

Д.В. АНПІЛОВА,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та медичної психології
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

М.Ю. БРОДОВА,

студентка Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЯКОСТІ ЖІНКИ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ЇЇ ВИСОКЕ СОЦІОМЕТРИЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ У ЖІНОЧОМУ КОЛЕКТИВІ

Міжособистісні стосунки відіграють величезне значення в житті кожної людини. Вони формують її психіку від самого народження і впродовж всього життя впливають на її благополуччя. Психологічний комфорт при спілкуванні та відчуття себе значимим серед оточуючих є важливим фактором у подальшому розвитку особистості.

Серед психологів які внесли вагомий вклад у вивчення міжособистісних стосунків можна виділити наступних: Ананьєв Б., Берн Е., Бодалев А., Гозман Л., Ільїн Є., Коломінський Я., Кон І., Лірі Т., Леонт'єв А., Морено Дж., Рубінштейн С., Панфілова А., Узнадзе Д. та інші.

Варто зазначити, що багато досліджень приділялось саме визначенню якостей жінок, які приваблюють чоловіків. Між тим існує різниця у сприйнятті жінок представницями своєї статі та чоловіками.

Історично обумовленим є той факт, що провідними стосунками між жінками є конкуруючі відносини. Значний внесок у вивчення конкурентних відносин між жінками зробили такі вчені: А. Беляєва, Л. Мітіна, Ю. Чернова, В. Шиванова та інші [2].

Тому цікавим є розібратись, які якості жінок дають їм змогу займати у колективі представниць своєї статі лідерські позиції.

К. Абульханова-Славська підкреслювала, що велике значення у виборі поведінки та відношення до інших мають власні індивідуальні якості людини. Внутрішня праця над собою, виховання волі, цілеспрямованість дає відчуття впевненості у собі і в подальшому розуміння та прояв доброти до оточуючих [1].

Поняття атракції означає виникнення при сприйнятті людини людиною, привабливості однієї з них для іншої [5]. Розробкою питання атракції займалися на-

ступні вчені: Ананьєв Б.Г., Кон І.С., Бодальов А.А., Гозман Л.Я., Коломийський Я.Л., Вілюнас В.К., Лабунська В.А., Трапезникова Т.М., Шнейде Л.Б., Морено Дж., Гутьєрреса С., Зайєнца Р., Генрик Д., Бершайда Є., Ньюком Т., Аронсон Е., Левингер Дж., Дак С., Спенсер Т. та інші.

Можна виділити два основних фактори, які впливають на формування атракції – зовнішні та внутрішні фактори [4].

К зовнішнім факторам можна віднести потребу жінки у спілкуванні, взаємодії з іншими, бажання подобатись, тобто емоційна сторона спілкування. Наприклад, якщо жінка знаходиться у доброму настрої, посміхається вона привертає до себе позитивну увагу.

Внутрішні фактори, які мають вплив на формування атракції – це фізична привабливість, тобто зовнішній вигляд жінки, фізичні дані, манера одягатись, слідкувати за собою, схожість партнерів по спілкуванню, певний стиль спілкування, підтримка партнера, доповнення рис один одного [4].

Д. Майєрс вважав, що симпатія до жінки з боку оточуючих корелює з її самооцінкою. Чим вищою є самооцінка жінки, її позитивне ставлення до себе тим більш привабливою її бачать оточуючи [4].

Е. Доценко вважає, що поведінка, якою жінка підлаштовується під очікування партнера несе за собою певну маніпуляцію, за допомогою якої вона спонукає у партнерові наміри, які не є для нього актуальними на даний момент [3].

Також на наявність лідерських якостей у жінок та бажання досягти успіху вже в дитинстві впливають батьки. За допомогою методу інтерв'ю було встановлено, що саме в родинях, в яких з самого дитинства дівчинкам вселяли думку, що вони зможуть досягти у житті успіху та зайняти лідерські позиції в колективі спостерігаються великий відсоток жінок, які дійсно були обрані колективом як лідери.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що відносини становлять значну і дуже важливо частину життя жінки. Велике значення у тому, як інші бачать і сприймають жінку, відіграють її індивідуальні внутрішні якості, такі як вміння спілкуватись, поведінка, рівень самооцінки та схильність до маніпулювання. Також не менш важливими є зовнішні характеристики жінки, такі, як фізичні дані, зовнішній вигляд, схожість партнерів по спілкуванню. Варто зазначити, що велике значення у тому, яке в подальшому положення буде займати у колективі дівчина відіграють її батьки. Їх віра у дівчинку та виховання здійснюють значний вплив на подальшу поведінку та впевненість у собі вже дорослої жінки.

Ми вважаємо, що перспективні напрями подальших досліджень полягають у вивченні гендерної проблематики, а саме: жіночого лідерства, жіночої популярності у групі, специфіки визнання жінками представниць своєї статі.

Література

1. Абульханова К.А., Славская А.Н. К проблеме эгоцентризма // Психология личности. Новые исследования. – М. – ИПРАН. – 1998. – С. 126–127.
2. Емельянова Л.А. Социально-психологическая концепция кокуренции и конкурентоспособности / Л.А. Емельянова : – М.: МГТУ «МАМИ», – 2009. – 347 с.

3. Ильин Е.П. Психология общения и межличностных отношений / Е.П. Ильин. — СПб.: Питер, — 2011. — 572с.
4. Майерс Д. Социальная психология/ Д.Майерс. — 7-е изд. — 2002. — 794с.
5. Ярошевского М.Г. // Краткий психологический словарь / Под ред. Ярошевского М.Г., А.В. Петровского. — М.: Политиздат, 1985. — 431 с.

А.Ю. БАБЕНКО,

студентка факультету педагогіки та психології

Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Д.В. ПУСТОВОЙЧЕНКО,

викладач кафедри іноземних мов

Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК КРИТЕРІЙ УСПІШНОСТІ

Питання про те, що робить одну людину успішною і видатною, а іншу — середньою і непомітною, хвилювало і дослідників, і обивателів з давніх часів. Проблеми емоційного інтелекту та емоційної стійкості в сучасному суспільстві обумовлені значним зростанням числа конфліктів, які вимагають від людини вміння адаптуватися до різних впливів і контролювати свої емоції. Крім того, в Україні на сьогоднішній день досить складне і нестабільне політичне та соціально-економічне становище, що впливає на людей як потужний емоціогенний фактор, провокуючи емоційну нестійкість.

Метою даної статті є аналіз феномену емоційного інтелекту як інструменту успішної діяльності.

Емоційний інтелект — термін, що позначає якість, яка впливає на ефективність боротьби з соціальними труднощами. Це здатність розуміти, розпізнавати і керувати своїми емоціями, проявляючи одночасно емоційну гнучкість і стабільність, а також вміння співчувати партнеру, співпрацювати і активно взаємодіяти. Емоційний інтелект - порівняно молода галузь науки, яка розроблялася в основному зарубіжними авторами: Р. Стернбергом, Дж. Мейером, П. Селовеєм, Р. Бар-Оном, Г. Орме, Д. Карузо, Д. Голманом та ін.

Наукові дослідження емоційного інтелекту з'явилися в статтях на початку 1990-х років і набули популярності. Причини такої популярності пов'язані як зі спробами оцінити більш цілісно адаптивні здібності індивіда через його вміння емоційно взаємодіяти з іншими, так і з можливостями передбачити успішність поведінки в різних видах соціальної активності.

Вперше термін «емоційний інтелект» (EI) в психологію ввели Д. Мейєр і П. Селовей. Вони розробили одну з перших і найбільш відому модель цього конструкту. Тоді ж вони почали розробку методики для дослідження емоційного інтелекту і визначили емоційний інтелект як здатність сприймати, виражати, асимілювати, розуміти, пояснювати та регулювати власні емоції й емоції інших. Згодом на основі отриманих даних вони доопрацьовували і вдосконалювали теоретичну модель. Також змінювалася і методика, поки в 2002 р. не був створений MSCEIT, V2.0 - стан-

дартизований тест для вимірювання емоційного інтелекту. Роботи з дослідження емоційного інтелекту саме в рамках теорії Мейєра, Селовея і Карузо активно тривають зараз в Єльському університеті під керівництвом Пітера Селовея.

Найбільш поширеним визначенням інтелекту є визначення Д. Векслера: Інтелект — це сукупність здібностей, або глобальна здатність індивіда діяти цілеспрямовано, мислити раціонально і ефективно спілкуватися з оточенням.

Узагальнюючи дане визначення, можна зазначити, що індивіди з високим рівнем розвитку емоційного інтелекту володіють вираженими здібностями до розуміння власних емоцій та емоцій інших людей, а також до управління емоційною сферою, що обумовлює більш високу адаптивність та ефективність у спілкуванні. Кінцевий продукт емоційного інтелекту - прийняття рішень на основі відображення і осмислення емоцій, які є диференційованою оцінкою подій, що мають особистісний сенс.

Згідно з уявленнями авторів оригінальної концепції емоційного інтелекту Дж. Мейєра, П. Селовея, Д. Карузо, емоційний інтелект - це група ментальних здібностей, які сприяють усвідомленню та розумінню власних емоцій та емоцій оточуючих.

Відповідно, було висловлено припущення, що емоційний інтелект складається з наступних трьох категорій адаптивних здібностей:

- безпомилково розрізняти власні емоції й емоції інших людей;
- використовувати емоції для підвищення ефективності розумової діяльності;
- розуміти значення емоцій;

В даний час існує потреба в подальшому дослідженні феномена емоційного інтелекту, його структури, шляхів його розвитку, що відкриє реальну можливість оптимізації взаємин через більш глибоке усвідомлення емоційних процесів і станів, що виникають між людьми в процесі міжособистісної взаємодії. Розвиток емоційного інтелекту може розглядатися як критерій успішності особистості, так і суспільства в цілому. Тому сучасна Вища школа повинна більше уваги приділяти емоційній грамотності - цілеспрямованому акмеологічному розвитку здібностей, що входять в емоційний інтелект.

Емоційний інтелект виступає як системоутворюючий фактор продуктивної діяльності, що допомагає розкрити його творчий потенціал, потреби в пізнанні й саморозвитку, готовності до самостійного життя, особистої і професійної самореалізації. Емоційний інтелект визначається, перш за все, сформованістю таких якостей, як емпатія, комунікативна толерантність, асертивність, самооцінка, а саме це допоможе стати успішним.

Література

1. Андреева И.Н. Понятие и структура эмоционального интеллекта // Социально-психологические проблемы ментальности: 6-Международная научно-практическая конференция. — Смоленск, СГПУ, 2004. — Ч.1. — С. 22-26.
2. Андреева И.Н. Эмоциональный интеллект: исследования феномена // Вопр. психологии. — 2006. — № 3. — С. 78-86.
3. Сергиенко, Е. А. Адаптация теста Дж. Мэйера, П. Сэловея и Д. Карузо "Эмоциональный интеллект" на русскоязычной выборке [Текст] / Е. А. Сергиенко, И. И. Ветрова, А. А. Волочков, А. Ю. Попов // Психологический журнал. Т. 31. - 2010. - № 1. - С. 55-73.

Е.В. КОНДУКОВА,

к.е.н., доцент Університету державної фіскальної служби України

І.С. ВИГІВСЬКА,

магістрант Університету державної фіскальної служби України

ПОДАТКОВІ РОЗРИВИ ПО ПДВ ТА МЕТОДИКА ЇХ ОЦІНЮВАННЯ

Вступ. Дефіцит державного бюджету та нестабільність платіжного балансу відбувається через зовнішню та внутрішню нестійкість, що пов'язані з трансформаційними процесами в Україні. Податкові втрати бюджету, які є масштабними здійснюють тиск на державні фінанси та загрожують, в свою чергу, фіскальній безпеці країни. Саме їх обсяги є одним із факторів складного соціально-економічного становища. Суми недоплачених податкових зобов'язань негативно впливають на економічний та соціальний розвиток держави. Актуальним є дослідження методики визначення недоплачених сум податкових зобов'язань, що буде сприяти ефективній податковій системі та фіскальній безпеці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам ефективності адміністрування податків присвячено праці таких науковців: В. Андрущенко, В. Вишневецького, Т. Єфименко, Ю. Іванова, А. Крисоватого, І. Луніної, П. Мельника, С. Юрія.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є визначення суті податкових розривів по ПДВ; розкриття методики вимірювання податкових розривів по ПДВ; порівняння Британської та Української моделей оцінки податкових розривів по ПДВ. Тема податкових розривів є новою і тому потребує подальшого розгляду та дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління податків і митних зборів (HMRC) Великобританії визначає, що податковий розрив визначається, як сума податків, які в підсумку не змогли зібрати або сумою невиправлених прогалин законодавства [1].

Незалежна міжнародна асоціація «Мережа податкового правосуддя» (Tax Justice Network. TJN) зазначає, що податкові розриви — це явище, яке значно впливає на стабільність доходів країни, соціальну справедливість, рівень життя населення, корпоративну відповідальність тощо [2].

Отже, податкові розриви являють собою різниці між теоретично нарахованими та фактично сплаченими сумами податків та зборів. Податковим розривом є та сума податків, яка безпосередньо не сплачена до бюджету у зв'язку з ухиленням від оподаткування або його уникненням, тіньовою економікою, помилок в обліку та пов'язана з іншими факторами.

На сьогодні виділяють три основні техніки розрахунків податкових розривів, що використовуються для різних видів податків. Зокрема, для розрахунку податкових розривів по непрямим податках, в тому числі ПДВ, використовують метод «зверху вниз» («top down approach»). При використанні цього методу застосовуються дані незалежних джерел про споживання [3].

При оцінці податкових розривів по ПДВ даний метод включає:

збір даних про видатки в економіці, які є об'єктом оподаткування ПДВ;
визначення валових розрахункових зобов'язань з ПДВ, аналізуючи структуру видатків залежно від ставок ПДВ і застосування ставок для відповідних категорій видатків;

зменшення величини розрахунків зобов'язань з ПДВ на суму визначених законодавчо відшкодувань і відрахувань і отримання чистих розрахунків зобов'язань з ПДВ;

розрахунок різниці між чистим розрахунком зобов'язань з ПДВ та фактичними надходженнями з ПДВ до бюджету;

втрати надходжень за рахунок податкового шахрайства, заборгованості [3].

Метою підходу оцінки податкових розривів по ПДВ є оцінювання загального обсягу витрат з ПДВ у поточному році через порівняння чистого теоретичного зобов'язання з фактичними податковими надходженнями по ПДВ.

Розрахунок податкового розриву по ПДВ можна представити у вигляді формули: $VATREC - NETVTTL = VATGAP$, (1)

де, $VATGAP$ — податковий розрив з ПДВ; $NETVTTL$ — чисте теоретичне податкове зобов'язання з ПДВ; $VATREC$ — фактичні надходження ПДВ в аналізованому періоді [4].

Таким чином, методики розрахунку податкових розривів по ПДВ необхідно постійно переглядати, аби дотримуватися принципу достовірності оцінювання.

У таблиці 1 наведена інформація щодо оцінки податкових розривів з ПДВ, яка проводиться щорічно податковою та митною службами Великобританії.

Таблиця 1

Оцінка податкового розриву з ПДВ у Великобританії (млрд. ф.ст.) 2009-2014

	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
Чисті розрахункові зобов'язання з ПДВ	81,9	96,1	111,4	114,3	117,9
Фактичні надходження ПДВ ²	71,6	85,4	98,4	100,7	104,8
Податковий розрив з ПДВ	10,4	10,8	13,0	13,5	13,1
Податковий розрив у % до чистих розрахункових зобов'язань	12,6%	11,2%	11,7%	11,9%	11,1%

² Фактичні надходження з ПДВ за вирахуванням переплат.

Джерело: Оцінка податкових розривів (2015): методологічні аспекти [3].

З таблиці видно, що податковий розрив зменшується, оскільки, показник податкового розриву у відсотках до ЧРЗ ПДВ забезпечує співставні дані і включає вплив коливань ставки податку.

У таблиці 2 наведено дані щодо оцінки податкового розриву з ПДВ в Україні за останні 5 років.

Таблиця 2

Оцінка податкового розриву з ПДВ в Україні (млн. грн) 2009-2014

	2010	2011	2012	2013	2014
Теоретичний ПДВ	105516	130825	151233	147451	176512
Фактичні надходження ПДВ	86 315	130 093	138824	128267	140178
Податковий розрив з ПДВ	19201	732	12409	19184	36334
Податковий розрив у % до теоретичного ПДВ	18,2	0,6	8,2	13	20,6

Джерело: складено автором за даними [4, 5].

Варто зазначити, що проведені розрахунки податкового розриву з ПДВ не можна визнати такими, які претендують на високий рівень точності.

За даними таблиці можна зробити наступні висновки, що податковий розрив в загальному за досліджуваний період зріс. Оскільки відбувалося інфляційне зростання податкової бази, як фактора впливу на податкові надходження за досліджуваний період.

Слід зазначити, що існує низка факторів, які впливають на якість розрахунків податкових розривів:

відсутність деталізованої інформації щодо відшкодування ПДВ;

наявність взаємозаліків відшкодування ПДВ та прямих податків;

відсутність інформації стосовно зовнішньоторгівельних операцій, що ускладнює оцінку споживання імпорту в національній економіці.

Висновки. Дослідження такого поняття як податкові розриви з ПДВ має на меті виявити причини, розробити та реалізувати заходи, що сприятимуть мінімізації їх обсягів. Упровадження таких заходів забезпечить стабільні податкові надходження ПДВ до бюджету та забезпечить поліпшення загального стану економіки. Тому для зменшення обсягів податкових розривів та подолання їх наслідків необхідно розробити системний підхід в фінансовій, економічній та політичній сферах щодо розробки такого середовища, яке могло б мінімізувати негативний вплив податкових розривів.

Література

1. Measuring Tax Gaps 2010. An Official Statistics Release 16th September 2010 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.hmrc.gov.uk/stats/measuring-tax-gaps.pdf/>
2. Mind the Tax Gap, 2006. The Tax Justice Network. January. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.taxjustice.net/cms/upload/pdf/Mind_the_Tax_Gap_-_final_-_15_Jan_2006.pdf.
4. Measuring tax gaps 2015 edition. Tax gap estimates for 2013-14. HM Revenue & Customs Corporate Communications October 2015. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.hmrc.gov.uk>
5. Податкові розриви: теорія та можливості імплементації в Україні / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ndi-fp.asta.edu.ua>
6. Серебрянський Д. М. Методичні рекомендації щодо оцінки ефективності адміністрування ПДВ Державною фіскальною службою України / Д. М. Серебрянський, А. М. Вдовиченко, А. І. Зубрицький. — Ірпінь : НДІ фінансового права, 2015. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ndi-fp.asta.edu.ua/>

Е.В. КОНДУКОВА,
к.е.н., доцент Університету державної фіскальної служби України
С.В. СТЕБЕЛЬСЬКА,
магістрант Університету державної фіскальної служби України

ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВ З СЕЗОННИМ ХАРАКТЕРОМ ДІЯЛЬНОСТІ

Вступ. На сьогоднішній день управління грошовими потоками підприємства є важливою передумовою ефективності використання його активів. Ефективне управління грошовими потоками забезпечує належну платоспроможність та ліквідність підприємства, тому пов'язані з ним проблеми завжди є актуальними і привертають увагу дослідників.

Постановка проблеми. Господарська діяльність підприємств нерозривно пов'язана з рухом грошових коштів, в результаті якого формуються вхідні і вихідні грошові потоки. Для забезпечення ефективного функціонування підприємств керівники здійснюють управління грошовими потоками, оскільки грошові активи обслуговують усі сфери діяльності підприємства, опосередковують кругообіг капіталу на всіх його стадіях, а також сприяють підвищенню ліквідності, платоспроможності й збереженню фінансової стійкості господарюючого суб'єкта [1, с. 163]. В умовах світової кризи проблема оптимізації грошових потоків підприємств набуває особливої актуальності, оскільки загострюється потреба у оборотних коштах, причому, перш за все, в їх найбільш ліквідних складових. Сезонний характер діяльності спричиняє додаткові проблеми у забезпеченні платоспроможності і ліквідності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні основи змісту і напрямів управління грошовими потоками достатньо широко розглядаються в працях зарубіжних та вітчизняних вчених: Ю. Брігхема [2], Л. Гапенські, Д. Ван Хорна, А. Кінга, Н. Мацедонська [1], О. Стащука [3] тощо. Але, до сьогоднішнього часу жодна з праць не висвітлює проблем управління та оптимізації грошових потоків на підприємствах з сезонним характером діяльності.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення основних факторів формування грошових потоків підприємств молокопереробної галузі і аналіз напрямів їх оптимізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління грошовими коштами на підприємствах з сезонним характером діяльності є специфічним, адже залежить від особливостей фінансово-господарської діяльності та умов реалізації продукції в окремих галузях. Розглянемо управління грошовими потоками на прикладі молочної галузі.

Сезонність виробництва молочних продуктів впливає на завантаженість переробних потужностей молочної галузі, оскільки протягом року молочна сировина поступає нерівномірно [7, с. 15]. Переробні потужності молочної галузі найбільшим чином завантажені у квітні-жовтні, оскільки саме на цей період припадає випасання корів (рис. 1).

За даними асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» (УКАБ) молоко від сільськогосподарських підприємств у 2015 році, у більшості випадків, закуповується за ціною 4,4-5,5 грн/кг (з ПДВ), залежно від гатунку та регіону [6]. Як зазначається, протягом дев'яти місяців 2015 року виробництво молока в Україні становило 8,4 млн тонн, що на 4,4% менше за аналогічні показники попереднього року.

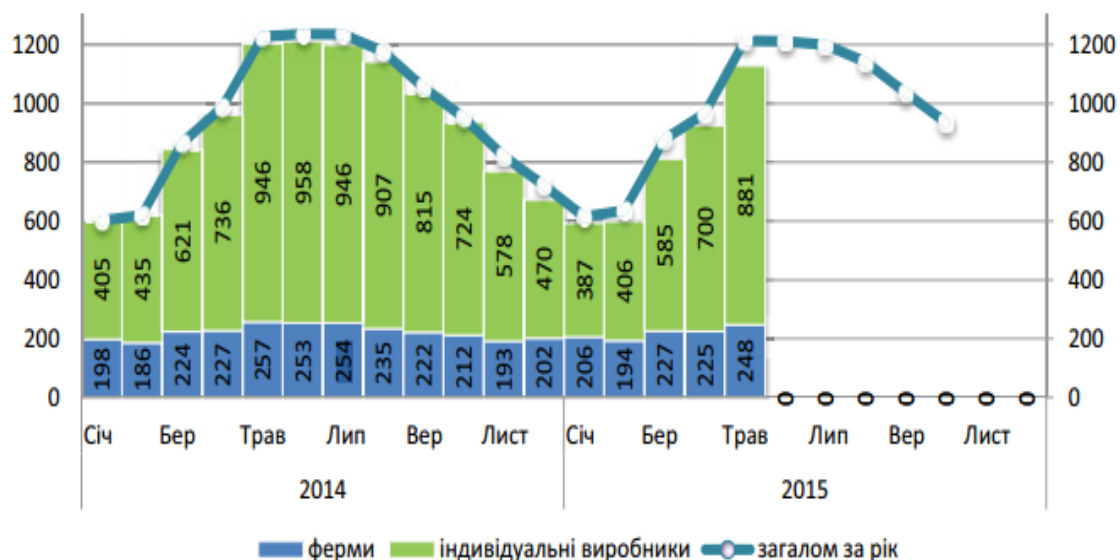

Рис.1. Графік надходження молочної сировини від (за середньо закупівельними цінами, грн.)
Джерело: [6]

Від показника сезонності заготівель молока залежить сезонність стану сировинної бази молокопереробних підприємств: чим вища сезонність заготовок молока, тим менший річний обсяг продукції при тих самих виробничих потужностях. У зв'язку з сезонним надходженням молока виробничі потужності використовуються недостатньо (в I і IV кварталах — лише на 70-75%) (рис. 2). Це пояснюється тим, що виробничі потужності молокопереробних підприємств створюються з врахуванням переробки молока в період його максимального надходження, а в міжсезонний період рівень завантаження їх значно знижується [7, с. 69]. Структура витрат залежить від багатьох факторів: особливості випуску продукції, технологічного і організаційного рівня виробництва, якості сировини і робочої сили тощо. Врахування впливу факторів не може здійснюватись без структуризації витрат і аналізу тенденцій їх зміни. Тому встановлення оптимальної структури витрат виробництва сприяє максимізації прибутку на підприємстві та збільшенню позитивного грошового потоку [7, с. 82].

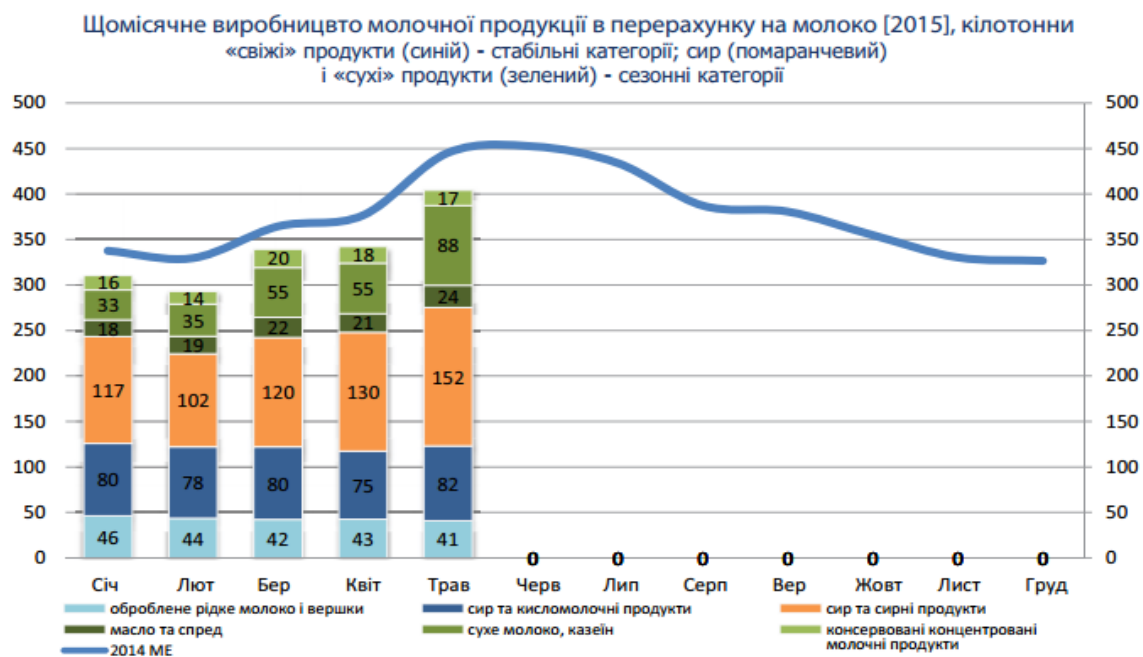

Рис. 2. Щомісячне виробництво молочної продукції в перерахунку на молоко, 2015 рік
Джерело: [6]

Для аналізу грошових потоків дано галузі було взято фінансову звітність п'яти типових молокопереробних підприємств України: ПАТ «Зарічненський молокозавод» (Рівненська обл.), ПАТ «Старобільський молокозавод» (Луганська обл.), ПАТ «Кременчуцький міськмолкозавод» (Полтавська обл.), ПАТ «Ратнівський молокозавод» (Волинська обл.) та ПАТ «Христинівський молокозавод» (Черкаська обл.).

Для порівняння можна побачити динаміку грошового потоку для підприємств молочної галузі за 2013-2015 роки (табл. 2).

Таблиця 2

Чисті грошові потоки для підприємств молочної галузі за 2013-2015 рр.

	2013 рік	2014 рік	2015 рік
Грошовий потік від операційної діяльності (тис. грн.)	31565	43694	-51919
Грошовий потік від фінансової діяльності (тис. грн.)	-11425	-14272	103060
Грошовий потік від інвестиційної діяльності (тис. грн.)	-22147	-39138	-49519
Загальний грошовий потік	-2007	-9716	+1622

Джерело: розраховано автором на основі даних smida.gov.ua [4]

Проаналізувавши ситуацію, яка склалася, можна зробити наступні висновки:
- на підприємствах молочної галузі у 2013 та 2014 роках переважає грошовий потік від операційної діяльності, який характеризує здатність підприємства забезпечити операційну діяльність та планові інвестиції за рахунок внутрішніх фінансо-

вих джерел (незалежно від зовнішнього фінансування), у 2015 році ситуація значно погіршилась, негативне значення руху грошових коштів від інвестиційної і позитивне — від фінансової діяльності можуть означати, що підприємства отримали кредит під незначний процент та інвестують отримані кошти на більш вигідних умовах. Ця ситуація сприятлива для оцінки якості управління підприємством (нормальне), але керівництво повинне звернути увагу на цей факт із погляду покращення результатів інвестиційної діяльності.;

- позитивне значення Free Cash-Flow свідчить про наявність надлишку коштів, які можуть бути використані для виплати дивідендів, погашення банківських позичок, викупу власних корпоративних прав тощо;

- підприємства молочної галузі у 2013-2014 рр. мали правильну структуру грошового потоку, оскільки грошовий потік від операційної діяльності становив позитивне значення, а від фінансової та інвестиційної — від'ємне. Але, якщо глянути на загальний грошовий потік, то він від'ємний і це означає, що без кредитів вони вижити не можуть — і це у благополучних роках. До того ж, враховуючи різницю у потребі в грошових коштах влітку і взимку, у них має бути особливо велика різниця. У 2015 році ситуація погіршилась, оскільки переважає грошовий потік від фінансової діяльності, що говорить про нестачу грошових коштів на молокопереробних підприємствах, що змушує їх отримувати позикові кошти, але в сукупності загальний грошовий потік значення додатне, що, однозначно, є позитивним.

Варто зробити аналіз загального грошового потоку по великих, середніх і малих підприємствах, щоб побачити їх динаміку. До прикладу беремо підприємство, яке входить в п'ятірку найбільших молокопереробних заводів України (ПАТ «Вімм-Білл-Данн Україна»), два середніх підприємства (ПАТ «Кременчуцький міськмолкозавод», ПАТ «Христинівський молокозавод»), та 2 середньоголузових малих підприємства (ПАТ «Чернігівський молокозавод», ПАТ «Заріченський молокозавод»)(рис. 3).

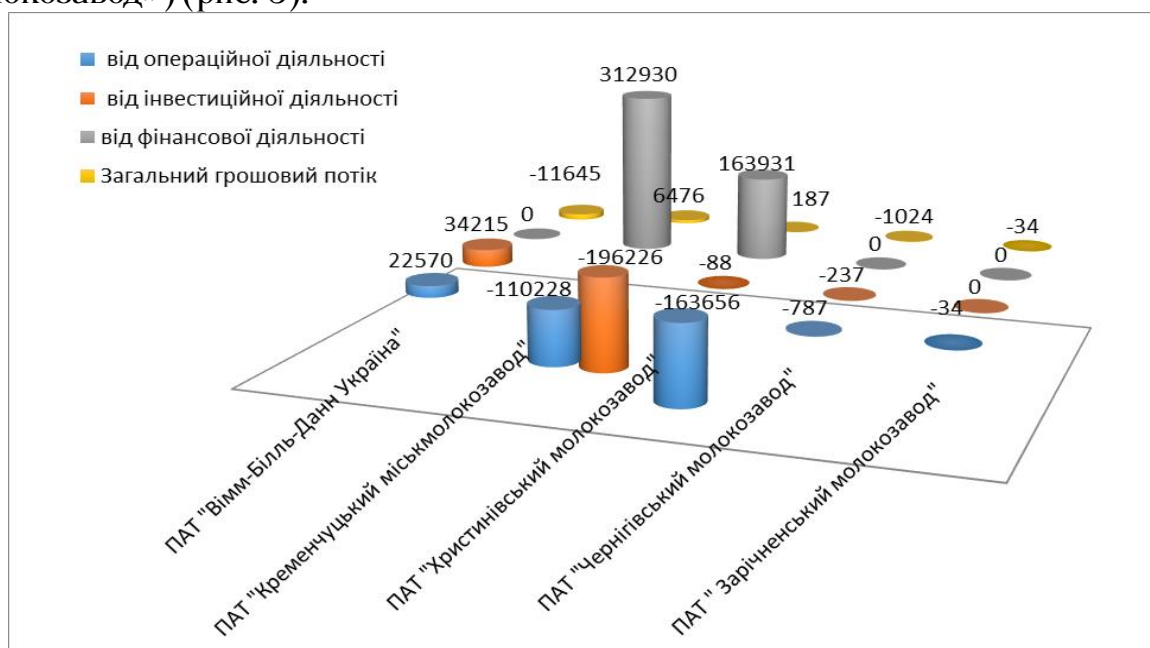

Рис. 3. Грошові потоки підприємств молочної галузі за 2015 рік
Джерело: складено автором на основі даних [4].

Таким чином, можна припустити, що розвиток та перспективу мають лише великі підприємства і деякі середні, оскільки дане питання вирішують тим, що створюють при собі ферми, які дають згідно з рисунком стабільний обсяг молока увесь рік (див. рис. 1). Тобто, вирішення питання сезонності полягає у площині створення незалежного і стабільного джерела сировини, а не в збалансуванні грошових потоків. Середні і малі підприємства, для яких це не прийнятно, можуть сподіватися лише на те, що у структурі постачальників сировини відбудуться позитивні зрушення у бік підвищення питомої ваги товарних ферм.

Висновки. Грошові кошти є тим фінансовим інструментом, що дає змогу регулювати рівновагу між чистим оборотним капіталом і потребою в оборотному капіталі. Таким чином, грошовий потік підприємства є сукупністю розподілених у часі надходжень і витрат грошових коштів, рух яких є одним з головних об'єктів управління, пов'язаний з чинниками ліквідності та ризику, впливає на рух активів та капіталу підприємства, характеризується відносними розміром, напрямком і часом.

Література

1. Мецедонська Н.В. Управління грошовими потоками на підприємствах олійно-жирової галузі України / Н.В. Мецедонська // Економічні науки. - 2015.
2. Брігхем Є. Ф. Основи фінансового менеджменту : пер. з англ. / Є. Ф. Брігхем. — К. : КП «Вазак» ; Молодь, 1997. — 1000 с.
3. Стащук О.В. Грошові потоки підприємства: суть та необхідність управління / О.В. Стащук, А.М. Хандучка // «Young Scientist». - № 6 (09) . - june, 2014.
4. Офіційний сайт «СМІДА» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://smida.gov.ua/>
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Офіційний сайт ПАТ «Данон» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://danone.ua/>
7. Лотиш О.Я. Формування витрат на виробництво продукції молокопереробних підприємств [Текст] : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 - економіка, організація і управління підприємствами / Оксана Ярославівна Лотиш. — Тернопіль : ТАНГ, 2004. — 191 с.

Н.І. ЛЯЛЬКА,

студент кафедри політології та міжнародних відносин
Національного університету «Львівська політехніка»

ЯДЕРНИЙ ДИСКУРС В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ

Стаття присвячена аналізу дискурсу що розвивається навколо теми відновлення ядерного статусу України. Проаналізовано причини та можливі наслідки початку дискусій щодо можливого виходу із договору «Про нерозповсюдження ядерної зброї» від 1968 р., а також подано думки українських та зарубіжних політиків щодо цієї теми.

Ключові слова: дискурс, ядерна зброя, режим нерозповсюдження, Будапештський меморандум.

Метою роботи є розгляд сучасного дискурсу української еліти щодо відновлення ядерного статусу України, зокрема дослідження причин постання цього питання, а також реакція міжнародної спільноти на ці ідеї.

Виклад основного матеріалу. 20 років тому Україна була третьою за військовим (ядерним) потенціалом державою Землі, успадкувавши від СРСР 46 МБР СС-24 шахтного базування з 460 ядерними зарядами, 130 СС-19 із 780 зарядами, сумарно 1240 бойових частин. Окрім того, Україна мала 19 стратегічних бомбардувальників Ту-160 та 600 ядерних крилатих ракет типу «повітря-земля» авіаційного базування. Весь ядерний арсенал України становив близько 5 тис. зарядів [1]. Для порівняння, ядерний арсенал Китаю у 1990-их рр. становив 400 ядерних боеголовок.

У грудні 1994 р. між Україною, РФ, Сполученим Королівством та США підписано Будапештський меморандум, яким його учасниці зобов'язувались поважати незалежність України і консультуватись з нею у випадку військового нападу [2]. До цього договору пізніше приєдналися Франція та КНР, які також запевнили Україну у своїх «гарантіях» її суверенітету й недоторканності кордонів, обіцяли консультуватись з нею при здійсненні щодо неї будь-яких проявів агресії, в тому числі економічного тиску. Як наслідок 2 черв. 1996 р. Україна де-юре втратила ядерний статус. Фактично ж останні заряди для МБР вивезені з України у 2000 р.

Проте з початком «Кримської кризи» та анексією півострова РФ, багато українських «правих» політиків, журналістів та експертів відзначили неможливість Будапештського меморандуму захистити суверенітет України. Тому було висловлено думку, що з вторгненням російських військ на територію України згаданий Меморандум втратив силу, оскільки РФ, яка мала гарантувати безпеку України, вчинила збройний напад на неї.

Як наслідок цього, після подій в Криму були озвучені думки про можливість відновлення ядерного статусу України. Уже 20 бер. 2014 р. депутати В. Королюк, О. Чорновеленко (фракція «Батьківщина») та С. Каплін (фракція «УДАР») запропонували Верховній Раді розірвати міжнародний договір «Про нерозповсюдження ядерної зброї» від 1 лип. 1968 р., внісши відповідний проект закону «Про денонсацію Договору «Про нерозповсюдження ядерної зброї» від 1 липня 1968 року» [3]. Проте, даліше парламентських комітетів даний законопроект не зайшов і залишився поза увагою міжнародної спільноти.

Наступним кроком у розвитку дискурсу ядерної зброї в Україні став проект постанови про заяву Верховної Ради України «Щодо відновлення Україною статусу ядерної держави» зареєстрований у парламенті 23 лип. 2014 р. народними депутатами від ВО «Свобода» О. Фурманом, М. Лопачаком, О. Кайданом, Р. Марцінківим, А. Вітівим, О. Осуховським та І. Сабієм [4].

Цей проект був логічним продовженням законопроекту про денонсацію договору «Про нерозповсюдження ядерної зброї» і у ньому депутати від ВО «Свобода» стверджували що: *«Враховуючи, що Російська Федерація як одна з держав-підписантів Будапештського меморандуму в односторонньому порядку здійснює акти агресії щодо України, анексувала Автономну Республіку Крим та місто Севастополь, чим завдала у великому розмірі економіч-*

них збитків Україні, фінансує діяльність терористичних організацій на території України та постачає їм новітнє військове озброєння <...> невідкладно розробити Державну програму відновлення Україною статусу ядерної держави та розпочати роботу із розробки ядерної зброї як єдиного ефективного механізму стримування агресії з боку Російської Федерації» [4].

Ця заява не лише викликала резонанс у парламентських колах, але й була підхоплена міністром оборони України В. Гелетеєм (3 лип. — 14 жовт. 2014 р.), який на прес-конференції щодо «Кримської кризи» 14 вер. 2014 р., висловився на підтримку ініціативи щодо відновлення ядерного статусу України, а також заявив, що при продовженні збройної агресії з боку РФ, та ігнорування її наслідків західними державами, Україна буде змушена повернутись до створення ядерної зброї, для захисту суверенітету нашої держави [5].

Майже уся права парламентська опозиція висловлювалась «за» відновлення ядерного статусу України спираючись на заяви директора ДНТЦ з ядерної та радіаційної безпеки А. Новоського: *«Відновлення ядерного статусу України реальне. Для цього потрібен час і ресурси. Проте у нас високий людський потенціал. В Україні є десятки висококваліфікованих науковців, котрі вміють і можуть робити потрібні дослідження та розробляти ядерні проекти. Є й технічна база — не менш як десяток об'єктів для виготовлення ядерних установок»* [6].

Однак більшість владної еліти виступали «проти» такого кроку. А після таких заяв міністра оборони неминучою стала реакція і міжнародної спільноти.

Першим, 15 вер. 2014 р. на цю заяву відреагував заступник голови МЗС РФ С. Рябков, який заявив, що РФ «вважає неприйнятним» питання про перегляд без'ядерного статусу України. Він зазначив, що РФ виходить з того, що без'ядерний статус України як неядерної держави-учасниці договору «Про нерозповсюдження ядерної зброї» «закріплений остаточно» і якому-небудь «перегляду не підлягає» [7].

З більш жорсткою заявою виступив очільник МЗС РФ С. Лавров, який у інтерв'ю 18 вер. 2014 р., назвав ідеї щодо відновлення ядерного статусу України «спекулятивними» і заявив, що нашій державі ніхто не дозволить відновити ядерний статус, в тому числі і Західні держави [8].

Наступними на згадану заяву відреагували США (заступник держсекретаря США Р. Готмюлер). Вона заявила, що у випадку відновлення ядерного статусу Україна беззаперечно би втратила свої лідерські позиції як держава, котра виступає за ядерне роззброєння, втратила б імідж надійного партнера. Потік інвестицій у її економіку припинився би. На думку Р. Готмюлер, розробка ядерної зброї загрожуює Україні повною міжнародною ізоляцією, що прирівняє нашу державу до КНДР та Ірану. Також, вона зазначила, що від базування ядерної зброї у нестабільному регіоні не виграє ніхто, та, в першу чергу, Україна не здобуде бажаної безпеки. Наприкінці інтерв'ю заступник держсекретаря США заявила, що від підписання Будапештського Меморандуму в 1994 р. «виграли усі сторони» підписанти, проте не уточнила який саме виграш від цього отримала Україна [9].

В Україні заяви про відновлення ядерного статусу також були сприйняті неоднозначно. Так, директор Асоціації «Український ядерний форум» О. Кошарна, заявила, що якщо Україна вийде з Договору «Про нерозповсюдження ядерної зброї» то опиниться у «повній» міжнародній ізоляції. І зазначила, що є тільки один випадок припинення участі держави у договорі «Про нерозповсюдження ядерної зброї» — КНДР. О. Кошарна додала, що у випадку припинення членства в цьому договорі, на Україну автоматично накладуться всі передбачені санкції, зокрема, припинення військової, технічної, та фінансової допомоги від міжнародних структур [10].

Також, проти відновлення статусу України як ядерної держави виступив Надзвичайний і Повноважний Посол України в США В. Чалий (з 10 лип. 2015 р). Він заявив, що розмови про потенційне відновлення ядерної зброї шкодять Україні, оскільки відновлення її ядерного статусу не допоможе у розв'язанні конфлікту щодо Криму, але спричинить її міжнародну блокаду [11].

Покажемо, на нашу думку, є те, що в Європі жоден політик офіційно не відреагував на заяви міністра оборони України щодо відновлення її ядерного статусу через несерйозність їх сприйняття. Стосовно цього питання можна було простежити тільки неофіційні заяви членів Європарламенту, котрі категорично виступили проти таких кроків України і аргументували це тим, що у разі відновлення ядерної програми Україна ризикує опинитись в блокаді як агресор, котрий не дотримується міжнародних договорів щодо нерозповсюдження ядерної зброї.

Можна простежити що, до 2014 р. про відновлення ядерного статусу в Україні говорили небагато політиків та експертів. Ядерний дискурс в Україні і поширився тільки з початку 2014 р., після «Кримської кризи», коли наявність тактичної ядерної зброї для багатьох українських політиків почала здавалась єдиним стримуючим фактором проти агресії РФ.

Втім після парламентських виборів в Україні в жовт. 2014 р., проект постанови про заяву Верховної Ради України «Щодо відновлення Україною статусу ядерної держави» був відкликаний. Нова парламентська більшість не хотіла виступати з настільки радикальними заявами, тому на сьогодні питання відновлення ядерного статусу України відкладено на другий план.

Отже, у питанні відновлення ядерного статусу України піковим став 2014 р., коли у Верховній Раді було зареєстровано два законопроекти: «Про денонсацію Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 лип. 1968 р.» та «Заява Верховної Ради України щодо відновлення Україною статусу ядерної держави». Тодішній міністр оборони України виступив на підтримку таких ініціатив. Проте, такі заяви були сприйняті категорично негативно як з боку РФ, США та ЄС, так і впливових українських експертів та дипломатів. Після парламентських перевиборів дискусії щодо ядерного озброєння України вщухли у зв'язку із нагальнішими внутрішніми проблемами в державі.

Література

1. Ядерна зброя України [Електронний ресурс] // Вікіпедія — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ядерна_зброя_України;

2. «Про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї» меморандум від 1994.05.12 [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998_158;
3. «Про денонсацію Договору про нерозповсюдження ядерної зброї» проект закону від 1 липня 1968 року №0076 від 20.03.2014 [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50334;
4. «Про Заяву Верховної Ради України щодо відновлення Україною статусу ядерної держави»: проект постанови №4351а від 23.07.2014 [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51782;
5. Україна може повернутися до питання створення ядерної зброї [Електронний ресурс] // Кореспондент. — 2014. — Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3418619-ukraina-mozhe-povernutysia-do-pytannia-stvorennia-yadernoi-zbroi-hlava-minoborony>;
6. Ядерна зброя і Україна [Електронний ресурс] // Експрес. — 2014. — Режим доступу: <http://www.expres.ua/main/2014/11/04/118258-yaderna-zbroya-ukrayina-cinu-vidnovlennya-porahovano>;
7. Росія виступила проти перегляду без'ядерного статусу України [Електронний ресурс] // ZN,UA. — 2014. — Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/rosiya-vistupila-proti-pereglyadu-bez-yadernogo-statusu-ukrayini-151206_.html;
8. Лавров заявив, що Україні ніхто не дасть відновити ядерний статус [Електронний ресурс] // ZN,UA. — 2014. — Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/lavrov-zayaviv-scho-ukrayini-niht-ne-dast-vidnoviti-yaderniy-status-151381_.html;
9. Заступник держсекретаря США про Будапештський меморандум та ядерну зброю [Електронний ресурс] // Європейська Правда. — 2014. — Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/interview/2014/12/9/7028568/>;
10. Відновлення ядерного статусу перетворить Україну на Північну Корею [Електронний ресурс] // Голос Столиці. — 2014. — Режим доступу: http://newsradio.com.ua/2014_07_24/V-dnovlennja-jadernogo-statusu-peretvorit-Ukra-nu-na-P-vn-chnu-Koreju-ekspert-6547/;
11. Валерій Чалий. Інтерв'ю щодо відновлення ядерного статусу України [Електронний ресурс] // Youtube. — 2015. — Режим доступу: <https://youtu.be/IB1Y7G3phZs>.

О.М. ПЕТІНА,

аспірант Кіровоградського національного технічного університету

ДЕСТРУКТИВНІ ФАКТОРИ ЗАЙНЯТОСТІ МОЛОДІ

Сучасний етап соціально-економічного розвитку суспільства передбачає акумулювання та ефективне використання всіх наявних ресурсів. Одним з найважливіших джерел оновлення в системі трудового відтворення є молодь. Розуміння закономірностей інтеграції молодих фахівців у професійно-трудова сферу безпосередньо пов'язано з визначенням їх ролі і місця в суспільному відтворенні, суб'єктом якого вони є. Включаючись у професійно-трудова відносини та інтегруючись в їх структуру, вони не тільки успадковують досвід, залишений попереднім поколінням, але й перетворюють його, реалізуючи свої здібності та навички. На сьогоднішній день тенденції розвитку ринку праці України носять специфічний і нестійкий характер, негативно відбиваючись на процесах інтеграції молоді до трудової сфери. Вивченню становища молоді на ринку праці присвячені роботи

Е. Лібанової, М. Семикіної, В. Петюха, О. Грішної, О. Абашиної, М. Хмелярчук та інших. Разом з тим, у науковій літературі і практиці поки недостатньо представлені роботи, в яких на базі основних сучасних теорій та концепцій всебічно і комплексно розглядаються стратегії зайнятості молоді.

Разом з тим, нинішня ситуація із зайнятістю молоді, яка погіршилася в результаті глобальної економічної кризи, стає терміновим викликом з довгостроковими наслідками як для молодих людей, так і для суспільства в цілому. Сама по собі молодь є однією з найбільш зацікавлених сторін в пошуку гідної роботи. Однак саме молодь, випускники вищих навчальних закладів, які вперше опиняються на ринку праці — є найбільш вразливою його категорією. Маючи менше досвіду і практичних навичок, ніж у дорослих, молодь часто стикається з неабиякими труднощами при пошуку роботи.

До того ж, молодіжний сегмент ринку праці здебільшого характеризується кількісною та якісною асиметричністю, що полягає в надлишковій пропозиції престижних високооплачуваних спеціальностей (бухгалтери, юристи, економісти і т. д.) і нестачі кваліфікованих фахівців із тих професій, виникнення яких зумовлено інноваційними процесами в суспільстві (інженери інформаційних служб, фахівці у сфері програмування продуктів, обладнання, технологій, управління складними інформаційними системами) [1, с. 132—133]. А це негативно позначається на розвитку інноваційного потенціалу молоді та її включенні до інноваційних сфер діяльності, які передбачають розробку нових ідей, технологій, продуктів. Тому досить актуальним питанням постає вивчення деструктивних факторів зайнятості.

Причинами зазначених явищ можна назвати складні трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, і пов'язані з ними негативні тенденції в багатьох галузях економіки, в тому числі і на національному ринку праці. Депресивна, нераціональна структура зайнятості, низька оплата праці, тінізація зайнятості, високий рівень міграції та безробіття населення — усі ці фактори позначаються на процесі працевлаштування молоді у високотехнологічних галузях економіки, створюючи значні загрози в реалізації їх потенціалу.

Так, у 2014 р. глобальний рівень безробіття серед молоді становив 13,1%, що майже в три рази вище, ніж рівень безробіття дорослих осіб. В Україні даний показник перевищує 20% [2]. Такий високий рівень молодіжного безробіття є колосальною втратою для вітчизняного ринку праці, що призводить:

- до поглиблення бідності та зuboжіння молодих родин (як наслідок — збільшення розлучень, абортів, зниження народжуваності, збільшення числа безпритульних і покинутих дітей, дітей-сиріт, дітей-інвалідів);
- до зниження соціальної захищеності молоді та неадекватної оцінки молодіжної праці, що сприяє падінню національного патріотизму, призводить до відтоку молодих фахівців у розвинені країни, прищеплює інтерес до пошуку альтернативних форм заробітку в сфері неформальної економіки і тіньового бізнесу, підриває інтерес до освіти та інновацій;
- до збільшення криміногенної ситуації в країні (збільшується кількість злочинів, розцвітає алкоголізм і наркоманія, скорочується тривалість життя, збільшується смертність — все це сприяє природному виродженню нації).

Але, навіть після того, як молодим людям вдається знайти роботу, вони все одно продовжують відчувати нестабільність та брак можливостей для професійного розвитку. Тому, у молоді більше шансів опинитися на вразливому робочому місці, яке може несприятливо позначитись на їх майбутньому і перспективах збільшення доходів.

Відтак, оптимальні можливості працевлаштування молодих фахівців детерміновані об'єктивними і суб'єктивними факторами. Формування конкурентного середовища на ринку праці, що остаточно знищило традиційний механізм державного розподілу молодих фахівців, підсилило важливість розробки активної та результативної стратегії зайнятості молоді. Крім того, актуалізувалися проблеми соціальної суб'єктності у професійно-трудої сфері. У цьому контексті підвищується роль вищих навчальних закладів у посиленні конкурентоспроможності випускників на ринку праці. Сьогодні зона відповідальності вищої школи включає в себе створення комплексу механізмів адаптації молодих фахівців до конкурентних умов праці. Метою сучасної освіти є становлення особистості, готової до адекватного сприйняття соціально-економічних змін в суспільстві, здатної до самореалізації на вільному ринку праці в умовах трансформації економіки.

О. Чуб виділяє наступні фактори, що найбільше впливають на молодіжний сегмент ринку праці: політичні (стабільність політичної ситуації в країні, ефективність законодавчої системи, якість державного регулювання соціально-економічних процесів), демографічні (статеві-вікова структура населення, народжуваність, смертність і міграція), економічні (розвиток продуктивних сил, галузева структура національної економіки, економічне стимулювання, інвестиційна політика, рівень життя населення і та ін.), соціальні (рівень розвитку сфери обслуговування і мережі дошкільних закладів, освітній рівень населення, національні традиції, рівень розвитку охорони здоров'я) та організаційні (рівень організації праці, виробництва і управління, організація роботи біржі праці, служби зайнятості). Зазначені фактори є зовнішніми щодо людини, існують часто незалежно від її свідомості і волі. Керувати ними суспільство може безпосередньо, формуючи в рамках національної економіки визначену за кількісною і якісною структурою сферу прикладання праці [3, с. 321].

Н. Ведмідь серед значної кількості факторів, що обумовлюють проблему молодіжної зайнятості увагу приділяє таким, як: профорієнтація; диспропорції попиту та пропозиції робочої сили; складність отримання першого робочого місця; неефективна взаємодія між роботодавцями, навчальними закладами та студентами [4].

Отже, до факторів які негативно впливають на збільшення безпосередньої зайнятості молоді відносимо наступні:

- молоді спеціалісти в силу своєї «незрілості» та браку професійного досвіду є однією з найменш затребуваних верств населення на ринку праці. Тому, молоді люди нерідко першими підпадають під скорочення при реорганізації підприємств або стають безробітними відразу ж після закінчення навчального закладу;

- надмірна амбіційність випускників сучасних вузів (особливо комерційних) – завищені вимоги до умов і оплати праці, небажання робити кар'єру із самих «низів», поступово піднімаючись по щаблях службової драбини, – ускладнюють ситу-

ацію на ринку праці молодих фахівців, збільшують кількість безробітних серед молоді;

- відсутність чіткої професійної визначеності – часто освіта, отримана у вузі, не є основним професійним орієнтиром, молодий фахівець не знає своїх професійних схильностей і не віддає конкретних переваг ні одній із професій;

- відсутність практичної підготовки з дитинства до будь-якої реальної роботи приводить до небажання змінювати розмірений уклад «легкого» життя за «надійним батьківським плечем»; безініціативність при пошуку роботи;

- невідповідність пропонованих освітніх послуг ринковому попиту;

- відсутність взаємодії між навчальними закладами та підприємствами-роботодавцями;

- слабка соціальна захищеність, необґрунтовано низька система оплати праці в країні, висока плинність кадрів на українських підприємствах стимулює молодого фахівця до пошуку заробітної плати на більш сприятливій ниві зарубіжних підприємств та організацій.

На думку М. Семикіної, в умовах дефіциту робочих місць, підвищених вимог роботодавців до якості робочої сили, далеко не всі представники молодого покоління готові, бажають і здатні нарощувати конкурентні переваги на ринку праці і свідомо підтримувати їх розвиток. Кращі шанси у пошуках роботи, закріплені за постійним робочим місцем (в умовах стандартної або нестандартної зайнятості) мають ті молоді люди, які отримали відповідне виховання, хорошу сучасну освіту, обрали здоровий спосіб життя, яким притаманні відповідні ціннісні орієнтири у сфері праці – активність, цілеспрямованість, наполегливість, працездатність, мобільність, прагнення нарощувати знання [5, с. 29]. Тому, вважаємо, що для забезпечення ефективної зайнятості молоді на сучасному ринку праці, передусім молоді люди повинні зрозуміти важливість розвитку власної особистості, культури, креативного мислення, навичок, постійного навчання та самовдосконалення.

Враховуючи все вищезазначене, пропонуємо наступні напрями сприяння зайнятості молоді, зокрема в інноваційній сфері, з боку держави, роботодавців та профспілок:

- ❖ розширення можливостей молоді щодо працевлаштування за допомогою зміцнення зв'язків «система освіти – ринок праці», включаючи: проходження обов'язкової, а не просто формальної виробничої практики на підприємствах з метою отримання досвіду; профорієнтацію; підтримку під час пошуку роботи; використання практики подання рекомендаційних листів, що прийнята в багатьох країнах;

- ❖ підвищення зацікавленості роботодавців щодо прийняття на роботу молодих спеціалістів (державне втручання через законодавство);

- ❖ підвищення рівня самозайнятості молоді (залучення до підприємництва, в тому числі інноваційного) шляхом розробки державних програм підтримки та навчання молоді основам бізнесу;

- ❖ сприяння захисту трудових прав молодих людей з гарантуванням їм рівних прав у сфері праці, закріпленням їх у колективних договорах та забезпеченням належного соціального захисту;

❖ проведення регулярних досліджень стосовно перспектив ринку праці з основними горизонтами його розвитку, прогнозами появи нових галузей, видів діяльності, технологічних змін в економіці, а також поширення результатів таких досліджень серед учнів шкіл, студентів, їх батьків та педагогічної спільноти;

❖ підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці шляхом проведення дослідницьких стажувань та конкурентного відбору;

❖ пріоритетом для осіб, які приймають рішення в галузі молодіжної політики, повинне стати інвестування в молодь і надання їм стартових можливостей у сфері праці.

Таким чином, проблема молодіжної зайнятості в Україні як і раніше залишається гострою і процес адаптації молоді до нових економічних умов відбувається складно. У цій ситуації основним завданням держави і роботодавців є застосування ефективних заходів, що підвищують шанси молодих людей безболісно інтегруватися у кваліфікаційну і професійну структуру ринку праці, гідно закріпитися на ньому, стати конкурентною його складовою.

Література

1. Дяків О. Н. Проблеми зайнятості молоді в інноваційній економіці / О. Н. Дяків, С. А. Прохоровська // Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор — нові виклики та можливості : тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 14—16 травня 2015 року : до 50-річчя Інженерно-економічного факультету (Навчально-наукового інституту економіки і менеджменту) / Національний університет «Львівська політехніка» [та інші]. — Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. — С. 132—133.
2. Global Employment Trends 2014: The risk of a jobless recovery [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ilo.org/global/research/global-reports/global-employment-trends/2014/WCMS_233953/lang-en/index.htm.
3. Чуб О. В. Чинники ефективної зайнятості молоді в сучасних умовах / О. В. Чуб // Соціально-трудові відносини: теорія та практика. — 2014. — № 2. — С. 319—324.
4. Ведмідь Н. Г. Проблеми зайнятості молоді в Україні: ключові чинники та напрями їх подолання / Н. Г. Ведмідь // Наукові та практичні аспекти модернізації публічної влади в умовах глобалізації суспільства: міжнародна інтернет-конференція, 01.06.2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/42608>.
5. Семикіна М. В. Конкурентоспроможність молоді на регіональному ринку праці в умовах системної кризи / М. В. Семикіна, С. С. Голбанос // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету / Збірник наук. праць. — Кіровоград: КНТУ, 2015. — Вип. 27. — С. 28—35.

КОНФЛІКТНА СКЛАДОВА В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

На сьогоднішній день неможливо уявити соціальний спосіб життя, який веде людина поза суспільством. Комунікація — у широкому сенсі — обмін інформацією між індивідами через посередництво загальної системи символів. Без сумніву знання законів ефективного спілкування полегшує взаємодію між людьми.

Міжкультурна комунікація — наука, що вивчає особливості вербального та невербального спілкування людей, що належать до різних національних та лінгвокультурних спільнот [2]. Об'єктом міжкультурної комунікації є спілкування представників різних національних і лінгвокультурних спільнот, а предметом — прийняті в національних спільнотах мовні стереотипи і норми поведінки, спілкування, певні «культурні сценарії» різних дій, традиції, ритуали, дозволи, заборони тощо.

У міжкультурній комунікації виділяють сфери макрокультури й мікрокультури. Типи культури виділяються за континентальною ознакою й через свою масштабність одержали назву макрокультур. Між макрокультурами існують глобальні розходження, які відбиваються на їхній комунікації одна з іншою. У цьому випадку міжкультурна комунікація проходить поза залежністю від статусу її учасників. Більшість людей входить до складу тих або інших суспільних груп, що володіють своїми культурними особливостями. Зі структурної точки зору — це мікрокультури у складі макрокультури. Субкультури — це культури різних соціальних груп і прошарків усередині одного суспільства. Тому зв'язок між субкультурами протікає усередині цього суспільства і є вертикальним. Усередині кожної сфери міжкультурна комунікація відбувається на різних рівнях.

Загальною характерною рисою всіх рівнів і видів міжкультурної комунікації є неусвідомленість культурних розходжень її учасниками. Їм здається, що їхній стиль і спосіб життя є єдино можливим і правильним, що цінності, на які вони орієнтуються, однаково зрозумілі й доступні всім людям. І лише зіштовхуючись із представниками інших культур, виявляючи, що звичні моделі поведінки перестають працювати, людина починає замислюватися про причини своєї невдачі.

Отже, одним з типів міжкультурної комунікації є міжетнічне спілкування. Міжетнічну культурну комунікацію можна визначити як трансляцію культурних цінностей через безпосереднє спілкування людей. Міжетнічна взаємодія — це феномен культури багатонаціональної сучасної спільноти і є фактором, що несе в собі конфліктну складову в міжкультурній комунікації. Етнічний рівень міжкультурної взаємодії спостерігається між локальними етносами, етномовними, історико-етнографічними, етноконфесіальними та іншими спільнотами. Як і будь-яка культура, етнічна культура постає як єдність спадковості й оновлення. У

взаємодії культур на етнічному рівні проявляються щонайменше дві тенденції: взаємне засвоєння елементів культури - сприяє інтеграційним процесам, взаємному культурному обміну і збагаченню, а також підсилення етнічної самосвідомості, прагнення до закріплення етнічної специфіки. Взаємне засвоєння елементів культури зближає етнічні групи, сприяє міжетнічним культурним комунікаціям, але це тільки у етносів з численним складом населення.

Слід зазначити, що міжетнічна комунікація, яка виражається у підсиленні контактів, двомовності, збільшенні кількості змішаних шлюбів тощо, ще не веде до встановлення культурної спільності. «Контакт» між культурами, на відміну від контакту між людьми, навряд чи можна інтерпретувати як моментальну, «точкову» комунікацію чи одиничну комунікативну подію, оскільки насправді він відбувається в процесуальному модусі, ініціюючи нескінченну низку подій [1]. Говорячи про крос-культурні контакти і тим самим розглядаючи культуру як модель організації соціальних стосунків, можна вийти на рівень соціетальної взаємодії людських спільнот. Згідно з принципом приналежності, або почуттям колективності, крос-культурна взаємодія також може бути зручно описана через поняття, що їх співвідносять із поділом на «ін-групу» та «аут-групу» [6], тобто концептами, що описують взаємодію між групами у світлі фундаментального протиставлення за принципом «Ми - Вони». Переміщення в інше культурне середовище позбавляє індивіда можливості послуговуватися традиційними для нього культурними сценаріями, які у звичному середовищі дозволяли комфортну впевненість у передбачуваності розгортання комунікативних ситуацій. Крім уявлення про свою власну культуру, кожна культурна спільнота формує уявлення про антисвіт, що знаходиться за межами смислових та нормативних шкал цієї культури. Образ «іншого» світу, відображений у легендах та бувальщинах, формується відповідно до рівня рефлексії певної культури і є символом зустрічі двох культур, фактом культурного непорозуміння.

Ще М. Вебер наголошував на тому, що для того, щоб зробити доступним розумінню соціальну поведінку різних суб'єктів, які відрізняються від нас, необхідно реконструювати їх «картину світу», знайти те, що окреслено ними як «значуще» і «незначуще», «повсякденне» і «трансцендентальне» [4].

Таким чином, у міжкультурній комунікації культурна ідентичність має двоїсту функцію. Вона дозволяє комунікантам скласти певне уявлення один про іншого, взаємно вгадувати поведінку й погляди співрозмовників, тобто полегшує комунікацію. Але в той же час швидко проявляється її обмежувальний характер, відповідно до якого в процесі комунікації виникають конфронтації й конфлікти. Обмежувальний характер культурної ідентичності спрямований на раціоналізацію комунікації, тобто на обмеження комунікативного процесу рамками можливого взаєморозуміння й виключення з нього тих аспектів комунікації, які можуть привести до конфлікту [3].

Для взаємодії культур важливим є таке поняття як акультурації яке використовується для позначення процесу і результату взаємного впливу різних культур, при якому всі або частина представників однієї культури запозичують норми, цінності і традиції іншої (культури-донора). В процесі акультурації одноча-

сно вирішуються дві важливі проблеми: прагнення зберегти власну культурну ідентичність і включення в іншу культуру. Комбінація можливих варіантів вирішення цих проблем дає чотири основні стратегії акультурації: асиміляцію, сепарацію, маргіналізацію, інтеграцію.

Отже, в основі акультурації лежить комунікативний процес. Потрібно мати на увазі і те, що суб'єктом міжетнічного культурного спілкування виступає сама людина з притаманною їй культурою. Кожна людина входить до складу тієї чи іншої суспільної групи, яка також у свою чергу володіє певною культурою, що впливає на її поведінку. Поведінка людини визначається системою суспільних відносин і культурою, в якій вона включена. Якщо поведінка - це реакція на внутрішнє і зовнішнє подразнення, то слід стверджувати, що кожний індивід водночас відчуває два подразнення: своє внутрішнє і зовнішнє. Саме внутрішнє і створює його сприйняття чи несприйняття іншої культури. Звідси кожний учасник міжетнічної культурної комунікації володіє своєю власною системою правил, але ці правила обумовлені його соціокультурною належністю, до якої потрібно віднести не тільки етнічну культуру, але й культуру всіх груп, у які включений той чи інший індивід. Говорячи про етнічний фактор в міжкультурній комунікації, слід враховувати, що відтворення образів, уявлень, прояви емоцій часто протікають в невідрефлектованому і неартикульованому виразі, вони базуються на специфіці енергоінформаційної активності етнічної спільноти. Етнічний фактор як система функціонує у тісній взаємодії з економічними, соціальними, політичними, комунікативними відносинами. Комунікація у сфері економіки завжди розгортається навколо проблеми розподілу матеріальних благ; комунікація в сфері політики - навколо прагнення до справедливого розподілу впливів у зовнішній та внутрішній політиці і виступає виправдальним чинником різних соціальних зрушень. Кожна етнічна культура, виходячи з певних норм, цінностей, ідеалів формує свій специфічний культурний соціум, свою форму соціокультурного спілкування, свої установки та реакції, що і обумовлює певну специфіку етнічного феномена як конфліктної складової в міжкультурній комунікації.

Конфліктною складовою в міжкультурній комунікації є міжетнічна взаємодія. Міжетнічну комунікацію слід розглядати як трансляцію культурних цінностей через безпосереднє спілкування людей. Її результатом є адекватне взаєморозуміння двох або більше учасників комунікативного акту, що належать до різних етнічних культур. Найважливішою категорією в міжетнічних стосунках є категорія ідентичності. Подвійна функція етнічної ідентичності полягає в тому, що з одного боку вона полегшує уявлення представників різних етносів один про одного, а з іншого - швидко проявляється її обмежувальний характер, відповідно до якого в процесі комунікації виникають конфронтації й конфлікти. В результаті міжетнічної взаємодії в комунікативному процесі відбувається акультурація в процесі якої вирішуються дві важливі проблеми: прагнення зберегти власну культурну ідентичність і приєднання до іншої культури, що також може породжувати міжетнічні конфлікти.

Література

1. Билз Р. Аккультурация // Антология исследований культуры. - СПб: Университетская книга, 1997. - Т.1 — С.203-224.
2. Горелов І. М. Невербальні компоненти комунікації. — М.: «Наука», 1980. — 238 с.(4)
3. Грушевицкая Т.Г. Основы межкультурной коммуникации: Учебник для вузов / Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П.; под ред. А.П. Садохина. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. — 352с.
4. Кобелев Н.Н. Взаимосвязь концептов «модернизация общества» и «культура» в социальных теориях XX века / Н.Н. Кобелев //Философские науки. — 2002. - № 1. — С.84-96 [М. Вебер, Т. Парсонс].
5. Могилевич Б.Р. Межкультурная коммуникация в контексте социологии культуры / Б.Р. Могилевич // Известия Саратовского университета. - Серия социология. Политология. - Вып 4. - Том 9. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та. 2009 — С.21-25.
6. Солдатова Г.У. Психология межнациональной напряженности / Г.У. Солдатова. - М: Смысл., 1998. — 389 с.

В.Г. ТИЩЕНКО, Г.О. РІЗЦОВА,

студентки Університету митної справи та фінансів

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ

Банкрутство підприємств в Україні є поширеним явищем сьогодення. Нестабільність економічного і політичного середовища в країні, недосконалість правового та податкового законодавства призвели до збільшення кількості неплатоспроможних підприємств, які прямують до банкрутства, що призводить у більшості випадків до ліквідації таких підприємств. Проблеми банкрутства підприємств є особливо актуальними в умовах фінансової нестабільності [2].

Закон України «Про банкрутство» під банкрутством розуміє зв'язану з браком активів у ліквідній формі неспроможність юридичної особи суб'єкта підприємницької діяльності задовольнити в установленій для цього строк пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги та виконати зобов'язання перед бюджетом.

Загалом банкрутство є регулятором ринкової економіки, основне призначення якого полягає у «відсіюванні» неефективних, неплатоспроможних та збиткових суб'єктів підприємницької діяльності. Незважаючи на це, можна констатувати, що рівень банкрутства в Україні є досить високим.

Статистика американських і європейських ринків свідчить, що зі 100 % новостворених компаній лише 20 % продовжують своє існування після 3 років роботи. При чому з цих 20 % після 6-8 років існування залишається знову лише 20 %. Якщо підрахувати загальний результат, то тільки 4-5 % компаній існують більше 9-10 років. Ця закономірність існує в усіх країнах, на всіх типах ринків.

Аналіз статистичних даних свідчить про збільшення кількості підприємств, щодо яких порушено справу про банкрутство в Україні, та які підлягають ліквідації.

Так фінансовий результат великих і середніх підприємств в першому кварталі 2015 року в цілому склав -128,5 млрд. грн. (до оподаткування) проти прибутку в

1,3 млрд. грн. При цьому кількість збиткових підприємств України істотно зросла та склала 50% від загального числа проти 45,3% за три перших місяці 2014 року.

Підприємства України, за винятком малих підприємств та бюджетних установ, у січні-вересні 2015 року отримали 168,026 мільярда гривень збитку до оподаткування, в той час як за аналогічний період минулого року було отримано 24,106 млрд. гривень прибутку.

В січні-вересні порівняно з аналогічним періодом минулого року фінансовий результат прибуткових підприємств збільшився на 68,2% - до 215,507 млрд. гривень. Одночасно фінансовий результат збиткових підприємств зріс у 3,7 разу - до 383,533 млрд. гривень.

У 2014 році українські підприємства отримали 24,722 млрд. гривень прибутку до оподаткування, що в 3,4 разу нижче показника за 2013 рік.

За інформацією Держкомстату, дані наводяться без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та Севастополя [1].

В 2015 році чисельність підприємств, що отримали збиток від господарської діяльності, відрізняється за видами економічної діяльності та за регіонами країни. Так, найбільше зростання збитків більш ніж у 5 разів - показали підприємства, що працюють в галузях сільського господарства, професійної і наукової діяльності, охорони здоров'я, операцій з нерухомістю.

Найбільше зростання прибутку - в 4 рази - зафіксоване у фінансовій і страховій діяльності, а також в галузях мистецтва, спорту і відпочинку. Тому можна передбачити, що саме підприємства тих галузей, де отримуються найвищі збитки, мають надалі найвищий ризик банкрутства.

Можна сказати, що регіони з меншою питомою вагою промислових підприємств також мають менше передумов для зростання чисельності збанкрутілих підприємств на своїй території.

До основних причин неплатоспроможності підприємств можна віднести:

інфляційні процеси. Індекс інфляції в Україні в 2015 році був найбільшим і становив 124,9 %. Для порівняння в 2014 році - 100,5 %, а 2013 - 99,8 %.

нестабільна політична та економічна ситуація. Зокрема значне підвищення ціни на газ та бензин, збільшення собівартості продукції.

нестабільність фінансового та валютного ринків. Значне знецінення національної валюти.

Це свідчить про погіршення економічного стану країни в цілому, що негативно впливає на платоспроможність підприємств. Сьогодні спостерігається стійка тенденція до збільшення частки підприємств, які отримали збиток від своєї діяльності, а отже мають передумови для банкрутства в майбутньому.

Процедура банкрутства українських підприємств може тягнутися роками, саме тому за оцінками Всесвітнього банку, Україна за легкістю ведення бізнесу займає 137-е місце, а за ефективністю процедури ліквідації підприємств - 157-е місце із 185 країн світу.

Дослідники називають основні фактори банкрутства, вони спричинені неплатоспроможністю підприємства [3]:

Причини виникнення банкрутства

Внутрішні:

1. Відсутність маркетингової стратегії та низька якість менеджменту.
2. Недосконала організаційна структура.
3. Низький рівень кваліфікації персоналу.
4. Технологічна неузгодженість процесу виробництва.
5. Відсутність інвестиційних проектів.
6. Неефективна фінансова стратегія.
7. Низька ліквідність активів.
8. Надмірна частка позикового капіталу.
9. Зростання дебіторської заборгованості.

Зовнішні:

1. Зростання інфляції та безробіття.
2. Девальвація національної грошової одиниці.
3. Зменшення національного доходу.
4. Зменшення платоспроможності населення.
5. Нестабільність податкової системи.
6. Нестабільність фінансового та валютного ринку.
7. Низький рівень інноваційної діяльності.
8. Низька конкурентоспроможність на іноземних ринках.

Види банкрутства:

1. Реальне банкрутство — повна неспроможність підприємства відновити в наступному періоді свою фінансову стабільність і платоспроможність в силу реальних втрат капіталу. Підприємство юридично об'являється банкрутом.

2. Технічне банкрутство — банкрутство, що викликане суттєвим простроченням ебіторської заборгованості та перевищенням цієї заборгованості над кредиторською, а сума активів істотно перевищує фінансові зобов'язання. Підприємство не об'являють банкрут юридично при ефективному антикризовому управлінні.

3. Навмисне банкрутство — навмисне створення або збільшення керівником або власником підприємства його неплатоспроможності, нанесення економічного збитку в особистих інтересах або інтересах інших осіб, заздалегідь екомпетентне фінансове керівництво. Виявлені факти переслідуються карним законодавством.

4. Фіктивне банкрутство — заздалегідь неправдиве об'явлення підприємством про свою неплатоспроможність з метою введення в оману кредиторів для отримання від них відстрочки виконання своїх зобов'язань або знижки на суми кредиторської заборгованості. Виявлені факти переслідуються карним законодавством.

Уникнення банкрутства підприємств та своєчасність виявлення загроз фінансовій безпеці можливе за допомогою постійного моніторингу за діяльністю. Здійснення моніторингу передбачає проведення поточної діагностики стану підприємства та встановлення загроз і пріоритетів подальшого розвитку.

На даний момент часу в зарубіжній літературі існує безліч методик оцінювання ймовірності банкрутства підприємства. Однак вони не є практичними для підп-

приємств України, оскільки не враховані особливості бухгалтерського та податкового обліку в Україні. Також ці методики носять характер застосування на великих промислових підприємствах, а в Україні переважна кількість банкрутів - це підприємства малого та середнього бізнесу.

Отже, наявність значної кількості невирішених проблем щодо банкрутства підприємств в Україні є причиною її низького рейтингу щодо ведення бізнесу в світі і, як наслідок, недостатньої інвестиційної привабливості українських підприємств. Крім того, наявність проблем у сфері регулювання банкрутства підприємств тягне за собою негативні соціально-економічні наслідки для країни в цілому, саме тому вони потребують негайного вирішення та подолання. Система банкрутства в Україні є недостатньо ефективна, адже спостерігається низький показник відшкодування вимог кредиторів, висока витратність коштів.

Що стосується заходів для швидкого і ефективного механізму протидії банкрутства, то найбільш важливими є:

- удосконалення в Україні законодавчої бази про банкрутство;
- розширення державного впливу при вирішенні проблем неплатежів з використанням механізмів банкрутства;
- формування гнучкої системи соціального страхування на випадок банкрутства, включаючи обов'язкове і добровільне страхування працівників.

Література

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Основні причини банкрутства підприємств / І. В. Олександренко, Л. І. Ішук // Економічний форум. — 2015. — № 2. — С. 222-226. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2015_2_37.
3. Фурман Т.Ю., Прокопович Н.І. «Причини банкрутства та механізми його запобігання на підприємстві». — Режим доступу : <http://www.rusnauka.com>.

В.Г. ТІЩЕНКО, Г.О. РІЗЦОВА,

студентки Університету митної справи та фінансів

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

В умовах післякризового відновлення економіки України значної ролі набуває стимулювання розвитку малого підприємництва у регіонах, завдяки чому стає можливим досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку як регіонів, так і країни в цілому:

- створення нових робочих місць (є особливо важливим для депресивних регіонів), що сприятиме зменшенню соціальної напруженості та досягненню соціальної стабільності у суспільстві;

- підвищення рівня доходів (а отже, зростання показників добробуту населення та його платоспроможності);
- формування на місцевих ринках конкурентного середовища щодо пропозиції товарів та послуг, підвищення їх якості;
- поживавлення економічної активності у регіонах;
- збільшення надходження капіталу до регіональної (та національної) економіки;
- впровадження інноваційних та енергозберігаючих технологій, розвиток «зеленої економіки», покращення екологічної ситуації на місцях;
- збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів;
- уповільнення обсягів трудової міграції активної частини працездатного населення за кордон;
- збільшення у суспільстві прошарку середнього класу.

Світовий досвід і практика господарювання показує, що найважливішою ознакою ринкової економіки є існування і взаємодія багатьох великих, середніх і малих підприємств, їх оптимальне співвідношення. Саме цей сектор економіки впливає на структуру економіки та розширює сферу свободи ринкового вибору, характеризується раціональними формами управління, забезпечує більш швидку реалізацію нових бізнес-ідей [3, с. 22].

До основних причин гальмування розвитку малого підприємництва в Україні відносять:

- неопрацьованість законодавства як з питань розвитку малого підприємництва, так і підприємництва в цілому;
- високі податки, що змушує деяких суб'єктів малого та середнього підприємництва йти в тіньову економіку;
- недостатня державна фінансова-кредитна і майнова підтримка малих підприємств;
- відсутність дієвого механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого бізнесу;
- недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності [1, с. 729].

Заснування власного підприємства стримується головним чином складністю безпосередньо відкриття власної справи. За останні декілька років розвитку малого бізнесу в Україні ця проблема стала менш гострою, оскільки існують спеціальні консалтингові фірми, які надають інформацію, поради і зразки необхідних документів. В цілому ж, величезним мінусом у процесі реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності в Україні є значні витрати часу, грошей і зусиль, тому ця операція наразі залишається трудомісткою і складною порівняно з тим, як це відбувається в економічно розвинених країнах. 75% підприємців на перше місце серед інших проблем ставлять дефіцит фінансів. Власні кошти більшість з них не має, банківські кредити дають на 2-3 місяці з високою процентною ставкою, а інших доступних джерел фінансової підтримки малого бізнесу в Україні не існує [2, с. 132-135].

Таким чином, існує нагальна потреба кардинальних змін у підходах до розв'язання накопичених проблем у малому підприємстві, що потребує пошуку нових шляхів його реформування й здійснення таких заходів:

1. Визначення фінансування пріоритетних напрямів розвитку малого підприємства та оптимізації використання ресурсів за галузями, сферами господарської діяльності й територіями з урахуванням сучасного високотехнологічного товаровиробничого сектору. При цьому слід виходити з результатів аналізу статистичних даних, що свідчать про найширший розвиток малого бізнесу у цих сферах, як в Україні, так і в усьому світі. На першому місці, безперечно, має бути агропромисловий комплекс і переробка сільськогосподарської продукції.

2. Визначення економічних і соціальних проблем в аспекті підтримки і розвитку малого підприємства на районному та регіональному рівнях, з урахуванням того, що діяльність малих підприємств орієнтована, головним чином, на місцевий ринок. Заходи щодо їх розв'язання мають здійснюватися за рахунок обсягів регіональних джерел фінансових і матеріально-технічних ресурсів. Це вписується в загальну концепцію розвитку господарської і фінансової самостійності територіальних утворень.

3. Розробка державної системи підтримки малого підприємства на умовах широкого залучення позабюджетних ресурсів, нових позабюджетних схем відтворення капіталу, самофінансування малого бізнесу (наприклад, через кредитні спілки, товариства взаємного страхування). Централізовані кошти на пріоритетні напрями розвитку регіону надавати тільки під конкретний проект на умовах співфінансування. Це знизить навантаження на бюджети різних рівнів.

4. Формування ринку продукції малих підприємств шляхом розміщення на них установлені законом на конкурсній основі частки державного замовлення щодо поставок продукції для регіональних потреб.

5. Сприяння розширенню виробничо-технологічної та інноваційної кооперації малих підприємств із великим виробництвом і використанню потенціалу малого підприємства при здійсненні заходів щодо підприємств-банкрутів.

6. Інтеграція прогресивних фінансових механізмів малого підприємства в загальну кредитно-фінансову систему України; реалізація схеми пайової участі бюджетних і позабюджетних коштів для підтримки пріоритетних напрямів розвитку цієї сфери.

7. Систематизація через інформаційну мережу й створення бази даних із використання коштів, спрямованих на підтримку малого і середнього бізнесу в Україні, з подальшим аналізом ефективності їх використання.

Виконання зазначених заходів дасть можливість не лише залучити нові фінансові ресурси, а й забезпечити їх прибутковість, і в результаті капіталізувати малий бізнес. Головне, буде сформовано платоспроможний попит населення, який є суттєвим чинником накопичення фінансових ресурсів на місцевому, регіональному і державному рівнях. Їх невиконання зробить підтримку малого підприємства неефективною, а фінансову стабільність в Україні неможливою.

Отже, ситуація щодо розвитку малого підприємства в Україні залишається на незадовільному рівні. Законодавчі органи і надалі намагаються усувати основні

недоліки, проте поки що не досить ефективно. Таким чином, основними шляхами покращення стану розвитку малого підприємництва в Україні є створення нормативно-правової бази зі сприятливими умовами, а також вдосконалення податкової політики та забезпечення раціонального функціонування спрощеної системи оподаткування. У подальшому ці проблеми необхідно постійно координувати і вирішувати якнайшвидше.

Література

1. Іванілов О.С. Економіка підприємства / О.С. Іванілов. — К., 2009.
2. Прохорова В.В. Організаційно-економічне забезпечення розвитку малого підприємництва України / В.В. Прохорова // Бізнесінформ — 2012. — № 9.
3. Розвиток малого і середнього підприємництва в Україні: проблеми, потреби, перспективи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://donetskcci.com/images/files/SME_Needs.pdf.

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Н.І. ОБУШНА,

к.е.н., доцент, докторант кафедри державного менеджменту
Національної академії державного управління при Президентові України

КОНЦЕПЦІЯ GOOD GOVERNANCE ТА ТЕОРІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЇ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ЗАСАД ПУБЛІЧНОГО АУДИТУ

Інтеграція України до європейської спільноти, що відбувається водночас із суттєвими змінами в структурі суспільства та в умовах децентралізації влади, надзвичайно актуалізували необхідність модернізації вітчизняної політико-управлінської системи на засадах партнерської взаємодії між державою та суспільством та обумовили перегляд парадигми державного управління у напрямку запровадження ідеології та принципів громадянського суспільства, а також — реальних демократичних механізмів підзвітності органів публічної влади.

Все це актуалізує необхідність наукового осмислення підходів до визначення економічності, ефективності, результативності використання суспільних ресурсів країни та якості державного управління, які виключають непрозорість прийняття рішень органами державної влади й місцевого самоврядування без врахування думки громадськості. При цьому мова йде не про відродження архаїки у вигляді звичного для нас державного контролю, а про використання таких модерних зовнішніх форм впливу суспільства на публічно-управлінські процеси як публічний аудит. Адже саме публічний аудит фактично втілює найважливіші конституційні основи прогресивного демократичного суспільства з позицій необхідності якнайповнішого забезпечення суспільних інтересів.

Публічний аудит можна визначити як відкритий зовнішній аудит діяльності органів публічної влади з питань дотримання й розвитку суспільних цінностей та управління/розпорядження суспільними ресурсами, що здійснюється незалежними інститутами на замовлення/за участю суб'єктів громадянського суспільства, які різним чином взаємодіють з владними структурами з метою забезпечення законної, ефективної, результативної та прозорої їх діяльності та вироблення рекомендацій щодо її удосконалення.

У розвинутих країнах світу публічний аудит вже традиційно виступає дієвим механізмом публічного управління й розглядається як один із провідних інститутів громадянського суспільства в системі суспільно-економічного регулювання, який дозволяє залучати населення до управління суспільством і державою. Тобто пуб-

лічний аудит у правовій демократичній державі відіграє надзвичайно важливу роль, адже демократія як форма правління передбачає насамперед:

1) посилення контролю з боку суспільства не тільки за прийняттям державно-управлінських рішень, а й за їх ефективним та результативним виконанням;

2) зростання ролі підзвітності (відповідальності) як управлінського феномену та перетворення підзвітності, за висловом англійського вченого Метью Фліндерса [547, с. 1], на “суперконцепцію (Uber-concept) XXI ст.”.

Як наслідок, для більшості розвинутих демократичних країн світу давно є характерним:

— посилення контролю громадянського суспільства за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування;

— публічна підзвітність і відповідальність органів контролю перед суспільством;

— забезпечення незалежності органів контролю публічних фінансів та інших сфер діяльності органів публічної влади тощо.

Важливо констатувати, що інститут публічного аудиту є новим для України, тому він має відносно незначний період його системного вивчення. Водночас з метою усвідомлення теоретико-методологічних засад публічного аудиту слід нагадати, що редукція державного управління як політичного процесу до принципів і форм корпоративного менеджменту практично звела нанівець усі потенційні переваги такої прогресивної моделі публічного управління як New Public Management (NPM). Саме це й обумовило появу на межі 80-х — 90-х рр. XX ст. нової концепції належного урядування (Good Governance), яка вважається найбільш евристичною моделлю державного управління в умовах розвинутої демократії, та, на відміну від інших управлінських моделей, природно орієнтована на взаємодію державних і суспільних інститутів (інститутів громадянського суспільства) у процесі вироблення та реалізації комплексних управлінських рішень.

Дослідження поліваріантної концептуалізації теорії “урядування” надало можливість виокремити декілька ключових підходів розгляду концепту, які узагальнено на рис.1.

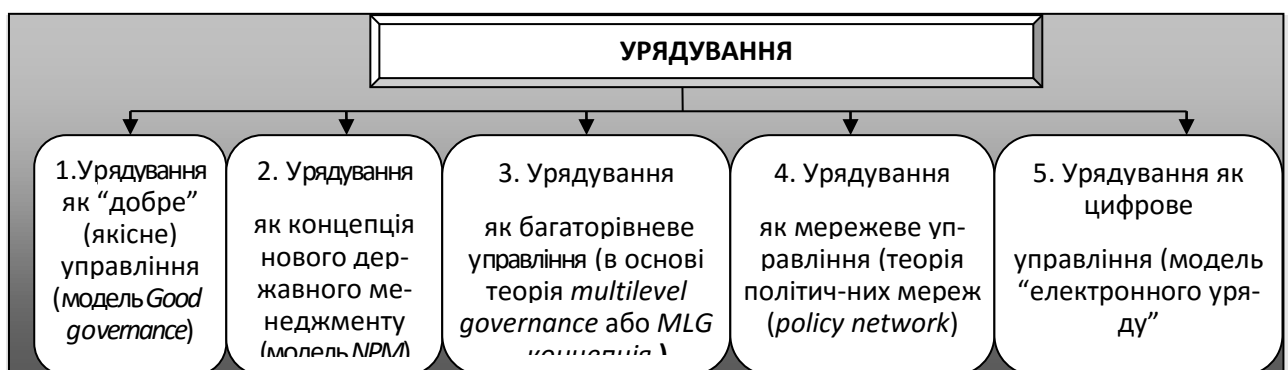

Рис. 1. Ключові підходи до розгляду концепту “урядування”
[запропоновано автором на основі [2]]

У свою чергу, професор А. Колодій, вказує на диференційованість інтерпретацій понять “урядування” щодо розвинутих і транзитивних країн. У першому випадку

“урядування” є усталеним елементом суспільного життя та предметом подальших наукових досліджень. У другому випадку поняття “урядування” застосовується у контексті практичних рекомендацій кредитуючих структур своїм адресатам [2].

Головна ідея концепції належного врядування полягає в наступному: пріоритетним завданням державного управління має стати не досягнення наперед визначеного результату (що є характерним для вітчизняної практики), а створення прозорого демократичного механізму прийняття рішень, заснованого на рівній участі органів влади і представників організованої громадськості, тобто інститутів громадянського суспільства. Передбачається, що такий механізм державного управління забезпечить найкращі з погляду суспільства результати, навіть якщо заздалегідь їх важко було передбачити [3].

Теоретичним підґрунтям нової моделі державного управління стало фундаментальне двотомне дослідження Ю.Габермаса “Теорія комунікативної дії” [4] (поч. 80-х рр. XX ст.), у рамках якого німецький філософ розвиває концепцію “деліберативної моделі демократії”.

Юрген Габермас деліберативну демократію пропонує розглядати як демократію раціонального дискурсу, обговорення, аргументації, компромісів. В основі цієї моделі лежить переконання, що людина здатна перейти від ролі “клієнта” до громадянина держави, що вона готова до компромісу й навіть відмови від своїх уподобань, якщо останні є перешкодою для компромісу. Науковець зазначає, що “...спільна воля утворюється не лише через етичну згоду з собою, а й за рахунок урівноваження інтересів і досягнення компромісу на основі цілераціонального вибору засобів” [4, с. 391]. Відповідно проблему запровадження механізмів громадської співучасті Ю. Габермас зводить до комунікативних умов і процедур, за рахунок яких демократична громадська думка легітимізує існуючу владну систему: “...в асоціації вільних і рівних всі повинні мати можливість почувати себе авторами тих законів, зв’язок з якими кожен окремо відчуває як їх адресат” [4, с. 196].

Як бачимо, на відміну від суб’єктно-об’єктної парадигми, в межах якої управління розглядається як цілеспрямований вплив суб’єкта управління на об’єкт управління з метою зміни стану або поведінки останнього (цілераціональна дія за М. Вебером), з точки зору комунікативної парадигми доцільно трактувати управління через призму поняття інтерсуб’єктивності: суб’єкт не лише здійснює вплив на об’єкт, але й узгоджує свої дії з приводу даного впливу з іншими суб’єктами (співсуб’єктами) управління [5, с. 104].

Згідно з Ю. Габермасом, деліберативна модель демократії знаходить своє практичне втілення в інститутах демократичної правової держави у формі інституалізації соціального дискурсу як вищої форми комунікації, причому не лише у вигляді публічного обговорення суспільних проблем, але й за рахунок реалізації права громадськості на участь у процесі прийняття рішень. Вона стає основою для формування раціонально усталеного суспільного консенсусу, що змінив сферу впливу держави. При цьому громадськість (нім. *Offentlichkeit*), за Ю. Габермасом, — це суспільний простір між ринком і державою, де формується громадська думка й інститути громадського контролю за діяльністю держави. Отже, відбувається становлен-

ня нового типу владних відносин, згідно з яким реалізація організованих інтересів відбувається безпосередньо між їх носіями та державою [4].

Таким чином теорія комунікативної дії та концепція Good Governance створили достатнє методологічне підґрунтя для модернізації системи державного фінансового контролю (ДФК), а саме поширення нової моделі — публічного аудиту (Public audit), що змінила модель державного (урядового) аудиту, та, яка має забезпечувати ефективне функціонування всієї системи органів публічної влади та сприяти максимальній гармонізації інтересів держави й інтересів суспільства.

У свою чергу світовий досвід яскраво засвідчує, що успішне досягнення цілей всіх суб'єктів публічної влади і громадянського суспільства можливе лише за умови формування компромісних інтересів і цілей у рамках такої моделі публічного управління, в якій дієвим удосконалюючим механізмом виступає інститут публічного аудиту (рис. 2) [6]. Такий підхід дійсно передбачає виконання громадськістю ролі суб'єкта контролю й легітимізації владної системи в процесі соціального дискурсу, що обумовлює широке залучення до розробки державної політики та контролю за результативністю й ефективністю її реалізації різних зацікавлених сторін, зокрема інституцій громадянського суспільства.

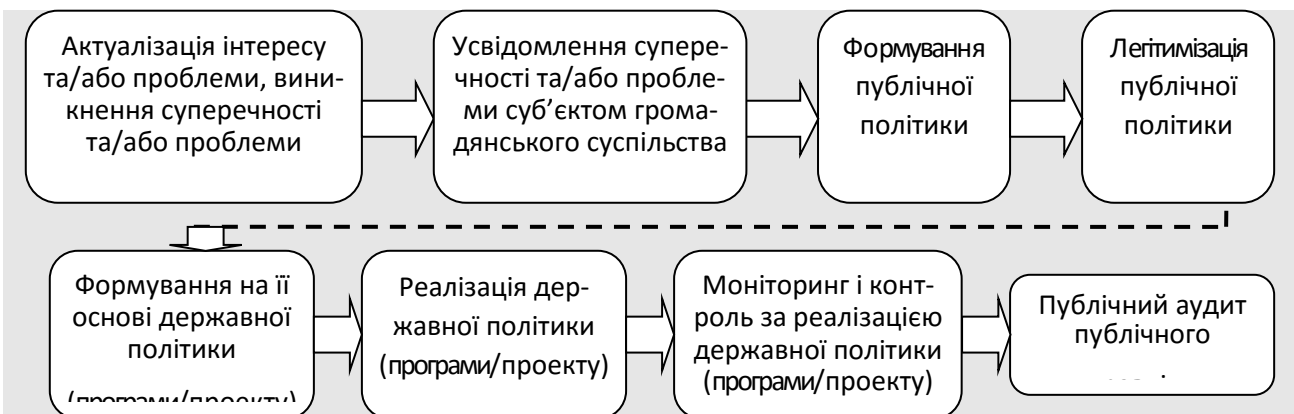

Рис. 2. Модель публічного управління, що забезпечує формування компромісних інтересів і цілей суб'єктів громадянського суспільства [обґрунтовано автором з використанням [6]]

У Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи “Про участь громадян у місцевому публічному житті” також відзначена необхідність заохочення представників широкої громадськості та окремих організацій працювати разом для досягнення результатів, на які вони, можливо, мають незначний безпосередній вплив, зважаючи на децентралізацію влади [7]. Пов’язано це насамперед з тим, що діяльність органів публічної влади завжди викликає підвищений суспільний інтерес в силу своєї природи — вони надають послуги (здійснюють діяльність), які мають вирішальне значення для ефективного функціонування суспільства і громадськості.

Таким чином складність і комплексність досліджуваної проблеми обумовлює необхідність подальших досліджень стосовно поглиблення теоретичних засад і уточнення сутнісного змісту публічного аудиту діяльності органів публічної влади, його ролі та функцій як дієвого механізму заміни традиційної моделі державного управління в Україні новою моделлю публічного врядування, побудованою на основі положень соціально-філософської комунікативної парадигми.

Література

1. The Oxford Handbook Public Accountability / Ed. By Mark Bovens, Robert E. Goodin, and Thomas Schillemans. — Oxford : OxfordUniversityPress, 2014. — 736 p. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://fdslive.oup.com/www.oup.com/academic/pdf/13/9780199641253_chapter1.pdf
2. Колодій А. Концепція публічного (нового) врядування в її застосуванні до демократичних і перехідних систем / Колодій А. // Демократичне врядування: Науковий вісник. — 2012. — Вип.10. — С.1—22.
3. Нікітін В. В. Методологічні та евристичні інтенції сучасної концепції Governance/ В. В. Корженко, В. В. Нікітін // Державне будівництво : електронне фахове видання ХарPI НАДУ. — 2007. — № 1. — <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/doc/1/01.pdf>.
4. Habermas J. Theorie des kommunikativen Handels / J. Habermas. — В. I-II. — Frankfurt, 1981. — 524 s.
5. Хашиєва Л.В. Теоретичні основи модернізації системи державного управління на засадах комунікативної парадигми / Актуальні проблеми державного управління. — 2012. — № 1 (41). — С. 98-105.
6. Оболенський О. Ю. Публічне управління в умовах формаційного та цивілізаційного розвитку країни / О. Ю. Оболенський, Н. І. Обушна // Державне управління та місцеве самоврядування. — 2014. — Вип. 4 (23). — С. 61-71.
7. Рекомендація 19 (2001) Комітету міністрів Ради Європи "Про участь громадян у місцевому публічному житті" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_739/print1434383148941920.

А.В. ФУРМАН,

аспірант Академії муніципального управління, м. Київ

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ЄДИНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Входження країни в інформаційне суспільство вимагає розв'язання великої кількості завдань. Одним із найважливіших серед них є питання формування інформаційного простору.

Інформаційний простір України - середовище, в якому здійснюється продукування, зберігання та поширення інформації і на яку розповсюджується юрисдикція України" [1]. Згідно із Законом України № 537-V від 09.01.2007 "Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки" інтеграція України у глобальний інформаційний простір включена в організаційно-правові основи розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Інформаційний простір складається з таких сегментів: засоби масової інформації - газети, журнали, телебачення, інформаційні агентства, радіопрограми; книгодрукування; бібліотечний комплекс; архівні установи; кінематограф, кіновиробництво та кінопрокат; система зв'язку та телекомунікацій - електронна пошта міський та міжнародний телефонний зв'язок, пейджинговий, мобільний та супутниковий зв'язок; інтернет з усім своїм контентом.

Основними ознаками інформаційного простору України є:

- єдині принципи і загальні правила взаємодії всіх суб'єктів інформаційної діяльності при оптимальному співвідношенні державного регулювання і саморегулюючих початків у формуванні й розвитку інформаційного простору держави; наявність умов для безпечної інформаційної взаємодії держави, організацій і громадян,

- максимально поєднання задоволення інформаційних потреб держави, організацій і громадян на всій території держави;

- рівнодоступність суб'єктів інформаційної діяльності до відкритих інформаційних ресурсів та їхня правова рівність;

збереження балансу інтересів держави і світового співтовариства при входженні України в глобальний інформаційний простір та забезпечення її національного інформаційного суверенітету [5].

Формування єдиного інформаційного простору, який є важливою ознакою суверенної і незалежної держави, полягає у зміцненні державності, збереженні інформаційного суверенітету та створенні умов для захисту й ефективного використання національних інформаційних ресурсів. Для цього необхідно допрацювати проекти законів, які знаходяться на розгляді у Верховній Раді України, переглянути та доповнити чинне законодавство в цій галузі. Відсутність відповідної правової бази може призвести до втрати інформаційного суверенітету як важливого складника - національної безпеки держави, з усіма негативними наслідками цього.

Важливе значення для інформаційної політики України має той факт, що стратегічною метою міжнародних організацій та країн Європи є прискорений розвиток європейського інформаційного суспільства, інтеграція і конкурентоспроможність на світових ринках за умови збереження багатокультурності та національної самобутності, забезпечення вільного вираження поглядів і свободи засобів масової комунікації, рівного доступу до надбань цивілізації у цифровій формі.

В Україні вивчаються, аналізуються й використовуються у формуванні національної інформаційної політики досягнення європейської інформаційної політики, що реалізується через стратегії, програми і проекти міжурядових регіональних організацій, таких як Рада Європи, ЄС, ОБСЄ, ЦЄІ, НАТО, в рамках яких розглядаються й вирішуються проблеми становлення інформаційного суспільства, розвитку "інфраструктури", інформаційних комунікаційних магістралей, телекомунікаційних мереж, інформаційної економіки, електронної торгівлі тощо.

Стратегія європейської інформаційної політики є вельми важливою для України також у напрямках, що стали пріоритетними для діяльності регіональних міжурядових організацій. Останнім часом це найбільшою мірою стосується Ради Європи, яка розвиває гуманітарне співробітництво в регіоні шляхом забезпечення прав людини і розвитку плюралістичної демократії, створення системи європейського інформаційного права, впровадження європейських стандартів і принципів у національні інформаційні програми й чинне законодавство.

Важливе значення для України має також інформаційна політика ЦЄІ, спрямована на залучення країн-учасниць до проектів і програм ЄС, РЄ, ОБСЄ з метою забезпечення регіонального і субрегіонального співробітництва, створення і функціонування інформаційно-документаційного центру оперативного обміну військовою інформацією, реалізації програми ЦЄІ-2010 (разом із ЄС), метою якої є економічне зростання за рахунок інформаційного сектора і включення країн-членів ЦЄІ в міжнародну торгівлю та світове господарство.

Європейський вимір інформаційної політики України концептуально зорієнтований на поступальний розвиток відносин з європейськими міжурядовими організаціями, залучення до інформаційно-комунікаційних інституцій з метою відновлення та поглиблення історично традиційних зв'язків з європейською спільнотою [1; 3;].

Співробітництво України з європейськими міжурядовими організаціями здійснюється на основі Європейської Конвенції з прав людини (1950, 1998), Директив та Конвенцій про регулювання вільного обігу інформаційних продуктів та послуг у рамках ЄС, двосторонніх угод та проектів у сфері комунікації, Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС (1998), Плану дій з розвитку взаємовідносин Україна — ЄС (2005—2007), Меморандуму про взаєморозуміння між Генеральним Директоратом із питань інформаційного суспільства ЄС і Державним комітетом зв'язку та інформатизації України щодо розвитку інформаційного суспільства тощо.

Отже, якщо інформаційна політика України буде націлена на єдиний європейський інформаційний простір, це породить нове інформаційне суспільство, а також розширить зовнішньоекономічні відносини нашої держави в галузі інформації, підніметься імідж України у світі — Україна підніметься на новий інформаційний світовий рівень.

Література

1. Акімова І., Біль Д., Брюкер Г., Вінценц Ф., Гаврилишин Б. Україна на шляху до Європи / Л.Хоффманн (ред.), А. Гур'янова (пер.), Ф. Мьоллерс (ред.). К., 2001.
2. Андрущенко (Гринько) СВ. Україна в сучасному геополітичному середовищі. К. 2005.
3. Бангеманн М. Європа і глобальне інформаційне суспільство: рекомендації для Європейської Ради ЄС. Європа на шляху до інформаційного суспільства. К., 2000.
4. Бебик В.М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз. К., 2005.
5. Галицька Т. В. Теоретико-методологічні засади інформаційної політики // Вісник Київ, ун-ту. Міжнародні відносини. 2000. №22.

ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 347.78(477):061.1ЄС

В.С. КУРДЮКОВА,

студентка Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ НОРМ АВТОРСЬКИХ ПРАВ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

У статті аналізується сучасний стан адаптації авторських прав України до європейських стандартів. Висловлюється авторська точка зору щодо кодифікації права інтелектуальної власності. Розглядаються різні етапи адаптації, передбачені міжнародними домовленостями та національним законодавством України. Аналізуються окремі правові норми законодавства, які потребують приведення до європейських стандартів. Акцентовується увага на вимогах Угоди про асоціацію України з ЄС в даній сфері.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, авторське право, адаптація до права ЄС, Угода про асоціацію України з ЄС.

В статье анализируется современное состояние адаптации авторских прав Украины к европейским стандартам. Высказывается авторская точка зрения относительно кодификации права интеллектуальной собственности. Рассматриваются различные этапы адаптации, предусмотренные международными договорённостями и национальным законодательством Украины. Анализируются отдельные правовые нормы законодательства, требующие приведения к европейским стандартам. Акцентируется внимание на требованиях Соглашения про ассоциацию Украины с ЕС в данной сфере.

Ключевые слова: право интеллектуальной собственности, авторское право, адаптация к праву ЕС, Соглашение про ассоциацию Украины с ЕС.

The article analyzes the current state of copyright adapt of Ukrainian law to European standards. It consists the author's point of view regarding the codification of intellectual property rights. Various stages of adaptation envisaged by international agreements and national legislation of Ukraine are under examination. Some legal provisions of legislation needing to European standards are being analyzed. The attention is focused on the requirements of Ukraine Association Agreement with the EU in this area.

Keywords: intellectual property, copyright, adaptation to the EU law, EU – Ukraine Association Agreement.

Постановка проблеми. Євроінтеграційний шлях України передбачає також виправлення катастрофічної ситуації, яка склалась в нашій країні з захистом авторських прав. Нещодавно, вже в 2016 році, американські експерти знов визнали Україну однією з держав, де авторські права порушуються найбільше. При цьому на законодавчому рівні нібито всі стандарти дотримані, Закон України «Про авторське право і суміжні права» визнаний найкращим на європейському просторі, тому що всі положення міжнародних конвенцій щодо авторського права закладені до цього нормативного акту. Однак цього недостатньо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Причини недостатньої ефективності захисту авторських прав в Україні лежать не тільки в законодавчій площині, але не можна і стверджувати, що на рівні правових норм всі європейські стандарти дотримані. Останнім часом дослідники приділяють не так багато уваги даній проблемі. Багато публікацій з цієї теми вийшли в 2008-2009 роках, після чого активність науковців, що розробляють дану тематику, знизилась. Почали луhati думки про те, що причини незадовільного стану захисту авторських прав в Україні лежать поза межами юриспруденції, що їх варто шукати соціологам, політологам тощо, і юридичні дослідження майже припинили з'являтися. Аналізуючи стан захисту прав інтелектуальної власності, вітчизняні науковці дедалі частіше стверджують, що в авторському праві всі європейські стандарти дотримуються. З останніх досліджень, присвячених адаптації українського законодавства до європейських стандартів, можна відзначити праці таких авторів як Ю.М. Капіца, С.К. Ступак, О.В. Жувака, О.В. Шакірова, О.В. Прилипчук, І.А. Стройко. Однак зменшення кількості публікацій, присвячених даній темі, не означає, що всі проблеми вирішені.

Метою даної статті є аналіз проблем адаптації норм авторських прав України до європейських стандартів на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передусім слід зазначити, що, аналізуючи дане питання, найбільше уваги приділяють Закону України «Про авторське право та суміжні права», тоді як він є далеко не єдиним джерелом, який регулює авторське право в Україні. Також питання захисту права інтелектуальної власності врегульовані положеннями Цивільного та Господарського кодексів України і цілим рядом законів України: „Про видавничу справу”; „Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів”; „Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”; „Про електронний цифровий підпис”; „Про захист від недобросовісної конкуренції”; „Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах”; „Про інформаційні агентства”; „Про інформацію”; „Про кінематографію”; „Про науково-технічну інформацію”; „Про наукову і науково-технічну експертизу”; „Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”; „Про охорону прав на зазначення походження товарів”; „Про охорону прав на знаки для товарів і послуг”; „Про охорону прав на промислові зразки”; „Про охорону прав на сорти рослин”; „Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем”; „Про рекламу”; „Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних”; „Про систему суспільного телебачення і радіомовлення України”; „Про телебачення і радіомовлення” та ін. Також правовідносини у сфері інтелектуальної влас-

ності в Україні регулюються окремими положеннями Конституції України, нормами Кримінального, Митного кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та процесуальних кодексів. Всі ці нормативно-правові акти в цілому мають становити комплексну систему захисту прав інтелектуальної власності. Але через те, що вони розробляються та приймаються окремо один від одного, при їх розробці, розробці змін до них часто не враховують повною мірою норми вже існуючих законів та законопроектів, мають місце численні невідповідності між ними.

З огляду на це деякі дослідники обстоюють думку про необхідність розробки та прийняття окремого кодексу, який врегульовував би правовідносини щодо захисту прав інтелектуальної власності [5]. Вони вважають, що такий єдиний документ міститиме значно менше внутрішніх протиріч.

Погодитись з цією точкою зору не можна з таких причин. По-перше, кодифікація актів не може розглядатися як спосіб створити узгоджене законодавство, що не містить протиріч. В нормі все законодавство країни повинне бути системним, комплексним, не містити протиріч та невідповідностей, і те, що правові норми, які регулюють певні питання, знаходяться в різних нормативно-правових актах, не може слугувати виправданням для наявності протиріч. По-друге, переконані, що кодифіковані акти передусім необхідні окремим галузям права. Автор цієї статті не належить до прихильників точки зору, що свій кодекс потрібен всім сферам діяльності. Право інтелектуальної власності є органічною частиною цивільного права, тому для його унормування цілком достатньо Цивільного кодексу та низки законів, а також певні норми цілком слушно та обґрунтовано знаходяться в інших кодексах, таких як Господарський, Митний тощо. Також не викликає сумнівів, що європейським стандартам повинен відповідати не окремий закон, а правове регулювання авторських прав в цілому [3, с.130].

О.В. Прилипчук зауважує, що факт ухвалення згідного з правом ЄС українського законодавства ще не означає належного функціонування цих правових механізмів. Створюючи національну державну правову систему у відповідності до європейських норм, необхідно проводити одночасно із адаптацією вже існуючих законів, приймаючи нові узгоджені із правовим полем ЄС законодавчі акти. Беззаперечним є і те, що процес адаптації законодавства України вимагає злагодженої співпраці всіх гілок влади. Саме тому, говорячи про процес адаптації законодавства України до права Європейського Союзу, необхідно охопити дуже велике коло питань, що нерозривно пов'язані як з правовою основою функціонування державної влади в Україні, так і з правовим підґрунтям прав і свобод людини, громадянина [4, с.3].

У Концепції адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу було визначено три етапи адаптації законодавства. На першому етапі перевага повинна була надаватися:

— розвитку відповідно до вимог, визначених у Декларації, що прийнята Європейською Радою на Копенгагенському саміті у червні 1993 р., правової системи в Україні, яка б сприяла досягненню стабільності у суспільстві, гарантувала верховенство права, права людини і забезпечувала функціонування ринкової економіки;

— приведенню законодавства України у відповідність з вимогами Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р. та інших міжнародних договорів, які стосуються співробітництва України та ЄС;

— розвитку законодавства України за визначеними цією Концепцією або Міжвідомчою координаційною радою пріоритетними сферами у напрямі його поступового зближення із законодавством ЄС.

На другому етапі процес адаптації законодавства зосереджувався на таких завданнях:

— перегляд законодавства України у сферах, визначених ч. 2 ст. 51 УПС, з метою забезпечення його приблизної відповідності законодавству ЄС;

— правове забезпечення створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС і підготовка до асоційованого членства України в ЄС.

Третій етап адаптації законодавства пов'язаний з Угодою про асоційоване членство України в ЄС та включатиме період підготовки розширеної програми гармонізації законодавства України із законодавством ЄС з метою забезпечення інтеграції України до спільного ринку ЄС.

На даному етапі значний вплив на вдосконалення правового регулювання авторських прав в Україні має Угода про асоціацію Україна-ЄС, підписана 27 червня 2014 року. Ключовим тут в контексті розглядуваної теми є питання захисту прав інтелектуальної власності як на вироблений в Україні продукт, так і на використуваний українськими споживачами. Угода відтворює ключові позиції Директиви 2000/31/ЄС, що регулює цей ринок у Європі.

Згідно з Угодою охорону авторським правам на комп'ютерні програми надано в такому самому обсязі, як і літературним творам (саме таке формулювання присутнє в Законі України «Про авторське право і суміжні права»). Із цією метою термін «комп'ютерні програми» містить попередні дослідні матеріали. Охорона надається математичному виразу комп'ютерної програми будь-якої форми. Ідеї та принципи, на яких ґрунтується будь-який елемент комп'ютерної програми, зокрема ті, на яких ґрунтується її інтерфейс, не охороняються авторським правом.

Ці норми мають бути впроваджені протягом 18 місяців із дня набуття чинності Угоди:

1. Якщо під час передачі / зберігання даних порушено авторські права, провайдер не несе за це відповідальність тоді, коли його функція обмежується лише технічними супроводом. При цьому посередник не ініціює передачу; не обирає одержувача передачі; не обирає та не модифікує інформацію, що міститься в передачі.

2. Подібні правила застосовуються і при «кешуванні» інформації, під час якого треті сторони можуть порушувати авторські права.

3. Провайдер звільняється від відповідальності, якщо не знає про протиправні дії, а також оперативно вживає заходів закриття / зняття інформації в разі виявлення таких порушень.

4. Розмежування відповідальності не виключає право суду чи органу влади вимагати від провайдера припинити порушення авторських прав.

5. Провайдер не повинен ані здійснювати моніторинг інформації, яку він передає чи зберігає, ані шукати факти порушень. Натомість він може бути зобов'язаний передавати всю інформацію про виявлені незаконні дії та порушників компетентним органам.

Угода також передбачає закріплення за роботодавцями прав на комп'ютерні програми, створені в процесі трудових відносин із найманим працівником (нині в Україні це суміжні права роботодавців і найманих фахівців). Це дасть поштовх збільшенню кількості формалізованих компаній, а отже, — детінізації ринку ІТ-послуг. Таким чином, приведення цих норм до європейських стандартів вплине не лише на вдосконалення правового регулювання авторського права, але й позитивно вплине на розвиток ринку.

Слід наголосити на тому, що в законодавстві України досі є низка невідповідностей європейським стандартам, навіть в Законі України «Про авторське право і суміжні права». Наведемо приклади.

Відповідно до ст.ст. 8, 12 Бернської конвенції автори літературних творів користуються виключним правом дозволяти переклади, переробки, аранжування й інші зміни своїх творів [2]. Враховуючи вимоги ст. 10 ТРІПС щодо охорони комп'ютерних програм подібно до охорони літературних творів, можна стверджувати, що автори комп'ютерних програм повинні мати виключне право дозволяти переклад, переробку програм, іншу зміну у своїх програмах, тобто повинні дозволяти компіляцію та декомпіляцію програм.

Однак, п. 3 ч.1 ст. 24 Закону України “Про авторське право і суміжні права” передбачає можливість здійснення декомпіляції комп'ютерної програми без дозволу автора чи іншої особи, якій належить авторське право на комп'ютерну програму, у певних випадках, що, безумовно, обмежує права авторів комп'ютерних програм таким чином, який не передбачений згаданими міжнародними нормативно-правовими актами [1]. Стаття 6 Директиви 91/250/ЄС встановлює, що при використанні комп'ютерної програми забороняється використання інформації, одержаної в результаті декомпіляції також для виробництва та маркетингу тощо. Такого уточнення український закон не містить.

Відповідно до ст. 16 Бернської конвенції контрафактні примірники підлягають арешту, у тому числі при ввезенні. Арешт накладається у відповідності з законодавством держави, у якій твори підлягають правовій охороні [2].

Однак, згідно із ст. 52 Закону України “Про авторське право і суміжні права” суд має право та може постановити рішення про вилучення, конфіскацію, знищення всіх примірників твору, якщо буде достатньо даних про порушення авторського права і суміжних прав, тобто в момент прийняття рішення по справі. При цьому автор має право вимагати відшкодування збитків, вилучення та спрямування на його користь прибутків порушника, виплати компенсації, а не арешту контрафактних примірників [1].

Арешт контрафактних примірників можливо здійснити тільки у порядку розгляду заяви про забезпечення позову згідно із ст. 151 Цивільного процесуального кодексу. Однак, суд може відхилити зазначену заяву.

Висновки. Таким чином, в цілому можна констатувати, що українське законодавство в сфері захисту авторських прав здебільшого приведене у відповідність до європейських стандартів, однак деякі невідповідності ще залишаються. Крім того, не завжди при розробці та прийнятті нових нормативно-правових актів у відповідність з ними приводяться старі. Це призводить до несистемного правового регулювання.

У подальшому варто зосередити дослідження на інших нормативно-правових актах, які регулюють авторське право в Україні окрім Закону України «Про авторське право і суміжні права», а також на практичних механізмах реалізації норм закону.

Література

1. Закон України “Про авторське право і суміжні права” // Відомості Верховної Ради. — 1994. — № 13. — С.64.
2. Бернська Конвенція про охорону художніх і культурних творів від 24.07.1971р. (в останній редакції) // http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_051&print=1
3. Європейський Союз та Україна: перспективи трансформації двосторонніх відносин: Зб. матеріалів III щорічної Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин: політичні, економічні та правові аспекти» (м. Львів, 25.10.2013) / Редкол: І.С. Бик, М.М. Микієвич, Н.В. Антонюк, І.М. Грабинський. — Львів.: DPI, 2013. — 429 с.
4. Прилипчук О.В. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства ЄС / О.В. Прилипчук // Державне будівництво. — 2015. — №1. — С.1-10.
5. Шакірова О.В. Захист прав інтелектуальної власності: законодавчий аспект / О.В. Шакірова // Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. - 2014. - Вип. 1. - С. 219-224.

Н.В. МАЛИШЕНКО,

студентка Запорізького національного університету

С.В. ОМЕЛЬЯНЧИК,

к.ю.н, доцент кафедри конституційного та трудового права

Запорізького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПОВНОЇ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКА

Тема правового регулювання інституту матеріальної відповідальності є актуальною у наш час. Адже правильне тлумачення та застосування норм трудового законодавства щодо матеріальної відповідальності працівника відіграє надзвичайно важливу роль у трудових правовідносинах між працівником та роботодавцем. Саме від цього залежить який вид матеріальної відповідальності застосовувати, або яку суму потрібно вирахувати з заробітної плати працівника.

Питаннями інституту матеріальної відповідальності у трудовому праві значну увагу приділяли такі вчені, як С.М. Прилипко, О.М. Ярошенко, Н.Б. Боло-

тіна, Є.С. Белинський, А.Р. Мацюк, П.Р. Стависький, О.І. Процевський, В.І. Прокопенко, Н.Н. Хуторян та інші.

Правовою основою регулювання застосовування матеріальної відповідальності у трудовому праві є Кодекс законів про працю України (далі КЗпПУ); Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, завданої підприємствам, установам, організаціям їх працівників» від 29.12. 1992 р. № 14 (далі Постанова); Перелік посад і робіт, які заміщаються або виконуються працівниками, з якими підприємство, установа, організація можуть укладати письмові договори про повну матеріальну відповідальність за незабезпечення схоронності цінностей, переданих їм для зберігання, обробки, продажу (відпуску), перевезення або застосування в процесі виробництва", затверджений постановою Держкомпраці СРСР і Секретаріатом ВЦРПС від 28.12.1977 року № 447/24 (далі Перелік); Закон України "Про визначення розмірів збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), недостачею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей" від 6 червня 1995 р.; Порядок визначення розміру збитків від розкрадання, недостачі, знищення (псування) матеріальних цінностей, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 р. № 116 (зі змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України від 27 серпня 1996 р. № 1009, від 20 січня 1997 р. № 34 і від 15 грудня 1997 р. № 1402); Постанова Пленуму Верховного Суду України "Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, і стягнення безпідставно нажитого майна" від 31 березня 1989 р. № 3; Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ "Про узагальнення практики застосування судами законодавства, що регулює матеріальну відповідальність працівників за шкоду, заподіяну роботодавцю" від 11 грудня 2015 р. № 12.

Прилипко С.М. зазначає, що матеріальна відповідальність працівника — це обов'язок працівника відшкодувати в установленому законом розмірі і порядку завдану ним пряму дійсну шкоду майну роботодавця протиправним винним порушенням узятих на себе за трудовим договором обов'язків [1]. Отже, підставою матеріальної відповідальності є трудове майнове правопорушення.

Щодо умов настання матеріальної відповідальності, то ними є:

- 1) заподіяння прямої дійсної шкоди;
- 2) протиправна поведінка працівника;
- 3) вина в діях чи бездіяльності працівника;
- 4) прямий причинний зв'язок між протиправною і винною дією чи бездіяльністю працівника і шкодою, що настала [2]. Варто зазначити, що сутність повної матеріальної відповідальності полягає в тому, що на працівникові лежить обов'язок нести відповідальність за завдану роботодавцеві з його вини пряму дійсну шкоду в повному обсязі без будь-якого обмеження [2].

У ст.134 КЗпП України наведений вичерпний перелік випадків застосування повної матеріальної відповідальності до працівника:

1) між працівником і підприємством, установою, організацією відповідно до статті 135¹ КЗпП України укладено письмовий договір про взяття на себе працівником повної матеріальної відповідальності за незабезпечення цілості майна та інших цінностей, переданих йому для зберігання або для інших цілей;

2) майно та інші цінності були одержані працівником під звіт за разовою довіреністю або за іншими разовими документами;

3) шкоди завдано діями працівника, які мають ознаки діянь, переслідуваних у кримінальному порядку;

4) шкоди завдано працівником, який був у нетверезому стані;

5) шкоди завдано недостатчею, умисним знищенням або умисним зіпсуванням матеріалів, напівфабрикатів, виробів (продукції), в тому числі при їх виготовленні, а також інструментів, вимірювальних приладів, спеціального одягу та інших предметів, виданих підприємством, установою, організацією працівникові в користування;

6) відповідно до законодавства на працівника покладено повну матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації при виконанні трудових обов'язків;

7) шкоди завдано не при виконанні трудових обов'язків [4].

Розглянемо кожний пункт більш детально і зазначимо головні особливості.

Щодо п.1 ст.134 КЗпП України, то в Постанові зазначено, що розглядаючи цей випадок повної матеріальної відповідальності суд зобов'язаний перевірити, чи належить відповідач до категорії працівників, з якими згідно з ст.135-1 КЗпП може бути укладено такий договір та чи був він укладений [5]. Письмові договори про повну матеріальну відповідальність до ст. 135-1 КЗпП України можуть бути укладені підприємством, установою, організацією з працівниками, які водночас відповідають таким умовам:

а) досягли 18-річного віку;

б) займають посади або виконують роботи, безпосередньо пов'язані зі зберіганням, обробкою, продажем (відпуском), перевезенням або застосуванням у процесі виробництва переданих їм цінностей [4]. Перелік цих посад та робіт, що заміщуються чи виконуються працівниками, з якими підприємством, установою, організацією можуть укладатися письмові договори про повну матеріальну відповідальність, затверджено постановою Держкомпраці СРСР і Секретаріатом ВЦРПС від 28 грудня 1977 р. № 447/24, який діє на території України відповідно до постанови Верховної Ради від 12 вересня 1991 р. № 1545 "Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР".

Розглядаючи випадок, передбачений п.2 ст.134 КЗпП України, підставою повної матеріальної відповідальності в даному випадку є заподіяння шкоди невиконанням чи неналежним виконанням узятого працівником на себе обов'язку виконати окреме трудове завдання - одержати від третьої особи чи матеріально відповідального працівника трудового колективу за разовою довіреністю або іншим разовим документом під свою відповідальність визначене майно й інші цінності та передати його (вернути) в цілості і збереженості роботодавцю. Коло

осіб, яким може видаватися довіреність на отримання цінностей, законодавчо не визначено, тому таке окреме завдання може взяти на себе будь-який працівник трудового колективу [5].

Застосовуючи випадок, передбачений п.3 ст.134 КЗпП України обов'язково до позовних вимог, передбачених цим пунктом повинні додаватися докази, які підтверджують, що вчинення працівником таких діянь встановлено у порядку кримінального судочинства. При винесенні виправдувального вироку (закритті провадження в кримінальній справі) за відсутністю складу злочину, суд, розглядаючи справу в порядку цивільного судочинства, має право з інших передбачених законом підстав задовольнити позов у межах повного розміру заподіяної працівником шкоди [5]. Особливістю застосування цієї підстави повної матеріальної відповідальності є те, що зниження розміру шкоди, яка підлягає відшкодуванню, не припускається, якщо вона заподіяна злочином, учиненим із корисливою метою. Зменшення розміру шкоди, заподіяної злочинною халатністю, є можливим у виняткових випадках, з обов'язковим наведенням у вироку мотивів прийнятого рішення [1].

Для притягнення до повної матеріальної відповідальності за п.4 ст.134 КЗпП України не мають значення фах працівника, посада, а також форма вини.

За загальним правилом, зменшення розміру відшкодування в цьому випадку не допускається, а це пояснюється тим, що поява на роботі в нетверезому стані є грубим порушенням трудової дисципліни [5].

Згідно п.5 ст.134 КЗпП України суди повинні мати на увазі, що працівник несе матеріальну відповідальність у повному розмірі за заподіяння шкоди з зазначених підстав в цьому пункті, а також відповідно до закону матеріальну відповідальність в повному розмірі несуть також працівники сільськогосподарських підприємств, які займаються виробництвом сільськогосподарської продукції, за шкоду, заподіяну недостатчею, умисним знищенням, умисним зіпсуттям цієї продукції [5].

Відповідно до Постанови матеріальна відповідальність в повному обсязі за п.6 ст.134 КЗпП покладається на працівника у випадках, передбачених окремими законодавчими актами [5]. Наприклад, за чинним законодавством така відповідальність може бути покладена, за шкоду, заподіяну: перевитратою пального на автомобільному транспорті; розкраданням, знищенням (зіпсуттям), недостатчею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей тощо.

Щодо п.7 ст.134 КЗпП України, то словосполучення "не при виконанні трудових обов'язків" - неоднозначне, тому Прилипко зазначає, що слід зважати на таке:

1) якщо працівник в інтересах роботодавця для забезпечення належного здійснення процесу праці виконує не свої трудові обов'язки, а обов'язки іншого працівника і завдасть шкоди, то це не буде вважатися шкодою "не при виконанні трудових обов'язків". За неї працівник відповідає як за шкоду, завдану при виконанні трудових обов'язків, тобто на загальних підставах;

2) якщо працівник за дозволом роботодавця використовує його засоби виробництва для задоволення своїх особистих потреб і завдає шкоди, то така шкода вважається завданою працівником не при виконанні трудових обов'язків, і за неї він буде нести відповідальність хоча в повному розмірі, але за нормами трудового законодавства ;

3) шкода буде вважатись завданою не при виконанні трудових обов'язків, якщо працівник самовільно, без дозволу роботодавця, використовує його засоби виробництва для задоволення своїх особистих потреб і завдає йому шкоди [1]. У цьому випадку відповідно до п.18 Постанови працівник взагалі несе матеріальну відповідальність не за трудовим, а за цивільним законодавством [5].

Різновидом повної матеріальної відповідальності за договором є колективна (бригадна) матеріальна відповідальність. Колективна (бригадна) матеріальна відповідальність встановлюється, якщо:

- вона передбачена Переліком робіт, при виконанні яких може вводитися бригадна матеріальна відповідальність;
- робота виконуються працівниками спільно і розмежувати матеріальну відповідальність кожного працівника, уклавши з ним договір про повну індивідуальну матеріальну відповідальність, неможливо;
- власником або уповноваженим ним органом створені працівникам умови, необхідні для нормальної роботи і забезпечення повної цілості переданих їм цінностей [1].

Отже, підводячи підсумки варто зазначити, що матеріальна відповідальність працівника — це обов'язок працівника відшкодувати в установленому законом розмірі і порядку завдану ним пряму дійсну шкоду майну роботодавця протиправним винним порушенням узятих на себе за трудовим договором обов'язків. Вона поділяється на два основні види: повну та обмежену. Повна матеріальна відповідальність настає тільки у чітко зазначених випадках, передбачених ст.134 КЗпП України, а також, варто пам'ятати, що цей перелік є вичерпним. При застосуванні підстав цього виду відповідальності варто пам'ятати, що кожен випадок має свої особливості застосування. Також, варто пам'ятати, що різновидом повної матеріальної відповідальності є колективна (бригадна) матеріальна відповідальність, яка може встановлюватися тільки за наявності певних підстав.

Література

1. Прилипко С.М. Трудове право України : підруч. [для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / С.М. Прилипко, О.М. Ярошенко, І.П. Жигалкін, В.А. Прудников. - Х.: Право, 2014. - 760 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://pidruchniki.com/component/option,com_jdownloads/Itemid,999999/catpid,823/task,view.annotation/
2. Жернаков В.В. Трудове право : підруч. / В.В. Жернаков, С.М. Прилипко, О.М. Ярошенко. - Х.: Право, 2012. - 496 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://pidruchniki.com/1074041343312/pravo/trudove_pravo
3. Болотіна Н.Б. Трудове право України : підруч. / Н.Б. Болотіна. - К. : Знання, 2008. — 860 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://pidruchniki.com/1584072058168/pravo/trudove_pravo_ukrayini

4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
5. Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 29.12.1992 р. № 14 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-92>

А.О. МАРКІВСЬКА,

студентка Київського університету права НАН України

Ю.В. ТВЕРДОХЛІБ,

науковий керівник, асистент кафедри конституційного, адміністративного, господарського права та процесу Київського університету права НАН України

РЕФОРМУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Недостатній рівень правового регулювання економіки — значна проблема на шляху до покращення інвестиційного клімату, адже для того, щоб зробити країну привабливою для підприємців та інвесторів важливим є формування прозорості, відкритої та доступної законодавчої бази в господарській сфері. Саме тому, проблема реформування господарського законодавства на сьогодні є надзвичайно актуальною.

Загальні проблеми та напрями реформування господарського законодавства були предметом дослідження багатьох вчених, таких як: П.Борцевич, А.Верба, Ю.Гелич, Г. Знаменський, Ю.Журик, В.Косак, А.Яценко та інші.

Іноземні інвестори очікують від України максимальної прозорості, зрозумілості та передбачуваності трактування законодавчих норм. Взагалі, господарське законодавство потребує суттєвого вдосконалення в багатьох сферах, однак у цій статті ми розглянемо основний лейтмотив реформування господарського законодавства в Україні — декодифікацію.

Ще з часу прийняття Господарського кодексу України (далі — ГК України), почались дискусії навколо доцільності збереження кодифікації господарського законодавства та його співвідношення з Цивільним кодексом України (далі — ЦК України). З метою позбутися неузгодженості законодавства у сфері господарської діяльності, Міністерство юстиції ініціювало скасування Господарського кодексу. На думку урядовців і бізнес-спільноти, ухвалений 2003 року кодекс містить застарілі норми, що дублюють галузеве законодавство, яке не модернізувалося протягом 10 років. Через це в ньому не відображено реального стану речей, що заважає веденню бізнесу в Україні. Представники ж суддівського корпусу вважають, що говорити про скасування Господарського кодексу передчасно. [6]

В розрізі даної теми належить відмітити, що одночасно прийняті і введенні у дію, Цивільний та Господарський кодекси України мають деякі неузгодженості та суперечності, які унеможливають їх практичне застосування. Такий стан речей призвів до проблеми їх співвідношення та визначення сфери дії кожного з них. Як

справедливо зазначає Г.Знаменський, основною проблемою ГК України є те, що він здебільшого регулює ті ж самі відносини, що й ЦК України, але із певними відмінностями та суперечностями. До того ж на законодавчому рівні відсутні чіткі критерії, який саме кодекс потрібно використовувати у певній ситуації та чому. [3, с.18] При цьому слід зазначити, що ГК України став новелою українського законодавства, прийняття якого обґрунтовувалось переважно лише теоретично-науковими міркуваннями. Водночас регулювання основних засад майнових відносин лише ЦК України було сталою практикою для українського правозастосовчого середовища та й взагалі є його прерогативою як основного законодавства. [8, с.74] Саме тому наразі виникає логічне питання про співвідношення двох кодексів, вироблення певного універсального вирішення колізій між даними актами і навіть щодо доцільності відмови від одного з них.

Таких суперечностей норм обох кодексів чимало, наведемо лише деякі з них. Так, у статті 63 ГК вводиться поняття змішаної форми власності (на базі об'єднання майна різних форм власності). [1] Разом з тим Конституція України, ЦК щодо власності визначають лише приватну, державну та комунальну власність і не виділяють змішану форму власності. Крім того, поряд із правом власності ГК закріплює інститут права господарського відання та права оперативного управління, на відміну від ЦК, який виділяє лише право власності та інші речові права на чужі речі.

Статті 189 і 198 ГК України передбачають, що грошові зобов'язання можуть виражатися тільки в національній валюті України [1], а згідно зі ст. 524 ЦК України — також в іноземній валюті. [2] За загальним правилом Цивільного кодексу за порушення зобов'язання неустойка підлягає стягненню у повному розмірі незалежно від відшкодування збитків. [2] Згідно загального правила ГК, збитки відшкодовуються в частині, не покритій штрафними санкціями. [1] Крім того, в обох актах є термінологічні суперечності: ГК застосовує поняття «відсотки», а ЦК — «проценти»; ГК містить поняття «угода», а ЦК — «правочин»; ГК передбачає «недійсність зобов'язання», а ЦК — «недійсність правочину»; ГК застосовує поняття «статутний фонд», а ЦК — «статутний капітал», тощо. [7]

Можливими шляхами вирішення цих та низки інших суперечностей обох кодексів, на нашу думку, можуть бути такі:

1) Розмежувати сфери дії господарського та цивільного законодавства, наприклад на публічно-правову та приватно-правову сфери відповідно. Тобто, відносини, які регулюються переважно на приватних засадах, позбавлених будь-якого публічного впливу, повинні повністю регулюватися ЦК, а ГК регулюватиме ті відносини, де немає приватної ініціативи сторін. [4, с.96]

2) Узгодження норм двох кодексів шляхом усунення дублювання, розбіжностей та узгодження термінології;

3) Скасування Господарського кодексу України та відшліфування норм цивільного законодавства для регулювання господарських правовідносин [5]

На нашу думку, відмова від ГК не вирішить, а лише погіршить ситуацію, що склалась, оскільки по-перше, за час існування ГК напрацьована судова практика із застосування господарського законодавства, тому доведеться змінювати прак-

тику правозастосування, що суттєво обтяжить судовий процес. Крім того, як справедливо зазначає багато науковців, у ГК існує низка важливих для регулювання відносин норм, частина з яких дублюються в ЦК, але останні більш-менш чітко і зрозуміло прописані лише в ГК України. Насамперед йдеться про деякі організаційно-правові форми ведення господарської діяльності (дочірнє підприємство, приватне підприємство, закрите акціонерне товариство), а також про правове регулювання відповідальності юридичних осіб у сфері господарювання і гарантій ведення бізнесу. [9]

Крім того, як будь-який нормативно-правовий акт, ГК України регулює низку правовідносин, які не знаходять регулювання в жодному іншому нормативному документі, тому після скасування ГКУ ці правовідносини можуть залишитись неврегульованими. Зокрема, це норми про порядок зміни та розірвання господарських договорів. [1] Саме тому, на нашу думку, варто звернути увагу на узгодження норм обох кодексів та приведення їх у відповідність один одному, усунення колізій, адже усунення вад ГК шляхом скасування всього акта стане руйнівною дією, здатною утворити колапс у системі права України.

Література

1. Господарський кодекс України: від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради. — 2003. - № 18. - ст. 144
2. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Голос України. — 12.03.2003. — № 45.
3. Знаменський Г.Л. Господарський кодекс України: концептуальний задум і реалії законотворення // Юридична Україна. — 2003. — № 5. — С. 17—23.
4. Журик Ю. Актуальні питання розмежування сфер дії цивільного та господарського законодавства України // Вісник Вищої ради юстиції. - № 2 (6). — 2011. — с.95-101
5. Лазько Г.С. Господарське законодавство України: історія, сучасність та перспективи розвитку // Реформування системи господарського законодавства України: Матеріали круглого столу, 2 грудня 2014 — К., 2014. — с.65-70
6. Офіційний сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/ua>
7. Пашковська Т. Скасування Господарського кодексу: дискусії тривають [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/events/skasuvannya-gospodarskogo-kodeksu-diskusiyi-trivayut.html>
8. Титова О. Концепція та програма модернізації господарського законодавства України // Право України. — 2008. — №6. - с.73-77
9. Цивільний та Господарський кодекси: залишиться один? [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.moog.com.ua/>

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

А.П. МАРТИНЕНКО, В.Г. МАРТИНЕНКО,
Кіровоградський національний технічний університет

ЛІХЕНОІНДИКАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В РАЙОНАХ РОЗТАШУВАННЯ УРАНОДОБУВНИХ ШАХТ КІРОВОГРАДЩИНИ

На підставі картування зміни видової розмаїтості епіфітних лишайників, картування поширення груп видів з подібною чутливістю до забруднення атмосфери, а також картування даних розрахунку індексу чистоти атмосфери, дана порівняльна ліхеноіндикаційна оцінка стану повітряного середовища на територіях прилеглих до уранодобувних шахт Кіровоградщини.

В атмосферному повітрі сучасних міст, на територіях, що примикають до промислових підприємств, зустрічаються десятки різних забруднювачів. Більшість із них токсичні для людини, так чи інакше шкідливо впливають на здоров'я. Тому в санітарно-захисних зонах і на територіях, що прилягають до підприємств, у містах організовані системи спостереження за забруднювачами і їхнього виміру. У різних пунктах на зазначених територіях установлюються прилади (нерідко складні самореєструючі й дорогі), які повинні подавати інформацію про кількість забруднювачів у певний час і в динаміці. Однак інструментальні аерохімічні вимірювання характеризують стан атмосфери тільки на даний момент і при цьому уривками (якщо мережа спостережних пунктів недостатньо густа) вони не можуть урахувати явища шкідливого впливу цілих груп забруднювачів повітря.

Розширення мережі приладового виміру забруднення атмосферного повітря обмежено у зв'язку з їх високою ціною. Тому процес розвитку мережі інструментального виміру вмісту шкідливих речовин в атмосферному повітрі на територіях міст або прилеглих до промислових підприємств повинен, з одного боку, оптимально відбивати різноманіття мікрокліматичних умов даної території, а із другої сторони, витрати на його проведення повинні бути мінімальні.

Оптимальний ланцюг раціонального розташування й досить репрезентативної кількості пунктів контролю за станом атмосферного повітря може бути розроблений тільки з обліком загального (сумарного) забруднення атмосфери, що у свою чергу можуть дати тільки біоіндикаційні методи.

За допомогою біоіндикаційних методів можна також встановити масштаби сумарного шкідливого впливу атмосферних викидів певних промислових об'єктів на живі організми, що перебувають у безпосередній близькості від розглянутих підприємств [1].

У якості біоіндикаторів забруднення природного середовища з особливим успіхом можуть бути використані спорові рослини й насамперед лишайники. Ці організми безпосередньо залежать від стану повітряного середовища, тому що всі елементи для життєдіяльності (вода, мінеральні речовини) вони одержують із повітря.

Крім того, у відмінності від інших рослин лишайники характеризуються великою стійкістю до таких факторів, як високі й низькі температури, відсутність води, короткий вегетаційний період. Для лишайників характерно повсюдне поширення, велика тривалість життя. З одного боку, через особливість будови й процесів життєдіяльності цих спорових рослин, вони відрізняються підвищеною чутливістю до різних забруднень повітря. З іншого боку, лишайники є гарними накопичувачами елементів, представлених в атмосферному повітрі, таких як важкі метали, радіонукліди й ін., і є група видів, що є толерантною відносно різних забруднювачів.

Метою роботи стало визначення радіоекологічного стану навколишнього середовища і атмосферного повітря зокрема з допомогою лишайників.

У ході ліхеноіндикаційного картування забруднення атмосферного повітря картосхеми території були розбиті на квадрати 1×1 км (у випадку присутності різних по розміру зелених насаджень - на квадрати 500×500 м). У кожному квадратному кілометрі були вивчені епіфітні лишайники по можливості на всіх видах окремо зростаючих широколистяних деревних порід (до 20-ти екземплярів кожного виду в одній точці). Досліджували епіфітні лишайники переважно на старих деревах (товщина діаметру не менша 30 см), що зростають в добре освітлених місцях (не затінені житловими будинками, іншими спорудами чи огорожами, або іншими деревами), а також віддалені від проїзних частин доріг.

Узагальнення даних щодо поширення окремих видів лишайників чи окремих лишайникових угруповань, чи розрахунки значень індексів проводили для одного виду форофіта (дерева), який представлений рівномірно по всій території району досліджень. Якщо деревні породи були представлені нерівномірно і фрагментарно по території досліджень, проводили аналіз епіфітів по всіх форофітах разом. Оскільки на території району досліджень ні один із видів деревних порід не був представлений в достатній кількості, то ліхеноіндикаційне картування базувалося на узагальненні даних щодо епіфітів з різних форофітів. Дослідження проводилися по напрямках:

1. Серед всіх лишайників виділялися групи, які дуже чутливі до забруднення. На підставі цих досліджень складалися карти присутності видів на окремій території.

2. За допомогою гама-спектрометра АИ-1024 були проведені γ-спектрометричні і радіохімічні дослідження лишайників по цезію-137, калію-40, урану-238, торію-232, радію-226 тощо.

Проводився опис лишайникового покриву, що включав показники представленості й сформованості епіфітного лишайного покриву, частоту зустрічальності й проективного покриття кожного виду лишайника.

У результаті проведених досліджень було проведено біля 150 описів покриву епіфітних лишайників, у ході яких обстежено близько 3000 екземплярів

форофітів. Для кожного опису були розраховані значення Індексу Чистоти Атмосфери (І.А.Ч.) за формулою:

$$I. A. Ч. = \sum_{i=1}^n \frac{Q_i f_i}{10},$$

де Q_i — екологічний індекс кожного виду (ступінь стійкості до забруднення); f_i — комбінований показник частоти зустрічальності — покриття кожного виду; n — число видів, що вирости у даному районі.

Екологічний індекс (Q_i) оцінюється показаннями від 1 до 30 і обчислюється за середнім значенням числа видів, які зустрічаються у досліджуваному місцеперебуванні; f_i — комбінований показник зустрічальності — покриття може мати значення від 1 до 5 і визначається візуально. Для кожного квадратного кілометра було розраховано середнє арифметичне значення І. А. Ч. Площі із близькими значеннями І. А. Ч. з'єднані в ізотоксичні ліхеноіндикаційні зони, що корелюють із середньорічними концентраціями окремих забруднювачів атмосфери, або із сумарним забрудненням повітряного простору на досліджуваній території.

На скельних родовищах усі радіонукліди знаходяться в рівновазі з родоначальниками ряду. На підземних гірничих виробках до організованих джерел радіоактивного забруднення відносяться остови, штольні, шурфи, свердловини, через які здійснюються викиди в атмосферу і видаються на поверхню руди, відходи супутнього видобутку, рудникові і дренажні води. До неорганізованих джерел радіоактивного забруднення відносяться промислові майданчики рудників, на яких відбувається транспортування руди, розміщення її в бункерах, попереднє подрібнення, складування, радіометричне сортування. Неорганізованими джерелами є також склади, відвали забалансових руд і порожніх порід, які не лише забруднюють атмосферу, ґрунт, рослинність, об'єкти і обладнання, але поверхневі і підземні води. В окремих випадках забруднюючі речовини проникають в довкілля крізь розломи, тріщини, незатамповані свердловини, шляхом фільтрації. В місцях тимчасової локалізації радіоактивних відходів зосереджено 300 тис. Кі радіоцезію, 12 тис. Кі радіостронцію і 300 Кі ізотопів плутонію. В цілому рівень радіоактивного забруднення атмосферного повітря і території в межах промислового майданчика не високий. Радіоактивне забруднення, відмінне від фонового, відмічається на відстані 500-600 метрів від основного джерела забруднення. Забруднення території, прилеглої до шахти, зумовлено механічними втратами уранвісних речовин, дифузійним забрудненням ґрунту, радіоактивним пилом, який утворюється в результаті експлуатації рудних складів, відвалів, автомобільних і залізничних доріг. Дані про забруднення атмосферного повітря і поверхневих вод в районі розташування уранових шахт представлені в табл. 1.

Таблиця 1. Сумарний викид радіоактивних речовин уранодобувною шахтою

Речовина	Значення
Пил рудний, т/рік	2,426
Уран природний, Бк/рік	$1,59 \cdot 10^8$
Радій-226, Бк/рік	$1,36 \cdot 10^9$
Радон-222, Бк/рік	$2,84 \cdot 10^{13}$
Дочірні продукти розпаду радону, ПМєВ/рік	114,29
Сумарна альфа-активність, Бк/рік	$5,03 \cdot 10^8$

В результаті осідання навкруги шахт пилу і аерозолів формуються радіаційні педо- і біохімічні аномалії в радіусі 1 км (табл. 2 і 3).

Таблиця 2. Урановий і радієвий педо- і біохімічні ореоли розсіювання

Місце відбору проби	Вміст в ґрунтовому дрібноземі (в дужках % від валового вмісту)			Вміст і коефіцієнт біологічного поглинання (в дужках до епіфіту)		
	форма знаходження	уран-238, мг/кг	радій-226 10^{-7} , мг/г	субстрат	уран-238, мг/кг	радій-226 10^{-7} , мг/г
Відвал	валова	840	2856	стовбур	25(0,03)	200(0,07)
	обмінна	25,2(3)	114(4)	гілки	15(0,02)	150(0,05)
	кислоторозчинна	42(5)	200(7)			
80 м від відвалу	валова	80	272	стовбур	10(0,13)	95(0,35)
	обмінна	5,6(7)	24,5(9)	гілки	5(0,06)	65(0,23)
	кислоторозчинна	8,8(11)	12,8(16)			
400 м від відвалу	валова	1,8	6,1	стовбур	1,5(0,83)	30(4,9)
	обмінна	0,16(9)	1,3(21)	гілки	1(0,5)	15(2,45)
	кислоторозчинна	0,4(22)	1,8(29)			

Таблиця 3. Середня (мінімальна-максимальна) активність (Бк/кг сухої маси) слані лишайників

Лишайник	Зона шахти	Активність		
		$\Sigma \alpha \text{Sr}^{90}-\text{Y}^{90}$	$\Sigma \gamma \text{Cs}^{137}$	$\Sigma \alpha \text{Pu}^{239}$
Hypogymnia physodes	робоча	2665(820-10000)	348(140-660)	173(0,25-300)
Parmelia sulcata		891 (660-1100)	475(300-670)	125(85-180)
Hypogymnia physodes	індустріальна	512(330-790)	186(52-320)	300(46-500)
Parmelia sulcata		682(300-520)	170(100-210)	216(170-280)
Hypogymnia physodes	санітарно захисна	913(220-1900)	140(100-180)	196(150-260)
Parmelia sulcata		623(420-750)	160(160-240)	115(57-220)

Накопичення радіонуклідів в слані лишайників залежить як від властивостей радіонуклідів, так і від властивості лишайника (життєва форма, розміри рослини) і місцезнаходження (субстрат, експозиція). У куцистих лишайників радіонукліди концентруються в верхніх більш молодих частинах слані. Кількісні відмінності в концентруванні окремих радіонуклідів пов'язують з морфологією конкретних особин — чим щільніше і компактніше верхівкова частина рослин, тим менше радіонукліду в нижніх частинах лишайника. Щільна компактна верхівкова частина перешкоджає проникненню радіонуклідів в нижче розміщені шари лишайникового покриву. Слань лишайників взаємодіє з середовищем як фізичне тіло і як губка всмоктує із повітря та опадів все, що здатна поглинути, в тому числі і радіоізотопи. Тому концентрування радіонуклідів в верхівковій частині слані можна пов'язати з високою поглинаючою здатністю цього шару.

По аналогії з фізичною величиною періоду напіврозпаду радіоізоотопу в відношенні живих організмів існує поняття „період піввиведення”, тобто час за який із організму виводиться половина накопичених в ньому радіонуклідів. Для більшості радіоізоотопів період піввиведення коротший періоду піврозпаду, оскільки до останнього додається вимивання та видалення з відломленими частинами слані. Період піввиведення з лишайників ^{137}Cs коливається від 17 років до 3,5 років. Але ці значення сильно занижені, оскільки лишайники постійно ростуть. Відповідно, безперервно збільшується частка слані, яка не підлягала впливу радіоактивного забруднення. Якщо представити ідеалізований варіант росту листатого лишайника (приріст в радіусі 1 мм/рік), то частка наростаючої поверхні талому збільшується швидше у слані, яка має менший початковий діаметр. Фактично має місце не виведення акумульованих забруднювачів із організму, а розчинення їх в наростаючій біомасі рослин. Спостерігається процес природного фізичного розпаду ізоотопів з незначним вимиванням деяких легко-розчинних сполук. Підвищення рівня активності радіоцезію в слані лишайника зі збільшенням відстані від шахти, можна пояснити тим, що органічні молекули лишайників поблизу шахти витратили свій потенціал на зв'язування стабільних ізоотопів металів і їх ємкості не вистачило для фіксації цезію-137. Неочікуваними стали відмінності в поглинанні радіонукліду різними видами лишайників однакової анатомічної будови і структурою слані. Такі відмінності можна пояснити тільки особливостями складу вторинних метаболітів або мікроструктури клітинних стінок.

Згідно результатів ліхеноіндикаційного картування осередки істотно порушеного повітряного простору витягнуті у напрямку переважних вітрів характерних для Кіровоградщини.

Література

1. Кондратюк С.Я., Мартиненко В.Г. Ліхеноіндикація. — Кіровоград: КОД, 2006. — 260 с.

МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

УДК 51-77

М.В. ГАВЛИЦЬКИЙ,

студент Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»

НЕЛІНІЙНИЙ АНАЛІЗ ЗМІН У НАЦІОНАЛЬНОЇ ВАЛЮТИ НА ПРИКЛАДІ ГРИВНІ ДО ДОЛАРА США

Стаття присвячена дослідженню методів аналізу самоподібної системи для зменшення кількості похибок та підвищення точності при прогнозуванні валютного ринку. Автор приділив увагу літературі, що розкриває дану тему та практичному дослідженню методів аналізу самоподібних систем.

Ключові слова: курси валют, математична модель, показник херста, фрактальний аналіз, R/S аналіз.

Статья посвящена исследованию методов анализа самоподобной системы для уменьшения количества ошибок и повышения точности при прогнозировании валютного рынка. Автор уделит внимание литературе, которая раскрывает данную тему и практическому исследованию методов анализа самоподобных систем.

Ключевые слова: курсы валют, математическая модель, показатель Херста, фрактальный анализ, R/S анализ.

The article is devoted to investigation of the methods of analysis of self-similar system to reduce errors and improve the accuracy in forecasting the currency market. The author paid attention to the literature reveals this topic and to practical research of self-similar systems analysis methods.

Key words: exchange rates, a mathematical model, Hurst exponent, fractal analysis, R/S analysis.

Постановка задачі. В сучасному світі кожна незалежна держава прямує до зміцнення своєї національної грошової одиниці, тому що саме на світовому валютному ринку національна валюта є одним з показників довіри до країни з боку інших світових держав, а довіра світової публіки є запорукою значних дивідендів у вигляді інвестицій в економіку держави зі сторони, тої ж самої, світової громадськості та в розширенні соціально-економічних відносин. Тому однією з основних видів діяльності уряду держав — це розробка та створення міцної політики валютного курсоутворення, однією з основних цілей якої це прогнозованість динаміки обмінного курсу в залежності від платоспроможності та винятковості його різких коливань.

Стан дослідження. Західна економічна наука мала свої погляди щодо фінансового ринку. Це й слугувало причиною виникнення протилежних напрямків: фун-

даментального та технічного аналізу. Технічний аналіз з самого початку був сформований як певний матеріал, що був результатом певного дослідження і не мав чіткого теоретичного обґрунтування. Класичний погляд на динаміку змін ґрунтувався на властивості детермінованості відкритої системи. Підпорядковуючись даному припущенню, майбутнє такої системи жорстко й однозначно визначалося її минулим і, якщо були відомі знання законів розвитку системи, то й майбутня поведінка системи могла бути необмежено передбачувана.

Теорію хаосу [1] має початок ще з XIX ст., проте наукове обґрунтування дана гіпотеза отримала в другій половині XX ст. в роботах Е.Лоренца та Б.Мандельброта. Особливо Б. Мандельброт, який в середині 60-х років розробив фрактальну геометрію (геометрію природи), основні положення якої виклав у праці: «Фрактальна геометрія природи» [2]. Також Е. Петерс запропонував метод нормованого розмаху [3], R/S-аналіз. Оцінити прогнозованість ринку можна за допомогою показника Херста. В роботі Михайловською О. В. [4] застосовано фрактальний аналіз для оцінки рівня самоорганізації інвестиційного процесу в умовах глобалізації. Також Голованенко М. В. [5] розвинув новий аналітичний погляд на цикли, ціни та мінливість ринку з точки зору теорії хаосу і порядку.

Тому метою статті є дослідження методів аналізу самоподібної системи для зменшення кількості помилок та підвищення точності при прогнозуванні валютного ринку.

Виклад основного матеріалу. Головним індикатором фрактальності та мірою тривалості довгострокової залежності процесу є показник Херста H , що має назву параметру самоподібності та приймає значення в діапазоні $0 < H < 1$. У випадку $0.5 < H < 1$ поведінка процесу персистентна, тобто процес має довгу пам'ять. При $0 < H < 0.5$ процес антиперсистентний. При значенні $H = 0.5$ відхилення значень процесу від середнього є випадковими та не залежать від попередніх.

Існує декілька методів оцінки параметра Херста часового ряду, які достатньо описані в [6]. В роботі розглянуті наступні: метод нормованого розмаху [3,7], метод зміни дисперсії агрегованого ряду, розрахунок за допомогою вейвлет-аналізу, метод детрендованого флуктуаційного аналізу (ДФА).

Метод нормованого розмаху. В даному методі для часового ряду $x(t)$ довжиною τ визначається наступне співвідношення:

$$\frac{R(\tau)}{S(\tau)} = \frac{\max(x^{\text{cum}}(t, \tau)) - \min(x^{\text{cum}}(t, \tau))}{\sqrt{\frac{1}{\tau-1} \sum_{t=1}^{\tau} (x(t) - \bar{x})^2}}, t = 1, \tau \quad (1.1)$$

де $R(\tau)$ — розмах кумулятивного ряду $x^{\text{cum}}(t, \tau)$, $S(\tau)$ — середньоквадратичне відхилення вихідного ряду, $\bar{x}(\tau) = \frac{1}{\tau} \sum_{t=1}^{\tau} x(t)$, $x^{\text{cum}}(t, \tau) = \sum_{i=1}^{\tau} x(i) - \bar{x}(\tau)$. Для самоподібного процесу дане співвідношення має наступну характеристику:

$$M \left[\frac{R(\tau)}{S(\tau)} \right] \propto \tau^H \quad (1.2)$$

Графік залежності $\frac{R(\tau)}{S(\tau)}$ від τ в подвійному логарифмічному масштабі буде уявляти собою пряму лінію апроксимовану методом найменших квадратів. Оцінка показника Херста обчислюється як тангенс кута нахилу прямої залежності $\log \frac{R(\tau)}{S(\tau)}$ від $\log(\tau)$.

Метод зміни дисперсії агрегованого ряду. Під агрегацією ряду $x(t)$ довжиною τ з параметром m розуміється перехід до процесу $x^{(m)}$, в якому: $x_k^{(m)} = \frac{1}{m} \sum_{t=km-m+1}^{km} x(t)$, $k = 1, \frac{\tau}{m}$. Для самоподібного процесу дисперсія агрегованих серій $x^{(m)}$ відповідає наступній формулі:

$$\text{Var}(x^{(m)}) \propto \frac{\text{Var}(x)}{m^\beta} \quad (1.3)$$

У такому випадку показник Херста $H = 1 - \frac{\beta}{2}$ можна отримати за допомогою генерації агрегованого процесу на різних рівнях агрегації m та розрахунком дисперсії для кожного рівня. Графік залежності $\log(\text{Var}(x^{(m)}))$ від $\log(m)$ буде уявляти пряму з нахилом $1 - \beta$.

Метод ДФА. В даному методі для вихідного ряду $x(t)$ будується кумулятивний ряд $y(t) = \sum_{i=1}^t x(i)$, який розбивається на N сегментів довжиною τ , та для кожного сегменту $y(t)$ обраховується флуктуаційна функція:

$$F^2(\tau) = \frac{1}{\tau} \sum_{t=1}^{\tau} (y(t) - Y_m(t))^2 \quad (1.4)$$

де $Y_m(t)$ — локальний m -поліноміальний тренд в межах даного сегменту.

Функція $F(\tau)$, усереднена по усьому ряду $y(t)$, має скейлінгову залежність від довжини сегменту ряду $F(\tau) \propto \tau^H$. Графік залежності $\log(F(\tau))$ від $\log(\tau)$ в певному діапазоні значень буде прямою лінією, апроксимовану методом найменших квадратів. Оцінка показника Херста обраховується як тангенс кута нахилу прямої залежності $\log F(\tau)$ від $\log(\tau)$.

Метод вейвлет-оцінювання ступеня самоподібності H базується на властивостях деталізуючих вейвлет-коефіцієнтів, отриманих на різних рівнях декомпозиції досліджуваного часового ряду. Основу даного методу складає положення про те, що зміна значень вейвлет — енергії на масштабному рівні j підпо-

рядковується скейлінговому співвідношенню $E_j \propto 2^{(2H+1)j}$. У цьому випадку графік залежності $\log_2 E_j$ від j буде прямою лінією, апроксимованою методом найменших квадратів. Значення параметра Херста оцінюється, як тангенс кута нахилу прямої.

Показник Херста в загальному розумінні демонструє наявність ефекту довгострокової залежності та трендовитості в досліджуваних часових рядах. Проте оцінювання поведінки курсу валют полягає не стільки в підтвердженні або спростуванні факту наявності довгострокової залежності, скільки в її ступені та динаміці. Таким чином необхідно визначити метод, за допомогою якого можна характеризувати динаміку поведінки змін курсу валют, а не тільки точкову характеристику. Потенційним рішенням може стати метод «рухомого вікна» при оцінюванні показника Херста методами фрактального аналізу. Проте постає питання найбільш ефективного розміру «рухомого вікна».

Слід зазначити, що короткострокова періодичність не обов'язково відповідає саме тижневій або місячній сезонності, а залежить від багатьох факторів: розміру одиниці часу, за яку береться одиниця виміру (може бути тиждень, доба, година, n годин, місяць і т.д.), зовнішніх факторів притаманних локалізації та одиницям виміру (святкові та особливі дні у разі відліку по добах та тижнях, обідні години у разі відліку по годинах і т.д.).

Під час дослідження було визначено, що наявність авторегресійної (періодичної) залежності зміщує значення показника Херста і демонструє помилкову довготривалу пам'ять (довгострокову залежність). Таким чином при фрактальному аналізі часових рядів, що відображають курс валют, необхідна попередня обробка та видалення короткострокової залежності для оцінки істинної довгострокової залежності.

Окремо постає питання визначення інших показників, що можуть характеризувати глибинні зміни в поведінці ЧР на основі методів фрактального аналізу.

Під час застосування вище наведених методів для розрахування показника Херста та визначення найточнішої методики дослідження валютного ринку України на прикладі гривні до долара США, було визначено, що оцінки показника Херста, які отримані розглянутими методами, є нормально розподіленими випадковими величинами. Середні значення оцінок значно зрушені щодо оцінюваного параметра Херста. Зрушення середнього значення залежить від дійсного значення H і методу оцінювання; цю залежність можна апроксимувати прямою. Середні квадратичні відхилення оцінок також залежать від істинного значення параметра Херста оцінюється тимчасового ряду і методу оцінювання і зменшуються з ростом довжини ряду. Таким чином, для кожного методу можна знайти довірчі інтервали оцінюваного значення показника Херста. Виходячи з результатів кореляційного аналізу, для збільшення точності оцінки H треба використовувати середнє арифметичне виправлених незміщених оцінок, отриманих декількома методами, одним з яких бажано повинен бути метод вейвлет-перетворення.

Висновки. За підсумками проведеного дослідження можна констатувати, що на сьогодні ринковий механізм, характеризується величезною кількістю постійно

змінних зв'язків, залежить від безлічі зовнішніх і внутрішніх чинників, здатних істотно вплинути на всю структуру його залежностей, причому дія може бути найрізноманітнішою. Науковою новизною є застосування індикатора прогнозованості часових рядів, яким є показник Херста, до курсів валют встановлюваних Національним банком України з використанням побудови трендів.

Література

1. Кроновер Р. М. Фракталы и хаос в динамических системах / Р.М.Кроновер // Основы теории. — М. : Постмаркет, — 2000. — 352 с.
2. Мандельброт Б. Фрактальная геометрия природы / Б. Мандельброт // Институт компьютерных исследований. — М.: 2002. — 656 с.
3. Петерс Э. Хаос и порядок на рынках капитала. Новый аналитический взгляд на циклы, цены и изменчивость рынка / Э. Петерс. — М.: Мир, 2000. — 333 с.
4. Михайловська О. В. Самоорганізація світового інвестиційного процесу в умовах глобалізації: можливості фрактального аналізу / О. В. Михайловська // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — №1. — С. 218- Науковий вісник Мукачівського державного університету, 2015 236 228.
5. Голованенко М. В. Оцінка стабільності промисловості країн ЄС з використанням R/S-аналізу / М. В. Голованенко // Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник. наук. праць. — 2010. — Випуск 21. — С. 254- 262
6. Федер Е. Фракталы / Е. Федер. — М.: Мир, 1991. — 254 с.
7. Шелухин О.И. Самоподобие и фракталы / О.И. Шелухин , А.В. Осин, С.М. Смольский // под ред. О.И. Шелухина. — М.:ФИЗМАТЛИТ 2008. — 368 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Н.В. БОСЕНКО,

студентка Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»

ДОДАТКИ ДЛЯ ПАМ'ЯТІ

Пам'ять — психічний процес, який полягає в закріпленні, збереженні та наступному відтворенні минулого досвіду, дає можливість його повторного застосування в життєдіяльності людини.

Неможливо отримати хорошу пам'ять не тренуючи її. Гарна пам'ять — це навичка, який потребує тренуванні і витративши якийсь час на виконання вправ щодо поліпшення пам'яті, ви зможете набагато краще запам'ятовувати. Розвиток пам'яті, уваги та мислення є суміжними завданнями. Від того, як розвинена наша пам'ять, безпосередньо залежать багато наших ментальні характеристики.

На сьогоднішній день створено дуже багато додатків, спрямовані на розвиток пам'яті і здатності цілеспрямованого запам'ятовування матеріалу.

Запам'ятовування — це процес пам'яті, за допомогою якого відбувається сприйняття нової інформації та запис цієї інформації в загальну систему мислення та асоціативних зв'язків. Ключовою функцією запам'ятовування є створення словесних зв'язків, як результату роботи нашого мислення і інтелекту над змістом матеріалу, що запам'ятовується.

У зв'язку з величезним потоком інформації, який нам доводиться щодня пропускати через себе, наш мозок потребує періодичного струсу.

За допомогою створених додатків для пам'яті кожна людина може це зробити.

Для прикладу наведемо короткий список додатків для пам'яті, який може стати гарною зарядкою для вашого мозку:

1. Таблиця Шульте;
2. Lumosity Mobile;
3. Elevate;
4. Математум.

Таблиця Шульте — таблиця випадково розташованих чисел, зазвичай розміром 5х5 елементів і зазвичай складається з цифр і букв. Ця вправа сприяє розвитку швидкочитання, тому що покращує периферійний зір, так само допомагає розвивати пам'ять і усний рахунок.

Lumosity Mobile — ігри на розвиток логіки, пам'яті, сприйняття, орієнтації.

Elevate — тест на визначення ваших здібностей. Знання англійської мови обов'язково, оскільки умови всіх завдань і питання будуть саме на ньому. Розвиток когнітивних навичок, серед яких увагу, пам'ять, математичні здібності, вміння аналізувати і концентруватися — пріоритетні напрямки програми.

Математум — тренування для розвитку навичок в області швидких арифметичних обчислень.

Список цих додатків є лише дуже малою частиною вже існуючих вправ для тренування пам'яті.

Існує ще один гарний метод, за допомогою якого кожна людина може запам'ятовувати велику кількість інформації, при тому не сидючи довгий час над заучуванням текстів. Це метод Цицерона, або римської кімнати.

Під час підготовки промов Цицерон ходив по кімнаті і запам'ятовував потрібну інформацію, прив'язуючи її до певної домашньої обстановки або якогось предмета. Потім під час виголошення промови, відтворював давно відомі елементи інтер'єру і як за мотузочку з ними витягав прив'язані до них образи потрібних фактів, подій, понять.

Правила запам'ятовування:

1. Нові образи «чіпляємо» на місця з хорошим освітленням;
2. Міняємо розміри образів на протилежні: маленькі збільшуємо, великі робимо мізерних розмірів;
3. Робимо зв'язку, «гачок» між знайомим (опорним) чином і новим яскравим, цікавим, динамічним.

Існує тільки веб-інтерфейс, на якому той, кого зацікавив цей метод може пройти вправи на запам'ятовування слів, трійок слів чи текстів.

Актуальним є створення додатку, за допомогою якого будуть використовуватись вправи на запам'ятовування, де встановлюються смислові зв'язки між двома явищами. Метод Цицерона хороший тим, що йому легко навчитися. За 2-3 тренування щодня спокійно опанує цим способом запам'ятовування.

Література

1. Крутецкий В.А. Психология: учебник для учащихся пед. училищ. — М.: Просвещение, 1980.
2. Іванов-Муромський, К.А. Мозок і пам'ять / К.А. Іванов-Муромський — Київ: Наука, 1987. — С. 234—236.
3. Вартинян Г.А. Пирогов А.А. Механизмы памяти. — Л., ЦНС, Наука, 1988. — 67 с.
4. У чому полягає Метод Цицерона [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://o.zao.com.ua/u-chomu-poljagae-metod-cicerona/>

О.В. БОСЕНКО,

студентка Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»

JAVA FX

Java 8 — це нова версія мови програмування Java. Випущена 18 березня 2014 року, в неї входять деякі функції, які були заплановані для Java 7, але пізніше відстрочені. З жовтня 2014 року Java 8 відкрита для завантаження з офіційного сайту.

Java є одним з найуспішніших і широко відомих мов програмування, що використовуються сьогодні. Java 8 була очікувана, революційна версія Java Standard Edition. Дивлячись на основні версії цієї мови можна побачити, що вони містять різну кількість невеликих змін. Але в Java 8 Oracle зробила досить великі зміни для Java, в її бібліотеках і в віртуальній машині.

Нова версія містить безліч корисних оновлень та доповнень, які використовують для полегшення і збільшення швидкості розробки програм. Java 8 підвищує продуктивність праці програміста. Ця версія дозволяє скоротити обсяг коду та дає вам набагато більше абстракції. Нові можливості дозволяють зосередитися на описі результату, а не на кроках та інструкціях низького рівня.

JavaFX - платформа для створення RIA (Rich Internet Application), що дозволяє будувати уніфіковані додатки з насиченим графічним інтерфейсом користувача. Такі додатки крос-платформні — можуть працювати у різних операційних системах, в браузері і на мобільних телефонах.

Зараз Java FX є частиною JRE / JDK для Java 8. JavaFX 8 має кілька нових функцій, в тому числі:

- Підтримка 3D-графіки
- Підтримка датчика
- Друк і багата підтримка тексту
- Загальні шаблони діалогових вікон через включення ControlsFX замінює JOptionPane в JavaFX 8u40

Програмний продукт, написаний на JavaFX може посилатися на API-інтерфейси з будь-якої бібліотеки Java. Наприклад, JavaFX додатки можуть використовувати бібліотеки Java API для отримання доступу до можливостей рідної системи та підключатися до додатків проміжного рівня на основі сервера.

Зовнішній вигляд додатків JavaFX може бути гнучко налаштований. Java FX підтримує каскадні таблиці стилів (CSS) — який налаштовується в окремому файлі, так що розробники можуть зосередитися лише на кодуванні. В той час, як графічні дизайнери можуть легко налаштувати зовнішній вигляд і стиль додатку.

Також можна розробити презентаційні аспекти інтерфейсу свого додатку на мові FXML сценаріїв і використовувати Java-код для логіки свого додатку. Якщо ви віддаєте перевагу створювати інтерфейс для користувача (UI) без написання коду, то можна використовувати JavaFX Scene Builder. Як тільки ви розробили ди-

зайн, Scene Builder створює FXML файл, що може бути перенесений у середовище розробки (IDE), так що розробники можуть додавати бізнес-логіку.

За допомогою JavaFX, ви можете створювати безліч типів додатків. Як правило, розгорнуті на декількох платформах програми з відображенням інформації за допомогою високопродуктивних сучасних інтерфейсів, які підтримують аудіо, відео, графіки та анімації.

Один із прикладів додатків, що можна розробити, використовуючи JavaFX, є додаток для розрахунку оптимального тиску людини.

Інформація про користувача (Виміряні значення)			
Вік	20	років	Систолічний тиск (фактичний)
Зріст	168	см.	Діастолічний тиск (фактичний)
Вага	54	кг.	Пульс

Розрахувати

Результат (Оптимальні значення)	
Систолічний тиск (розрахований)	124.4 мм.рт.ст.
Діастолічний тиск (розрахований)	71.1 мм.рт.ст.

Зберегти Статистика Рекомендації

Рис. 1. Скріншот додатку для розрахунку оптимального тиску

Ця програма на стадії допрацювання та впровадження в роботу.

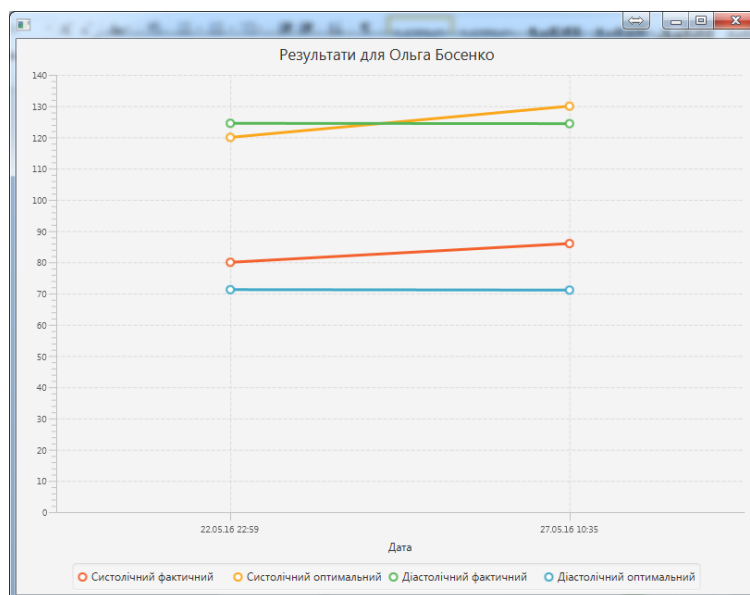

Рис. 2. Графік результату розрахунку

Отже, JavaFX - це дуже потужний, але поки молодий продукт від Oracle, який може вирости титаном розробки барвистих, анімаційних та крос-платформних додатків.

Література

1. Urma R.-G. Java 8 in Action: Lambdas, streams, and functional-style programming / Raoul-Gabriel Urma, Mario Fusco, and Alan Mycroft. — Manning : Manning Publications Co, 2014. — 424 p.
2. Машнин Т. С. JavaFX 2.0: разработка RIA-приложений. — СПб.: БХВ-Петербург, 2012. — 320 с.
3. What Is JavaFX? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://docs.oracle.com/javafx/2/overview/jfxpub-overview.htm>
4. Java 8 Information [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://java.com/en/download/faq/java8.xml>
5. 5 Features In Java 8 That WILL Change How You Code [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://blog.takipi.com/5-features-in-java-8-that-will-change-how-you-code/>
6. Java Platform, Standard Edition (Java SE) 8 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://docs.oracle.com/javase/8/javase-clienttechnologies.htm>

I. VINICHUK,

associate professor, National Academy of Government Managerial Staff of Culture and Arts

A. VINICHUK,

postgraduate student, National Academy of Government Managerial Staff of Culture and Arts

V. SHCHERBAK,

teacher, SHEE "Kyiv Energy College"

T. VORONINA,

teacher, SHEE "Kyiv Energy College"

DEVELOPMENT OF INNOVATIVE TERMINOLOGY IN SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES

Keywords: informative society, society of knowledge, extraction of new knowledge, authenticity of information, self-scan of catalogues, audio books, technological cycle, social and cultural competence.

The emphasis on issues of functioning of terminology standards in the conditions of formation of information and communication spheres of modern society and takes place in the context of rapid scientific and technological development of all spheres of social life, especially in the area of information and manipulating human consciousness. Along with the trends of socio-economic, information and cultural unification of the modern world with a new force came to light new elements and trends in social structures of Ukrainian society. The state supports the process of information science, the use of information and communication technologies in higher education, promotes the implementation of global information systems. Today, a modern form of knowledge in social production - a new information technology. In order to be compatible with the new

realities, socio-cultural verbal communication system must be innovative, to go ahead of the demands that society places now and put in front of a person in a few years. Elucidation of the role of enablers and system connections between terminoelements, terminosistemy programming, computer networks and information protection, functioning in a uniform and harmonized standards, protocols and technologies throughout the social sector, the experience of formation of normative base of Ukraine in the field of information technologies in information and communication sphere of modern society, it has not yet been the subject of a special study, so the integrity of the scientific analysis is an important task in the field of social communication of science. Modern automated information system analysis methods require new technologies and modern standards necessary for the harmonization of cross-language, international relations. As an essential element of relations between these social communications is based on the appropriate material resources, the development, coordination and implementation of modern, high-quality terminology can be considered one of the priority areas of intellectual activity of human development in the XXI century. Civilizational Ukraine's future depends on its ability to develop and implement a national strategy for the information society. Information technology covers virtually all areas of modern society. The present level of Ukraine's economy requires the achievement of a sufficient quality in all spheres of activity. Achieving this goal is not possible without the creation of a perfect system of standardization in information and information-measurement technologies in their composition, and on the basis of approved standards, regulations and other normative-legal documents. Status of terminology is a reflection of the level of scientific achievements decomposition particular country, and in general each individual sphere of scientific knowledge. Summarizing the research achievements of domestic and foreign authors in terms of structuring the socio-cultural sphere, we came to the conclusion that his theoretical and methodological basis constitute reproduction, functional, structural, component, industry, resource, geospatial approaches. The immediate classification features of structuring the social and cultural sphere in our opinion are the following: the nature of work; the level of organization of society; the functions performed; form of ownership; industry; membership; a method of providing services and funding sources. This allows you to specify the problem "production" of services to identify ways to address them, to determine the justification of control methods to the development of infrastructure networks of social purpose. According to the norms of technical language of the information and communication sphere, in the ideal case, the technology of their creation must be long-lasting and virtually suspended the process. After all, the language environment - this is the result, first lexicographical consolidation, certain existing dictionaries and their "lifetime", and then the practical valuation of established verbal elements, reflected in textbooks, manuals, scientific works, monographs, etc. Based on the general definition of the verbal sign in. which noted its main feature - the connection with the concept, it can be argued that the main cognitive professional information contained text outside it. Now very important Ukrainian-

formation of a national network with its subsequent introduction in the global world network, and create a perfect system of computer terms Ukrainian language. The current state of scientific standardization and technical terminology needs to move to a new technology creation, processing standards of various types (on terms and definitions, products, services, specifications, etc.) and Word processing laws and regulations of different levels and areas of expertise. These documents need to control the timing of unification, standardization and harmonization with other national and international standards, updating and amendment of the standards, laws and regulations and so on. This technology provides national standards for terminology standardization and terminology databases. Now very important formation of a national network with its subsequent introduction in the global world network, and create a perfect system of computer terms Ukrainian language. Technical terminology needs to move to a new technology creation, expertise and processing standards of various types (on terms and definitions, products, services, specifications, etc.) and processing texts of laws and regulations of different levels and areas of expertise. These documents need to control the timing for their coordination, approval of standards with other national and international standards, updating changes to the standards, laws and regulations and so on. This technology provides full-text database of national standards and terminology standardization of terms. Harmonization of terms based on the analysis of the content corresponding definitions. The ratio of equivalence between two or more terms established in the case of semantic matching definitions indicated these terms concepts. If the content of the definition in the source language content meets the definition in the target language, such terms are between equivalence relation, ie the two or more related terms come into compliance, which allows them to serve as counterparts in these languages.

Terminology research on the regulation of professional terminology scientific and technical sphere Ukraine was launched back in 1992, a member of the State Standard of Ukraine and the first director created his Ukrainian Research Institute of Standardization, Certification and Informatics (UkrNDISSI) V. Shevchenko. Along with V.S. Morhanyuko, L.E. Pshenychna, E.F. Skorohodko and other employees of special terminology department laid the foundation for a systematic approach to standardization of scientific and technical and technical terminology. Ukrainian terminology involves a combination of a wide spectrum of areas of research terms. In Ukrainian explore various issues related to the historical and theoretical issues of terminology, its normalization, terminology, systemic terminology, lexicography, terminology and more. Systematization and classification of information systems terminology needs to take account of all its features, which at present are formed in the information national space strongly influenced by the English and Russian languages. In terms of verbal intervention and active influence surzhyk and computer terminology requires immediate normalization and standardization [1; 4].

To accomplish this we must take seriously the problem of systematization and classification of computer terminology, covering all aspects of the use of modern

Ukrainian terms in the field of high technologies. Great attention to problems of communication of modern Ukrainian science: A. Velychko, M. Dolishniy, V. Yeremenko, M. Kaznov, V. Kozak, O.Krasiy, V.Kutsenko, V.Mandybura, V. Novikov, L. Ohanyan, S. Pysarenko, V.Ruthayzer, U.Sadova, L.Semiv, Jean-T. Toschenko, V. Hohlov, L.Shevchuk, A.Yahodka and others. Theoretical and methodological understanding of various aspects of social theory communication in the information sector presents the works of local scientists, Victor Ivanov, H. Pocheptsova, V. Rizun, O. Lychkovska, N. Korytnikova, V. Scherbyna and others. Theoretical approaches to investigation information and communication component of public administration studies are in P. Vizyra, V. Kozlovskoho, V. Kulinchenko, Yu. Matveyenko. The foundation was laid in cultural studies research works V.Vindelbanda, Weber, A. Dobrokhotoy, H. Zimmelya, R. Kronera, O. Shpenhlera, K. Yaspera, G. Eysenck A. Leontiev, A. Ursul, N. Winner, V. Borev and others. The use of social and communication of information in education and science on the territory of the Information Society in terms of modern social philosophy, its transformation at the level of knowledge, experience spiritual values of humanity, the nation, the individual considered as the latest stage of development in the works V.Andruschenka, Z. Batman, Provincial L., N. Hendynoyi, M. Castells, A. Trump, V. Kremen, N. Mikhailichenko, V. Mezhueav, A. Naychuk, in Monk et al.) [2;5].

Operation, transformation, management of cognitive social and communicative information in the content and organization of education are considered the territory of educational philosophy, methodology education, didactics – A. Anisimov, V. Bitayev, E. Bystrica, R. Betrahmadov, E. Baller, I. Zyazyun, R. Zymovets, G. Kobets, M. Kagan, L. Matsko, S. Oyzerman, T. Proleyev, A. Rumyantsev, A. Sidorenko, A. Spirkin S. Shevchuk, V.Shulha, S.Goncharenko, V.Chernets, V.Sychova etc. Modern society is usually interpreted as "information", which makes the first steps in the transition to a "knowledge society". This latter is regarded as the highest stage of the information society. Apparently scientists, whose research led to the emergence of the term "knowledge society", put it in a slightly different meaning [4]. Specifying the idea of this nature made by Peter Drucker, the founder of Management, Prof. number of American universities and consultant largest US firms in 1966 introduced into scientific use the term "knowledge society» (knowledge society), which means the type of economy where knowledge played a crucial role, and their production is the source of [3; 6]. Today is actively created new geographic information technologies that integrate work with databases, procedures, methods of mathematical analysis and visual-spatial tasks guidance results in the accumulation, processing and providing users of geospatial information. Creation of GIS due to the transition authorities predictive modalities using multivariate models of development, which requires not just a statement of facts in support of a thesis, a systematic approach to the problem as a whole based on a combination of intellectual abilities of functionality modern automated information systems [1; 9; 10].

A new direction in the field of terminology is the creation of Ukraine own state standards for terms and definitions (the ISO), which become the basis for the development of standards for specifications, products, test methods and so on. As scientific and technical document is a standard set of rules, regulations, requirements for standardization facility As Ukrainian state standards established in Ukraine for the first time, developers GOST variety of disciplines, especially technical profile, there were a number of difficulties caused primarily one of terminology Lack of comfort hand, and on the other - poor Ukrainian language, and hence ignorance Ukrainian scientific terminology is the result of years of language policy [5;7;8;].

An important role in the development of scientific terminology owned higher education institutions that have moved into the official language of instruction.

To strengthen Ukrainian language in official business, scientific and professional fields in universities introduced courses of professional software language Ukrainian business language courses with terminology, professional speech culture and so on. Scientific terminology is component of vocational education that promote the Ukrainian language textbooks aids, designed to provide comprehensive knowledge of specialty terminology help navigate the changes that have occurred in recent years in terms. Perfect codified terminology is the key to the quality of teaching. Most of the published books are short vocabulary of obscure terms.

Events in society, which result in important changes in activity of libraries in transition from industrial society to society of knowledge's, are probed, specified on the necessity of the use in the libraries of economic management for the improvement of the informative providing. Informative services are analyzed from point of increase of their variety and efficiency of cooperating with informative portals.

Literature

1. Art Education in the cultural space of Ukraine XXI century: Coll. Materials Int. nauk.-creative. Conf., Kyiv, Odessa, 28-30 April 2015 – K.: NAKKKiM, 2015. – 367 p.
2. Balyuta E.G. Yenikyeyeva S.M. Lihvistychna characteristics of computer terminology in English. // Herald Zaporozhye State University. – Zaporozhye, 2001. – №3. – P.15–16
3. Fomina L., Nikolaeva A. The specificity of semantic links between terminoelementamy terminology of programming, computer networks and information security. // Ukrainian terminology and modernity. – K., 2005. – S. 230–234
4. Monk V.G. Culture as a means of socialization / V.G. Monk. – K., 1995. – P.73–77
5. Vinichuk I.M. Providing systems and system connections between terminoelementamy terminology of programming, computer networks and information security / I. M. Vinichuk // Herald DAKKKiM Sciences. zhurnal. – K.: Milenium, 2012. – №4. – S. 196–201
6. Vinichuk I.M. software terminological standard documentation in information technology / I.M. Vinichuk // Library. Documentation. Informolohiya Sciences. Zhurnal. – K.: NAKKKiM, 2013. – №2. – S. 67–71.
7. Новосибирский государственный университет [Electronic resource]. – Access mode: <http://src.nsu.ru/conf/nit/>

8. ООО НПП "БИТ про" - Каталог электронных изданий [Electronic resource]. — Access mode доступа: <http://www.bitpro.ru/ll.html#4>
9. Саратовский государственный университет [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.sgu.ru/consgu.html>
10. MSDN: Learn to Develop with Microsoft Developer Network [Electronic resource]. — Access mode: <http://msdn.microsoft.com>.

O.E. DYMYTROV,

student of National Technical University of Ukraine “Kyiv Polytechnic Institute”

JAVA ORM

Today, almost every enterprise java application needs its own database for storing different information. Typically, it is not so easy to operate with database in big applications with cumbersome data and complex logic. Many difficulties can appear during database creation, configuration and working.

Java is object-oriented language and everything is considered as object, but relational database has other paradigm, which works with relations, tuples, and sets. Because of it, we need some instrument to deal with this mismatch between paradigms. ORM can help us in this problem and in many other.

ORM (Object-Relational Mapping) is technique that binds databases with concepts of object-oriented languages by creating virtual object database. We are communicating with the ORM, and the framework is communicating to the database. Objects only help us send our requests to the ORM and understand its response. Besides getters and setters, objects have no other methods. They don't even know which database they came from. This approach allows developers to get initialized java objects from database tables, to persist new records via simple java command. ORM will automatically generate appropriate SQL.

There are many advantages that ORM provides to developer, such as: decreasing amount of code, performance optimization, solving portability issues, hiding details of SQL queries from object-oriented logic, hiding database implementation, saving development time and so on. All these features simplify development process and give great speed, possibilities and flexibility to the persistence layer of the application.

Hibernate is one of the famous ORM framework in java. It is powerful, high performance Object-Relational service for any Java Application. Hibernate is intermediate mechanism between java objects and different databases. It should be configured once and then hibernate maps java objects on tables and vice versa without writing any line of code. So once you map these, you will get advantages of OOP concepts like inheritance, encapsulation, etc. Also, this framework generates SQL instead of developer according to specified database. It keeps your application portable to different SQL database. Hibernate provides very important and useful CRUD (create, read, update, delete) operations for any kind of objects. So, it takes much of the database related boiler-plate code from the developers.

Hibernate has many advantages such as:

- It can be used with many application servers, web containers and in desktop applications as well.
- It is open source framework that means that you can use it free.
- It has different level caches that increase performance when you work with database. It means you don't need to hit database for similar queries, you can cache it and use it from buffered memory to improve performance.
- It supports lazy loading — When you have many to one relationship and need to get only object without its children and sub children.
- It provides HQL (Hibernate Query Language) to manipulate with objects in query language.
- It is database independent. You can work with any database you want like MySQL, Oracle, Derby, HSQLDB, SQL Lite, SQL Server, so on.

Thanks to this framework developer can work with familiar java objects even during operations with database that simplifies, increases speed and understanding of development process.

So, thanks to this high level technique, working with database is becoming much easier and quicker. Even if there is need to replace database with other one, you can do not change any line of code in persistence layer. Anything you need, is to configure ORM and application will continue work. These ORM features makes your code more reusable, simplifies work, decreases probability of errors, gives big flexibilities and the most important thing — reducing development time, that saves money.

Literature

1. Christian Bauer Gavin King. *Hibernate in Action*.
2. Hibernate ORM [Electronic resource]. — Access mode: <http://hibernate.org/orm/>
3. Hibernate Tutorial [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.tutorialspoint.com/hibernate>
4. Javabeat [Electronic resource]. — Access mode: <http://javabeat.net/>
5. Quora [Electronic resource]. — Access mode: <https://www.quora.com>
6. Codeguru [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.codeguru.com/>

В.С. КАПУСНЯК,

студент Національного технічного університету України
«Київського політехнічного інституту»

СТВОРЕННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ МОБІЛЬНИХ ПЛАТФОРМ НА БАЗІ ОПЕРАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ANDROID ЗАСОБАМИ NDK

NDK (Native Development Kit) — набір інструментарію для розробки компонентів програмного забезпечення для мобільних платформ на базі операційної системи Android мовами C та C++. Він включає в себе компілятор, набір бібліотек, документацію та скрипти для автоматизованої компіляції коду.

В загальному випадку при створенні програмного забезпечення для операційної системи Android, NDK використовують для пришвидшення обчислень великої кількості даних, використання сторонніх бібліотек (OpenCV, OpenGL ES та ін.) у вигляді бінарних бібліотек, що надалі використовуються в Java через JNI інтерфейс.

Окрім загальних речей, що описані в документації NDK, NDK можна використовувати для створення програмного забезпечення без використання JNI інтерфейсу та використання в якості Android додатку. Замість цього, створюється бінарний виконуючий файл, що можна виконати в операційній системі Android. Це можливо завдяки тому, що операційна система Android базується на ядрі Linux.

Для створення такого типу програмного забезпечення достатньо мати встановленим Android NDK [1] та SDK [2] інструментарії. SDK використовується для керування пристроєм задля встановлення та виконання створеного програмного забезпечення (також для виконання програмного забезпечення можна використати емулятор терміналу чи консолі для пристрою). Таким чином, структура проекту набуває виду, зображеного на рисунку 1.

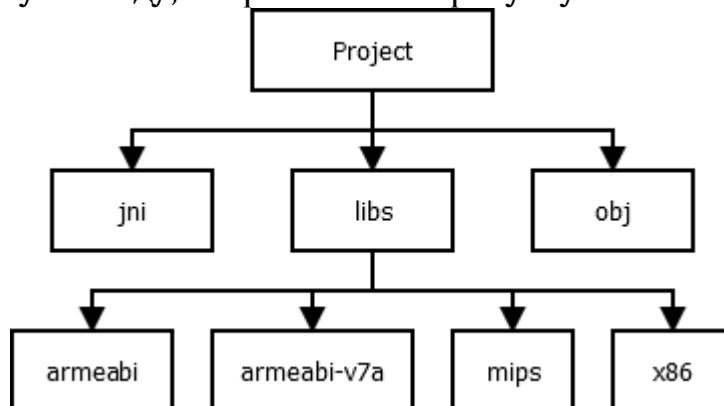

Рисунок 1 — Структура проекту програмного забезпечення

В директорії *jni* розміщують вихідний код програмного забезпечення та правила його компіляції. Правила компіляції обов'язково повинні містити текстовий файл *Android.mk*, він є відправною точкою при компіляції.

Android.mk повинен містити як мінімум наступний код:

```
LOCAL_PATH := $(call my-dir)

include $(CLEAR_VARS)

LOCAL_MODULE := hello
LOCAL_SRC_FILES := hello.c

include $(BUILD_EXECUTABLE)
```

де в полі *LOCAL_MODULE* задається назва виконуючого файлу, а в полі *LOCAL_SRC_FILES* задається перелік файлів вихідного коду, відповідно до розміщення файлу *Android.mk*.

Додаткові правила для компіляції для всього проекту задаються через файл `Application.mk`. В ньому зазвичай вказують архітектуру процесора пристрою, версію платформи, тобто версію операційної системи Android (оскільки функціонал бібліотек може різнитись в залежності від версії), стандартну бібліотеку шаблонів. Наприклад:

```
APP_ABI := armeabi armeabi-v7a
APP_PLATFORM := android-19
APP_STL := stlport_shared
```

Для більш детальної інформації, щодо написання правил компіляції атрибутів правил варто дивитись в офіційній документації. [3][4]

Для компіляції проекту використовується скрипт `ndk-build`, що включений в набір NDK, простим викликом з терміналу компютера розробника в директорії проекту:

```
$ cd <project_dir>
$ <ndk_dir>/ndk-build
```

або

```
$ <ndk_dir>/ndk-build -C <project_dir>
```

де `<project_dir>` - головна директорія проекту, а `<ndk_dir>` - директорія, де встановлено NDK.

В директорії *obj* знаходяться проміжні файли компіляції проекту, такі як статичні бібліотеки, файли об'єктів перед лінкуванням. Директорія автоматично створюється при компіляції проекту та дозволяє зменшити час подальшої компіляції при зміні певних елементів проекту програмного забезпечення.

В директорію *libs* розміщуються вихідні файли компіляції, а саме бібліотеки та/або виконуючі файли, для заданих архітектур центрального процесора, що були вказані перед початком компіляції в файлі `Application.mk`. Для кожної з архітектур створюється відповідна директорія, що містить виконуючі файли саме для цієї архітектури: `armeabi`, `armeabi-v7a`, `mips`, `x86`.

Для встановлення та запуску створеного програмного забезпечення на цільовому пристрої використовується `platform-tools` з набору SDK, а саме `adb` (Android Debug Bridge). Вона надає можливість керувати операційною системою Android через підключення по USB до пристрою. Після встановлення SDK, варто оновити інструментарій та встановити `platform-tools` використовуючи утиліту `android`, що знаходиться в директорії `tools` пакету SDK. Для можливості керування пристроєм через USB, варто включити режим розробника в налаштуваннях на пристрої (USB debugging).

Після того, як є доступ до терміналу пристрою, варто розташувати створене програмне забезпечення в директорію `/data/local/tmp`, оскільки вона створюється за замовчуванням та існує можливість запускати бінарні файли з під неї. Для запису та зчитування файлів пристрою, використовують утиліту `adb` з параметрами `push <local_file> <device_file>` та `pull <device_file> <local_file>` відповідно, де параметр `<local_file>` відповідає за файл на компютері, а `<device_file>` - за файл на пристрої.

Для виконання створеного програмного забезпечення потрібно використувати термінал пристрою, тобто використовувати утиліту adb з параметром shell або мобільний додаток, що є емулятором терміналу.

Література

1. Android NDK | Android Developers [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://developer.android.com/ndk/index.html>
2. Android SDK | Android Developers [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://developer.android.com/sdk/index.html>
3. Android.mk | Android Developers [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://developer.android.com/ndk/guides/android_mk.html
4. Application.mk | Android Developers [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://developer.android.com/ndk/guides/application_mk.html

О.І. ТАРНОВЕЦЬКИЙ,

студент Національного технічного університету України
«Київського політехнічного інституту»

В.А. ПАВЛОВ,

кандидат технічних наук, доцент, науковий керівник

В.С. СЕРДАКОВСЬКИЙ,

старший викладач, консультант

ЕЛЕКТРОННА МЕДИЧНА КАРТА ЯК МЕТОД КОНТРОЛЮ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ

Вступ. Сучасна кардіологічна клініка - це високотехнологічна медична установа, що має в своєму складі багато підрозділів і служб, спрямованих на вдосконалення діагностики та лікування хворих. Забезпечення узгодженої роботи усіх підрозділів, виключення дублювання інформації та мінімізація рутинної роботи медичного персоналу, надання доступу до результатів досліджень пацієнта лікарям, в якому б відділенні вони не знаходилися, використання єдиної нормативної бази - це завдання, що стоять перед медичною інформаційною системою в лікувальній установі. Користь та необхідність створення такої системи на сьогоднішній день є безумовною. Зручність та ефективність роботи з електронною історією хвороби визнана лікарями багатьох країн світу.

Ключові слова: електронна медична карта, контроль, параметри функціонального стану.

Мета: запропонувати систему класифікації параметрів функціонального стану серцево-судинної системи для подальшої розробки електронної історії хвороби.

Матеріал та методи дослідження: проаналізована структура медичної карти стаціонарного хворого державної установи «Національний Інститут серцево-судинної хірургії ім. М. М. Амосова» НАМН України, проведено роботу з моно-

графічними літературними джерелами та періодичними медичними виданнями за даною проблемою [1; 2].

Результати та обговорення. Система класифікації дозволяє на основі загальноприйнятої міжнародної практики створити цифровий класифікатор для низки досліджень.

Нами було запропоновано сукупність класифікаторів з таблицями кодування, заснованих на медичній нормативній базі, що включає такі основні види діагностичного та лікувального процесів як: 1) анамнез життя; 2) анамнез захворювання; 3) об'єктивне дослідження; 4) електрокардіографія у 12 відведеннях; 5) фонокардіографія; 6) ехокардіографічне дослідження лівого та правого шлуночків, лівого та правого передсердь, мітрального, аортального, тристулкового клапанів та клапану легеневої артерії; 7) дуплексне сканування судин; 7) спірографія; 8) бронхоскопія; 9) гастроскопія; 10) дані клінічних досліджень; 11) дані біохімічних досліджень; 12) інвазивні процедури (коронаровентрикулографія); 13) діагноз (направляючого закладу, основний, супутній, ускладнення); 14) хірургічні втручання; 15) ускладнення хірургічних втручань; 16) медикаментозні засоби під час хірургічних втручань; 17) медикаментозне лікування; 18) ЕКГ-Холтерівський моніторинг; 19) велоергометрія; 20) стрес-ехокардіографія; 21) проба з нітрогліцерином; 22) перебіг раннього післяопераційного періоду; 23) динаміка об'єктивного стану хворого; 24) епікриз.

Завдяки впровадженню даної системи класифікації та кодування, формування висновків виконується лікарем шляхом вибору варіантів з дерева спряжених альтернатив. Така технологія роботи забезпечує єдність використовуваної лікарями нормативної бази та правильність введення інформації.

При первинному відвідуванні на пацієнта заводиться електронна амбулаторна карта за запропонованою формою. Якщо за результатами обстеження потрібна госпіталізація, лікар ставить хворого на чергу та за наявності місць натискає клавішу «на госпіталізацію». В цьому випадку усі реєстраційні та медичні дані, включаючи результати досліджень, автоматично передаються в стаціонар. Коли пацієнт прибуває в стаціонар, на нього автоматично заводиться історія хвороби, в якій є результати його попередніх обстежень. Таким чином, процес госпіталізації таких пацієнтів займає декілька хвилин.

Враховуючи, що після виписки з стаціонару, кардіологічні пацієнти потребують амбулаторного спостереження, повинен бути передбачений режим автоматичного створення амбулаторних карт на таких хворих. При виписці з стаціонару реєстраційні дані та виписка пацієнта автоматично передається в поліклініку. Якщо пацієнт раніше відвідував поліклініку, то у нього вже є амбулаторна карта, до якої додається виписка із стаціонару. Якщо раніше пацієнт не був в поліклініці, то на нього автоматично заводиться амбулаторна карта з випискою із стаціонару.

Запропонована інформаційно-пошукова система в лічені секунди дозволяє знайти будь-які класифіковані дані відносно досліджень, проведених у будь-який проміжок часу. Тобто лікарі отримують можливість проводити унікальні

наукові дослідження на основі фактично накопиченого в цифровому архіві матеріалу.

Висновок: використання електронної історії хвороби в медичній кардіологічній практиці дозволяє вирішити наступні задачі: 1) об'єднати в єдиному інформаційному просторі всі відділення та служби медичної установи; 2) ефективно скеровувати потік пацієнтів; 3) забезпечити оперативний доступ співробітників до джерел інформації; 4) проводити динамічний аналіз стану здоров'я пацієнта; 5) розробити персоніфікований електронний медичний паспорт.

Література

1. Біологічна і медична інформатика та кібернетика (БМІК - 2014) : матеріали щорічної науково-технічної школи-семінару / Інститут кібернетики ім. В.М. Глушкова ; відп. ред. М.М. Будник. - Київ : Ін-т кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України, 2014. - 176 с.
2. Шакало, І. М. Обґрунтування технологій збереження та використання інформації в медичному електронному паспорті: автореф. дис. . канд. біол. наук: 14.03.11 / І.М. Шакало ; Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П.Л. Шупика. - К., 2013. - 20 с.

Н.О. ШПАНЮК,

студент Національного технічного університету України
«Київського політехнічного інституту»

НАНОТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ НЕЗРЯЧИХ

У 80—90-хх рр. ХХ ст. відбувся величезний прогрес у сфері інформаційних, комп'ютерних технологій, які стали в нагоді і для забезпечення більш повноцінної життєдіяльності людей з вадами зору. Україна намагається не відставати від розвинених країн і теж намагається впровадити нові досягнення прогресу для навчання, адаптації та соціалізації людей з обмеженими можливостями. Пропонуємо виокремлювати такі види інновацій для сліпих: аудіокниги, аудіобібліотеки, комп'ютерне програмне та апаратне забезпечення для незрячих, додатки для ПК, гаджети для повсякденного вжитку, адаптовані соціальні мережі.

Колись для навчання незрячих використовували магнітофонні касети, на котрі записували казки, легенди, вірші, твори відомих авторів, які часто в дійових особах озвучували актори. Згодом касети замінили тифлоплеєри, МРЗ-плеєри, CD-, DVD-диски. В Україні через брак коштів і досі використовують аудіокниги — озвучені посібники, підручники, збірники казок, творів певного автора тощо. Чимало видань озвучено за допомогою синтезу мови (трансформація текстового матеріалу у звукові, мовні сигнали).

На основі аудіокниги розроблені книги формату DAISY (книги, що «розмовляють»). Розробили такі дейзі-видання у Швеції в 1988 р., але записувати та практично реалізувати почали у 1994 р.

Головними перевагами дейзі-книги є те, що вона має зручну багаторівневу навігацію (незрячий користувач самостійно може швидко відшукати необхідний елемент: сторінку, параграф, розділ, абзац тощо) та містить текст, зображення,

аудіо-, відеоматеріали. У дейзі-форматі видають підручники, посібники, довідники, художню літературу, науково-популярні видання, газети, журнали та ін. До того ж, можна встановити програму «JOS» на ПК, яка озвучує комп'ютер сліпому користувачу [8, С. 243–250].

Національна організація зі стандартизації (NISO) ввела в дію стандарт «Specifications for the Digital Talking Book», який регулює випуск книг, що «розмовляють» на інтернаціональному рівні. У стандарті зазначено, що дейзі-книга — множина документів XML, W3C SMIL (Synchronized Multimedia Integration Language) і цифрових аудіопотоків. Основою взаємодії користувача із цифровою книгою, що «розмовляє», є Навігаційний Контроль (NCX — Navigation Control) — додаток XML, який створює навігаційний шар в шапці змісту книги формату DAISY [1].

В Україні теж роблять спроби впроваджувати дейзі-бібліотеки, першу у 2014 р. створено у Львові.

Серед комп'ютерної техніки, спеціальних апаратних засобів набувають поширення дисплеї, принтери, Брайля, нагрівачі, електронні машинки для друку брайлівським шрифтом, читальна машина для інвалідів за зором, клавіатура для роботи з читальною машиною.

Дисплеї Брайля — своєрідний адаптер, який, підключивши до ПК або, телефону, дозволяє інвалідам за зором користуватись цією технікою. Дисплеї мають рельєфно-крапкову клавіатуру для користування, за допомогою них незрячий може читати, слухати музику, відправляти повідомлення.

Використовуючи принтери Брайля можна не лише друкувати рельєфно-крапкові тексти для сліпих, але й конвертувати звичайний текст у брайлівський.

За допомогою спеціального паперу, що утворює рельєф, звичайного принтера та нагрівача можна створювати тактильні зображення, схеми, карти, діаграми.

Читальна машина для інвалідів за зором автоматично декодує (сканує) шрифт Брайля і озвучує текст.

Сучасні розробки програмного забезпечення для людей з вадами зору (які не повністю втратили зір) дають можливість візуально збільшувати, виділяти інформацію на екрані, вводити брайлівський текст, підтримують синтез мови: «Програма екранного доступу і збільшення 2 в 1 SuperNova Magnifier & Screen Reader», «Програма екранного доступу Screen Reader», «Програма екранного збільшення із підтримкою мови SuperNova Magnifier & Speech», «Програма екранного збільшення SuperNova Magnifier» та ін. [7].

Відомі також такі портативні малоформатні пристрої, які допомагають незрячим зчитувати звичайний текст: девайс-зчитувач «Help Readers», мишка «Haptic», прилад із вмонтованою камерою «Intel», міні-сканер «LookTel», пристрій-зчитувач у вигляді каблучки «FingerReader» та ін.

Девайс-зчитувач «Help Readers», завдяки вмонтованому «лазерному оку», зчитує й озвучує звичайний текст (будь-якого розміру) [12].

Прилад із вмонтованою камерою «Intel», міні-сканер «LookTel», за допомогою вмонтованої спеціальної камери та синтезу мови, теж зчитують і аудіаль-

но відтворюють текст. Мишка «Haptic» з використанням міні-сканера розпізнає і переводить звичайний текст у брайлівський [13].

Учені Массачусетського технологічного інституту розробили зчитувач у вигляді каблучки «FingerReader». Його виготовляють на 3D-принтері. Незрячі на вказівний палець одягають пристрій, вмонтована камера якого сканує текст, а синтез мови озвучує. Каблучка зчитує інформацію з паперових носіїв та з екрану ПК, повільно рухаючи пальцем по прямій лінії [6].

З 2012 р. лондонська компанія «OwnFone» випускає мобільні та сотові телефони для незрячих. Телефон має брайлівську клавіатуру, однак дещо обмежений функціонально (можна телефонувати лише за декількома конкретно заданими іменами). Текст позначає імена абонентів і підбирається під кожного користувача індивідуально. Для реалізації такого гаджета частково використано 3D-друк (а саме для виготовлення передньої і задньої панелі телефона), який і дає змогу створити телефон відповідно до вимог незрячого користувача: розташування клавіш, колір, дизайн, слова та геометричні візерунки на клавіатурі тощо. Такий гаджет можна адаптувати для зручного користування і дітьми, і людьми літнього віку [9].

Більш поліфункціональним є сенсорний смартфон для незрячих «DrawBraille Mobile Phone», який розробив британський дизайнер Шикун Сан (Shikun Sun). Люди з вадами зору можуть телефонувати, самостійно відправляти повідомлення, створювати власні команди та переміщувати ярлики. Окрім цього, удосконалений смартфон адаптований для того, щоб незрячі могли слухати музику, читати книги, встановлювати додатки та самостійно визначати заряд батареї (для цього збоку на телефоні спеціально розташовані 5 випуклих крапок). Сенсорний 3D-екран дозволяє відображати графічні позначки, зображення, які тактильно може легко розпізнати користувач з обмеженими можливостями [11].

З 2012 р. Європейський Союз надає фінансову підтримку для втілення проекту «Anaglyphs» — електронної книги для людей з вадами зору.

Основою такої електронної книги для незрячих є резистивний сенсорний екран, за допомогою якого відтворюються брайлівські крапки. Технологія книги дозволить відтворювати на екрані до 6000 крапок. Текст формують, використовуючи віск (коли користувач з вадами зору бере у руки електронну книгу, торкається екрану, виникає резистивний нагрів, що розширює парафіновий віск і переводить його з рідкого у твердий стан)

З пристроєм «Anaglyphs» можна буде працювати, підключивши до будь-якої електронної книги або до комп'ютера.

Координатори проекту — компанія «Pera Technology» — переконують, що така електронна книга буде матеріально доступною та зручною у користуванні для інвалідів за зором [14].

У Південній Кореї з 2015 р. набуває підтримки стартап «Dot», суть якого — виготовлення «розумного годинника» для людей з вадами зору. Розробники запевняють, що такий годинник стане альтернативою електронним книгам для сліпих, оскільки має не тільки цифрові брайлівські позначення (відображаючи

час), але й дозволяє відображати короткі тексти [3]. Також у багатьох країнах, зокрема і в Україні, використовують механічні годинники з циферблатом шрифтом Брайля та настільні годинники-будильники, які мають функцію будильника, озвучують годину, температуру.

Зручним у користуванні є портативний органайзер для незрячих. Текст на пристрої можна вводити безпосередньо на брайлівській клавіатурі або озвучувати, використовуючи синтез мови. За допомогою такого органайзера інваліди за зором можуть читати, робити власні нотатки, обмінюватися повідомленнями. Для навігації пристроєм використовують джойстик. Портативний органайзер можна підключити до ПК і за допомогою Wi-Fi, технології Bluetooth обмінюватися даними [10].

Цього року Brent Gillespie (Брент Джиллеспай) та вчені Мічиганського університету представили свою розробку планшета для незрячих. Люди з вадами зору зможуть не тільки читати, але і переглядати зображення на гаджеті.

Екран планшета вкритий спеціальними маленькими бульбашками. У бульбашки потрапляє рідина і формуються випуклий рельєфно-крапковий шрифт. Текст на екрані може розміщуватись у довжину до 5 см [4]. До цього уже були спроби створити планшет для сліпих дослідницьким центром Стенфордського університету (у 2011 р.). Весь алфавіт відображався на маленькій кількості клавіш, віртуальна клавіатура активувалась тактильно у місці, де користувач торкався пальцем. До того ж, на гаджеті було голосове відтворення усіх дій користувача.

Відомо, що сьогодні більшу частину свого вільного часу люди проводять у соціальних мережах. Враховуючи цей факт, працівники «Facebook» на чолі з Джеффом Віландом (Jeff Wieland), колишнім дослідником користувачів мережі, працюють над програмою, що озвучує повідомлення, текстові записи на сторінці — автоматичний альтернативний текст. Також на основі технології штучного інтелекту дослідники планують адаптувати для незрячих сприйняття фотографій, зображень, закріплених на профілі у соціальній мережі. Це буде можливо завдяки функції VoiceOver, яка дозволить аудіально описувати всі деталі фотографії [2].

Останнім часом роблять спроби видавати літературу для незрячих за допомогою 3D-друку. У 2014 р., в рамках проекту «Tactile Picture Books Project», за ініціативи професора Колорадського університету Тама Йє (Tom Yeh) для дітей вийшло перше 3D-видання — книга Маргарет Вайз Браун «На добраніч, місяцю» (Goodnight Moon). Текстовий матеріал надруковано шрифтом Брайля, а ілюстративний — за допомогою 3D-принтера. «На добраніч, місяцю» уже перекладено 10 мовами та випущено тиражем у 40 млн примірників. Дослідники планують розробити таке програмне забезпечення, завдяки якому вчителі, батьки незрячих дітей могли готувати 3D-макети налаштовувати, підбирати до рівня розвитку, захоплень дитини і самостійно друкувати такі рельєфні книги [5].

В Україні, надіславши свою тривимірну віртуальну модель, уже практикують 3D-друк у Києві, Львові, Харкові, Тернополі, Ужгороді та ін. обласних центрах.

Зауважимо, що зараз існує також чимало програм, що дозволяють людям, які не мають вад зору, швидко декодувати шрифт Брайля у звичайний текст і навпаки: «Багатомовний конвертер символів шрифту Брайля 1.1.0», «Шрифт Брайля Декодер», «Конвертер Брайля» тощо.

Програма «Багатомовний конвертер символів шрифту Брайля 1.1.0» перекладає текст (кирилицею, латиницею), цифри, розділові знаки на брайлівські символи і навпаки. Конвертер поки що пристосований до російської і англійської мови. «Шрифт Брайля Декодер» дає можливість користувачу ввести брайлівську крапкову комбінацію (шестикрапку) і програма автоматично декодує слова, речення, розділові, математичні знаки, цифри та інші символи одночасно на англійську та російську мову.

«Конвертер Брайля» дозволяє трансформувати звичайний текст (включаючи розділові знаки) у брайлівський (шестикрапку). Зараз програма адаптована до англійської, російської, української, польської, шведської та до мови есперанто.

Отже, важливим для вирішення залишається питання соціалізації незрячих, забезпечення для них умов нормальної життєдіяльності. Зараз для інвалідів за зором намагаються розвивати дейзі-бібліотеки, аудіокнижки, впроваджувати додатки для ПК, адаптувати гаджети, зробити можливим користування незрячими соціальними мережами. Через Інтернет для людей з вадами зору можна вільно замовити комп'ютерну техніку та програмне забезпечення, однак вони часто дуже дорого коштують, тому не завжди фінансово доступні для людей з особливими потребами. До того ж, більшість магазинів, де можна придбати таку спеціальну техніку, розташовані за кордоном.

Найчастіше незрячі зараз користуються аудіокнижками або додатками, які трансформують текст у звукозапис, однак треба брати до уваги, що старшим людям з вадами зору важче опановувати нанотехнології.

Література

1. ANSI/NISO Z39.86-2005 Specifications for the Digital Talking Book. — Accessed 2009-11-23
2. Casey Newton. Facebook begins using artificial intelligence to describe photos to blind users / Casey Newton // The Verge : American technology news and media network. — TECH : title of the main menu. — 2016. — 05 Apr. — URL: www.theverge.com (13.05.2016).
3. Dot — первые в мире умные часы с шрифтом Брайля : новость // Re-actor : интернет-журн. — Хай-тек : загл. гл. меню. — 2015. — 09 авг. (UTC + 3:00). — URL: www.re-actor.net (10.05.2016).
4. Harding X. The holy Braille: a tablet for the visually impaired / Xavier Harding // Popular Science : science news. — Gadgets : : title of the main menu. — 2016. — 02 May. — URL: www.popsci.com (22.05.2016).
5. Івашина А. Сервіс: 3Д-книжки для дітей із вадами зору / Анастасія Івашина // Читимо : культ.-вид. проект. — Новини : заголовок голов. меню. — 2014. — 04 вер. (UTC + 2:00). — URL: www.chytomo.com (22.05.2016).

6. Кольцо из Массачусетского технологического института читает книги для слепых людей : новость // Gearmix : переводные новости о науке и технике. — Гаджеты : загл. гл. меню. — 2014. — 11 июля, 06²¹ (UTC + 3:00). — URL: www.gearmix.ru (20.05.2016).
7. Компьютерная техника и ПО для слабовидящих и слепых : новость // SmartAids: интернет-магазин техники . — Товары для людей с нарушениями зрения : загл. гл. меню. — (UTC + 3:00). — URL: www.smartaids.ru (11.05.2016).
8. Лозицький О. А. Формування навчальних інформаційних ресурсів для людей з вадами зору / О. А. Лозицький, О. В. Пасічник // Інформаційні технології в освіті : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. — 2009. — Вип. 3. — С. 243—250.
9. Первый серийный телефон со шрифтом Брайля будет выпущен благодаря 3D-печати : новость // 3Dprint54 : интернет-магазин услуг 3D-печати. — 10. 10. Новости 3D печати : загл. гл. меню. — 2014. — [15 июля.?), [16^{46?}] (UTC + 3:00). — URL: www.3dprint54.ru (14.05.2016).
10. Портативный органайзер для слепых : новость // Trosti : магазин для незрячих. — ПК и софт : загл. гл. меню. — [2014?](UTC + 2:00). — URL: www.trosti.com.ua (22.05.2016).
11. Сенсорный смартфон для слепых на базе шрифта Брайля — Shikun Sun : новость // ScienceDebate : науч.-попул. блог. — IT-технологии : загл. гл. меню. — 2014. — [17 дек.?), [11^{00?}](UTC + 3:00). — URL: www.sciencedebate2008.com (10.05.2016).
12. Хмельовська О. Help Readers // Оксана Хмельовська // Читимо : культ.-вид. проект. — Новини : заголовок голов. меню. — 2010. — 11 черв. (UTC + 2:00). — URL: www.chytomo.com (20.05.2016).
13. Хмельовська О. Haptic Brialle: інформація на кінчику пальців // Читимо : культ.-вид. проект. — Видане : заголовок голов. меню. — 2010. — 13 груд. (UTC + 2:00). — URL: www.chytomo.com (20.05.2016).
14. Электронная книга для слепых со шрифтом Брайля : новость // UALinux : интернет-магазин услуг по разработке и внедрению лицензионного программного обеспечения на базе GNU/Linux. — Новости UALinux : загл. гл. меню. — 2014. — 20 авг., [16^{40?}] (UTC + 2:00). — URL: www.ualinux.com (11.05.2016).

АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ПРИЛАДОБУДУВАННЯ

М.В. ЛУКІНЮК,

старший викладач кафедри автоматизації хімічних виробництв
Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

Є.В. ТУГАЙ,

студентка Національного технічного університету України
«Київського політехнічного інституту»

ОПТИМІЗАЦІЯ РОБОТИ ХОЛОДИЛЬНИКА У ПРОЦЕСІ СИНТЕЗУ ХЛОРИСТОГО ВІНІЛУ ГІДРОХЛОРУВАННЯМ АЦЕТИЛЕНУ В ГАЗОВІЙ ФАЗІ

Хлористий вініл — безбарвний газ зі слабким солодкуватим запахом, який має формулу C_2H_3Cl і являє собою найпростіші хлорпохідні етилену. Це надзвичайно вибухонебезпечна речовина, що під час горіння виділяє токсичні сполуки. Синтез хлористого вінілу гідрохлоруванням ацетилену в газовій фазі вирізняється значними перевагами: безперервністю процесу, простотою його апаратурного оформлення, високим коефіцієнтом використання вихідних сполук, проте суттєвими є й недоліки, а саме: висока вартість ацетилену порівняно з іншими вихідними вуглеводнями та великі витрати ресурсів для забезпечення належної якості вихідного продукту [1, с. 300–304].

Нормальний перебіг процесу синтезу хлористого вінілу гідрохлоруванням ацетилену в газовій фазі забезпечують п'ять основних апаратів: контактний апарат, скруббер, холодильник, відгінна та дистиляційна колони. Для отримання якісного продукту слід оптимізувати роботу холодильника, оскільки саме в холодильнику відбувається виморожування вологи, яку містить контактний газ, що утворився внаслідок хімічних реакцій.

На рисунку зображено розроблену схему автоматизації холодильника, яка включає датчик температури (1-1), автоматичний показувальний і реєструвальний вторинний прилад (1-2), автоматичний регулятор (1-3), електропневматичний перетворювач (1-4), пневматичний виконавчий механізм (1-5).

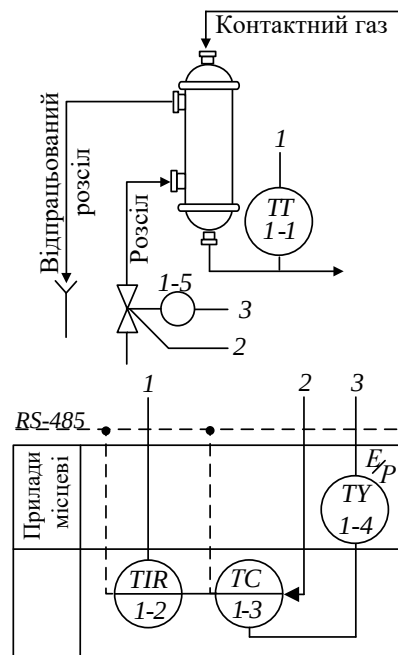

Схема автоматизації холодильника

Для оптимізації роботи холодильника використаємо статичний режим об'єкта. Головним параметром для якісного проведення процесу є температура, тому будемо розглядати тепловий баланс як основу процесу.

Тепловий баланс для трубного простору запишемо у вигляді:

$$Q_{\text{кг}_1} - Q_{\text{кг}_2} - \Delta Q - Q_{\text{ЗС}} - Q_{\text{ПР}} = 0, \quad (1)$$

де $Q_{\text{кг}_1}$ — кількість тепла зі вхідним потоком контактного газу; $Q_{\text{кг}_2}$ — кількість тепла з вихідним потоком контактного газу; ΔQ — кількість тепла, передана від газу до охолоджувальної рідини; $Q_{\text{ПР}}$ — кількість тепла, витраченого на процес; $Q_{\text{ЗС}} = 0,2(Q_{\text{ПР}} + Q_{\text{кг}_1})$ — кількість втрат тепла в довкілля.

Тепловий баланс для міжтрубного простору має вигляд:

$$Q_{\text{Р}_1} - Q_{\text{Р}_2} + \Delta Q = 0, \quad (2)$$

де $Q_{\text{Р}_1}$ — кількість тепла, внесеного в холодильник з вхідним потоком розсолу; $Q_{\text{Р}_2}$ — кількість тепла, винесеного з холодильника з вихідним потоком розсолу.

Рівняння (1) та (2) представляють статичний режим об'єкта.

Оскільки наведена модель є лінійною, оберемо квадратичний критерій оптимальності. Температуру контактного газу на виході з холодильника необхідно підтримувати на певному рівні, тому в критерій оптимальності включаємо температуру газу на виході з холодильника:

$$J = \frac{1}{2}(t_{\text{кг}_2} - t_{\text{зд}})^2 + \frac{1}{2}(F_{\text{Р}})^2 \rightarrow \min,$$

де $t_{\text{кг}_2}$ — температура контактного газу на виході з холодильника; $t_{\text{зд}}$ — температура завдання (уставки) регулятора; $F_{\text{Р}}$ — витрата розсолу.

Щоб підтримати нормальний перебіг процесу, не можна змінювати витрату розсолу у будь-якому діапазоні. Тому складемо обмеження на керування:

$$F_{\text{Р}_{\min}} < F_{\text{Р}} < F_{\text{Р}_{\max}}.$$

Маючи статичну модель, критерій оптимальності й обмеження, перетворимо задачу умовної оптимізації в безумовну:

$$L = \frac{1}{2}(t_{\text{кг}_2} - t_{\text{зд}})^2 + \frac{1}{2}(F_{\text{P}})^2 + \lambda_1[Q_{\text{кг}_1} - Q_{\text{кг}_2} - \Delta Q - Q_{\text{зс}} + Q_{\text{пр}}] + \lambda_2[Q_{\text{P}_1} - Q_{\text{P}_2} + \Delta Q] + \left(\frac{1}{(F_{\text{Pmax}} - F_{\text{P}})^2} + \frac{1}{(F_{\text{P}} - F_{\text{Pmin}})^2} \right)$$

де λ_1 та λ_2 — множники Лагранжа [2, с. 129].

Необхідними умовами оптимальності будуть:

$$\frac{\partial L}{\partial F_{\text{P}}} = F_{\text{P}} + \lambda_1(t_{\text{P}_1} c_{\text{P}} - t_{\text{P}_2} c_{\text{P}}) = 0,$$

$$\frac{\partial L}{\partial t_{\text{кг}_2}} = (t_{\text{кг}_2} - t_{\text{зд}}) + \lambda_1(-F_{\text{кг}} c_{\text{кг}} + ks) + \lambda_2(ks) = 0,$$

де k — коефіцієнт теплопередачі; s — площа поверхні теплообміну; $F_{\text{кг}}$ — витрата контактного газу; $c_{\text{кг}}$ — теплоємність контактного газу; t_{P_1} — температура розсолу на вході; t_{P_2} — температура розсолу на виході; c_{P} — теплоємність розсолу.

Таким чином, скориставшись отриманими результатами, можна мінімізувати витрати ресурсів і підтримувати належну якість вихідного продукту.

Література

1. Юкельсон И. И. Технология основного органического синтеза [Текст]: учеб. пособие / И. И. Юкельсон; под ред. Урывалова Н. И. — М.: Химия, 1968. — 848 с. — Библиогр.: с. 806—819. — 3000 экз.
2. Ладієва Л. Р. Оптимізація технологічних процесів [Текст]: Навч. посіб. / Л. Р. Ладієва. — Київ: Політехніка, 2004. — 192 с. — Бібліогр.: с. 188. — ISBN 966-622-151-9.

ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

Т.І. НОВОСАД,

викладач вищої категорії, викладач-методист, голова циклової комісії готельно-ресторанного бізнесу та харчових технологій Коледжу технологій, бізнесу та права Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ КУЛІНАРНОГО ОБРОБЛЕННЯ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

Відомі шеф-кухарі стверджують, що з кожним днем в ресторанах України все більшої популярності набувають страви приготовлені в печах на деревесному вугіллі. Ще до недавнього часу в меню закладу страви, зі смаженого на відкритому вогні м'яса, могли дозволити собі лише незначна кількість ресторанів. Однією з інноваційних доробок данного напрямку є хоспер.

Хоспер — це теплове обладнання, що дозволяє одночасно поєднувати функції мангала та печі. Піч Хоспер (Josper) була розроблена власниками ресторану середземноморської та північно-східної іспанської кухні Mas Pi у Pineda de Mar в Барселоні — Pere Juli та Josep Armangué [1, с. 215]. Ресторатори створили піч в 1970 році, а компанію назвали Josper, склавши її назву зі своїх імен. Хоспер — це потужна іспанська піч, яка оснащена датчиком температури, повітроводом, заслонкою, чавунним колосником, на який засипають деревесне вугілля та стальними решітками, виготовленими методом пресування. Датчик сприяє зручній роботі та допомагає дотримуватись необхідного температурного режиму.

Стефан-гриль був винайдений шеф-кухарем Стефаном Марквард в 2001 році.

Основні переваги Стефан-гриля:

- температура обробки продукту зсередини може досягати 650°C без впливу на продукт відкритим вогнем;
- продукт різної товщини насаджується на шомпол і обсмажується зсередини. Дана технологія отримала назву "cookin" (від англ. — готувати зсередини). М'ясо смажиться до золотистої скоринки з середини, а зовні зберігає свій ніжний рожевий колір і соковитість;
- у процесі приготування зовнішні шари м'яса готуються за рахунок інтенсивного обдування гарячим повітрям за допомогою сопла, що постачається в комплекті до грилю.

Стефан-гриль також призначений для приготування продуктів "з димком" з використанням обпалювача. Це дозволяє надати продукту запах і аромат страви, приготовленої на відкритому вогні за допомогою вугілля.

Технологія Sousvide. Основний принцип технології sousvide — це поєднання приготування у вакуумній упаковці при низьких температурах з подальшим швидким охолодженням і регенерацією [2, с. 33].

Основні етапи приготування страв за Sous-vide:

- на першому етапі проходить механічне кулінарне оброблення, після цього продукт герметично упаковується в пакет з якого, попередньо видалили повітря.

- на другому етапі продукт кладуть до термопроцесора, в якому і відбувається термообробка [3, с. 212].

Основні переваги технології приготування Sous-vide:

- приготування у вакуумі дозволяє зберегти колір продукту, досягти стану медіум;

- дозволяє зменшити технологічні втрати на етапі теплової обробки та під час зберігання;

- дозволяє максимально розкрити справжній смак продукту, зберегти його консистенцію, однорідність і корисні речовини;

- страви можна готувати без використання консервантів, стабілізаторів, загусників;

- забезпечується дієтичне харчування за рахунок можливості зниження кількості солі, насичених жирів;

- посилений контроль виробництва, втрат і якості. Продукти виготовлені методом sousvide захищені вакуумом від зовнішніх забруднень, хворобливих мікроорганізмів, здатні тривалий час зберігатися при температурі від 0 до +30С (3) [1, с. 215].

Пакоджетінг. РасоJet (Пакоджет) - це найменування інноваційної технології, яка отримала свою назву від гомогенізатора фірми РасоJet.

Особливість даного процесу гомогенізації полягає в тому, що продукти, з яких приготовлена маса-пюре, зберігається при температурі до -20 ...-22 0С.

Суть Пакоджетінга - революційний процес, при якому безпосередньо змішуються в пюре глибоко заморожені харчові продукти, не допускаючи розморожування. Це дозволяє отримати охолоджений, із максимальним збереженням природним смаком, мус з відмінною консистенцією та ідеальною температурою подачі [2, с. 53].

Унікальність апарату Пакоджет (РасоJet) полягає в наступному. Гомогенність багатьох продуктів досягається додаванням до їх складу спеціальних хімічних, натуральних (і не завжди) агентів, які надають сполучний адгезивний ефект. Одним з природних агентів може бути яєчний білок. Нині у харчовій промисловості особливій популярності набули різноманітні хімічні агенти, які широко використовуються для приготування паштетів, варених сосисок і ковбас. РасоJet дає можливість досягти бажаного ефекту за рахунок подрібнення замороженого продукту в найдрібнішу фракцію без додаткових добавок.

Основні переваги використання РасоJet:

- однорідна маса, отримана після обробки в апараті РасоJet, має ніжну кремоподібну консистенцію і готова до подачі;

- контейнер з готовим до подачі продуктом можна покласти в пересувний холодильник і зберігати при тій же температурі, як звичайне морозиво;
- оскільки обробка в апараті РосоJet відбувається при температурі нижче 0 0C градусів, ланцюг заморожування не порушується. Оброблений продукт можна знову помістити в морозильник для зберігання;
- контейнер може оброблятися в апараті кілька разів, без нанесення будь-якої шкоди якості продукту;
- дана технологія передбачає можливість повторного оброблення в пакоджеті продукції, яка в процесі зберігання в морозильній камері кристалізувалася. Після повторної обробки продукт повністю зберігає свої властивості, залишаючись свіжим і однорідним за складом, як і приготовлений в перший раз.

Термоміксинг. Технологія Thermomix - це змішання і подрібнення компонентів тієї чи іншої страви при постійному нагріванні. Тобто фактично термоміксер - це міні-котел для приготування їжі з функцією перемішування.

Унікальність сучасних приладів полягає в тому, що конструкція ножівтермоміксера дозволяє обробляти як заморожені продукти, так і продукти з ніжною текстурою, такі як червоні породи риб або відварені спагеті. Чаша термоміксера нагрівається до +120 0C, що дозволяє топити масло, жир, шоколад, карамель, а також готувати соуси, муси, пасти, помадки [2, с. 115].

Для продуктів з овочів та фруктів надзвичайно важлива швидкість обробки продукту. Вплив високими температурами необхідно для мінімізації мікробіологічного фону, розчинення цукрів, гомогенізації маси. Чим менше при цьому час впливу високих температур на овочі чи фрукти, тим меншою мірою відбувається втрата вітамінної гами продукту.

У певному сенсі термоміксер є альтернативою Пакоджета, разом з тим термоміксер володіє більш широкими можливостями в порівнянні з льодоміксінгом.

Важлива особливість термоміксера - автоматичне зважування продукту в чаші. Зважування є прецизійним. Це дає можливість внесення продуктів відповідно до рецептури безпосередньо в чашу. Це досить зручно при приготуванні концентратів для крем-супів, багатокомпонентних соусів, мусів тощо.

Основні функції термоміксера:

- варіння;
- емульсування;
- гомогенізації;
- пасерування;
- бланшування;
- подрібнення;
- тушкування.

Термоміксер незамінний для приготування пюре, суфле, сирів, м'ясних, рибних фаршів і начинок. Термоміксер має функцію автоматичного миття. Термоміксери широко використовуються в авангардній кухні провідних ресторанах світу завдяки своїй універсальності, високій швидкості приготування страв та можливості працювати з твердою фракцією (горіхи, сухарі, лід і т.д.) [1, с. 95].

Отже, сучасні і безпечні способи обробки харчової продукції мають вагомe значення в збереженні здоров'я населення. Новітні методи приготування страв дозволяють готувати без контакту з вогнем, повітрям, тобто продукти захищені від зовнішніх забруднень та мікроорганізмів та не втрачається велика кількість поживних речовин.

Література

1. Кайм Г. Технология переработки мяса. Немецкая практика / Г. Кайм; перевод с нем. Г.В. Соловьевой, А.А. Куреленкова. — СПб.: Профессия, 2006. — 488 с.
2. Хохлов Р. Quick&Casual: в Америке, России, на Украине. / Р. Хохлов // Ресторанне ведомости. — № 10. — 2003. — 250 с.
3. Прянишников В.В. Новые технологии в производстве полуфабрикатов из мяса птицы. / В.В. Прянишников // М'ясные технологи. — №5. 2008. — 231с.

АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

В.М. ОСТАШ,

студент Інженерно-екологічного інституту
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

УДОСКОНАЛЕНІ АБРИСИ (КРОКИ) ГЕОДЕЗИЧНОГО ПУНКТА

Стаття присвячена удосконаленню складання абрисів (кроків) або схеми підходу до пункту та опису його місцезнаходження. Проаналізовано нормативно-технічну основу складання кроків геодезичних пунктів в Україні та технологію складання кроків геодезичних пунктів в іноземних країнах. Автор на основі проведеного аналізу пропонує доповнити і розширити зміст сучасних абрисів (кроки) геодезичних пунктів.

Ключові слова: геодезичні пункти, абрисы, кроки, місцезнаходження.

Статья посвящена усовершенствованию составления абрисов (кроки) или схемы подхода к пункту и описанию его расположения. Проанализировано нормативно-техническую основу составления абрисов (кроки) геодезических пунктов в зарубежных странах. Автор используя анализ предлагает дополнить и расширить содержание современных абрисов (кроки) геодезических пунктов.

Ключевые слова: геодезические пункты, абрисы (зарисовки), кроки, местоположения.

Keyword: geodetic points, outline, steps, location.

Постановки проблеми. Дослідити сучасні світові тенденції складання абрисів, (кроків) та схем місць розташування геодезичних пунктів з метою вироблення рекомендацій для внесення та змін в абрисы місця розташування геодезичного пункту.

Стан дослідження. Нормативною основою для складання сучасних абрисів (кроки) є нормативні документи [1, 2, 3] в яких детально розписано технологію складання з врахуванням фізико-географічних умов місць розташування геодезичного пункту.

Виклад основного матеріалу. Геодезичні пункти є пристроями, спорудами довготривалого функціонування в незалежності від суспільно-політичного ладу та фізико-географічних умов розташування пункту. Тому документація яку складають після закладки, а частіше після обстеження повинна містити всю наявну інформацію про геодезичний пункт та оточуючого його середовище.

Запропоновані доповнення [4,5] в абрисы (кроки) дозволяють частково заповнити прогалини в технічній документації.

Підприємство Укрзвояінформ Об'єкт У. 02 105
 б) Кроки пункту полігонометрії
 Пункт № тимч. 21 клас, розряд 1 Трапеція _____ Тип центру 143

Опис місцезнаходження

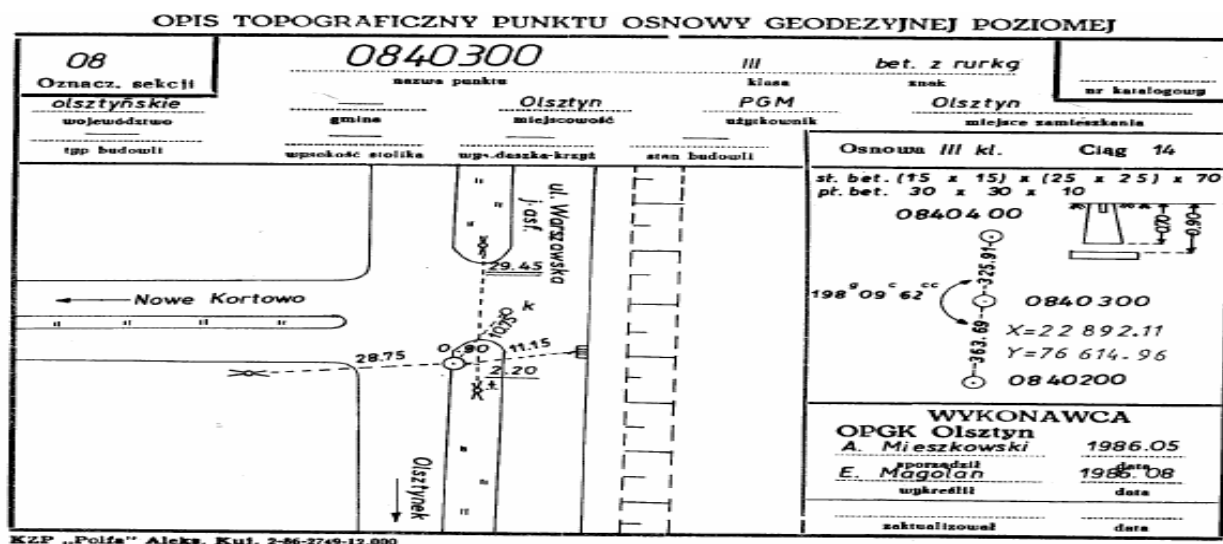
Технічний стан

Видимість на суміжні пункти

Рік закладки та обстеження 1996
 Склад Кардаш

Креслив Мороз
 Нач. партії Івандюк

Кроки пункту полігонометрії згідно [2].

186

Monografia del punto

Anno di accertamento → 140156

Monografia di punto trigonometrico →

N. punto trigonometrico → 140156

Riferimenti alla Carta d'Italia in scala 1:100 000 →

140156	Comando Militare della Regione Centrale-Roma Staz. C.C. Penne Comune Penne (Prov. Pescara) Proprietario Benvenuta Ida, salita del Castello n.25 Penne.						
140156	MONOGRAFIA (1960) Segnale sul tetto del fabbricato sito in salita del Castello n.25. Centrino di fondo sul colmo tetto con soprastante pilastro in mattoni.						
140156	Coordinate geografiche <table border="1"> <tr> <td>φ</td> <td>ω</td> </tr> <tr> <td>42°27'35",903</td> <td>+1°28'18",346</td> </tr> </table>		φ	ω	42°27'35",903	+1°28'18",346	Nome (PENNE (Castello)) N° = 140156 O = II
φ	ω						
42°27'35",903	+1°28'18",346						
140156	Coordinate Gauss - Boaga <table border="1"> <tr> <td>N</td> <td>E</td> </tr> <tr> <td>4 701 493,20</td> <td>2 431 536,26</td> </tr> </table>		N	E	4 701 493,20	2 431 536,26	
N	E						
4 701 493,20	2 431 536,26						
140156	Quota al PP H = 481,38						
140156	PP = Colmo tetto						
140156	TRIG Nome	Ord	F°	N°			
140156	PENNE (Castello)	II	140	156			

Рис.3 Опис топографічного пункту [7].

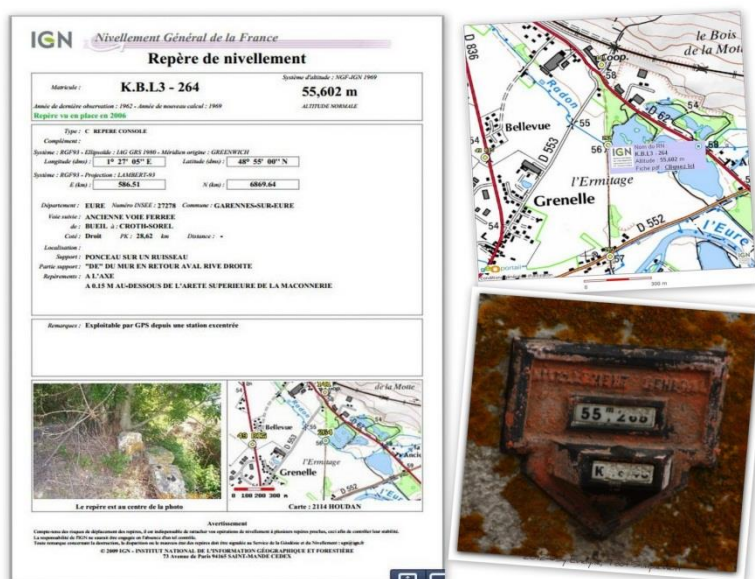

Рис.4 Опис репера [8].

GOBIERNO DE ESPAÑA

MINISTERIO DE FOMENTO

INSTITUTO GEOGRÁFICO NACIONAL

Área de Geodesia

Subdirección General de Geodesia y Cartografía

Reseña Vértice Geodésico

9-ago-2014

Numero.....: 48260

Nombre.....: Posada

Municipios: Valdeprados

Provincias: Segovia

Fecha de Construcción.....: 01 de diciembre de 1982

Pilar sin contrado forzado.: 1,20 m de alto, 0,30 m de diámetro.

Último cuerpo.....: 2,00 m de alto, 1,00 m de ancho.

Total cuerpos.....: 1 de 2,00 m de alto.

Coordenadas Geográficas:

Sistema de Ref.:	ED 50	ETRS89
Longitud.....:	- 4° 17' 17,1733"	- 4° 17' 21,96292" ±0.017 m
Latitud.....:	40° 50' 14,2853"	40° 50' 10,06112" ±0.017 m
Alt. Elipsoidal.....:		1068,983 m ±0.02 (BP)
Compensación.....:	01 de junio de 1987	01 de noviembre de 2009

Elipse de error al 95% de confianza.

Coordenadas UTM, Huso 30 :

Sistema de Ref.:	ED 50	ETRS89
X.....:	391396,28 m	391287,125 m
Y.....:	4521573,18 m	4521365,961 m
Factor escala.....:	0,999745161	0,999745464
Convergencia.....:	- 0° 50' 33"	- 0° 50' 36"
Altitud sobre el nivel medio del mar:		1035,626 m. (BP)

Situación:

Situado en el paraje conocido como "Solana de Cuesta Posada", extremo occidental de una loma amesclada, al borde de un cultivo.

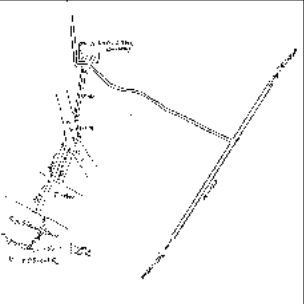
Acceso:

Desde la carretera de Villacastín-Segovia, en el Km. 210,400 sale a la izda. un camino hacia el caserío de "Adeza Llana", (anunciado con cartel) y en 2 Km. Se llega a dicho caserío. De éste, sale un camino en dirección S, que en 500 m. desemboca en una gran cañada con firme de pasto; siguiendo esta cañada en dirección S, a los 100 m. a mano dicha, sale un ramal de cañada que seguimos por el 300 m. donde empieza una tierra de labor aquí se deja el coche y andando en menos de 10 minutos se llega al vértice.
El primitivo camino que pasa por el mismo vértice está cortado por la franja de repoblación de pinos

Horizonte GPS:

Despejado

NO EXISTE FOTOGRAFÍA

Observaciones:

Vértice observado con GPS.

Informe del estado del Vértice

<http://ftp.geodesia.un.es/difusion/rtb/03.pdf>

CP: Contrado Forzado. CP: Cabeza Pilar. BP: Base Pilar. CN: Clavo Nivelado. CS: Clavo Sueto.

Рис.5 Опис репера [9].

188

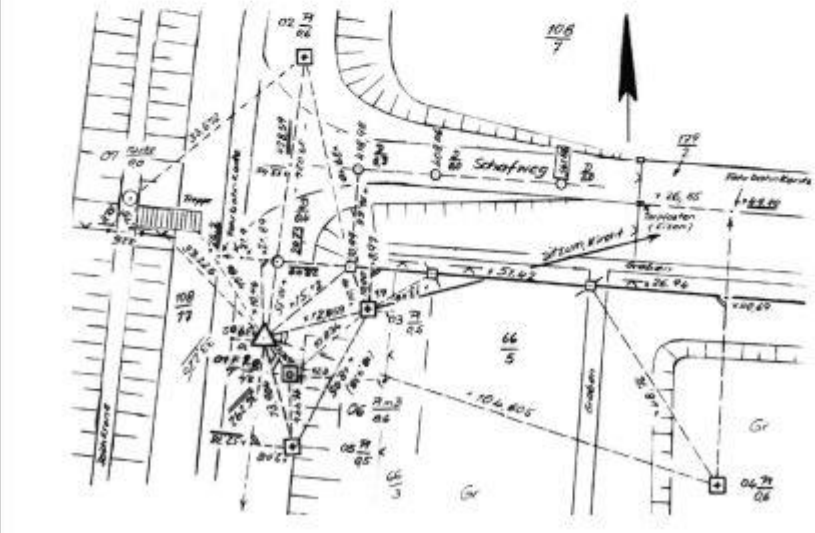
 Landesamt für Geoinformation und Landentwicklung Niedersachsen (LGLN) Landesvermessung und Geobasisinformation Podbielskistraße 331 30559 Hannover (0511) 64609-0 Auszug aus dem amtlichen Festpunktinformationssystem		Einzelnachweis Lagefestpunkt 2609 011 01 Erstellt am: 12.07.2012	
Punktvermarkung Festlegung 1. Ordnung, Kopf 30x30 cm, Bezugspunkt Platte		Klassifikation Ordnung TP (2) - Trigonometrischer Punkt 2. Ordnung	
Punktkenennung als SFP 2609 011 00		Lage System ETRS89_UTM32	
Überwachungsdatum 01.01.1997		Messjahr 2011 East [m] North [m]	
Gemeinde Jemgum		32 383327,243 5908933,255	
Übersicht DTK25 		Höhe System DE_DHHN92_NH	
		Messjahr 1997 Höhe [m]	
		Genauigkeitsstufe Standardabweichung S kleiner gleich 3 cm	
		Pfeilerhöhe [m] 0,900 Messjahr 01.01.1970	
Lage-/Einmessungsskizze/Ansicht 			
Dieser Ausdruck ist gesetzlich geschützt. Vervielfältigung nur mit Genehmigung des Herausgebers. Als Vervielfältigung gelten z.B. Ausdruck, Fotokopie, Mikroverfilmung, Digitalisierung und Speicherung auf Datenträger.			

Рис.6 Опис пункта [10].

Порівнюючи описи геодезичних пунктів з різних країн слід відмітити відсутність в абрисах розташування геодезичного пункту: номенклатури трапеції топографічної карти в залежності від виду геодезичної мережі; прямокутних, географічних координат; номерів пункту в державній або регіональній системі обліку; адміністративно—територіальний устрій місця знаходження пункту; сторін світу; матеріалу виготовлення центру; геологічного розрізу або геофізичних параметрів даного підземного середовища а також розмірів бланків описів, фотографій геодезичної марки, загальну фотографію пункту, фрагмента крупномасштабної карти з характерними орієнтирами на місцевості та відкритість та перспективу закритості горизонту.

Висновки. Враховуючи вище викладений аналіз описів розташування геодезичних пунктів з різних країн показав низьку інформативність сучасних абрисів геодезичних пунктів, тому пропонується внести в бланк « Абрис місця розташування геодезичного пункту » вище перераховану інформацію, що потребує подальших науково-практичних досліджень по даному напрямку.

Література

1. Инструкция по составлению кроки геодезических пунктов. 4-е изд.- М.: Геодезиздат, 1952.- 16 с.
2. Інструкція з топографічного знімання у масштабах 1 : 5000, 1: 2000, 1:1000 та 1: 500. ГКНТА-2.04-02-98- К., 1999.- 155с.
3. Про затвердження Порядку обстеження та оновлення пунктів Державної геодезичної мережі. Мінагрополітики України; Наказ від 03.11.2014 № 435. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1467-14>
4. Тревого І., Ільків Є., Галярник М. Кадастр геодезичних пунктів // Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва. — Львів. — Випуск II (28) // 2014р. - С.92 -96.
5. Тревого І.С., Ільків Є.Ю., Галярник М.В. Висота, як необхідний елемент— топографічної прив'язки геодезичного пункту // Вісник геодезії та картографії. 2012. - № 3. — С. 4 — 6
6. Wytyczne do przeliczeń osnów poziomych, i granic administracyjnych oraz przekształceń map katastralnych do układu “2000”, Warszawa, 2003.
7. Італійський військово-географічний інститут. Italian Military Geographic Institute [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://www.igmi.org>
8. Національний географічний інститут Франції. IGN - National Geographic Institute — France [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://www.ign.fr>
9. Національний географічний інститут Іспанії. National Geographic Institute of Spain [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://www.mfom.es/ign/>
10. Федеральне агентство картографії і геодезії Німеччини. Federal Agency for Cartography and Geodesy [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://www.bkg.bund.de>

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

І.І. БОКОВЕЦЬ,

студентка Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

В.Д. СЕЛЕЗЕНЬ,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ТРАВМАТИЗМ – НАСЛІДОК ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета життя людини розвивається в різноманітних видах діяльності — в праці, вихованні, сімейному житті, захопленні наукою, літературою і мистецтвом, в активній суспільній діяльності тощо. При цьому праця — не самоціль, а реальна основа створення об'єктивних умов для того, щоб кожна людина могла проявити себе, розгорнути свої здібності, виявити таланти.

Праця — це цілеспрямована діяльність людини, в процесі якої вона впливає на природу і використовує її з метою виробництва матеріальних благ, необхідних для задоволення своїх потреб.

Але праця — це не тільки процес, в якому люди вступають між собою в певні виробничі відносини. Вона проявляється в конкретній історичній формі, має особливий характер і свою організацію. З фізіологічної точки зору праця — це витрати фізичної і розумової енергії людини, але вона необхідна і корисна для людини. І тільки у шкідливих умовах праці або при надмірному напруженні сил людини, в тій чи іншій формі можуть проявлятися негативні наслідки праці. [1; с. 13-20].

На підприємствах під час експлуатації обладнання та виконання технологічних процесів робітники можуть перебувати в небезпечних зонах.

Слід звернути увагу на те, що виробничі фактори (рухомі машини та механізми, рухомі частини виробничого обладнання) можуть сприяти заподіянню травм.

Небезпечним виробничим фактором називають такий виробничий фактор, діяння якого на працівника за певних умов призводить до травми чи різкого погіршення здоров'я. Травматизм на виробництві не випадково почали прирівнювати до національного лиха. Він не тільки завдає багато горя і страждань конкретним людям, їх рідним та близьким, а й безпосередньо впливає на економіку країни, бо особисті трагедії зливаються в чималі суспільні втрати, негативно позначаються на рівні життя народу.

Травмування можливе внаслідок дій:

- хімічних чинників, наприклад, отрутохімікатів, у вигляді отруєнь або опіків;
- електричного струму - опіки, електричні удари тощо;

- високої або низької температури (опіки або обмороження);
- поєднання різних факторів.

Розрізняють такі причини виробничого травматизму:

1. технічні, що виникають внаслідок конструкторських недоліків, несправностей машин, механізмів, недосконалість технологічного процесу, недостатньої механізації та автоматизації важких і шкідливих робіт;
2. санітарно-гігієнічні, пов'язані з порушенням вимог санітарних норм (наприклад, по вологості, температурі), відсутністю санітарно-побутових приміщень і пристроїв, недоліками в організації робочого місця тощо;
3. організаційні, пов'язані з порушенням правил експлуатації транспорту і обладнання, поганою організацією вантажно-розвантажувальних робіт, через порушення режиму праці та відпочинку (понаднормові роботи), порушенням правил техніки безпеки, несвоєчасним інструктажем, відсутністю попереджувальних написів;
4. психофізіологічні, пов'язані з порушенням працівниками трудової дисципліни, сп'янінням на робочому місці, перевтомою, поганим здоров'ям. [3; с. 72-77].

До 30 відсотків українських робітників працюють у небезпечних умовах. Україна за кількістю нещасних випадків на виробництві є одним із лідерів в Європі.

Серед основних причин нещасних випадків — брак сучасних засобів механізації, великий обсяг ручної праці, а також застаріле рятувальне устаткування, це стосується не всіх підприємств.

У 2010 році внаслідок травм, отриманих на роботі загинуло 645 українців.

Законодавством України встановлені та чітко визначені розміри компенсації при травмуванні. [2]. Завданням держави є безпечність праці та сприятливі умови для трудової діяльності людини.

Коли сталася виробнича травма, оплата потерпілому може включати компенсацію вартості медикаментів, проїзду до місця отримання соціальної та медичної допомоги, оплати послуг індивідуального догляду, витрат на реабілітацію і на виготовлення та ремонт протезів.

Слід зазначити, що застосування на виробництві застарілих технологій та матеріалів, нестача технічних засобів захисту працюючих і відповідних коштів у підприємств для оптимізації умов праці спричиняють надання майже третині працівників промисловості, будівництва, транспорту, сільськогосподарського виробництва пільг та компенсацій за роботу в шкідливих і важких умовах праці. Щорічно витрати на ці потреби становлять в середньому понад 700 млн грн. [3; с. 44-45].

Отже, стан людського фактора (здоров'я, ставлення до праці) залежить від якості виробництва, обладнання, технології, виробничих приміщень, умов праці.

У процесі праці людина виступає активною складовою виробництва. Своєю особистою діяльністю вона регулює і контролює обмін речовин між собою і природою. Тобто діяльність людини має регулюючий характер щодо функціонування елементів виробництва.

Література

1. Виноградова М.И. Краткая характеристика основных форм трудовой деятельности// Руководство по физиологии труда. — М.: Медицина, 1983, С. 13—20.
2. ЗУ «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-ХІІ
3. Основи охорони праці//навч. посібник //Керб Л. П. — К.: КНЕУ, 2003. — 215 с.

О.В. ДОЛЖЕНКОВА,

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри життєдіяльності права,

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Д.В. ДАНЦЕВ,

студент, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПСИХОФІЗИЧНИХ УМОВ ПРАЦІ

Вступ. Світ ХХІ сторіччя по-особливому динамічний. І в природі, і в суспільстві відбуваються бурхливі процеси. Природні катаклізми — реакція на варварське ставлення людини до багатств Землі, соціальні катаклізми — реакція суспільства на егоїстичний переділ багатств, які примножуються людською працею. І в тому, і в іншому випадку катаклізми — реакція на протиріччя. У суспільстві — це протиріччя між працею і капіталом. Вони посилюються безглуздістю накопичення, нерозумінням того, що людина смертна і в інший світ вона накопичене з собою не понесе.

Розуміння визначальної ролі людського фактора у соціально-економічних процесах вже настало, про що в спеціальній літературі заявлено у повний голос. Питання про різні форми прояву та значимості праці в житті людей і у виробництві присвячено багато наукових досліджень відомих вітчизняних і зарубіжних вчених різних часів. Проте мало уваги присвячено питанням вдосконалення психофізіологічних умов праці та боротьби зі стресом.

Отже, метою нашої роботи є дослідження методів вдосконалення психофізіологічних умов праці.

Виклад основного матеріалу. Психофізіологічні фактори визначаються характером праці. До них відносяться чинники, пов'язані з нервово-психічним напруженням (сприйняттям, увагою, мисленням, пам'яттю, емоційною сферою), фізичним навантаженням, темпом, ритмом і монотонністю праці. Рациональна організація робочого місця не допускає надмірних фізичних зусиль і нервово-психічних напружень робітника, що виключає монотонність праці, сприяє ритмізації і оптимізації темпу праці. [1, с. 10]

Психофізіологічні фактори за характером дії поділяють на фізичні і нервово-психічні перевантаження. У свою чергу, фізичні перевантаження поділяють на статичні і динамічні, а нервово-психічні на розумове перенапруження, перенапруження аналізаторів, перевантаження через монотонність праці, емоційні перевантаження. [2, с. 45]

Психофізіологічні фактори мають найбільший вплив на ступінь напруженості праці. Напруженість праці характеризується такими показниками, як темп і ритм роботи. Темп роботи визначається кількістю рухів робітника в одиницю часу, а ритм - ступенем їх повторюваності, або монотонності. В даний час визначені допустимі межі цих показників з метою запобігання перенапруги робітників. Виробничі операції при їх частій повторюваності повинні тривати не менше 30 с. і містити 5 - 6 різноманітних елементів, виконуваних з участю різних груп м'язів, з чергуванням великого напруження зору і уваги. [3, с. 210]

Психофізіологічним факторам виробничого середовища необхідно приділяти належну увагу при розробці систем забезпечення безпеки праці. [4, с. 7]

Оскільки санітарно-гігієнічні та психофізіологічні фактори умов праці не вивчалися, час на відпочинок приймається рівним 10 % від оперативного часу. [5, с. 4]

До психофізіологічних факторів умов праці належать: комфортність повітряного середовища, зручність робочої пози, кількість рухів, які виконуються робітником за зміну, фізичні зусилля, освітленість, рівень шуму, виробнича естетика. [3, с. 212]

Дослідниками встановлено, що на робоче місце та умови праці робітника негативний вплив справляє стрес.

На жаль в Україні, на даний момент, вплив стресу та надмірного напруження на робочому місці не є достатньо дослідженим, і через те майже неможливо однозначно сказати про ментальний стан здоров'я працюючого українця.

Про негативний вплив і потенційно шкідливі наслідки можна судити з прикладів інших країн. Однією з «найщасливіших» та «продвинутіших» з точки зору опанування стресу нацією є Канада, котра дуже пильно стежить та ретельно вивчає психічний стан людей на робочому місці.

За даними Mental Health Commission of Canada, The Shain Reports, Morneau Shepell Ltd та Statistics Canada, отримані наступні результати дослідження стресу в Канаді:

- Психічне захворювання є однією з провідних причин інвалідності на робочому місці - кожна третя інвалідність на робочому місці через психофізичні фактори.

- Витрати економіки через втрату продуктивності - \$50,8 млрд. на рік.

- Канадські компанії щороку втрачають \$12 млрд. через пов'язані зі стресом розлади.

- 500 000 канадців щотижня не можуть працювати через стрес.

- Особисті обставини, такі як депресія були названі в 81 % всіх випадків самогубств серед осіб у віці від 40 до 64 років

- В цілому в Канаді можна зберегти щороку від \$2,97 млрд. до \$11 млрд. доларів, якщо психічні травми працівників, що відносяться повністю або частково до недбалих і навмисних дій та бездіяльності роботодавців, були б попереджені.

- 33% працюючих канадців зараз страждають або страждали від ушкоджень стану психічного здоров'я, таких як депресія або тривожний розлад.

- 27% опитаних співробітників відчувають значні симптоми стресу [6, с. 4].

Існують припущення експертів, що вже за декілька років депресія стане найпоширенішим захворюванням у світі, яке призведе до недієздатності. А фахівці зі Всесвітньої організації охорони здоров'я стверджують, що за два десятиліття ця душевна недуга, яка руйнує психічний і фізичний стан людини, вийде на II місце (після СНІДу) серед тривалих хвороб.

Одним із найгірших наслідків є самогубство внаслідок порушення правил психофізичного здоров'я працівників.

Останнє десятиріччя заповнено такими гучними тривожними випадками як масові самогубства на заводах Foxconn в Китаї (де тепер клітки на вікнах та тенета під вікнами), "Каросі" (смертність від перевтоми на роботі у Японії перевищує 10 тис. на рік), підвищений рівень самогубств серед поліцейських та пожежників у США, та багато інших прикладів.

В Україні ситуація також перебуває у критичному стані, 1,2 мільйони українців страждають від психічних розладів. За статистикою МОЗ, близько половини від зареєстрованої кількості складають люди працездатного віку. Кожен третій житель України протягом життя потребує допомоги психіатра.

Не сильно сприяє ситуації й те, що Україна займає 10 місце у світовому рейтингу самогубств за даними World Health Organization. Самогубство в Україні є частою причиною неприродної смерті і серйозною соціальною проблемою та є найбільш поширеним типом травматичної смерті в Україні.

Також шокуючими даними є дослідження про рівень умов праці та захищеність прав робітників організації International Trade Union Confederation, де з 139 досліджених країн, Україна разом з такими країнами як Сомалі, Сирія, Судан та Палестина навіть не увійшла в рейтинг по 5-ти бальній системі, зайнявши останні місця з рейтингом 5+, що значить "Взагалі немає гарантії прав через порушення принципу верховенства закону" [3, с. 213].

І це лише офіційні дані, соціологи вважають що реальні дані можуть бути в 2-4 рази вище від офіційних.

З огляду на усі ці факти можна зробити припущення, що Україна займає одне з найгірших положень в світі з умов праці та охорони психічного здоров'я, і взагалі суспільство не проінформоване та не здатне захистити себе або гарантувати особі права на задовільні умови праці. Тому актуальним постає питання виокремлення правил збереження працездатності працівників та збереження ефективності їх діяльності.

Правила збереження працездатності працівників та забезпечення ефективності діяльності:

1. В роботу входити поступово. Час, необхідний для входження в процес праці, називається періодом впрацьовування. Тривалість періоду впрацьовування залежить від стану санітарно-гігієнічних умов, але може доходити до 45-60 хв. Скоротити тривалість робленості можна за рахунок обмеження в цей час контактів з іншими працівниками, продумування порядку виконання роботи на майбутній день, виконання простих операцій з обслуговування робочого місця.

2. Роботу починати з виконання більш простих елементів з поступовим переходом до більш складних.

3. Дотримуватися ритму у роботі. Ритмічна праця менш стомлююча. Її забезпечують за рахунок оперативного планування, упорядкування інформаційного обслуговування у часі, використання розпорядків робочого дня. Найсильніше неритмічна робота впливає на творчу працю.

4. Дотримуватися чергування праці і відпочинку, а також форм діяльності. Для попередження передчасного стомлення необхідна розробка і застосування раціонального режиму праці та відпочинку.

Режим праці і відпочинку — це встановлення загальної величини внутрішньозмінних перерв на відпочинку, їх розподіл протягом робочого дня, встановлення форми відпочинку.

Таким чином, режим праці і відпочинку відповідає на питання: скільки часу відпочивати, коли відпочивати і як відпочивати.

Загальний час на відпочинок для працівника управлінської праці можна встановити двома способами:

1) Укрупнений розрахунок часу на відпочинок і особисті потреби у відсотках від змінного часу або часу роботи: 6 % змінного часу або 6,5 % від часу роботи.

2) Розрахунок часу на відпочинок за показниками втоми, що визначається за даними фізіологічних досліджень і може змінюватися від 1 до 100 відн. од. Для видів розумової праці він становить 10-54 відн. од. Для визначення часу на відпочинок використовують формулу

$$T_{\text{ой}} = 0,58 \times B = 0,58 \times (2,15 \times \Sigma B - 10,3)$$

де $T_{\text{ой}}$ — час на відпочинок робітника протягом зміни;

B — показник втоми відн. од.;

B — оцінка впливу на працівника того чи іншого фактора умов праці в балах. До цього часу всім працівникам додаються 10-15 хв. у зміну на особисті потреби.

При розподілі часу на відпочинок протягом зміни можна скористатися типовими внутрішньозмінними режимами праці і відпочинку. Тривалість і частота перерв залежать від характеру роботи.

При роботах, що вимагають великої уваги і напруги зору (оператори ЕОМ), перерви на 5 хвилин через кожну годину; у друкарок — 3-4 хв. через кожні 45 хв. роботи; у більшості фахівців — по 5-8 хв. через кожні 2 години роботи. Перерву слід встановлювати в період, що передує початку падіння працездатності як у першій, так і в другій половині дня [2, с. 45].

Форма відпочинку може бути пасивною (відпочинок сидячи або з мінімальною активністю) і активною (різні форми виробничої гімнастики). Для працівників розумової праці необхідна активна форма відпочинку. До активного відпочинку належить і зміна форм діяльності (це особливо важливо для молодих працівників):

- інтенсивну роботу міняти на менш інтенсивну;
- складну на просту;
- монотонну — на більш різноманітну.

5. Естетичні фактори.

Кольорове оформлення приміщень впливає на стомлюваність працівників. Забарвлення службових приміщень виконує 3 функції:

Фізіологічна функція кольору полягає у впливі на нервову систему людини. Для фарбування стін доцільно застосовувати салатовий, світло-бежевий, світло-зелений, світло-блакитний кольори.

Психофізіологічна функція кольору полягає у впливі на психологічний стан людини:

- яскраві, соковиті кольори — бадьорять;
- блакитний, зелений — заспокоюють;
- холодні кольори (синій, блакитний, фіолетовий) — викликають відчуття прохолоди;
- теплі кольори (жовтий, оранжевий, жовто-зелений, червоний) — сприяють відчуттю теплоти.

Естетична функція кольору полягає у впливі на гармонійне сприйняття приміщення. Якщо робота одноманітна, потрібні яскраві запальні тони. Якщо робота вимагає активної уваги, краще спокійне забарвлення в блакитні, блакитно-зелені кольори.

6. Соціально-психологічні чинники умов праці.

Керівники повинні паралельно з впровадженням нової техніки проводити роботу з підготовки співробітників до роботи на новій техніці з тим, щоб нейтралізувати психологічну невпевненість працівників працювати в нових умовах.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що незадовільне психічне здоров'я не тільки шкодить людині, але і знижує корпоративні прибутки. Дуже важливо, щоб всі рівні - в тому числі Рада директорів, менеджменту, фінансів та відділів людських ресурсів сприяли вдосконаленню психофізичних умов праці.

Немає єдиного "правильного шляху", щоб створити психічно здорове робоче середовище, тому що кожне робоче місце відрізняється людьми, котрі працюють на роботі, типом роботи, лідерами та їх якостями, розміром організації, зовнішнім середовищем, яке впливає на спільноту, і зовнішніми ресурсами, які компанія залучає. Всі ці фактори відіграють певну роль в психічному здоров'ї працівника.

Література

1. Васильєв Г. Важкі та шкідливі умови праці: про що потрібно пам'ятати / Г. Васильєв // Все про бухгалтерський облік. - 2010. - 26 листоп. - С. 10 — 15
2. Дзюба О. М. Основні рекомендації для поліпшення умов праці та зниження професійних ризиків / О. М. Дзюба // Автошляховик України. - 2008. - №3. - С. 45 — 46
3. Пушкар З. Умови праці на підприємстві [Текст] / З. Пушкар, В. Буднік // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє: щорічник / за ред. М. В. Лазаровича. - Т.: ТНЕУ, 2011. - Вип. 16. - С. 210-217
4. Рижикова Олена. Мікроклімат виробничих та офісних приміщень: нормативні вимоги [Текст] / Олена Рижикова // Все про бухгалтерський облік. - 2014. - № 91 (1 жовт.). - С. 7-9
5. Тесленко А. Передусім - безпечні умови праці / А. Тесленко // Праця і зарплата. - 2010. - 17 лют. - С. 4 - 5
6. Чернюк В. Безпечні умови праці - незаперечне право працівника / В. Чернюк // Праця і зарплата. - 2010. - 26 трав. - С. 4 - 5

ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

А.М. ОСТРОЛУЦЬКИЙ,

заступник директора УДППЗ «Укрпошта» у Волинській області

Л.Р. КАЧКОВСЬКА,

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри документознавства і музейної справи
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ПРІОРИТЕТИ РЕАЛІЗАЦІЇ

У сучасному світі відбувається безліч як взаємопов'язаних так і суперечливих процесів, які значною мірою впливають на міжнародну політику, становище держав, суспільний розвиток та місце і вплив особи на політичну та економічну сфери діяльності людства [3, с. 95].

Сучасний світ — надзвичайно складна і суперечлива система взаємовідносин країн і народів. Найважливішим завданням України на нинішньому етапі є визначення її місця в новій системі міжнародних відносин, яке обумовлюється її економічним потенціалом, географічним положенням та історичною спадщиною. Починаючи з середини 90-х років XX століття незмінним стратегічним орієнтиром нашої держави є європейська інтеграція [1].

Існує значна кількість визначень глобалізації. Так, англійський соціолог Ентоні Гіденс розглядає глобалізацію як «розширення світових соціальних зв'язків, котрі з'єднують віддалені регіони таким чином, що місцеві події розвиваються під впливом подій, які відбуваються за багато миль від них» [3, с. 96].

Основним чинником розвитку глобалізації стала науково-технічна революція, особливо розвиток світової системи інформації, поширення Інтернету, який зробив можливим миттєвий зв'язок між людьми в різних кінцях світу і усунув перешкоди на шляху розповсюдження будь-якої інформації [1].

В контексті вивчення особливостей процесу глобалізації безпека особи розглядається як «стабільний стан надійної захищеності життєво важливих інтересів особи, її прав та цінностей від небезпек, загроз, шкідливих впливів (фізичного, духовного, майнового, соціального, економічного, політичного, екологічного, військового тощо) за умов збереження і розвитку потенціалу особи та її здатності до ефективної діяльності в усіх сферах» [3, с. 95—96].

Нині до всеосяжних, тобто глобальних, проблем людства відносять: 1) демографічну проблему, яку спричинило швидке зростання населення в найбід-

ніших країнах світу; 2) екологічну проблему, пов'язану з інтенсивним руйнуванням довкілля, що робить нашу планету непридатною для життя; 3) проблему забезпечення розвитку людства всіма видами ресурсів, у тому числі й продовольчими; 4) геополітичні проблеми, які породжують воєнні конфлікти і загрожують людству; 5) проблему поглиблення нерівності й нерівномірності розвитку різних націй, країн, регіонів тощо, що постійно створює регіональну і світову напруженість [1].

Тому проблема забезпечення безпеки особистості в умовах сучасного глобального розвитку вимагає наукового аналізу проблем, пов'язаних із забезпеченням безпеки в широкому розумінні й безпеки особистості як найголовнішого компонента міжнародної, регіональної й національної безпеки. Окрім низки організаційних методів, за допомогою яких визначається загальна стратегія усіх сфер безпеки, на думку фахівця у сфері досліджень питань національної безпеки Тетяни Запорожець, з успіхом використовуються соціологічні методи: опитування, анкетування, інтерв'ю. Саме опитування дозволяють виявити думки не тільки фахівців, а й різних груп людей з багатьох проблем забезпечення безпеки [2].

Існує ряд принципів реалізації політики забезпечення безпеки особистості в умовах впливу на її життєво важливі інтереси нових загроз і небезпек, що мають глобальний характер. Серед основних: пріоритетність особистості над усіма іншими соціальними цінностями; науковість у визначенні засобів забезпечення безпеки особистості, аналіз загроз її життєво важливим інтересам; максималізм у визначенні обсягу коштів на забезпечення безпеки особистості й максимізація безпеки на основі ресурсів держави й суспільства. Також до числа пріоритетів відносять: комплексність забезпечення безпеки (одночасна реалізація захисту життєво важливих інтересів особистості у всіх сферах); рівність безпеки (нормативне закріплення фактичної рівності громадян на захист від загроз, неприпустимість створення безпечних умов одній людині на шкоду іншій). Ключовим є і послідовний пріоритет життєво важливих інтересів особистості — життя здоров'я, репродуктивна здатність, інтелект, духовність; гласність і законність заходів із забезпечення безпеки особистості. Жоден принцип не може бути зігнорований суспільством і державою, оскільки право на забезпечення безпеки в умовах глобалізації світу є першочерговим до виконання [2].

Сьогодні жодна країна світу, якою б потужною вона не була, не може існувати ізольовано від решти світу. Тому усі в тій чи іншій мірі потерпають від глобальних проблем розвитку людства: погіршення екологічної ситуації, глобальне потепління, нерівномірне і неконтрольоване зростання населення в одних країнах і його катастрофічне зменшення в інших, нелегальна міграція, торгівля людьми, нерівномірність соціально-економічного розвитку країн, періодичні глобальні фінансово-економічні кризи, поширення релігійного екстремізму, тероризму та міжнародної злочинності тощо.

Перед Україною, як частиною глобалізованого світу, постає майже увесь спектр зазначених глобальних проблем. І не тільки Україна, а навіть найпотужніші країни світу не в змозі самотужки їх розв'язати. Тому для подолання цих проблем і ризиків людство об'єднує свої зусилля і ресурси. При цьому глобалізація несе для України як позитиви, так і певні негативи. До основних позитивів можна віднести

швидкий розвиток інформаційних технологій, ширші можливості пошуку світових партнерів, доступ отримання якісної освіти і роботи за кордоном. Серед ключових негативів — посилення економічної, політичної і культурної залежності від наддержав, поступова втрата національно-культурної ідентичності і самотності [1; 4].

Тому у сучасних геополітичних умовах світ став значно складнішим. Розширився спектр глобальних загроз всій системі безпеки, що одержав інтернаціональний характер, який інтенсивно проникає у світовий соціокультурний простір і стає більш руйнівним і загрозливим. На порядок денний постає питання про вироблення консолідованого ставлення світової громадськості й наступного — його втілення в політичних рішеннях і законодавчих актах. Отож, особливо складною політичною проблемою є завдання з розвитку демократичного громадянського суспільства й наділення його найважливішими функціями, що надасть змогу зберегти життєздатність країни [2].

Література

1. Волович О. О. Глобалізація: переваги і загрози для нашої країни / О. О. Волович [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://od.niss.gov.ua/articles/485>
2. Запорожець Т. В. Безпека особистості в умовах глобалізації: проблеми та шляхи вирішення / Т. Запорожець [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/zaprrhochec.pdf
3. Мельник В. Безпека особи в контексті сучасних глобальних змін / В. Мельник // Вісник СевНТУ : Політологія : зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 100. — С. 95—99.
4. Рижов С. В. Актуальні проблеми безпеки життєдіяльності в сучасний період / С. Рижов // Гуманітарний вісник ЗДІА. — 2011. — № 47. — С. 255—263.

УДК 94(477)"201":355.45

І.П. РУДЯНИН,

кандидат історичних наук, доцент

кафедри археології, давньої та середньовічної історії України
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

А.В. Д'ЯЧЕНКО,

аспірант першого року навчання

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
майор Національної гвардії України

ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ ОБОРОНИ УКРАЇНИ — ЯК ЗАПОРУКА ЇЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

У статті розглядаються основні складові системи оборони держави, та подається короткий аналіз їхньої діяльності. Показано вплив кризових явищ у Збройних силах України на перебіг подій у ході військових дій на Сході України, та заходи керівництва держави, спрямовані на відновлення боєздатності українського війська.

Ключові слова: національна безпека, Збройні сили України, «ДНР», «ЛНР», оборонно-промисловий комплекс України, РНБО, «Іловайська трагедія», «Дебальцівська операція».

В статье рассматриваются основные составляющие системы обороны государства, и подается краткий анализ их деятельности. Показано влияние кризисных явлений в Вооруженных силах Украины на ход событий в ходе военных действий на Востоке Украины, и меры руководства государства, направленные на восстановление боеспособности украинской армии.

Ключевые слова: национальная безопасность, Вооруженные силы Украины, «ДНР», «ЛНР», оборонно-промышленный комплекс Украины, СНБО, «Иловайская трагедия», «Дебальцевская операция».

In the article the basic components of the system of defense, and gives a brief analysis of their activities. The influence of the crisis in the Ukrainian Armed Forces to the developments in the course of military operations in eastern Ukraine, and measures the country's leadership to restore combat capability Ukrainian army.

Key words: national security, the armed forces of Ukraine, «Donetsk People's Republic (DPR or DNR)», «Luhansk People's Republic (LPR)», military-industrial complex of Ukraine, the National Security Council, «Ilovaisk tragedy», «Battle of Debaltseve.»

Постановка проблеми. Однією із складових національної безпеки будь-якої держави є її обороноздатність. Більшість військових протистоянь, так само як і сучасні збройні конфлікти, є наслідком послаблення систем оборони однієї із конфронтуючих сторін та прагненням іншої підпорядкувати собі певні народи та території. Одна із причин таких дій — організація політичного та економічного тиску на суб'єкти міжнародних відносин.

Сьогоднішнє протистояння України з Російською Федерацією в обличчі так званих «ДНР» та «ЛНР» відбулося, в наслідок системного зниження рівня обороноздатності України, зокрема боєготовності українського війська, через хронічне недофінансування ЗСУ та навмисному сприянню «відтоку» і поганій підготовці висококваліфікованих фахівців військових спеціальностей.

Стан дослідження. Серед робіт, що присвячені дослідженню систем оборони держави варто виділити праці В. Смірнова, С. Жданова, В. Зубарева, М. Луханіна, Р. Боднарчука, О. Сальнікової, О. Романухи. Разом із тим потрібно зазначити, що у зв'язку із стрімким розвитком подій в Україні, у науковій літературі є дуже мало праць, присвячених сучасному стану ОПК та його впливу на обороноздатність країни. Саме тому, як джерело для вивчення цього питання можуть слугувати публікації провідних українських видань, аналітичні доповіді урядовців, керівників силових відомств та ін. **Метою** публікації є спроба аналізу основних складових системи оборони, їх основних проблем та шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Упродовж 1991-2014 років відбувалось поетапне скорочення чисельності ЗСУ з 400 до 126 тисяч солдат та офіцерів. Крім того, нестача паливно-мастильних матеріалів, обмундирування та тренажерних комплексів в негативному плані відобразилась на рівні підготовки офіцерського складу, у тому числі через малу кількість військових навчань. Участь окремих підрозділів ЗСУ у миротворчих місіях та спільних військових навчаннях не змогла забезпечити підготовку для більшості особового складу оборонного відомства. Яскравим прикладом цього виявився стан боєготовності українського війська в перші місяці протистояння на Сході України, коли основний тягар оборони впав на плечі «доб-

ровольчих» загонів, що згодом були введені в штат збройних сил України та інші силові відомства нашої держави. Однак, в ході бойових зіткнень наше військо досить швидко реформувалось, було організовано мобілізацію населення призовного віку, а також управління військами уздовж усієї лінії розмежування. [1]

Усі зазначені вище проблеми вилились у трагедію Іловайська в серпні 2015 року, коли через невдале командування, відсутність якісного зв'язку, провальну логістику і розтягнутість підрозділів, бойовики за прямої підтримки ЗС РФ організували «котел», в якого загинуло, було поранено і полонено сотні українських військових. До Іловайської трагедії українська армія і військове командування виявились абсолютно не готові, що підтвердили вкрай невтішні результати. Починалась операція в другій декаді серпня з 600 військових, значна частина яких була легкоозброєними добровольцями з підрозділів МВС та Національної гвардії, армія ж хоч і мала відносно достатню кількість зброї різних типів проте були недостатньо підготовлені (значна кількість мобілізованих військових потрапила на передову після двотижневої підготовки на полігонах, навіть не навчившись як слід вправлятися зі стрілецькою зброєю і фактично здобуваючи необхідні навички в боях), погано екіпіровані, не забезпечені нормальним зв'язком та елементарними побутовими речами. Коли в Інтернеті розгортається кампанія з вимогою посилити Іловайське угруповання, командування чесно визнає, що не має вільних резервів — війська мусили утримувати настільки протяжну лінію фронту, що створити ударні угруповання просто не було можливим. Бойові сили російських військ з дня в день збільшувалися, а українські війська продовжували стояти по фронтовій лінії витягнуті слабкими блокпостами. Не змогло прорахувати військове керівництво і дій регулярних військ РФ, які у вирішальний момент втрутились у хід бойових дій та переламали ситуацію на користь «ДНРівських» колабораціоністів. В результаті битва за Іловайськ вилась в хаотичний відступ, безпорадність і розгром найбільш боєздатного угруповання українського фронту, коли при деморалізації центрального командування ініціативу виходу з оточення брали на себе командири окремих підрозділів або і рот. [2]

Натомість «Дебальцівська операція» показала якісно інший рівень як командування АТО так і підготовки особового складу. Звичайно, битва далеко не геніальна, та мала серйозні прорахунки і тим не менш являє собою різкий контраст з трагічними подіями піврічної давнини в районі Іловайська. В битві за Дебальцеве українське командування вже не було несподівано застигнуте російськими «відпускниками», завдяки розвідці та аналітиці чітко знало хто протистоїть нашим військам і приблизну кількість та якість наступаючого противника. Протистояли росіянам і колаборантам куди краще підготовлені військовики ніж в Іловайську, на підступах була грамотно виставлена артилерія та інженерні загородження. Значно покращилась ситуація з зв'язком. Відхід з Дебальцеве носив організований характер, з мінімальними втратами в таких умовах у живій силі і техніці українська армія відійшла на завчасно підготовлені позиції для довготривалої оборони. [3]

Чи не найголовніше, що коли Іловайську трагедію варто визнати як однозначну поразку України то з Дебальцевим не все так однозначно. Битва за місто хоч і програна українськими силами проте досягла тактичної мети (втримати територію

до 15 лютого, моменту вступу в дію Мінських домовленостей-2) і для противника однозначно характеризується як піррова перемога. Шалені втрати в техніці та бойовиках не наслідки заперечити навіть путінська пропаганда.

Іншою складовою національної безпеки України є вітчизняний оборонно-промисловий комплекс в обличчі ДК «Укроборонпром». Даний концерн є контролюючим органом, який безпосередньо забезпечує торгівлю озброєнням, військовою технікою та товарами військового використання і подвійного використання. [4, с. 29-30] У зв'язку із припинення військово-технічного співробітництва України із Російською Федерацією, в наслідок збройного конфлікту на Донбасі, вітчизняний оборонно-промисловий комплекс був вимушений переглянути частину зовнішніх ринків збуту української продукції та експорту дефіцитних комплектуючих в Україну особливо в авіаремонтній сфері. Більшість традиційних каналів постачання запчастин з Російської Федерації через те, що домінуючі об'єкти оборонно-промислового комплексу України в короткі терміни освоювали нові цикли ремонту і дефекації військової техніки з метою зменшення залежності від російського фактору. Українськими виробниками розширено ринки збуту товарів військового використання і подвійного використання, у тому числі з країнами дальнього зарубіжжя. [5, с. 11]

Прикладом успішної зовнішньоекономічної діяльності в системі вітчизняного оборонно-промислового комплексу є робота Луцького ремонтного заводу «Мотор», де здійснюється капітальний, або ж частковий ремонт газотурбінних двигунів до винищувачів радянського (російського) виробництва. Завод є передовим у галузі авіабудування та співпрацює більш як з п'ятдесятьма країнами світу. За підсумками 2013-2014 років в 2015 році ДП «ЛРЗ «Мотор» здобуло 3-є місце у ТОП-20 (золото) за показником «Чистий прибуток» та 5-є місце у ТОП-15 (золото) за сумою місць 4-х номінацій Фінансово-господарської діяльності за основним видом діяльності КВЕД 30.30 — Виробництво повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування», і отримало статус «Лідер галузі 2015». [6]

Однак на фоні покращення економічних показників українського оборонпрому, Російська Федерація прагне зруйнувати систему налагоджених Україною контактів, особливо тих, які проносять і мають приносити суттєві прибутки для нашої держави. При цьому, російська сторона подекуди застосовує «брудні» засоби стиmulювання на прийняття рішень споживачами товарів військового використання і подвійного використання, наприклад такі, як тиск та залякування окремих суб'єктів міжнародних відносин, які є по суті залежними від постачання техніки та комплектуючих з РФ. [7]

В умовах жорсткої конкурентної боротьби за ринки збуту продукції військового призначення та подвійного використання Україні слід і надалі мінімізувати технічну залежність від РФ, усіма можливими засобами сприяти розвитку вітчизняного оборонно-промислового комплексу та заручитися двосторонньою підтримкою окремих держав, у першу чергу позицією вагомих геополітичних гравців та міжнародних безпекових організацій.

Однією із найбільш болючих проблем у системі оборони України слід вважати корупцію, яка руйнує ефективність використання механізмів фінансового за-

безпечення вітчизняних товаровиробників та посередників (спец. експортерів). Недосконалість у правових відносинах між замовниками послуг та безпосередніми виконавцями призводить до окремих випадків привласнення державних коштів посадовцями, використання виробничих надлишків у власних цілях та неправомірних діях, які опосередковано впливають на стан національної безпеки України.

Висновки. На сьогоднішній день Україна здатна надавати якісні послуги та товари потенційним споживачам у сферах: ракетобудування, авіабудування, танкового виробництва, навігаційного обладнання, новітніх зразків стрілецької зброї, удосконалення та подовження ресурсу експлуатації застарілих систем озброєння та техніки, підготовка зарубіжних фахівців та інші види робіт, пов'язані з військовою проблематикою. Окрім того, наша держава є конкурентоздатною в галузі виробництва колісної бронетехніки, легких броньованих машин для мотопіхотних частин швидкого реагування, захищених засобів радіозв'язку та контролю за оперативною обстановкою на театрі бойових дій.

Загалом, розвиток вітчизняного оборонно-промислового комплексу, важливої складової системи оборони держави та її національної безпеки багато в чому залежний від ефективності роботи РНБО, МЗС, МЕУ, умілої діяльності спеціальних розвідувальних органів та структур, у тому числі служб контролю за витоком технічної документації за межі країни, та інших відомств, задіяних в обороні нашої держави.

Література

1. На момент початку АТО налічувалося 5 тисяч боєздатних військових — Порошенко [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.unian.ua/society/1320688-na-moment-pochatku-ato-nalichuvalosya-5-tisyach-boezdatnih-viyskovih-poroshenko.html>.
2. Міністерство оборони України опублікувало на своєму сайті звіт, в якому міститься аналіз бойових дій під Іловайськом в серпні 2014 року. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrinform.ua/gubric-politycs/1900112-ilovayskiy-kotel-u-minoboroni-rozpisali-yak-tse-bulo.html>
3. Дебальцівський плацдарм. Невідомі подробиці операції та переговорів у Мінську [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2016/02/18/7099435/>.
4. Сальнікова О. Роль оборонно-промислового комплексу в системі національної безпеки / О.Ф Сальнікова. // Державне управління. — 2014. — №4. — С. 20–32.
5. Романуха О.М. Розвиток українсько-російських відносин у сфері військово-промислового комплексу / Романуха О.М.. // Наука. Релігія. Суспільство. — 2014. — №4. — С. 9–12.
6. Визнання високого рейтингу Луцького ремонтного заводу «Мотор» [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.motor-lutsk.com.ua/new.html>
7. Державний концерн «Укроборонпром»: Сергій Пінкас про спроби російського тиску на ОПК України [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://ua.vkadri.com/video/dergavnyi-kontsern-ukroboronprom-serhii-pinkas-pro-sproby-rosiiskoho-tysku-na-opk-ukrainy.html>.

ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

В.М. БАЛАНЮК,

кандидат технічних наук, доцент, докторант відділу ад'юнктури та докторантури
Львівського університету безпеки життєдіяльності

О.І. ГАРАСИМ'ЮК,

ад'юнкт, Головне управління ДСНС України у м. Києві

ЗАСТОСУВАННЯ ГАЗОАЕРОЗОЛЬНИХ СУМІШЕЙ ДЛЯ ЗАХИСТУ ЕЛЕКТРОУСТАНОВОК ВІД ПОЖЕЖ

Кожного року в Україні виникає понад 13 тисяч пожеж, причиною яких є порушення правил пожежної безпеки при влаштуванні електроустановок [1]. Основними джерелами запалювання при цьому є виникнення коротких замикань, електричних дуг та займання полімерної ізоляції проводів, в результаті перевантажень електромереж. Всі ці явища, закінчуються виникненням полум'яного або гетерогенного горіння горючого навантаження всередині установки, після чого полум'я, як правило, поширюється за межі установки. Місця виникнення таких пожеж можуть бути найрізноманітніші, але найчастіше такі пожежі виникають в обмежених об'ємах — електрощитових, трансформаторних, компресорних підстанціях, де з перших секунд аварії чи пожежі виникають небезпечні умови для перебування людини — можливість ураження електричним струмом, вибуху горючих гомогенних середовищ, створення високих температур. Основною проблемою під час гасіння таких пожеж є вчасне відімкнення струму до початку гасіння, на що потрібен певний час, у деяких випадках і до кількох десятків хвилин. Відімкнення струму необхідне тому, що більшість вогнегасних речовин, які використовуються (вода, або вогнегасні засоби на її основі — піна, сольові розчини та інш.) є струмопровідними. Розвиток таких пожеж проходить стрімко і, як правило за ті декілька хвилин очікування відімкнення струму знищується все цінне обладнання, що перебуває всередині такого об'єму. Крім цього, гасіння займань та пожеж, які виникли внаслідок, чи протікають під дією теплових проявів електричного струму, є проблематичними та потребують спеціального обладнання. Відповідно для захисту таких об'єктів можна використовувати комбіновані засоби гасіння які ефективно флегматизують і відповідно гасять такі пожежі. Якнайкраще, для флегматизування та гасіння пожеж електроустановок з наявністю високоенергетичних джерел запалювання підходять аерозольні та газові об'ємні засоби пожежогасіння, які створюють вогнегасну концентрацію по всьому об'єму та є струмонепровідними [2], і мають високу вогнегасну ефективність протягом 20-40 хвилин від моменту їх утворення.

Вогнегасні аерозолі [3, 4] складаються з суміші дрібнодисперсних солей K_2CO_3 , $KHCO_3$, KOH , KCl , які є хімічними інгібіторами реакції горіння, та газів — CO_2 , N_2 та пари H_2O , які є тепловими флегматизаторами. Окремо заявлені компоненти такої суміші також мають вогнегасну ефективність, але вона є значно нижча за вогнегасну ефективність газоаерозольної суміші. Автори роботи [5] вказали, що змішування аерозолу при концентрації від 15 г/м^3 з додатковою кількістю газу — CO_2 від 10%, приводить до утворення газоаерозольної суміші з підвищеною вогнегасною ефективністю. Також в роботі [5] вказують на те, що такі суміші мають підвищену вогнегасну ефективність завдяки синергізму між компонентами цієї суміші. Явище синергізму між хімічними інгібіторами та тепловими флегматизаторами досліджується і зараз, але загалом основними результатами є те, що суміш теплового флегматизатора та хімічного інгібітора проявляє значно вищу вогнегасну ефективність що досліджено в роботі [6]. Газоаерозольна суміш може активно пригнічувати та гасити високоенергетичні пожежі, які виникають у результаті дії високотемпературних джерел запалювання з температурою горіння понад 2000°C , завдяки таким факторам: інгібування реакції горіння, розбавлення атмосфери та зниження концентрації окисника, флегматизування горючої системи та неможливість виникнення її горіння навіть від впливу таких високоенергетичних джерел запалювання як коротке замикання та електрична дуга.

Таким чином наявність газоаерозольної суміші всередині електроустановок забезпечить флегматизування гомогенної та гетерогенної горючої системи в об'ємі, де може виникнути займання в результаті виникнення короткого замикання, електричної дуги, або займання полімерної ізоляції. При цьому захист від пожежі та поширення горіння за межі електрощитової чи трансформаторної підстанції, буде тривати мінімум 20 хвилин, або поки не відбудеться відімкнення електричного струму.

Виходячи з проведеного аналізу та спираючись на результати роботи авторів [5] щодо ефективності газоаерозольної суміші можна сказати, що газоаерозольна суміш буде ефективно запобігати можливості займання горючих компонентів в об'ємі з наявністю електричних джерел запалювання та горючих гомогенних та гетерогенних середовищ.

Відповідно, основною метою застосування газоаерозольної суміші всередині електроустановок є флегматизація горючого середовища та обмеження поширення за пожежі за межі електроустановки.

Висновок. У роботі теоретично обґрунтовано доцільність використання газоаерозольної суміші для захисту від пожеж в електроустановках. Застосування газоаерозолу дасть змогу вирішити проблему швидкого, ефективного і недорогого гасіння пожеж в замкнутих об'ємах, на перших моментах виникнення горіння. Аналіз досліджень взаємодії аерозолу та газу показав, що поєднавши ці компоненти, можна досягти компенсації їх недоліків і підвищити вогнегасну ефективність внаслідок синергізму.

Література

1. Аналіз масиву карток обліку пожеж (pog_stat) за 12 місяців 2015 року. (електронне джерело) [Http://undicz.mns.gov.ua/content/amkop.html](http://undicz.mns.gov.ua/content/amkop.html).
2. Копылов, В.А. Определение напряжения электрического пробоя среды «аэрозоль+воздух» / Копылов, В.А. Куцук, Е.Н. Баранов. // Пожарная безопасность. 2009. №1 С.55-60.
3. Агафонов В. В. Установки аэрозольного пожаротушения: Элементы и характеристики, проектирование, монтаж и эксплуатация / Агафонов В. В., Копылов Н. П. — М. : ВНИИПО, 1999. — 232 с.
4. Тарадайко В. Особенности аэрозольного пожаротушения / В. Тарадайко // Бюллетень пожарной безопасности. — 1999. — №1. — С. 24-30.,
5. Balanyuk, V. M., Zhurbinskiy D. A. Phlegmatisation of flammable gas mixtures by aerosol sprays. (2013). Flegmatyzacja aerozolami mieszanin palnych. — БіТР. — Vol. 32, Issue 4, 53—58.
6. Lott, J. L., Christian, S. D., Sliepcevich, C. M., and Tucker, E. E. Synergism Between Chemical and Physical Fire-Suppressant Agents / Fire Technology, 323, 260-271, 1996. doi 10.1007/BF01040218.

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА

Н.В. Баярко, ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ.....	3
О.В. Бецель, САМОВИХОВАННЯ ЯК СИСТЕМАТИЧНА І ЦІЛЕСПРЯМОВАНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ.....	5
О.І. Браткова, СУЧАСНІ ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ.....	11
С.Ф. Іманова, ІНТЕРАКТИВНІ ТА АКТИВНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ.....	14
О.В. Охріменко, ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧЕ НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	18
А.І. Смеречанська, СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ПАВЛИСЬКІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ.....	21
А.О. Стонога, ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА.....	30
І.Д. Фещук, ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСІ СПІВРОБІТНИЦТВА ШКОЛИ І СІМ'Ї.....	32
О.А. Царук, ОСНОВИ КУЛЬТУРИ ВЗАЄМИН УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ІЗ БАТЬКАМИ.....	37
А.І. Чичелюк, СУЧАСНІ ВІТЧИЗНЯНІ ТА ЗАРУБІЖНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ОСНОВ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ.....	43

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

О.М. Бойчук, КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ТЕРНОПОЛЯ.....	51
Ю.Я. Венц, ПЛАСТИЧНИЙ ОБ'ЄКТ НА ТЛІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ.....	54

Розділ 3 ГУМАНІТАРНІ НАУКИ ФІЛОЛОГІЯ

Ю.А. Бойко, ГЕНДЕРНІ РОЗБІЖНОСТІ В ПИСЬМОВОМУ МОВЛЕННІ.....	57
Н.В. Вірич, ДУХОВНЕ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ.....	60
О.В. Вірич, Емрах Елчі, КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРИСЛІВ'ЇВ ТА ПРИКАЗОК (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ, ТУРЕЦЬКОЇ, КИТАЙСЬКОЇ ТА В'ЄТНАМСЬКОЇ МОВ).....	63
Ю.В. Зубець, ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	67
В.В. Єфремов, ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ТОПОСУ МОГИЛИ У ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРІ ЛІТОПISY «ПОВІСТЬ МИНУЛИХ ЛІТ».....	71
А.О. Іскра, А. С. Чернявська, ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖАНРІВ АНОНСУ ТА АНОТАЦІЇ....	75
Л.В. Калашник, ПРИНЦИПИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ «MIND MAP» У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	77
Л.В. Калашник, РОЛЬ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	80
Я.В. Калашник, ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	84

Я.В. Калашник, ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ПРОЕКТНОЇ МЕТОДИКИ.....	88
А.А. Козачук, ПОНЯТТЯ «ОЦІНКА» У ЛІНГВІСТИЦІ.....	91
К.А. Ольшанська, С.Г. Шурма, ПРИНЦИП ДЖЕРЕЛОЦЕНТРИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ В ТВОРЧОМУ МЕТОДІ ГРИГОРІЯ КОЧУРА.....	95

Розділ 4

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

Д.В. Анпілова, М.Ю. Бродова, ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЯКОСТІ ЖІНКИ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ЇЇ ВИСОКЕ СОЦІОМЕТРИЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ У ЖІНОЧОМУ КОЛЕКТИВІ.....	97
А.Ю. Бабенко, Д.В. Пустовойченко, ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК КРИТЕРІЙ УСПІШНОСТІ.....	99
Е.В. Кондукова, І.С. Вигівська, ПОДАТКОВІ РОЗРИВИ ПО ПДВ ТА МЕТОДИКА ЇХ ОЦІНЮВАННЯ.....	101
Е.В. Кондукова, С.В. Стебельська, ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВ З СЕЗОННИМ ХАРАКТЕРОМ ДІЯЛЬНОСТІ.....	104
Н.І. Лялька, ЯДЕРНИЙ ДИСКУРС В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ.....	108
О.М. Петіна, ДЕСТРУКТИВНІ ФАКТОРИ ЗАЙНЯТОСТІ МОЛОДІ.....	112
Д.В. Пустовойченко, КОНФЛІКТНА СКЛАДОВА В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ.....	117
В.Г. Тищенко, Г.О. Різцова, ОСНОВНІ ПРИЧИНИ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ.....	120
В.Г. Тищенко, Г.О. Різцова, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ.....	123

Розділ 5
УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

<i>Н.І. Обушна,</i> КОНЦЕПЦІЯ GOOD GOVERNANCE ТА ТЕОРІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЇ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ЗАСАД ПУБЛІЧНОГО АУДИТУ.....	127
<i>А.В. Фурман,</i> УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ЄДИНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ.....	131

Розділ 6
ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

<i>В.С. Курдюкова,</i> ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ НОРМ АВТОРСЬКИХ ПРАВ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ.....	134
<i>Н.В. Малишенко, С.В. Омелянчик,</i> ОСОБЛИВОСТІ ПОВНОЇ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКА.....	139
<i>А.О. Марківська, Ю.В. Твердохліб,</i> РЕФОРМУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	144

Розділ 7
ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

<i>А.П. Мартиненко, В.Г. Мартиненко,</i> ЛІХЕНОІНДИКАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В РАЙОНАХ РОЗТАШУВАННЯ УРАНОДОБУВНИХ ШАХТ КІРОВОГРАДЩИНИ.....	147
--	-----

Розділ 8
МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

<i>М.В. Гавлицький,</i> НЕЛІНІЙНИЙ АНАЛІЗ ЗМІН У НАЦІОНАЛЬНОЇ ВАЛЮТІ НА ПРИКЛАДІ ГРИВНІ ДО ДОЛАРА США.....	152
--	-----

Розділ 9 ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Н.В. Босенко, ДОДАТКИ ДЛЯ ПАМ'ЯТІ.....	157
О.В. Босенко, JAVA FX.....	159
I. Vinichuk, A. Vinichuk, V. Shcherbak, T. Voronina, DEVELOPMENT OF INNOVATIVE TERMINOLOGY IN SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES.....	161
О.Е. Думитров, JAVA ORM.....	166
В.С. Капусняк, СТВОРЕННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ МОБІЛЬНИХ ПЛАТФОРМ НА БАЗІ ОПЕРАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ANDROID ЗАСОБАМИ NDK.....	167
О.І. Тарновецький, В.А. Павлов, В.С. Сердаковський, ЕЛЕКТРОННА МЕДИЧНА КАРТА ЯК МЕТОД КОНТРОЛЮ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ.....	170
Н.О. Шпанюк, НАНОТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ НЕЗРЯЧИХ.....	172

Розділ 10 АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ПРИЛАДОБУДУВАННЯ

М.В. Лукінюк, Є.В. Тугай, ОПТИМІЗАЦІЯ РОБОТИ ХОЛОДИЛЬНИКА У ПРОЦЕСІ СИНТЕЗУ ХЛОРИСТОГО ВІНІЛУ ГІДРОХЛОРУВАННЯМ АЦЕТИЛЕНУ В ГАЗОВІЙ ФАЗІ.....	178
--	-----

Розділ 11 ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

Т.І. Новосад, СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ КУЛІНАРНОГО ОБРОБЛЕННЯ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ.....	181
--	-----

Розділ 12
АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

<i>В.М. Остап,</i> УДОСКОНАЛЕНІ АБРИСИ (КРОКИ) ГЕОДЕЗИЧНОГО ПУНКТА.....	185
--	-----

Розділ 13
ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

<i>І.І. Боковець, В.Д. Селезень,</i> ТРАВМАТИЗМ – НАСЛІДОК ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	191
<i>О.В. Долженкова, Д.В. Данцев,</i> ВДОСКОНАЛЕННЯ ПСИХОФІЗИЧНИХ УМОВ ПРАЦІ.....	193

Розділ 14
**ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА,
БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ**

<i>А.М. Остролуцький, Л.Р. Качковська,</i> БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ПРІОРИТЕТИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	198
<i>І.П. Рудянин, А. В. Д'яченко,</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ ОБОРОНИ УКРАЇНИ – ЯК ЗАПОРУКА ЇЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ.....	200

Розділ 15
ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

<i>В.М. Баланюк, О.І. Гарасим'юк,</i> ЗАСТОСУВАННЯ ГАЗОАЕРОЗОЛЬНИХ СУМІШЕЙ ДЛЯ ЗАХИСТУ ЕЛЕКТРОУСТАНОВОК ВІД ПОЖЕЖ.....	205
--	-----

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ НАУКОВІ ПРОБЛЕМИ. РОЗГЛЯД, РІШЕННЯ, ПРАКТИКА

Матеріали

Міжнародної науково-практичної конференції

м. Одеса, 27–28 травня 2016 року

*Тези надруковані в авторській редакції, мовою оригіналу
Відповідальність за зміст наданих матеріалів несуть автори*

Підписано до друку 31.05.2016. Формат 60х84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Literaturnaya». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 12,56.
Зам. № 3105-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, пр. Леніна, 109, моб. 38 (050) 961-66-67

Інститут освітньої та молодіжної політики. Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com.ua

Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40